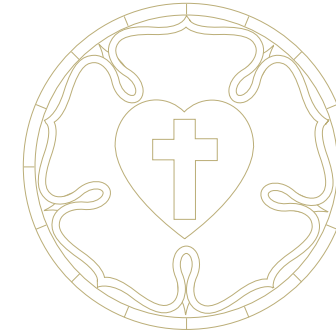

Bispemøtet 2013

Innhold

Helga Haugland Byfuglien: Endringer som utfordrer folkekirken	5
Protokoll	8
Årsrapport	63
Vigsling av ny biskop i Agder og Telemark	73
Helga Haugland Byfuglien: Vigslingstale	74
Stein Reinertsen: Preken	76
Hilsen fra Kirkerådets leder Svein Arne Lindø	80
Hilsen fra fylkesmann Ann-Kristin Olsen	81
Hilsen fra bispedømmerådsleder Jan Olav Olsen	82
Hilsen fra prost Sissel Hasleholm	83
Nordisk bispemøte	87
Helga Haugland Byfuglien: Velkommen til Lofoten!	88
Tor Berger Jørgensen: Velkommen til Sør-Hålogaland!	88
Program for Nordisk bispemøte	90
Prekener	101
Per Oskar Kjølaas: Vigsling av Nordlyskatedralen Alta kirke	102
Stein Reinertsen: Du er ikke alene!	106
Ole Chr. M. Kvarme: Will there be light in the darkness?	109
Solveig Fiske: Påskedagspreken	111
Stein Reinertsen: Preken ved Kirkemøtets åpning	113
Helga Haugland Byfuglien: Preken under Ordo Crucis 80-års jubileum	118
Helga Haugland Byfuglien: Preken på Seljumannamesse	120
Atle Sommerfeldt: Preken på stiftsdag i Borg bispedømme	124
Ole Chr. M. Kvarme: Preken ved Stortingets åpning	126
Atle Sommerfeldt: Preken på allehelgensdag	128

Endringer som utfordrer folkekirken

AV BISKOP HELGA HAUGLAND BYFUGLIEN,
BISPEMØTETS PRESES

Laila Riksaasen Dahl: Preken ved trosopplæringskonferansen	130
Ole Chr. M. Kvarme: Lansering av ny salmebok	132
Tor Berger Jørgensen: Preken i Nordlandskatedralen	134
Innlegg og taler	137
Laila Riksaasen Dahl: Det kristne verdigrunnlaget	138
Helga Haugland Byfuglien: Sammen	141
Tor Singsaas: Barna	143
Solveig Fiske: Dele for å skape	145
Halvor Nordhaug: Alt skjer før du blir 25!	147
Atle Sommerfeldt: Norge - et kristent land!	150
Solveig Fiske: Tillit og helsetjenester	158
Solveig Fiske: 100 år med stemmerett	161
Stein Reinertsen: Grønn omstilling av økonomien	162
Tor Singsaas: Den minste - først	164
Helga Haugland Byfuglien: Når jord og himmel møtes her	166
Atle Sommerfeldt: Jerusalem - fredens og rettferdighetens by	169
Helga Haugland Byfuglien: Hva har preget og preger den kirkelige debatten?	174
Halvor Nordhaug: Skjer det noe på dypet?	177
Ole Chr. M. Kvarme: The power of prayer - throughout history	179
Per Oskar Kjølås: Kirken som kulturbærer	181
Ingeborg Midttømme: Det grønne skiftet	186
Atle Sommerfeldt: Hva skal vi gjøre med rikdommen vår?	189
Ole Chr. M. Kvarme: Fra konflikt til kommunion	196
Erling J. Pettersen: Det stikker i hjertet	198
Kontaktinformasjon	202

Akkurat nå foregår mange krevende prosesser i Den norske kirke samtidig. Arbeidet i Bispemøtet i 2013 har vært preget av det.

Noen saker er lette å få øye på. Virksomhetsoverdragelsen og ny kirkeordning byr på lange og omfattende prosesser med mange krevende drøftinger og valg underveis. Debatten omkring forståelsen av ekteskapet i lys av homofilt samliv skaper brytninger både teologisk og prosessuelt. Begge er viktige saker som stiller krav til fellesskapet om å finne samlende løsninger.

Andre saker har tatt mindre plass, men er viktigere i folkekirken i årene som kommer. Årsrapporter og statistikker forteller om betydelige endringer i folkets oppslutning om kirken og kirkelige handlinger. Analysen av tallene gir ikke entydige svar, for årsakene til endringene er sammensatte. Likevel kan vi ikke ignorere en tendens som på lang sikt vil kunne svekke kirkens plass i folket. Det er liten grunn til ikke å møte dette med årvåkenhet og offensiv tenkning.

Vi står ikke maktesløse i møte med disse utfordringene. Ved dåpen åpnes dørene for livet i kirken, der god trosopplæring og rikt menighetsliv gir mulighet for å skape nytt liv i våre menigheter. Derfor er det nødvendig å invitere bredt og sterkt til dåpen. Det er viktig at vi samler oss om å videreutvikle konfirmasjonsarbeidet som styrker ungdoms tilhørighet. Og, - det er av største betydning at alle arbeidslag på alle nivåer i kirken samler sin innsats for å snu en utvikling vi ikke ønsker!

Mange danner seg nok et bilde av kirken gjennom regionale og nasjonale mediasaker, men trolig er det lokale omdømmet og den lokale tilgjengeligheten vel så viktig for å bygge gode og sterke relasjoner. Kirkens verdier og kirkens tradisjoner må løftes frem lokalt med raushet, romslighet og tilgjengelighet. Slik tar vi oppdraget som folkekirke på alvor.

Endrede relasjoner til staten gir ingen grunn for kirken til å trekke seg tilbake eller til å være defensiv i møte med lokalsamfunnet. Både grunnloven og sentrale lover om dannelse, som opplæringslov og barnehagelov, gir signaler om at kirkens verdier og tradisjoner skal ha en viktig plass i vårt samfunn. Åndsfrihet, nestekjærlighet, tilgivelse, likeverd og solidaritet er kjerneverdier som nevnes spesielt.

De er sentrale i kirkens tro og beriker og styrker fellesskapet i landet vårt.

De utfordrer oss også til å se utover våre egne grenser.

Sakslister

Bispemøtet 2013

Protokoll Bispemøtet 11.-15. februar 2013

Saksnr.	Sakstittel
01/13	Orienteringssaker
02/13	Faglig foredrag
03/13	Stiftspraksis
04/13	Arbeidsveiledning og arbeidsveilederutdanning
05/13	Kirkeordning
06/13	Lederutvikling
07/13	Planarbeid
08/13	Samlivsutvalgets innstilling
09/13	Valg av arbeidsutvalg
10/13	Kontaktmøter

Protokoll Bispemøtet 19.-23. august 2013

Saksnr.	Sakstittel
11/13	Orienteringssaker
12/13	Samlivsutvalgets innstilling
13/13	Høring NOU 2013:1 Det livssynsåpne samfunn
14/13	Retreat

Protokoll Bispemøtet 14.-18. oktober 2013

Saksnr.	Sakstittel
15/13	Orienteringssaker
16/13	Uttalelse: Ekteskapet i et evangelisk-luthersk perspektiv
17/13	Kirkeordning
18/13	Kompetanseutvikling i presteskapet
19/13	Prostetjenesten
20/13	Høring - tjenestebolig- og bopliktordningen for prestene
21/13	Avtale mellom Den norske kirke og teologiske fakulteter
22/13	Tilsyn med Feltprestekorpset
23/13	Bruk av korkåpe for proster
24/13	Sted for vigsel
25/13	Liturgisaker fra Kirkerådet
26/13	Endring i statuttene for Dronning Mauds Minne Høgskolen
27/13	Kontaktmøter
28/13	Klimauttalelse: Vis ansvar for jorden og verdens fattige
29/13	Uttalelse: Søndagsåpne butikker

Protokoll Bispemøtet

11.-15. FEBRUAR 2013
OSLO

Saksliste

Saksnr. Sakstittel

01/13	Orienteringssaker
02/13	Faglig foredrag
03/13	Stiftspraksis
04/13	Arbeidsveiledning og arbeidsveilederutdanning
05/13	Kirkeordning
06/13	Lederutvikling
07/13	Planarbeid
08/13	Samlivsutvalgets innstilling
09/13	Valg av arbeidsutvalg
10/13	Kontaktmøter

Til stede:

Helga Haugland Byfuglien, *preses*
Ole Chr. M. Kvarme, Oslo, *visepreses*
Per Oskar Kjølås, Nord-Hålogaland
Laila Riksaasen Dahl, Tunsberg
Solveig Fiske, Hamar
Tor B. Jørgensen, Sør-Hålogaland
Ingeborg Midttømme, Møre
Tor Singasaas, Nidaros
Halvor Nordhaug, Bjørgvin
Erling J. Pettersen, Stavanger
Atle Sommerfeldt, Borg
Stein Reinertsen, Agder og Telemark

Til stede fra sekretariatet:

Christofer Solbakken, *generalsekretær*

Gjester

Statsråd Rigmor Aasrud
Generalsekretær Sturla J. Stålsett
Professor Halvor Moxnes
Direktør Jens-Petter Johnsen
Generalsekretær Berit Hagen Agøy

BM 01/13 Orienteringssaker

1. NOU 2013:1 Det livssyns åpne samfunn
2. Etter- og videreutdanning for prester
3. Innføringsprogram for nye prester
4. Nordisk bispemøte 24.-27. juni 2013
5. Bispemøte med retreat 19.-23. august 2013
6. Studiepermisjoner, ferie, samtaler med preses
7. Rundskriv om kirkelig medvirkning ved askespredning
8. Ungdommens kirkemøte 2013
9. Om adressering til «bispedømmekontorene»
10. Medieutspill vedrørende biskopenes uttalelser om ny biskop til Agder og Telemark bispedømme
11. Prestenes forhold til forordnet liturgi
12. Praksis med hensyn til leke gudstjenesteledere
13. Dåp i Kristensamfunnet
14. Porvoo-konsultasjon om diakoni 15.-18. april 2013
15. Bispemøtets teologiske fagråd
16. Prosjektet «Skaperverk og bærekraft»
17. Personalsaker
18. EØS-presters ordinasjon
19. Politiattest for fellestrådsansatte
20. Ungdomsåret i Bjørgvin
21. Aksjonen stopp vold mot kvinner

Vedtak:

Sakene ble tatt til orientering.

BM 02/13 Faglig foredrag

Med tanke på å kunne være orientert om den faglige situasjonen innenfor de teologiske kjernefagene har Bispemøtet lagt opp til å invitere fagteologer innenfor ulike fagfelt til å presentere den aktuelle forskningssituasjonen innen fagfeltet.

I år var professor Halvor Moxnes invitert. Moxnes presenterte nyere bidrag innenfor NT-forskningen generelt, med særlig vekt på bidrag til forståelsen av Jesu liv og virke.

BM 03/13 Stiftspraksis

Stiftspraksis inngår som en viktig del både av «Veien til prestedtjeneste» og av den praktisk teologiske utdanning som gis av de samarbeidende lærestedene. Intensjonen med stiftspraksisen er å danne et grunnlag både for samtalen deltakeren skal ha med biskopen under ordinasjonssamling tre (O-3), og for refleksjon og prøving av egnethet knyttet til den praktisk-teologiske utdanning.

Som et ledd i denne refleksjon og prøving av egnethet spiller praksisveileder en sentral rolle. Det er først og fremst praksisveilederens oppgave og ansvar under stiftspraksis å gi en vurdering av praksiskandidatens tjeneste. Videre er det praksisveilederens oppgave å utarbeide, sammen med kandidaten, en praksisrapport som danner videre grunnlag for både biskopens og lærestedets vurdering av kandidatens egnethet. Praksisveileder skal også innkalle til en «trekantsamtale» hvor praksisveileder, nærmeste overordnede og kandidat skal diskutere hvordan kandidaten har fungert i samarbeidsrelasjoner.

Utover «trekantsamtalen» gir ikke retningslinjene for stiftspraksis, grunnreglene for VTP eller de utfyllende bestemmelsene, nærmeste overordnede noen myndighet til å vurdere kandidatens tjeneste under stiftspraksis. Nærmeste overordnede ansvar og oppgaver bestemmes først og fremst til praktisk å tilrettelegge og å etablere gode rammer for deltakerens praksis.

Det er ønskelig å drøfte om de gjeldende retningslinjene for stiftspraksis er gode nok. Nærmeste overordnede har normalt tettere kontakt med kandidaten i løpet av stiftspraksis enn veileder, fordi nærmeste overordnede som regel er en del av staben kandidaten inngår i, mens praksisveileder ikke er det. Spørsmålet er da om retningslinjene sikrer at observasjonene til nærmeste overordnede blir tatt til følge i praksisrapporten.

Vedtak:

Bispemøtet ber styringsgruppen for VTP se på om nærmeste overordnede posisjon/myndighet med henhold til stiftspraksis bør styrkes.

BM 04/13 Arbeidsveiledning og arbeidsveilederutdanning

Spørsmålet om hvorvidt det skal igangsettes et nytt kurs for utdanning av arbeidsveiledere har reist spørsmål også om organisering og ansvar for både veilederutdanningen og innhold og opplegg for arbeidsveiledning i bispedømmene.

Dagens styringsstruktur bygger på at Bispemøtet har ansvar for utdanning av godkjente ABV-veiledere, og derfor oppnevner medlemmer til Styringsgruppen for arbeidsveilederutdanning (STAVU). STAVU samarbeider med Presteforeningens fagråd for arbeidsveiledning (FR/AR) om planlegging og gjennomføring av AVU-kurs. Presteforeningen ivaretar også sekretariatsfunksjonene for STAVU.

Det må legges til grunn at arbeidsveiledning er et personaloppfølgningstiltak og derfor et ansvar som ligger til arbeidsgiver. For prestene vil det derfor vær biskopene som har et operativt ansvar. For andre kirkelig tilsatte vil det være kirkevergene. Hvilken type veiledning som tilbys og hvordan den organiseres vil derfor være et lokalt/regionalt spørsmål, og vil kunne variere. Fra flere har det vært påpekt at arbeidsgiveransvaret ikke kommer tydelig nok frem i den måten arbeidsveiledning i dag organiseres og styres på.

En overordnet/nasjonal koordinering vil være hensiktsmessig av flere grunner. Det kan handle om en faglig kvalitetssikring av ulike veiledningstilbud, rekruttering/utdanning av veiledere, fastsette minstestandarder m.v., samt stimulere fagmiljø og fagutvikling.

Det må vurderes om STAVU slik det er i dag godt nok ivaretar biskopenes behov knyttet til nasjonal koordinering av arbeidsveiledningen, eller om sammensetning og mandat bør vurderes på nytt. Rent konkret innebærer dette et nytt arbeidsgiverstyrt organ med tydeligere rolle som policy- og bestillerorgan også med koordinerende funksjoner for arbeidet i bispedømmene.

I denne sammenheng må det vurderes om arbeidsveiledning for prester, som er biskopens ansvar, bør sees i sammenheng med arbeidsveiledning for andre kirkelig tilsatte som bør tilbys arbeidsveiledning (f.eks. diakoner og kateketer). Dette vil

kunne innebære at også et nasjonalt styringsorgan bør reflektere både prestenes arbeidsgivere og de andre målgruppene arbeidsgivere, i praksis altså Bispemøtet og KA kirkelig arbeidsgiver- og interesseorganisasjon.

Vedtak:

Bispemøtet drøftet biskopenes ansvar for arbeidsveiledning og vurderte særlig behovet for endringer av det nasjonale koordineringsorganet for arbeidsveiledning, som i dag er Styringsgruppen for arbeidsveiledningsutdanning (STAVU). I denne sammenheng ble det vektlagt at arbeidsveiledning er et arbeidsgiveransvar, og at veiledning for prester og andre kirkelig tilsatte bør sees i sammenheng. Mandat og sammensetning av dagens STAVU, og konsekvenser av dette, må derfor gjennomgås på nytt ut fra denne forutsetning. Bispemøtet ber arbeidsutvalget følge opp dette i dialog med KA.

Bispemøtet oppnevner Erik Haualand som nytt medlem av STAVU, etter forslag fra Presteforeningen.

BM 05/13 Kirkeordning

Det vises til tidligere behandling i Bispemøtet, samt Bispemøtets virksomhetsplan, hvor det er bestemt at Bispemøtet skal følge jevnlig det pågående arbeidet med utvikling av kirkeordningen, og særlig fokusere på organiseringen av kirkens sentrale organer.

Vedtak:

Bispemøtet har videreført sine drøftinger om kirkeordningen, særlig i lys av Kirkerådets behandling og vedtak i sak KR 3/13, jf også sak BM 31/12.

Bispemøtet bekrefter nødvendigheten av at det etableres et nasjonalt rettssubjekt for Den norske kirke, og at arbeidsgiveransvaret for prestene overføres.

BM 06/13 Lederutvikling

Bispemøtet drøfter regelmessig ulike sider ved tjenesten og særlig utfordringer knyttet til lederoppgaver og lederrolle.

Vedtak:

Bispemøtet hadde felles refleksjon over biskopenes lederansvar og utøvelse av dette i de ulike kirkelige organer.

BM 07/13 Planarbeid

Det vises til sak 28/12 hvor møteplanen for 2013-2014 ble fastsatt. Det legges til grunn at bispemøtene også de kommende år legges i samme rytme, dvs uke 7 og uke 42, i tillegg til et kortere møte på våren (mai/juni).

Vedtak:

Saken ble drøftet og møteplanen fastsatt.

For 2013 gjelder følgende møtedatoer:

- 24.-27. juni, Nordisk bispemøte, Lofoten
- 19.-23. august, bispemøte med retreat, Ungarn
- 6. september kl.10.00-18.00, Gardermoen
- 14.-18. oktober (uke 42), Oslo

For 2014 gjelder følgende møtedatoer:

- 10.-14. februar (uke 7) 2014, Oslo
- 20.-21. mai 2014, gudstjeneste og seminar, Trondheim
- 22.-23. mai, Trondheim
- 13.-17. oktober (uke 42) 2014, Oslo

BM 08/13 Samlivsutvalgets innstilling

Ny ekteskapslov, som gav adgang for homofile og lesbiske til å inngå ekteskap, ble innført med virkning fra 1. januar 2009. Loven åpner for at slik ekteskapsinngåelse også kan inngås i kirken, men presiserer at det må foreligge liturgi for likekjønnet ekteskapsinngåelse fastsatt av Kirkemøtet.

På denne bakgrunn drøftet Kirkerådet i mai 2009 hvorvidt det skulle igangsettes et arbeid med vigselsturgien, og gjorde følgende vedtak (sak KR 29/09):

Vedtak:

Kirkerådet ser behovet for å klargjøre Den norske kirkes ekteskapsforståelse som luthersk kirkesamfunn, og ser at dette gjøres best i rammen av en helhetlig utredning av samlivsetikken i møte med dagens samlivsetiske virkelighet.

Utredningen skal være en grundig, teologisk gjennomgang av kirkens ekteskaps- og samlivsetiske forståelse.

Kirkerådet ber Bispemøtet om å forestå en slik utredning.»

Bispemøtet behandlet saken høsten 2009 (sak BM 40/09), og gav følgende mandat for utvalget:

Bispemøtet oppnevner med dette et utvalg til å utrede enkelte spørsmål knyttet til ekteskap og samliv. Utvalget gis følgende mandat:

1. Utvalget bes om å utrede Den norske kirkes forståelse av ekteskapet som institusjon i et teologisk, kulturelt og rettslig perspektiv.
2. Utvalget skal redegjøre for endringer i befolkningens holdninger og praksis i samlivsspørsmål, samt endringer i lovgivningen. Utvalget skal videre drøfte andre samlivsformer. Utvalget skal i denne sammenheng utrede premisser for en kirkelig samlivsetisk tenkning og veiledning.
3. Følgende biskoper oppnevnes til medlem av utvalget:

*Helga Haugland Byfuglien, leder
Halvor Nordhaug
Tor B. Jørgensen*

4. Bispemøtets generalsekretær fungerer som sekretær for utvalget.

5. Utvalget bes ferdigstille sitt arbeid innen 1. oktober 2011.»

Bispemøtets arbeidsutvalg oppnevnte de resterende medlemmer av utvalget i desember 2009, etter å ha fått denne oppgaven delegert fra Bispemøtet. Utvalget har etter dette hatt følgende sammensetning:

Biskop Helga Haugland Byfuglien, leder
Biskop Halvor Nordhaug
Biskop Tor B. Jørgensen
Professor Svein Aage Christoffersen, Teologisk fakultet, UiO
Professor Svein Olaf Thorbjørnsen, Menighetsfakultetet
Generalsekretær Adelheid Firing Hvambal, Norges KFUK-KFUM
Barne- og ungdomsprest Elise Ottesen Søvik, Bekkelaget menighet
Stipendiat Åste Dokka, Teologisk fakultet, UiO
Førsteamanuensis Marianne Skjørtnes, Misjonshøgskolen

Utvalget er delt i sin innstilling. Et flertall i utvalget (6 medlemmer) vil at kirken skal åpne for vigsel av likekjønnede og (7 medlemmer) fastsette en ordning med forbønnshandling for borgerlig inngått likekjønnet ekteskap. Et mindretall vil hverken gå inn for likekjønnet vigselsturgi (3 medlemmer) eller forbønnshandling (2 medlemmer).

Vedtak:

Bispemøtet takker utvalget for det arbeid som nå foreligger. Utvalget har gjennomført en viktig drøfting, og utredet teologiske premisser for forståelsen av ekteskap og samliv i lys av kristen tro.

Bispemøtet vil arbeide videre med de problemstillinger som er behandlet i utredningen, og tar sikte på å gi en læremessig uttalelse på bispemøtet i oktober 2013.

BM 09/13 Valg av arbeidsutvalg

Etter Bispemøtets forretningsorden skal Bispemøtet velge nytt arbeidsutvalg. Det som skal velges er visepreses, medlem og varamedlem. Valgperioden er to år fra valgtidspunkt.

Arbeidsutvalget hadde bedt biskopene Dahl og Kjølås forberede valget.

Vedtak:

Bispemøtet har valgt arbeidsutvalg for perioden februar 2013-februar 2015.

Som visepreses ble valgt biskop Tor B. Jørgensen.
Som medlem ble valgt biskop Ingeborg Midttømme.
Som varamedlem ble valgt biskop Halvor Nordhaug.

BM 10/13 Kontaktmøter

1. Kirkestatsråd Rigmor Aasrud
2. Kirkerådet v/ direktør Jens-Petter Johnsen
3. Mellomkirkelig råd v/ generalsekretær Berit Hagen Agøy

Studiet av Det nye testamente og Jesus i dag

FAGLIG FOREDRAG UNDER BISPEMØTET, 14. FEBRUAR 2013, JF SAK BM 02/13
AV HALVOR MOXNES, DET TEOLOGISKE FAKULTET, UNIVERSITETET I OSLO

Hvordan ser studiet av det nye testamente ut i dag?

Fra utlysning av stilling i Det nye testamente ved Det teologiske fakultet ved UiO i 2011:

«Målsettingen for fagområdet er å gi bidrag til utforskningen av de nytestamentlige tekstene,

- 1. både A) i et historisk og B) i et virkningshistorisk eller C) aktuelt perspektiv.*
- 2. Arbeid med teori- og metodespørsmål har en betydelig plass.*
- 3. Et viktig spor i det faglige arbeidet har gjennom lengre tid vært knyttet til kvinne- og kjønnsstudier.»*

Dette er en stor forandring fra den gang jeg søkte et professorat i Det nye testamente for 30 år siden, og da det var tilstrekkelig å si at det var et professorat i nytestamentlig eksegese. Hva er årsakene til disse endringene?

NYE GRUPPER AV PROFESJONELLE LESERE

Kvinner utfordrer hegemoniet til hvite, middelaldrende menn

Den siste generasjonen har det skjedd en dramatisk endring med flere kvinner som studenter, forskerkrutter og lærere ved teologiske fakulteter.¹ Dette er mer enn likestilling, det endrer også faget Det nye testamente. Når de kommer inn og bruker de erfaringene som kvinner har hatt gjennom virkningshistorien og aktuell bruk av NT, initierer de nye spørsmål og perspektiv på tekstene. Denne utviklingen har også bidratt til å utvikle arbeidet med teori- og metodespørsmål fra den opprinnelige spørsmålsstillingen om «hva sier Det nye testamente om kvinner», som et tilleggsspørsmål når alle de viktige spørsmål for eksempel om menighet, lederskap, etikk, frelse var reist. Nå er spørsmålene mer fundamentale: hvilke forestillinger om kjønn ligger under alle utsagn i Det nye testamente, for eksempel om Gud og Jesus, og hvordan har forskeres forutforståelser av kjønn og selvfølgelig mannsperspektiv formet deres tolkning av de historiske tekstene.

Globalisering: Fra Afrika, Asia, Latin-Amerika

Et annet trekk som blir stadig mer synlig internasjonalt er nytestamentlig forskning fra forskere i Latin-Amerika, Afrika og Asia. Felles er erfaringene av kolonisering, både politisk og kulturelt, men også gjennom bruken av Bibelen og fortolkningen av Det nye testamente gjennom misjonærer og teologiske utdanningsinstitusjoner bygget på europeisk tradisjon. Kontekstuell teologi og post-

koloniale perspektiv på tekstene er derfor en teoretisk og metodisk utvikling som springer ut fra en historie og aktuell situasjon. Og den sterke rollen som Bibelen har i afrikanske kristne kirker og dermed i mange samfunn gjør også at hermeneutikk står sentralt. I Norge møter vi disse utfordringene gjennom internasjonale studenter, særlig fra Afrika, gjennom den norske stats stipendprogram («kvoteprogrammet») for studenter fra land med lavt BNP.²

Inter-religiøs dialog: jøder

Jødiske forskere, særlig i USA, har hatt stor innflytelse når det gjelder hvilke perspektiv tekstene blir lest fra, og særlig hvilket bilde de gir av jødedommen. Flere fremtredende kvinnelige jødiske forskere har sentrale stillinger som professorer i Det nye testamente ved nord-amerikanske universiteter.³ Dermed er spørsmålet om forholdet til det jødiske miljøet blitt sentralt i alle deler av studiet av nytestamentlige tekster, først og fremst gjelder det hvordan forskerne fremstiller jødedommen, særlig i forhold Paulus⁴ og den historiske Jesus. En viktig faktor, også i Europa, som har få jødiske forskere innenfor Det nye testamente, er jødisk-kristen dialog der mange kirker deltar. Dermed kommer påvirkningen på nytestamentlige studier ikke bare fra jødiske forskere, men også fra jødiske miljø generelt. De har erfaringer fra virkningshistorien av nytestamentlige tekster som har bidratt til anti-jødiske fremstillinger, og til og med anti-semittisme.

NYE METODISKE PERSPEKTIV

For det første har vi fått økt bevissthet om at Det nye testamente er fjernt ikke bare i tid, men i kultur, samfunnsforhold og mentalitet. Denne bevisstheten henger sammen med opplevelser av vår egen tid. Endringene både i verden og i lokale samfunn skjer stadig raskere, det gjør også at forsøkene på å forstå samfunn og kulturer blir viktigere.⁵ Resultatet er at modeller og metoder fra samfunnsforskning som sosiologi, statsvitenskap, sosial-antropologi og psykologi, er blitt nødvendige for å få forstå både vår tids samfunn og antikke samfunn. Dette har også å gjøre med utviklingen av historiefaget – vi studerer noe som ikke bare er fjernt i tid, men også noe som er fjernt kulturelt og sosialt. Å lese Bibelen på denne måten har likhetspunkter med å reise til en fremmed kultur.

Med vektleggingen av tekstene som kommunikasjon, kommer også behovet for å ha kjennskap til metoder i studiet av litteratur, forholdet til tekst og leserroller. Dette er også perspektiv som vektlegger det aktuelle ved tolkningen: målet er å la tekstene komme til orde, ikke bare se dem som kilder til historisk informasjon. Tilsammen er det derfor blitt mange flere impulser enn tradisjonell filologi og historie som brukes til å lese det Nye Testamente i dag, det er inspirasjon fra blant annet samfunnsfag og litterære studier (narrative, reader-response), feministisk teori, post-colonialisme.⁶

VIRKNINGSHISTORIE

Virkningshistorie eller «effekthistorie» er en forholdsvis ny del av nytestamentlig forskning.⁷ Vi kan si at det er å trekke inn i faget Det nye testamente aspekter som tidligere mer tilfeldig kan ha vært studert i kirkehistorie, men som faglig sett trenger kjennskap til Det nye testaments og det dets tolkning, og som også gir viktige bidrag til tolkningen. Det er særlig tre sider av virkningshistorie som jeg vil fremheve. Det første er **tekstens tolkningshistorie**. Å se på hvordan tekster har vært tolket tidligere gjør oss klar over at tekstene ikke er kommet direkte til oss fra 1. århundre, men gjennom en lang utlegningshistorie, som har virket inn på oss. Vi kan klarere se de forutsetninger, ev. fordommer tidligere fortolkere bygget på, og deres kulturelle situasjon.⁹

Den andre siden er **tekstens kulturhistorie**.⁸ Tolkningen av en tekst dreier seg også om å bli klar over hvilke betydninger en hellig tekst kan ha, og hvilke virkninger den har hatt langt utenfor eksegetenes rekke. Det gjelder i språk og litteratur; f.eks. den betydning Martin Luthers bibeloversettelse har hatt for tysk språk og litteratur og King James Version for engelsk er vel kjent. Dette kan utvides til kunst,¹⁰ musikk, film, sosialt, politisk; f.eks. var forskernes historiske Jesus-bildene i 19. århundre (Schleiermacher, Strauss, Renan) del av utviklingen av europeisk nasjonalisme.¹¹

Men det tredje aspekt av virkningshistorien er de **negative erfaringene** av tekstene. Her har jøder hatt sterke erfaringer. De har erfaringer fra virkningshistorien av tekstene om hvordan NT har bidratt til anti-jødiske fremstillinger, og til og med anti-semittisme og hvordan tekstene høres i dag i lys av den plass Holocaust har fått i samtidig bevissthet.¹² Dette er et illustrerende eksempel på at virkningshistorien ikke bare er intern kirkelig, det dreier seg også om tekstens

kommunikasjon i en offentlighet. Men også kristne utenfor Europa, i Afrika, Asia og Latin-Amerika har hatt erfaringer med at Bibelen kom sammen med kolonisering, slik at virkningshistorien av Det nye testamente ble en del av en ekstern og indre kolonisering, der autoritetsstrukturene i koloni-systemet ble opprettholdt gjennom Bibel-fortolkningen.¹³

Et resultat av denne virkningshistorien er at den bevisstgjør på den funksjon fortolkning har, og hvilket ansvar det fører med seg. Vi blir klar over det ståsted vi har som fortolkere, hvilket perspektiv vi ser med, dvs. at vi er «speaking from this place»,¹⁴ og at det ikke finnes noe «objektivt» sted. Samtidig blir vi klar over at tekstene også snakker fra et bestemt sted, f.eks. i en konflikt situasjon der Jesus-tilhengerne står i motsetning til dominerende jødiske grupper (evangeliene), eller der menn føler seg truet av kvinners deltakelse i menighet-slivet og vil sette dem på plass (pastoralbrevne¹⁵). I disse sammenhengene er tekstene kommunikasjon rettet mot bestemte grupper, og som også ble møtt med reaksjoner – som vi stort sett ikke har bevart.

Jesus-forskningen idag¹⁶

Hvis vi skal bruke noen av de metodiske perspektivene vi har sett på, vil jeg nå gå til Jesus-forskningen og se på den under tre perspektiv:

- 1) Å lese **bak teksten**: historiske lesemåter, å lete etter de historiske forhold, den historiske forfatter el. de første lesere. Dette er spørsmålet etter den historiske Jesus (i egentlig forstand), her med Geza Vermes, J.D. Crossan og Elisabeth Schüssler Fiorenza som eksempler.
- 2) Å lese **teksten**: dette er litterære tilnærminger, for eksempel evangeliens bilder av Jesus, eksempler er Colleen Conway og Ratzingers Jesus-bøker
- 3) Å lese **foran teksten**, med fokus på aktuelle lesere, lesestrategier for å skape eget bilde av Jesus, her vil jeg kort nevne noen bøker.

BAK TEKSTEN: DEN HISTORISKE JESUS

1) Den jødiske Jesus

At Jesus var jøde, og levet helt innenfor jødedommen, er idag et felles akseptert perspektiv i den historiske Jesus-forskning. Dette er den viktigste forskjellen fra «the 2.Quest» fra 1950-tallet, med Ernst Käsemann og Günther Bornkamm. Husk Käsemanns kriterier for sikre opprinnelige Jesus-ord: de som ikke kunne forklares ut fra den senere urkristendom, og som ikke kunne avledes av jødedommen på Jesu tid. Karakteristisk var et negativt bilde av jødedommen som «lov-religion» og Jesu brudd med jødisk lov og tradisjoner. Det er mange (kristne) nytestamentlere forskere som har tatt avstand fra dette (e.g. H. Räisänen, E.P. Sanders), men særlig viktige er jødiske forskere, med deres kjennskap til jødisk tradisjon OG en interesse av å tolke Jesus innenfor jødedommen, uten å se ham som begynnelsen til den kristne kirke.

Den viktigste er Geza Vermes (1924-2013), med en rekke bøker,¹⁷ og en kort oppsummering i *Christian Beginnings From Nazareth to Nicea*, AD 30-325 (London 2012). Modellen for å forstå Jesus er den lange tradisjonen av karismatisk jødedom, på Jesu tid med healere og undergjørere, drevet av ånden, som hadde lite å gjøre med presteskap, Loven og tempelgudstjenestene. Jesus fremstår da som en healer, exorcist of karismatisk lærer i denne tradisjonen. Vermes kriterier for ekthet av Jesus-ord i evangelie-overleveringen var at de ikke skrev seg fra senere kristendom, og at de var internt konsistente, dvs. forståelig innenfor jødedommen (contra Käsemann). Jesus hadde tre hovedtemaer: Guds rike, Gud Fader, og Guds søn(ner). Jesus forklarer ikke hva Guds rike er, men understreker dets nærhet og oppfordringen til å komme inn. Det er forstått som et fredsrrike, og ikke i den apokalyptiske, krigerske tradisjon. I forkynnelsen av Gud understreker Jesus Guds omsorg. Vermes peker på at tiltalen til Gud som «far» har lang tradisjon i jøde-

dommen, og avviser kristne forskere som hevder at dette var en innovasjon av Jesus, i kontrast til jødedommen. Når det gjelder termen Guds sønner, har den en mangfoldig bruk i jødedommen, som spenner fra å brukes om hele Israel, til spesielt utvalgte, til Messias. Men det som (i motsetning til Gresk-romersk og orientalske kulturer) var utelukket, var at det betød å ha del i Guds natur.

Vermes hevder at Jesus ikke brøt med jødisk lov, anti-tesene i Bergpreken skjerper den indre betydning. Jesus konsentrerte seg om det viktigste: kravene var absolutte, vanlige prioriteringer ble snudd opp ned, Vermes peker særlig på forholdet til hushold og familie, preget av konflikt og påbud om å forlate dem. Og særegent for Jesus var hans vektlegging av den barnlige tillit til Gud, og hans inderlighet og «privathet» (f.eks. i bønn). Men ikke noe av dette plasserer Jesus i motsetning til jødedommen, hans forkynnelse var av God, ikke tilbedelse av Jesus. Den senere Kristus-sentreringen kom ikke fra Jesus, avslutter Vermes.

Mye av dette er nå akseptert av de fleste kristne forskere. Til tross for det fremmedartede med helbredelser og eksorsismer, er det et «moderne» bilde av Jesus med en forståelse av religion som individualisert og privat, med lite vekt på ritualer, dvs. ikke langt fra moderne, individualistisk protestantisme. Vermes snakker også om det som «the charismatic religion of Jesus». Det slår meg at dette er et tros-system, som i liten grad er knyttet opp til sosiale relasjoner, til forhold mellom mennesker. Dette er et perspektiv som jeg har forsøkt å utvikle i *Putting Jesus in His Place* (2003), der jeg legger særlig vekt på Jesu oppbrudd fra det «sted», nemlig husholdet, som han var oppdradd i, og hvordan det skapte konflikter. Samtidig skapte han nye fellesskap, som ble betegnet med tradisjonelle termer, som hushold, som brødre og søstre. Mitt poeng er at det nye som skjer med Jesus, ikke først og fremst er teologisk, men i hans forhold til mennesker,

gjennom fellesskap som skapes. Og da er det grunn til å ta opp et spørsmål Vermes ikke ser ut til å legge vekt på: sammenhengen mellom Jesus profetier om sin egen lidelse og død, og oppfordringen til hans disipler om å følge på denne veien. Hvor tidlige er disse utsagnene – som markerer et fellesskap rundt Jesus, som alternativ til makt?

Resultatet av at Vermes og en rekke andre jødiske forskere har engasjert seg i Jesus-forskning har skapt en positiv situasjon ved at kristne forskere ikke har monopol på å presentere Jesus i forhold til jødedommen. Her kan en snakke om et dialogisk forhold mellom kristne og jødiske forskere, der de deler en vesentlig forutsetning i synet på Jesus som jøde. Dessuten viser jødiske forskere også en positiv interesse for Jesus som et av de viktigste symboler for vestlig kulturell identitet, noe som gjør Jesus til mer av et inkluderende symbol.

Foreløpig er det ikke skjedd noe tilsvarende mellom den kristne Jesus-forskning og islamsk forståelse av Jesus. Jesus er en av profetene i islam, men spiller en mindre rolle, og Koranens Jesus-fremstilling tar direkte avstand fra forestillinger om Jesu guddom. Samtidig finnes det flere islamske Jesus-tradisjoner og fortolkninger i islam, som undergjører i folkelig islam, som mystiker i sufismen og som bilde på den lidende rettferdige i shia-islam. På 1950-tallet var særlig en del intellektuelle, moderne egyptiske teologer interessert i Jesus og fant et felles tilknytningsspunkt med islam i Jesus som eksempel på en samvittighetsbasert etikk.

Den norske teologen Oddbjørn Leirvik som har studert islamske Kristus-bilder peker på mulighetene for en dialog mellom kristne og muslimer om Jesus.¹⁸ Basis for en slik dialog kan ligge i å erkjenne at ingen religion, verken jødedom, kristendom eller islam, «eier» Jesus. Han står «mellom» religionene og kan derfor være utgangspunkt for en dialog. Men det aktuelle politiske klima for en slik dialog er ikke gunstig, med sterke tendenser til å beskrive situasjonen som

en kultur-konflikt mellom «Vesten» og «islam», hovedsakelig plassert i Midt-Østen. I dette bildet har Islam overtatt fra jødedommen plassen som «den andre» i forhold til Vesten.

2) Jesus i post-kolonial, gresk-romersk kontekst

Kan Jesus sees i en større kontekst enn det jødiske samfunn? Hvordan ville han se ut innenfor de maktstrukturene som Palestina i 1. århundre var en del? Vi kan si at dette er å ta Lukas perspektiv i «jule-evangeliet» på alvor: det skjedde i Augustus' Romerrike mens en romersk senator var landshovding i Syria, som Palestina var underlagt. Det er dette som er konteksten for John D. Crossan's massive *The Historical Jesus. The Life of a Mediterranean Jewish Peasant* (1991). Den er den mest omtalte bok om den historiske Jesus i nyere tid. I stedet for å se Jesus bare innenfor en jødisk kontekst, er Crossans første og videste kontekst hele Middelhavsområdet. Det utgjør ett sosialt og kulturelt område som blir fortolket ved hjelp av sosialantropologiske modeller for relasjoner (patron-client), verdier (skam-ære), økonomiske og politiske maktforhold og sosiale sammenhenger i lokale samfunn (familie, hushold, landsby). Disse perspektivene får både fram det spesifikke ved denne typen historiske samfunn og de gjør komparative perspektiv i forhold til andre, eventuelt moderne samfunn mulig. Det neste nivået er den konkrete historiske situasjon i Palestina med en komplisert sammenheng mellom religiøse, politiske, økonomiske og kulturelle faktorer. Det siste nivå kan kalles det tekst-arknologiske, der forsøker Crossan å etablere ulike lag av materiale i tekstene. Resultatet er en kombinasjon av antropologiske og historiske analyser og tekstanalyser som plasserer Jesus fra Nasaret i sted og tid og som gjør ham forståelig innenfor forholdene i Palestina under romersk overherredømme i 1. århundre.

Det betød for Crossan at Jesus ikke sto for en apokalyptisk endetidsforventning, men forsøkte å gi svar på hvordan mennesker skulle møte en uakseptabel situasjon her og nå. Jesus kunne sammenlignes både med mirakelgjørere og

filosofar av kynisk type, han var en kritiker av rikdom og utbytting og en forkjemper for likestilling. Som Vermes, legger Crossan også vekt på at Jesus helbreder, men han ser helbredelsene i et sosialt perspektiv. Sammen med Jesu måltider med syndere og marginaliserte innebærer de at Jesus skaper et fellesskap rundt seg, som setter mennesker fri fra makt-strukturer. Dermed gir Crossan et bilde av Jesus som står i en større samfunnssammenheng. Jesusbildet får en profil som er rettet inn mot samfunnsspørsmål også i dag: samfunn med store sosiale og økonomiske forskjeller, med marginalisering av grupper som har behov for å bli styrket til å motstå undertrykkelse og til å hevde sin identitet. Guds rike i Jesu forkynnelse blir ikke rykket inn i endetiden, men får skikkelse gjennom Jesu virke.

3) Feministisk kritikk av mannsdominerte tolkningsmodeller

Den historiske Jesus-forskning har nesten utelukkende vært et manns-prosjekt. I 19.århundre var det en selvsagt sak, siden universitetsstudier var forbeholdt menn. At Friedrich Schleiermacher startet de første forelesningene om den historiske Jesus på Berlin Universitet (senere Humboldt-Universitetet) med titalen til studentene: «Mine herrer!» var ikke tilfeldig. Den asiatisk-amerikanske kvinnelige nytestamentler Pui-Lan Kwok har kritisert 19.århundres Jesu liv fremstillinger som forsvarsskrifter for den hvite, europeiske manns herredømme over imperium og kolonier.¹⁹

Og fortsatt er det få kvinner som forsker på den historiske Jesus. En av de få som har gjort det er den kjente feminist-teologen Elizabeth Schüssler Fiorenza, som i særlig grad har vært opptatt av å kritisere de tolkningsmodellene som (mannlige) forskere har brukt. Det beste eksemplet på det er *Jesus and the Politics of Interpretation* (2000). Den modellen som de tidlige Jesus-fremstillingene i det 19.århundre bygget på var «helten», mannen som skapte historien. Og selv om studiene av

den historiske Jesus delvis var gjort i kritikk av kirkenes Kristus-bilder, så forskerne fremdeles på Jesus som et ideal for utviklingen av nasjonalstatene og Europa. Det er et trekk som går igjen også hos Albert Schweitzer²⁰, som ellers kritiserte mye av Jesus-forskningen i 19. århundre for å være skapt i forskernes eget bilde: Jesus ble helt selvfølgelig fremstilt som «den unike religiøse personlighet». Jesus korresponderte dermed med forestillingen av det unike individ som kunne forme historien og samfunnet; og religioner som hadde enkeltmenn som grunnleggere, ble sett på som mer høyerestående enn religioner som bygget på samfunn og kollektiv. Dette var også underliggende holdninger når kristendommen ble sett som en religion som var overlegen jødedommen.

Jesus sett som den karismatiske lederskikkelse for en bevegelse var en modell som Fiorenza kritiserte som uttrykk for dominans og herredømme («kyriarchy»), og som et resultat av en mannsdominert forskning. Hennes mål var ikke først å fremst å dra fram nytt materiale, men å skrive historien til Jesus-bevegelsen ut fra en annen modell, nemlig som a «discipleship of equals» (Schüssler Fiorenza 2000: 48-55). Derfor er hun ikke primært interessert i Jesus i og for seg, men i de mennesker, kvinner og menn, som sluttet seg til denne frigjøringsbevegelsen. Og hun brukte eksempler fra andre slike sosiale bevegelser, f.eks. feministiske bevegelser, for å hevde at de ikke nødvendigvis var startet av en karismatisk leder. (Schüssler Fiorenza 2000: 108-11). Denne modellen gjorde det mulig å se Jesus-bevegelsen som en av flere jødiske bevegelser som hadde som mål å frigjøre seg fra «kyriarkalske» strukturer. Dermed unngår Fiorenza at fremstillingen av Jesus bevegelsen som en frigjøringsbevegelse har som bakside et negativt bilde av Jødedommen som ensidig patriarkalsk. Jesus-bevegelsen blir dermed ikke sett som en bevegelse mot jødedommen, men mot «kyriarkalske» dominerende strukturer i antikken. (Schüssler

Fiorenza 2000: 167).

Fiorenza er klar over at ikke alle vil bli overbevist over hennes modell for Jesus-bevegelsen, og hun presenterer den derfor som en *mulighet*. Men hennes kritikk av hvordan modellen med Jesus som «helt», «karismatisk leder», «unik religiøs personlighet» går inn i tradisjonelle hierarkiske samfunnsstrukturer er treffende. Det er derfor all grunn til å forsøke nye modeller for å forstå Jesus-bevegelsen på, både i forhold til moderne mannlige forskere, og i forhold til evangeliens fremstillinger av «Jesus og hans menn». Og det er «skjulte» tekster som viser at det kan ha vært sprekker i denne mannsdominansen, for eksempel kan kvinnes rolle i oppstandelsesberetningene settes opp mot beretningene om Jesu kallelse bare av menn i begynnelsen av evangeliene? Og mens et bilde av Jesus som «unik personlighet» lettere fører over til en dogmatisk forståelse av Jesus Kristus som ser ham som et «tros-objekt», vil en vektlegging av Jesus innenfor en bevegelse av kvinner og menn lettere føre til også et Kristusbilde som ser ham i relasjon til mennesker og som modell for det menneskelige fellesskap.

Jeg vil her kort nevne et lignende perspektiv fra en **post-kolonial situasjon** som har likhetstrekk med feministisk kritikk. Det er i en PhD-avhandling i kontekstuell teologi ved Det teologiske fakultet, av Elia Mligo fra Tanzania. *I Jesus and the Stigmatized* (2011) kombinerer Mligo fortolkning av Johannestekster (for eksempel kap. 8, kvinnen grepet i hor) ut fra samfunnsfaglige teorier om stigmatisering, med lesningene av disse tekstene av en gruppe personer med HIV/AIDS i Tanzania. Mens den tradisjonelle fortolkningen av denne historien fokuserer på forholdet mellom Jesus og kvinnen, får stigmatiseringsperspektivet fram også forholdet mellom kvinnen og «de andre», de som stigmatiserer. Når Jesus i denne og andre fortellinger blir sett som den som griper inn og stanser / avviser stigmatiseringen, gir det også muligheter til å endre relasjonene som førte til stigmatisering. Da gruppen med HIV/AIDS i Tanzania leste disse tekstene, identifiserte de

seg med situasjonen til de stigmatiserte i evangeliet, og det hjalp dem til å motstå og kritisere den stigmatiseringen de selv ble utsatt for. Gjennom denne prosessen dannet de seg også et nytt bilde av Jesus som «medvandrer», i kontrast til tradisjonell afrikansk «høy-kristologi». Og de - og Mligo – presenterer dette som en utfordring for kirkene til å bryte med den fordømmelsen som har bidratt til stigmatiseringen av personer med HIV/AIDS (Mligo 2011).

I begge tilfeller bygger de faglige modellene, å vektlegge relasjoner, på kulturelle erfaringer fra kvinne- og feministmiljøer, og fra en fellesskaps basert afrikansk kultur. Dermed ser vi også sammenhengen mellom aktuelle perspektiv og forskningsmessige modeller.

Å LESE TEKSTEN: EVANGELIENES BILDER AV JESUS

1) Mannen Jesus

Colleen M. Conway: *Behold the Man. Jesus and Greco-Roman Masculinity* (New York: Oxford University Press, 2008). I denne boken analyserer Conway hvordan de ulike skriftene i Det nye testament tegner bildet av Jesus som mann på bakgrunn av gresk-romerske idealer, spesielt bildet av keiseren. Siden vi er så vant til at Jesus blir tolket på bakgrunn av Det gamle testamente, for eksempel profesjikkelsene, er dette en ny innfallsvinkel, som gjør oss klar over hvor mye forfatterne av disse skriftene hørte hjemme i den gresk-romerske middelhavskulturen. Og siden feministisk fortolkning har blitt mer vanlig, er dette fokuset på hva slags manns idealer som brukes til å tegne Jesus, nytt og en del av en begynnende mannsforskning på Det nye testamente. Siden vi ofte har et bilde av at Jesus var «mot-kulturell» og protesterte mot makthavere, enten de var jødiske eller romerske, så er det bildet denne boken tegner overraskende, siden Conway finner at i all hovedsak blir Jesus presentert i tråd med keiserdømmets mannsideal. For eksempel i Markusevangeliet presenteres Jesus som en

ideell mann og spesielt (med vekten på lidelseshistorien) som «den edle martyr». I deler av Matteus og Lukas, særlig Q kildens fremstillinger, blir Jesus fremstilt som en som bryter med mannsidealene gjennom å forlate (og å oppfordre disiplene til å forlate) husholdet og isteden velge askesen. I Johannesevangeliet er det et sentralt trekk, særlig i lidelseshistorien, at Jesus viser sin maskulinitet gjennom sin selv-kontroll gjennom lidelsene.

2) Evangeliens Jesus SOM den historiske Jesus

Joseph Ratzinger (Benedict xvi), *Jesus fra Nasaret* (2007). *Jesus fra Nasaret. Fra inntoget i Jerusalem til oppstandelsen* (2011).

Både p.g.a. hans alder og hans enorme arbeidsbelastning er det et imponerende arbeid, som viser Ratzinger som teolog, velinformert også i (litt eldre) nytestamentlige studier, og som integrerer Det gamle testamente og de tidlige kristne teologer i sin tenkning. Ratzingers bøker tilhører ikke metodisk og tematisk den siste fase av Jesusforskningen, men griper tilbake til «annen fase» på 1950-tallet. Det avgjørende spørsmålet er forholdet mellom den historiske Jesus og den kristne bekjennelse til Kristus. I motsetning til den tredje fases vekt på Jesus innenfor samfunnet vil Ratzinger holde fast på den spesi-fikke religiøse konteksten for Jesus.

Ratzingers første bind dekker første del av Jesu offentlige virksomhet og det mest sentrale i hans forkynnelse: Bergprekenen, Fader vår og lignelsene. Boken retter seg mot det han ser som et hovedproblem for de kristne han henvender seg til: bildet av Jesus i den historiske forskning har fjernet seg fra den kristne tro på Jesu guddom. Det er denne sammenhengen han vil gjenopprette. Måten han vil gjøre det på er kombinere en historisk metode med en harmonisert fortolkning ut fra Jesus-bildene i alle evangeliene lest i lys av Det gamle testamente, det han kaller en «kanonisk» fortolkning. Det dreier seg altså om

en historisk fremstilling av det teologiske Jesus-bildet i Det nye testamente²¹.

Dette er **ikke** det samme som ligger i betegnelsen «den historiske Jesus», som betegner forskernes rekonstruksjon av den historiske person Jesus.

Det er derfor en forvirrende bruk av terminologi når Ratzinger snakker om at det er evangeliens Jesus som er «den virkelige, historiske Jesus i den strenge betydning av ordet.» Dette er nok bevisst, det er den samme type terminologi og argumentasjon som ble brukt i kritikken av første fase av Jesus-forskningen rundt 1900 (Martin Kähler), og også i Norge på 1960-tallet i Sverre Aalens alternativ til Jervell's fremstilling av den historiske Jesus. Ratzinger bryter med de etablerte vitenskapelige forut-setningene for historiske Jesus-studier og innfører en «tros-historie» der tolkningen skjer innenfor de rammene som den bibelske kanon setter. Derfor er det avgjørende for ham at inkarnasjonen er et historisk faktum, den er nødvendig for at den kristne tro ikke skal «smeltes om i en annen religionsform» (Ratzinger 2007: 11). En annen avgrensning skjer i forhold til kontekstuell teologi og plasseringen av Jesus innenfor en bredere sosial eller politisk sammenheng. Det kommer tydelig til uttrykk i Ratzingers utleggelse av Jesu forkynnelse av Guds rike med sterk brodd mot tendenser i katolske teologi etter 2. Vatikan-konsil (Ratzinger 2007: 43-52). Han avviser at Jesu forkynnelse kan forstås som en impuls for arbeidet for en verden preget av fred, rettferdighet og respekt for den skapte verden. Temaet for Jesu forkynnelse er ifølge Ratzinger simpelthen at Gud er Herre og at Jesus er Gud. Dermed representerer Ratzinger det motsatte av det som den nye, kulturelle vending representerer: religion blir sett som en egen, avgrenset sektor, både i antikken og i det moderne samfunn.

Bind 2, Jesu påske, har samme preg som bind 1. Ratzinger drøfter ikke problemene med å rekonstruere historien

rundt Jesu siste påske i Jerusalem. Det gjelder særlig forholdet mellom de tre første evangeliene og Johannesevangeliet som har en helt annen historie. Isteden kombinerer han beretningene hos alle evangeliene til en 'evangelieharmoní', der alle fortellinger og alle taler i alle evangeliene er med. Ratzinger vil se Jesu siste uke i lys av salmer og profetord fra Det gamle testamente, og vil fremheve hvordan de første kristne, særlig Paulus, forsto hans liv og skjebne. For lesere som har kunnskap og interesse for Bibelen åpner Ratzinger et bredt lerret av fortolkningshistorie. Men kritiske lesere vil legge merke til at den forskningen han bygger på skriver seg fra hans egen fortid som teologisk professor. Siste del av beretningen om Jesu påske er viet oppstandelsen. Her kommer igjen forholdet til historien opp med samme modell Ratzinger har brukt før: her er historie, men samtidig mer enn historie. Han sier at oppstandelsen begynner i historien, men at den så å si bryter ut av den og etablerer en ny, absolutt virkelighet. Det historiske ligger i at oppstandelsen ble attestert av vitner som måtte ha opplevet noe 'virkelig' utenfor dem selv, ikke bare en mystisk indre opplevelse.

Denne boken er derfor ikke en historisk beretning om Jesu påske, men en teologisk harmonisering av evangeliene. Samtidig er det mye godt å si om disse bøkene, ikke minst er Ratzingers engasjementet en sterk side ved den. Ratzinger vil tegne Jesus på en slik måte at «troens referansepunkt» skal bli klart. For Ratzinger er det bare dette som kan gi basis for «det indre vennskapet med Jesus, som alt står og faller med» (Ratzinger 2007:10).

FORAN TEKSTEN: TEKSTENS VIRKNING, EKSISTENSIELT, PASTORALT OG POLITISK

Den pastorale avslutningen til Ratzinger gjør det naturlig å nevne noen andre bøker som ikke er direkte historiske Jesus fremstillinger, men mer pastorale og personlige. Stephen J.

Patterson, *The God of Jesus: the historical Jesus and the search for meaning* (1998), er en blandingsgenre, ved at han bygger på en historisk fremstilling av Jesu forkynnelse av Gud, men knytter den til spørsmålet om mening for moderen lesere. Enda tydeligere er Marcus J. Borg, en kjent, kritisk amerikansk Jesus forsker. Med boken, *Meeting Jesus Again for the First Time: The Historical Jesus and the Heart of Contemporary Faith* (1995); tar han utgangspunkt i at de fleste leserne har møtt Jesus før, som barn, derfor «*Meeting Jesus Again*». Men nå vil han, som forsker og kristen, formidle til dem som voksne hvilken betydning studiet av den historiske Jesus har for troen (til forskjell fra det «barnlige» bildet), og derfor blir det «for the First Time». Notto Thelle har et lignende perspektiv i, *Gåten Jesus. en fortelling – mange stemmer*. (2009). Han vil vekke fra en ensidig og forenklet forkynnelse av Jesu død som mange har levet (og strevet) med, og vise mangfoldet av stemmer om Jesus i Det nytestamente. Dermed blir dette også en bok som vil skape voksen tro!

TOLKNINGSHISTORIE AV JESUS I LYS AV IDEOLOGIER: RASE, ANTI-SEMITTISME, NASJONALISME

Virkningshistorien av Jesus-bildet gjennom historien er et tema som er tatt opp i senere tid, og som er viktig fordi det viser noen av de ideologier og tankemønstre fra fortiden som bevisst eller ubevisst fremdeles påvirker oss og er en del av kulturen. Her kan jeg bare kort nevne tre eksempler. Den første er Shawn Kelleys bok, *Racializing Jesus. Race, Ideology and the Formation of Modern Biblical Scholarship*.²² Han tar utgangspunkt i hvordan rasetenkning var gjennomgripende i Europa i det 19. århundre og hvordan den fremsto som rasjonell og moderne, som del av en dominerende vitenskapelig og humanistisk diskurs. Kritiske perspektiv på moderne rasisme har gitt seg utslag i gjennomgang av

hvordan mange forsknings- og fagtradisjoner ble formet av raseideologier. Overraskende nok har det ikke vært foretatt en slik undersøkelse av bibelforskningen. Det er dette hullet Kelley vil fylle. Hos ham er det primært tyske filosofer i linjen fra Herder via Hegel til Heidegger og deres innflytelse på bibelforskere og historiske teologer som står i sentrum. Eksemplene er Tübingerskolen, Bultmann og nyere forskere som Funk og Crossan.

Det er særlig i innflytelsen av Heideggers eksistensialisme vi kan se en videreføring av paradigmer knyttet til rase. Det er paradigmet for urkristendommens utvikling Kelley kritiserer. Opprinnelsen (Jesus) var preget av verdier knyttet til Vesten som individualitet, original ekthet (autensitet) og skapende evne. Forfallet derimot var representert ved egenskaper knyttet til Orienten som inautensitet, forfall og institusjoner. Hermeneutisk er dette historiske paradigmet forbundet med skillet mellom «oss selv» og «de andre.» Det er paradigmene i seg selv som er forbundet med forestillinger om raser, Kelley understreker at de ikke nødvendigvis gir uttrykk for den enkelte forskers intensjoner. Men dette viser hvilken tyngde som ligger i paradigmene og understreker nødvendigheten av å vurdere deres opprinnelse og den ideologiske sammenheng de står i.

Susannah Heschel fokuserer særlig på hvordan Jesus som jøde ble presentert i tysk forskning i 19. og første del av 20. århundre. Hennes første studie var av jødiske Jesusstudier i siste del av det 19. århundre (*Abraham Geiger and the Jewish Jesus*), som protesterte mot den negative fremstillingen av jødedommen hos kristne Jesus-forskere i denne perioden (særlig D.F. Strauss og E. Renan). Hennes hovedverk er *The Aryan Jesus: Christianity, Nazis and the Bible* (2007), som er en rystende fremstilling av hvordan en del tyske teologer brukte Jesus-forskningen ble brukt til å fjerne Jesus fra jødedommen. Det skjedde gjennom å legge vekt på at siden Jesus kom fra Galilea, som (ifølge mange historiske

studier) hadde en blandingsbefolkning på Jesu tid, kunne Jesus komme fra ikke-jødisk bakgrunn, for eksempel galleske innvandrere (fra Lille-Asia) som var ariere! Her ble en meget tynn historisk hypotese brukt ideologisk med et skremmende resultat og utviklet til støtte for nazistisk politikk i Det tredje riket. Den ansette nytestamentleren Walter Grundmann ble i 1939 leder for Institut zur Erforschung jüdischen Einflusses auf das deutsche kirchliche Leben, og gav bl.a. ut boken *Die Entjudung des religiösen Lebens als Aufgabe deutscher Theologie und Kirche*.²⁴

Den tredje boken jeg vil nevne er min egen,²⁵ *Jesus and the Rise of Nationalism. A New Quest for the Nineteenth Century Historical Jesus*. Det spørsmålet jeg tar opp, er om det var noen sammenheng mellom utviklingen av nasjonstenkning fra første del av 1800-tallet og utover, og den historiske Jesus-forskningen som begynte på samme tid? Deltok Jesus-forskningen på noen måte i diskusjonene og utviklingen av nasjonalisme?

Et sentralt land både for nasjonalisme og Jesus-forskning var Tyskland. Det var forskjellige stadier i utviklingen av nasjonstenkning og nasjonalisme i Tyskland fra slutten av det 18. århundre til etableringen av det tyske keiserdømme i 1871. I første fase var det intellektuelle av den romantiske skole som utviklet ideer om en tysk identitet, kultur og nasjon i en politisk situasjon der det fantes en rekke tyske fyrstedømmer, men ikke noe «Tyskland». I neste fase fikk bevegelsen en bredere sosial basis, særlig i borgerskapet. Senere utviklet det seg til en demokratisk nasjonsbevegelse med sterk deltakelse også fra arbeiderklassen. I den seneste fasen fram mot 1871 ble nasjonstenkningen og de nasjonale bevegelser «okkupert» av de styrende, særlig Bismarck, for å styrke statens makt.

De Jesus-forskerne jeg diskuterer kan plasseres innenfor denne utviklingsmodellen. Med sine forelesninger om den historiske Jesus ved Berlins Universitet i årene 1819–32 representerte Friedrich Schleiermacher den tidlige fase av denne intellektuelle diskusjon om den tysk Nasjon, med Jesus' forholdt til jødefolket presentert i a nalogi til forholdet mellom idealkongen Friedrich den Store og folket. Med den berømte *Das Leben Jesu kritisch bearbeitet* (1835) innvirket David Friedrich Strauss på en tidlig fase av den demokratiske nasjonalisme i Tyskland. Hans senere bok, *Das Leben Jesu für das deutsche Volk bearbeitet* (1864), reflekterer derimot innflytelsen til «stats-nasjonalismen» i den perioden som ledet opp til Bismarcks Tyskland, med et bilde av en «upolitisk» Jesus som åpnet for underkastelse under makten. Det tredje eksemplet er franskmannens Ernest Renans berømte *Vie de Jésus* (1863) som ble skrevet i en kontekst av det franske keiserdømme og Orientalisme. Bildet av Jesus som «en mann uten rase» peker fram mot Renans kjente foredrag «*Qu'est-ce qu'une nation?*» fra 1882 der han utvikler en særegen fransk måte å tenke om nasjon på, ikke knyttet til kultur og rase, men basert på borgernes valg og deltakelse.

Jeg slutter boken med å stille spørsmålstegn ved denne koblingen mellom Jesus og nasjonalisme; den var forståelig i 19. århundre, da nasjonalisme og demokrati i alle fall delvis hørte sammen; mens jeg nå ser store farer med en kobling til en eksklusiv nasjonalisme som setter grenser mot andre.

¹ Kvinner med doktorgrad i Det nye Testamente ved Teologisk Fakultet: Turid Karlsen Seim, Inger Marie Lindboe, Jorunn Øland, Marianne Bjelland Kartzow, Kirsten Marie Hartvigsen, Anna Rebecca Solevåg.

² Cf. etableringen av engelskspråklige master og PhD-program ved TF, MF og Misjonshøgskolen, med mange internasjonale studenter. Ved Inter-Contextual Theology ved Teologisk fakultet er de fleste fra Afrika, noen har gått videre til PhD-studier, med hittil 2 PhD i Det nye testamente.

³ Kvinnelige jødiske professorer i Det nye testamente ved amerikanske/ canadiske universitet: Amy-Jill Levine, Vanderbilt, Adele Reinhardt, MacMaster, Pamela Isenbaum, Denver; Paula Fredriksen, Boston.

⁴ For nye perspektiv på Paulus' forhold til jødedom, se Troels Engberg-Pedersen (red.), *Den nye Paulus og hans betydning* (København: Gyldendal, 2003); Magnus Zetterholm, *Approaches to Paul. A Student's guide to recent scholarship* (Minneapolis, Fortress, 2009).

⁵ Se **NOU** 2013: 1 Det livssyns åpne samfunn. En helhetlig tros- og livssynspolitikk, av et utvalg ledet av Sturla Stålsett, om forholdet mellom stat, samfunn og religion.

⁶ Se nå Gitte Buch-Hansen, Marianne Bjelland Kartzow, Rebecca Solevåg (utg.), *Metodemangfold og Det nye testamente: i fotsporene til den etiopiske evnukken* (Oslo: Cappelen Damm Akademisk, 2013) Janice Capel Anderson & Stephen D. Moore (eds.) *Mark and Method. New Approaches in Biblical Studies*. Minneapolis: Fortress Press, 2008..

⁷ Resepsjonshistorie er blitt viktige perspektiv og også gjenstand for egne sentra og serier av bibelkommentarer, se Blackwell Bible commentaries, (Oxford: Blackwell); se også *The Encyclopedia of the Bible and Its Reception*, utg. H.-J. Klauck, planlagt i 30 bind (Berlin: Walter de Gruyter, 2009-).

⁸ Den første som brakte inn tolkningshistorien i en moderne kommentar var Ulrich Luz, *Das Evangelium nach Mattheus*, Ev.-Kath. Komm.z. NT, 3 b. 1985-97. For en engelsk kortversjon, se Ulrich Luz, *Matthew and History*, 1994.

⁹ Feks. viser John Riches, *Galatians through the Centuries*, (Oxford, 2008) hvordan vår nordiske lutherske kontekst har virket inn på vår forståelse av Galaterbrevet, ved at han også presenterer fortolkninger fra den reformerte reformasjon og historie.

¹⁰ Tenk f.eks. på Rembrandts maleri av faren som tar imot den fortapte sønn (http://artchive.com/artchive/R/rembrandt/prodigal_son.jpg.html), eller Caravaggios «gjenkjennelsens øyeblikk» med Jesus og Emmausvandrerne ved måltidet (http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Caravaggio_-_Cena_in_Emmaus.jpg?uselang=nb).

¹¹ H. Moxnes, *Jesus and the Rise of Nationalism. A New Quest for the Nineteenth Century Historical Jesus* (London: I.B. Tauris, 2012).

¹² Det gjelder for eksempel hvordan lesningen av evangelietekster i påsken bidrar til negative bilder av jøder, som i ropet fra mobben i Jerusalem (Matteus 27: 25): «hans blod komme over oss og våre barn.» Det var den type negative utsagn om jøder fra tekstlesninger og liturgi som førte til at den katolske kirke måtte endre deler av tekstene i pasjonsspillet i Oberammergau for endel år siden; se Halvor Moxnes, «Jødene drepte Jesus'. Jødiske svar på kristne anklager,» *Kirke og Kultur* 2009:3, 204-21.

¹³ Cf. R.S.Sugirtharajah (ed.), *The Post-Colonial Bible*. Sheffield: Sheffield Academic Press, 1998.

¹⁴ Se Fernando F. Segovia and Mary Ann Tolbert, utg., *Reading from This Place* (Minneapolis: Fortress, 1995), med tekstfortolkninger av forfattere som bevisst skriver fra sine ulike kulturelle, sosiale og religiøse steder

¹⁵ Se Marianne B. Kartzow, *Gossip and gender : othering of speech in the Pastoral Epistles* (Berlin : de Gruyter, 2009). Hun studerer utsagn i Pastoralbrevene om kvinner som «farer med sladder» (1 Tim 5:9-16), og påviser hvordan de ikke er historiske «fakta», men polemikk, mot selvstendige kvinner, og som del av anklager om vranglære.

¹⁶ Oversikt over forskningshistorien, se Halvor Moxnes, From unique personality to charismatic movement. 100 years of shifting paradigms in historical Jesus research, In Inger, Furseth & Paul, Leer-Salvesen (ed.), *Religion in Late Modernity. Essays in Honour of Pål Repstad*. Tapir Akademisk Forlag., 2007, s 187 - 200

¹⁷ Geza Vermes, bl.a. *Jesus the Jew*, 1973; *The religion of Jesus the Jew*, 1993.

¹⁸ Oddbjørn Leirvik, *Images of Jesus Christ in Islam* , 2.utg. London: Continuum, 2010.

¹⁹ Pui-Lan Kwok, «On Colour-coding Jesus», 161-80 i R.S.Sugirtharajah (ed.), *The Post-Colonial Bible*. Sheffield: Sheffield Academic Press, 1998.

²⁰ Schweitzer, Albert. *The Quest for the Historical Jesus*. London: A & C. Black, 1910.

²¹ Dette vil også gjelde Hans Kvalbein, *Jesus: Hva ville han? Hvem var han? En innføring i de tre første evangeliens budskap*, Oslo 2008. Boktittelen viser noe av uklarheten; «Jesus: hva ville han? Hvem var han» peker på det vi vil kalle den «historiske Jesus» («Bak teksten»), mens «en innføring i de tre første evangeliens budskap» peker på at det er budskapet «i teksten» som gir svaret. Det skyldes nok at Kvalbein har en større tiltro til evangeliene som historiske kilder en mange andre Jesus-forskere.

²² London and New York: Routledge, 2002.

²³ Susannah Heschel, *Abraham Geiger and the Jewish Jesus*. Chicago: Chicago University Press, 1998. *The Aryan Jesus: Christianity, Nazis and the Bible*. Princeton: Princeton Univ. Press, 2007.

²⁴ Det hører med til historien at Grundmann, som levte til 1976, etter krigen levte i Øst-Tyskland, aldri ble anklaget eller straffet for sin virksomhet under krigen, fortsatte å publisere anerkjente evangeliekommentarer, og å skrive om den historiske Jesus, men uten å nevne noen av sine tidligere publikasjoner. Han beholdt også sitt medlemskap i det prestisjerike internasjonale *Studiorum Novi Testamenti Societas*.

²⁵ H. Moxnes, *Jesus and the Rise of Nationalism. A New Quest for the Nineteenth Century Historical Jesus* (London: I.B. Tauris, 2012); se også H. Moxnes , «Jesus som nasjons ideal. Jesu-liv biografier og utviklingen av europeisk nasjonalisme i det nittende århundre,» *Teologisk Tidsskrift* 2 (2012).

Protokoll Bispemøtet

19.-23. AUGUST 2013
BUDAPEST

Saksliste

Saksnr.	Sakstittel
11/13	Orienteringssaker
12/13	Samlivsutvalgets innstilling
13/13	Høring NOU 2013:1 Det livssynsåpne samfunn
14/13	Retreat

Til stede:

Helga Haugland Byfuglien, *preses*
Ole Chr. M. Kvarme, Oslo, *visepreses*
Per Oskar Kjølaas, Nord-Hålogaland
Laila Riksaasen Dahl, Tunsberg
Solveig Fiske, Hamar
Tor B. Jørgensen, Sør-Hålogaland
Ingeborg Midttømme, Møre
Tor Singsaas, Nidaros
Halvor Nordhaug, Bjørgvin
Erling J. Pettersen, Stavanger
Atle Sommerfeldt, Borg
Stein Reinertsen, Agder og Telemark

Til stede fra sekretariatet:

Christofer Solbakken, *generalsekretær*

BM 11/13 Orienteringssaker

1. Konsekvenser av opprettelsen av et fast bispeembete som preses i Bispemøtet – nasjonale funksjoner
2. Klimavalg 2013
3. Sted for vigsel
4. Endringsledelse
5. Utenlandske prester
6. Bruk av bispekåpe for domproster
7. Om bispemøtene
8. Grunnlovsjubileum – gudstjeneste og seminar i Trondheim 20.-21. mai 2014.
9. Høringssak: Bopliktordningen
10. Økonomien i bispedømmene
11. Orienteringer fra generalsekretæren

Vedtak:

Sakene ble tatt til orientering.

BM 12/13 Samlivsutvalgets innstilling

Bispemøtet oppnevnte i 2009 et utvalg til å utrede spørsmålet om en evangelisk-luthersk forståelse av ekteskapet, samt enkelte andre spørsmål knyttet til samlivsordninger og samlivsetikk, jf sak BM 40/09. 11 februar 2013 leverte utvalget rapporten *Sammen. Samliv og samlivsordninger i et kirkelig perspektiv* til Bispemøtet.

Det forelå et prosessdokument til behandling i møtet.

Vedtak:

Dokumentet bearbeides videre på bakgrunn av de innspill som fremkom i møtet.

BM 13/13 Høring NOU 2013:1 Det livssynsåpne samfunn

7. januar 2013 la Stålsett-utvalget fram utredningen NOU 2013: 1 *Det livssynsåpne samfunn: En helhetlig tros- og livssyns-politikk* til Kulturdepartementet. I utredningen har utvalget foretatt en gjennomgang av statens tros- og livssynspolitikk og fremmet forslag for å bidra til å skape en mer helhetlig politikk på feltet.

Kulturdepartementet sendte 11. februar 2013 utredningen NOU 2013: 1 *Det livssynsåpne samfunn* på høring. Bispemøtet er blant høringsinstansene. Høringsfristen er satt til 30. august 2013.

Et forslag til høringsuttalelse utarbeidet av sekretariatet lå til grunn for behandlingen i møtet.

Vedtak:

Uttalelsen bearbeides videre på bakgrunn av de innspill som fremkom i møtet, og oversendes Kulturdepartementet.

BM 14/13 Retreat

Biskop em. Karl Sigurdbjörnsson fra Island ledet en retreat for biskopene. Retreaten omfattet en morgenmesse etterfulgt av en meditasjon, samt samtale/refleksjon og kveldsbønn.

Høring – NOU 2013:1 Det livssynsåpne samfunn

UTTALELSE SAK BM 13/13

Bispemøtet takker for det arbeidet som er gjort med NOU 2013:1 Det livssynsåpne samfunn, og for invitasjonen til å kommentere den foreliggende utredningen. Det er et stort behov for en bred debatt om forholdet mellom kirke, religion og samfunn i Norge, og Bispemøtet er glad for det grundige arbeidet utvalget har gjort til dette saksfeltet. Mange av prinsippene utvalget legger til grunn for en helhetlig tros- og livssynspolitikk, er gode, selv om Bispemøtet ikke er overbevist om at den foreliggende innstillingen gir de beste svarene på flere av de konkrete områdene.

Vi har valgt å avgrense feltet for vår uttalelse til å gjelde noen overordnede prinsipielle problemstillinger. For øvrig viser vi til de andre kirkelige høringsuttalelsene.

Innledende merknader

Det er et bærende premiss i Ståsettutvalgets utredning at det norske samfunnet bør være et livssynsåpent samfunn. Det innebærer at menneskers ulike tro og livssyn skal kunne være synlige og legitime deler av offentligheten, og at de ikke kan behandles utelukkende som private og individuelle anliggender. Bispemøtet mener at utvalget her har en god og riktig tilnærming til forståelsen av religionens plass i samfunnet. Begrepet «livssynsåpent» markerer en tydelig dreining bort fra ideen om et sekulært samfunn forstått som et samfunn der religionen skjules og reduseres til en privat sak. Ståsettutredningen beskriver tvert imot et samfunn der religionen er en naturlig og integrert del av

livsutfoldelsen og av alle samfunnsområder. Utredningen er derfor viktig fordi den fremhever betydningen av en offentlighet der troens og religionens overbevisninger og uttrykk gis et legitimt rom.

Bispemøtet vil også uttrykke en klar støtte til utredningens prinsipp om at religionsfriheten er uoppgevelig i et livssynsåpent samfunn. Det norske samfunnet er i dag preget av både kulturell og religiøs mangfoldighet. I et slikt religionspluralistisk samfunn er det nødvendig at staten gir alle borgere lik rett til å utøve sin religion og sitt livssyn. Ingen skal diskrimineres på grunnlag av sin religions- og livssynspraksis. Tros- og livssynsfriheten må beskyttes for alle. Bispemøtet mener at utredningen i denne sammenhengen presenterer mange gode forslag til hvordan religionsfriheten praktisk kan ivaretas. I hovedsak løfter utredningen fram perspektiver, verdier og prinsipper som Bispemøtet gir sin tilslutning.

I tillegg bør det bemerkes at utredningen er preget av mange dissenser. Dette understreker at tros- og livssynspolitikk er et vanskelig og mangfoldig felt; mange sprikende interesser skal høres og ivaretas. Det er således en svakhet ved utredningen at den i utformingen av konklusjoner og drøftinger primært synes å legge de folkerike byene til grunn. Her er det religiøse og kulturelle mangfoldet større enn i distriktene. Dette har betydning for en helhetlig tros- og livssynspolitikk og forskjellene mellom by og distrikt

burde i større grad blitt reflektert i utredningen.

Noen kritiske innvendinger

Religionsbegrepet

Bispemøtet ønsker innledningsvis å kommentere utvalgets forståelse og beskrivelse av religion og livssyn. Som nevnt er Bispemøtet glad for utredningens anerkjennelse av religionens plass i det offentlige rom. Bispemøtet mener imidlertid at utvalget ikke gir en tilstrekkelig fremstilling av hva religion er og hvordan religion er innvevd i menneskers livsverden.

Ståsettutvalget beskriver religion på følgende måte:

Det kan være hensiktsmessig å definere livssyn slik at religion inngår som en type livssyn. En vil da ha religiøse livssyn og sekulære livssyn. Et livssyn vil bestå av det et menneske mener om de «største» spørsmålene i livet. Et religiøst livssyn vil som oftest innbefatte en tro på en guddommelig makt, mens et sekulært livssyn ikke vil ha en slik oppfatning. Livssyn vil ellers ha oppfatninger om menneskets plass i tilværelsen og en holdning til sentrale etiske spørsmål. (NOU 2013:1, s 85)

Utvalget innskrenker her religion til å innbefatte det et menneske måtte mene og holde for sant om de største spørsmålene i livet. Etter Bispemøtets oppfatning er ikke det en tilstrekkelig beskrivelse av religion. Religion er ikke bare

noe mennesker har i tankene. Den er mer enn meninger og forestillinger. Religion er en måte å leve i verden på. Den er vevd inn i sosiale og kulturelle sammenhenger. Religion handler om kultur, samfunn og fellesskap. Nettopp av denne grunn har religion offentlige sider ved seg. Å beskrive religion kun som menneskets meninger om tilværelsen er å overse religionens sosiale dimensjon. En slik forståelse av religionen vil også kunne bidra til å begrense religiøse uttrykk i det offentlige rom, noe Bispemøtet mener blir særlig tydelig i utvalgets beskrivelser av offentlige markeringer. Bispemøtet gir derfor sin tilslutning til Kirkemøtets kritikk av utvalgets religionsforståelse, og foreslår i tråd med Kirkemøtets vedtak at en helhetlig tros- og livssynspolitikk må basere seg på en bredere religionsforståelse.

Likebehandlingsprinsippet og ikke-diskriminering.

Utredningen legger stor vekt på at statens aktivt støttende religionspolitikk må være basert på prinsippene om likebehandling og ikke-diskriminering. Et bestemt trossamfunn kan som følge av dette ikke gis fortrinnsrett i forhold til andre tros- og livssynssamfunn i det norske samfunnet. Dersom staten skal gi økonomisk støtte til tros- og livssynssamfunnene, må den ifølge utredningen ikke diskriminere eller forskjellsbehandle noen på grunnlag av deres tros- og livssynspraksis. Bispemøtet er i utgangspunktet enig med utvalget i dette prinsippet. Etter Bispemøtets oppfatning er det nødvendig at en aktivt støttende tros- og livssynspolitikk gir gode rammebetingelser for alle tros- og livssynssamfunn.

Spørsmålet er imidlertid hvordan likebehandlingsprinsippet skal omsettes i praksis.

Bispemøtet mener at utvalget forstår likebehandlingsprinsippet på en ensidig måte. I følge Stålsettutvalget dreier likebehandling seg om at «staten tilstreber at enhver borger – i prinsippet og i rimelig praksis – får samme grad av støtte til sin tros og livssynsutøvelse» (s. 17). Dette er i seg selv et godt prinsipp. Nøkkelen ligger i den innskutte bisetningen – i prinsippet og i rimelig praksis. I denne ligger en innrømmelse av at likebehandling ikke kan dreie seg om matematisk likhet. Likevel ønsker utvalget en utvikling hvor alle tros- og livssynssamfunn behandles identisk. Grunnen er at staten må være livssynsnøytral, og ikke ha bindinger til ett bestemt livssyn eller en bestemt tradisjon. Konkret kommer dette til uttrykk når utvalget i kapittel 10 konkluderer med at «ved konflikt mellom likebehandlingsprinsippet og argumenter basert på historiske forhold, bør det være slik at likebehandlingsprinsippet prinsipielt er overordnet argumenter basert på historiske forhold» (s. 114). Dette tilsier også at henvisningen til «vor kristne og humanistiske arv» i Grunnlovens § 2 bør fjernes.

Etter Bispemøtets oppfatning er det grunn til å problematisere sider ved den tilnærming utvalget her legger opp til. Det er ikke nødvendigvis opplagt at en livssynsnøytral stat gir det beste rammeverket for religionsfrihet, demokrati eller likebehandling i et samfunn. Det finnes mange eksempler på det motsatte; livssynsnøytrale stater har ofte vært autoritære stater. Bispemøtet vil tvert imot framholde at det beste vilkår for religionsfrihet er at staten på ulike måter synliggjør den religion som flertallet i befolkningen tilslutter seg, samtidig som staten legger til rette for fri religionsutøvelse og religionspluralitet i samfunnet. På denne måten vil minoritetenes rettigheter for fri trosutøvelse sikres bedre, noe biskopene i denne sammenheng vil legge særlig vekt på. Bispemøtet mener og har tidligere uttalt at trosfriheten er en ukrenkelig rettighet, jf sak BM 42/12. Trosfriheten vernes imidlertid

ikke automatisk ved at staten blir religionsnøytral. Det er her grunn til å vise til Misjonshøgskolens høringsuttalelse som understreker at religionsfrihetstenkningen i moderne tid ikke først og fremst har røtter i en sekulær virkelighetsforståelse, men i kristen:

«Samtidig bør det forhold at den moderne religionsfrihets- og menneskerettighetstenkning historisk sett springer ut av en kristen virkelighetsforståelse, tilsi at den norske stat gir sin selvforståelse en kristen forankring slik Grunnlovens nye § 2 legger opp til. Begrunnelsen for dette ser vi ikke bare i det utvalget kaller kulturarvidealet, selv om dette også er viktig; vel så viktig er det for oss at det er den kristne begrunnede avvisning av all trostvang som historisk sett er fundamentet for moderne religionsfrihetstenkning.»

At staten fortsatt på ulike måter synliggjør den betydning kristen tro og tradisjon har i samfunnet, truer derfor ikke religionsfriheten, men kan tvert imot være en forutsetning for at den ivaretas på en best mulig måte.

Bispemøtet vil derfor legge til grunn en annen forståelse av likebehandlingsprinsippet enn det utvalget gjør, og framholde at det ikke nødvendigvis behøver å være en motsetning mellom å legge til rette for likebehandling på den ene siden og saklig begrunnet forskjellsbehandling av ulike tros- og livssynssamfunn på den annen side. Nøkkelen ligger i selve forståelsen av likebehandlingsprinsippet. I et samfunn hvor en majoritetskirke på en særlig måte representerer befolkningens felles verdier og historiske arv, er landsdekkende og i tillegg på ulike områder innehar kompetanse staten drar nytte av, kan likebehandling vanskelig innebære at alle tros- og livssynssamfunn behandles identisk. Likebehandling må da heller dreie seg om at alle borgere som individer får lik mulighet til å uttrykke sine religiøse og livssynsmessige overbevisninger, og at alle kan bli betjent, i sorg og i glede, av sitt eget tros- og livssynssamfunn. Dette strider imidlertid ikke imot at flertallsreligionen får en mer

fremtredende og kanskje større plass i samfunnet enn mindretallsreligionene.

I forlengelsen av dette vil Bispemøtet også gå inn for en mer dynamisk tilnærming til forholdet mellom kulturarv, identitet og likebehandling enn det utvalget gjør. Bispemøtet viser her til Kirkemøtets uttalelse fra april 2013, og foreslår i tråd med denne å veie de ulike prinsippene opp mot hverandre, avhengig av sak og situasjon. I noen situasjoner kan det da vise seg nødvendig å la prinsippene om tradisjon og identitet veie tyngre enn likestilling og likebehandling. Hvordan en slik avveining skal foretas, må imidlertid vurderes og gjennomtenkes nøye fra sak til sak. Bispemøtet hadde i denne sammenheng ønsket at utredningen hadde drøftet mer utdypende hvordan likebehandlingsprinsippet kan sees opp mot andre relevante faktorer som kan være utslagsgivende for saklig forskjellsbehandling, f.eks. kompetanse, størrelse, lokal forankring, m.m. Er det f.eks. legitimt at staten delegerer noen arbeidsoppgaver til ett trossamfunn, jf gravferdsforvaltningen? Truer det likebehandlingsprinsippet at Den norske kirke gis et administrativt ansvar for tros- og livssynstjenesten ved offentlige institusjoner, jf f.eks. sykehuspresttjenesten eller feltprestkorpset? Fra vår side sett vil vi mene at det ikke er nødvendig å konkludere med at så er tilfelle.

Nasjonale markeringer

Når det gjelder markeringer i anledning av nasjonale og lokale tragedier, gir utvalget honnør til Den norske kirke for den viktige oppgaven den utfører ved å hjelpe mennesker i sorg. Likevel mener utvalget at en statlig representasjon ved slike markeringer kan være uheldig. Grunnen er at noen kan oppfatte dette som ekskluderende, ved at det gis inntrykk av at det er staten som er arrangør. Ved nasjonale og lokale tragedier bør staten, slik Stålsettutvalget ser det, heller kontakte ulike tros- og livssynssamfunn og på forhånd planlegge hvilke religiøse vinklinger felles markeringer skal ha. Den norske kirke bør således, etter utvalgets oppfatning, ikke være det eneste trossamfunnet som får ansvar for religiøse markeringer.

Bispemøtet er enig med utvalget i at staten ikke bør delegere ansvaret for felles religiøse markeringer til ett trossamfunn, heller ikke Den norske kirke. Religiøse markeringer, som gudstjenester, bør skje etter trossamfunnenes eget initiativ, slik at disse ikke framstår som statens offisielle seremonier. Dette er også normal praksis, og gjaldt også gudstjenesten i Oslo domkirke 24. juli 2011. Likevel vil Bispemøtet fremheve at det er både plausibelt og legitimt at statlige representanter deltar ved religiøse markeringer i etterkant av nasjonale tragedier. At representanter for regjering, Storting og kongehus er til stede ved kirkelige markeringer er et uttrykk for myndighetenes omsorg for mennesker i sorg. Bispemøtet mener dette indikerer en nær relasjon mellom myndigheter og folk som er av stor verdi. I tillegg indikerer det at religionen har en fellesskapsdimensjon som ikke bør undervurderes i denne sammenheng. Bispemøtet er derfor skeptisk til utvalgets antydninger om at statens representanter bør være forsiktige med å delta ved religiøse markeringer. En slik antydning understreker at utvalgets medlemmer ikke i tilstrekkelig grad har tatt hensyn til religionens sosiale og kulturelle sider. Bispemøtet mener derfor at en framtidig tros- og livssynspolitik bør legge til rette for og oppmuntre til at myndigheter og folk kan samles på den religiøse arenaen, ikke bare den livssynsnøytrale. Dette betyr ikke at kirkelige markeringer skal være de eneste markeringene statlige myndigheter deltar ved. Statlige myndigheter bør legge til rette for tilstedeværelse og deltakelse ved ulike religiøse seremonier, for på den måten å ivareta likebehandlingsprinsippet.

Dermed vil Bispemøtet også problematisere utvalgets forslag om at nasjonale markeringer og ritualer i framtiden kun skal være preget av ulik tros- og livssynsmessig mangfold. Bispemøtet er enig med utvalget i at det mangfoldige livssyns-Norge må tas på alvor ved nasjonale, offentlige markeringer. Dersom det offentlige skal inkludere tros- og livssynssamfunnene ved nasjonale ritualer, må forskjellsbehandling unngås. Bispemøtet mener imidlertid at dette ikke best

ivaretas ved felles markeringer. Felles markeringer, hvor alles tros- og livssyn skal komme til orde, kan medføre at hverken majoritets- eller minoritetsreligionene opplever seg ivaretatt og at det religiøse uttrykket på den måten begrenses. Dette bryter med idealet om et livssynsåpent samfunn der troens og religionens overbevisninger gis rom i offentligheten. Det avgjørende i denne sammenheng må derfor være å etablere ordninger som både ivaretar mangfoldet i befolkningen og verdien av at religion får tilstrekkelig plass ved offentlige begivenheter. I denne sammenheng kunne det for eksempel være relevant å tenke kontekstuellet. Det offentlige kunne da samarbeide med ett tros- og livssynssamfunn i en sammenheng, avhengig av kontekst, sak og situasjon, og med et annet i andre sammenhenger. Bispemøtet hadde ønsket at utredningen hadde gitt en mer dyptgående gjennomtenkning av disse forhold.

Offentlig institusjoner

Spørsmålet om Den norske kirkes rolle og ansvar som religionsforvalter gjør seg gjeldende også i forbindelse med organiseringen av den religiøse betjeningen ved offentlige institusjoner. I dag er det i all hovedsak Den norske kirke som har ansvar for dette. Utvalget anerkjenner den kompetanse og det arbeid kirken har gjort i denne sammenheng. Et flertall av utvalgets medlemmer foreslår da også at tros- og livssynsbetjening i institusjoner fortsatt skal være en del av det offentlige velferdstilbudet. Dette fordrer imidlertid at betjeningen bygger på et prinsipp om likebehandling av alle religioner og livssyn. Utvalget går av den grunn inn for at den religiøse betjeningen endres, slik at den bedre tar hensyn til annen tro og annet livssyn enn den prestene tilhører.

Bispemøtet vil i denne sammenheng uttrykke at tro og livssyn er en essensiell del av det å være menneske. Et helhetlig menneskesyn tilsier derfor at menneskets åndelige behov besørgeres også ved offentlige institusjoner.

Bispemøtet er også enig med utvalget i at den religiøse betjeningen må gjenspeile det religiøse mangfoldet i befolkningen. Det er således ikke unaturlig at den livssynsmessige betjeningen organiseres noe annerledes i framtiden. Dette gjelder særlig i de store byene hvor det eksisterer et større religiøst og kulturelt mangfold enn i bygdene. Bispemøtet vil imidlertid understreke at likebehandling ikke nødvendigvis innebærer at hver eneste minoritet skal være representert på samme måte i offentlige institusjoner som majoritetsreligionen. Likebehandling betyr ikke matematisk likhet, men at alle mennesker uavhengig av tro og religion får lik mulighet til å bli betjent av sitt eget trossamfunn. Bispemøtet ser derfor ikke noen grunn for å innskrenke institusjonsprestetjenesten, men er i hovedsak enig i at den livssynsmessige betjeningen totalt kan utvides og at ordninger for å inkludere andre tros- og livssyn kan forbedres.

Det hører imidlertid i denne sammenhengen med å understreke at institusjonsprestetjenesten de senere år har gjennomgått en betydelig profesjonalisering. Prestene har mange års videreutdanning, lang erfaring med sjelesorg, veiledning, samtale og krisehåndtering og besitter en betydelig spesialkompetanse på sine felt. Prestene ved offentlige institusjoner har i tillegg en høy bevissthet rundt det religiøse og livssynsmessige mangfold og har utviklet gode rutiner slik at mennesker kan bli betjent ut fra egen tro og eget livssyn. Bispemøtet vil påpeke at dersom den livssynsmessige betjening ved institusjonene skal utvides, fordrer dette at de som ansettes som livssynspersonell innehar et tilsvarende faglig nivå på sin kompetanse som prestene.

Skolens formålsparagraf og Grunnloven

Argumentasjonen ovenfor er utslagsgivende også for hvordan Bispemøtet vurderer utvalgets forslag til å endre Grunnloven og formålsparagrafen for skolen. Flertallet i utvalget mener at Grunnloven og formålsparagrafen for skolen ikke godt nok ivaretar likebehandlingsprinsippet fordi disse tar utgangspunkt i en bestemt tradisjon, nemlig den kristne og humanistiske arv og tradisjon.

I denne forbindelse resonnerer Bispemøtet annerledes enn flertallet i utvalget. Den kristne og humanistiske arv og tradisjon har i stor grad preget norsk historie og kultur, også hva gjelder utviklingen av demokrati, religionsfrihet, rettsstat og menneskerettigheter. Det er således naturlig at dette understrekes i nasjonens verdiparagrafer. Hverken religionsfriheten eller likebehandlingsprinsippet trues av dette. Bispemøtet vil tvert imot løfte frem betydningen av at en nasjon har en trygg forankring i egen selvforståelse. En slik forankring gir det beste grunnlaget for utviklingen av et livssynsåpent samfunn der toleranse, respekt, frihet og dialog får prege offentligheten. Bispemøtet mener at grunnlovsendringen av 21. Mai 2012 ivaretar dette hensynet og er ikke enig med utvalget i at Grunnloven må endres på ny.

Vigselsrett

Flertallet i utvalget går inn for obligatorisk borgerlig vigsel, og begrunner dette i at det er uheldig at de rettslige og livssynsbaserte elementene inngår i en og samme handling. Den sivile delen av ekteskapsinngåelsen bør derfor overføres til offentlige myndigheter, mens den religiøse og livssynsmessige delen deretter kan følges opp av tros- og livssynssamfunnene for dem som måtte ønske dette.

Flertallet i Bispemøtet er uenig med utvalget i at tros- og livssynssamfunnene ikke lenger skal ha vigselsrett. Kirkelig vigsel har en lang tradisjon i vårt land, det er en ordning som fungerer godt og har god oppslutning i befolkningen. Mange har et sterkt ønske om å inngå ekteskap i sitt eget tros- og livssynssamfunn. Disse hensyn taler for at ordningen med kirkelig vigsel bør fortsette.

Det er også uklart hva man faktisk mener å oppnå ved å frata kirken vigselsrett. Dersom utvalget mener det er diskriminerende at ikke alle tros- og livssynssamfunn har vigselsrett, kunne de alternativt ha foreslått å ta bort kvalifiseringsbestemmelsene som gjelder i dag. Et slikt forslag ville vi fra vår side imidlertid ikke støttet. Vi mener det er legitimt å

stille krav til medlemsopplutning, organisering, utdanning m.v. for å gi vigselsrett, slik ordningen er i dag.

Bispemøtets flertall mener at utvalgets forslag på dette punktet er direkte i strid med rapportens tittel; i stedet for å fremme et samfunn åpent for religiøse uttrykk og religiøs tilhørighet, vil forslaget innebære at religionen trekkes tilbake fra et viktig samfunnsområde som har stor betydning rituelt, emosjonelt og identitetsmessig for menneskers liv.

Det bør i denne sammenheng også understrekes at de rettslige elementene ved vigselshandlingen, dvs. prøving av ekteskapsvilkårene, allerede er overført fra tros- og livssynssamfunnene til folkeregisteret. Statens behov for å kontrollere og prøve ekteskapet er dermed allerede ivaretatt. Slik flertallet i Bispemøtet oppfatter det er det derfor ingen grunn til at trossamfunnene ikke skal kunne opptre som vigselsmyndighet på vegne av staten også i framtiden.

Konklusjon

Bispemøtet er glad for Ståsettutvalgets visjoner om et livssynsåpent samfunn der det åpnes for mer religion i det offentlige rom. Likevel vil Bispemøtet uttrykke en markert uenighet med mange av forslagene utvalget fremmer. Som anført ovenfor mener Bispemøtet at utvalget i for stor grad nedskriver den kristne tros betydning for fellesverdier i samfunnet, noe som medfører at utvalget trekker konklusjoner som hverken er nødvendige eller ønskelige. På enkelte punkter mener Bispemøtet at utredningen også er mangelfull. Det gjelder særlig utvalgets beskrivelser av likebehandlingsprinsippet, nasjonale markeringer og forståelsen av religionsbegrepet. Mot denne bakgrunn ønsker Bispemøtet i framtiden en mer dyptgående refleksjon om forholdet mellom kirke, religion og samfunn.

Protokoll Bispemøtet

14.-18. OKTOBER 2013

OSLO

Saksliste

Saksnr. Sakstittel

- 15/13 Orienteringssaker
- 16/13 Uttalelse: Ekteskapet i et evangelisk-luthersk perspektiv
- 17/13 Kirkeordning
- 18/13 Kompetanseutvikling i presteskaper
- 19/13 Prostetjenesten
- 20/13 Høring - tjenestebolig- og bopliktordningen for prestene
- 21/13 Avtale mellom Den norske kirke og teologiske fakulteter
- 22/13 Tilsyn med Feltprestekorpset
- 23/13 Bruk av korkåpe for proster
- 24/13 Sted for vigsel
- 25/13 Liturgisaker fra Kirkerådet
- 26/13 Endring i statuttene for Dronning Mauds Minne Høgskolen
- 27/13 Kontaktmøter
- 28/13 Klimauttalelse: Vis ansvar for jorden og verdens fattige
- 29/13 Uttalelse: Søndagsåpne butikker

Til stede:

Helga Haugland Byfuglien, *preses*
Tor B. Jørgensen, Sør-Hålogaland, *visepreses*
Ole Chr. M. Kvarme, Oslo
Per Oskar Kjølås, Nord-Hålogaland
Laila Riksaasen Dahl, Tunsberg
Solveig Fiske, Hamar
Ingeborg Midttømme, Møre
Tor Singasaas, Nidaros
Halvor Nordhaug, Bjørgvin
Erling J. Pettersen, Stavanger
Atle Sommerfeldt, Borg
Stein Reinertsen, Agder og Telemark

Til stede fra sekretariatet:

Christofer Solbakken, Generalsekretær
Øyvind Rise, Seniorrådgiver
Inge Westly, Seniorrådgiver

Gjester:

Professor Harald Hegstad, Menighetsfakultetet, Sak BM 16/13
Professor Jan-Olav Henriksen, Menighetsfakultetet, Sak BM 16/13
Direktør Jens-Petter Johnsen, Kirkerådet, Sak BM 17/13
Domproster og domkantorer, Sak BM 27/13

BM 15/13 Orienteringssaker

1. Bispemøtets arbeidsform – sekretariatets oppgave og funksjon
2. Kontinuitet og rekruttering i bispetjenesten
3. Fra arbeidet i STVTP
4. Utenlandske prester i Norge
5. Åndelig veiledning
6. Orientering om Utlendingsnemda
7. Regjeringsplattformen til den nye regjeringen
8. RLE og KRLE i skolen
9. Sjømannskirken 150 år
10. Innføringsprogrammet – brev til biskopene og bispedømmerådene
11. REU-konferansen 2013
12. Uttalelse fra Ungdommens kirkemøte om samliv
13. Statsbudsjettet 2014 - mål og resultatindikatorer
14. Gudstjenestebok II
15. Brev fra Norges Kristne råd om opprettelse av et økumenisk råd for overgrepssaker
16. Middelalderkirkene
17. Arbeid med redusering av energibruk i kirkebyggene

Vedtak:

Sakene ble tatt til orientering.

Ekteskapet i et evangelisk-luthersk perspektiv

UTTALELSE SAK BM 16/13

1 Innledning

Den nye ekteskapsloven, som ble innført i Norge med virkning fra 1. januar 2009, gir adgang for homofile og lesbiske til å inngå ekteskap. Loven fastslår samtidig at Kirkemøtet må fastsette liturgi for likekjønnet ekteskapsinngåelse for at prester skal kunne forrette ved slik ekteskapsinngåelse. Spørsmålet er derfor om Kirkemøtet vil fastsette slik liturgi. Som et ledd i sin saksbehandling har Kirkerådet bedt Bispemøtet om en helhetlig og grundig teologisk utredning om kirkens ekteskapsforståelse.

Bispemøtet oppnevnte i 2009 et utvalg til å utrede spørsmålet om en evangelisk-luthersk forståelse av ekteskapet, samt enkelte andre spørsmål knyttet til samlivsordninger og samlivsetikk, jf. sak BM 40/09.

11. februar 2013 overleverte utvalget til Bispemøtet rapporten *Sammen. Samliv og samlivsordninger i et kirkelig perspektiv*.

Utvalget var delt i sin innstilling. Et flertall i utvalget (6 medlemmer) ville at kirken skulle åpne for vigsel av likekjønnede, samt (7 medlemmer) fastsette en ordning med forbønnshandling for borgerlig inngått likekjønnet ekteskap. Et mindretall avviste både likekjønnet vigselsliturgi (3 medlemmer) og forbønnshandling (2 medlemmer).

På bakgrunn av dette har Bispemøtet over flere møter drøftet spørsmålet om forståelsen av ekteskapet i et evan-

gelisk-luthersk perspektiv, og vil med dette gi en uttalelse til den videre behandling av saken i kirkelige organer. Det vises for øvrig til den tidligere behandling i Bispemøtet av dette og beslektede tema, jf rapporten Sammen s.91-94:

BM 11/73 Homofilispørsmålet
BM 29/75 Om ekteskap og samlivsformer
BM 23/77 Om homofili
BM 33/83 Ekteskap og samlivsformer
BM 44/84 Ekteskap og samlivsformer
BM 02/85 Ekteskap og samlivsformer
BM 24/87 Ekteskap og samlivsformer
BM 01/88 Ekteskap og samlivsformer
BM 16/88 Ekteskap og samlivsformer
BM 05/93 Homofilt samliv
BM 06/93 Lov om partnerskap
BM 02/95 Homofiliutredningen: «Homofile i kirken»
BM 14/95 Samboerskap og kirkelig ansatte
BM 02/99 Homofilisaken
BM 32/01 Samlivsetisk drøfting
BM 06/07 Homofilisaken
BM 28/07 Vigsling og ansettelse av homofile i partnerskap
BM 03/08 Etter Kirkemøtet 2007
BM 36/08 Forbønn for personer som har inngått likekjønnet ekteskap
BM 26/09 Ekteskap og samliv
BM 40/09 Samlivsetisk utredning

2 Ekteskapet i luthersk læretradisjon

Den intense debatten både i og utenfor kirken om ekteskap for likekjønnede har vist at ekteskapet er en institusjon som er omfattet med interesse og oppmerksomhet. Gjennom historien og i ulike kulturer er det anerkjent som en vesentlig og sentral institusjon i samfunnet, og måten det utformes på har betydning for langt flere enn de to som inngår i det. Det betyr noe for folk flest og bærer sosiale, kulturelle og religiøse verdier. Innholdet i ekteskapet og betingelsene det fungerer på har derfor stor betydning. Selv om denne betydningen kan tillegges ulik vekt avhengig av i hvilken kontekst det inngås, kan den ikke overses. Derfor er det viktig at Den norske kirke også forholder seg til de faktorer som kan styrke og fremme ekteskapet som en god samlivsform i Norge.

Ekteskapet er ikke et spesifikt kristent fenomen, men er allment og finnes i de fleste kulturer og religioner. Kristen tro og tradisjon bekrefter denne allmenne og samfunnsmessige siden ved ekteskapet. Samtidig har ekteskapet i kristen tradisjon fått en særlig posisjon og begrunnelse som har sitt utgangspunkt i Den hellige skrift.

Bibelens mangfold av fortellinger og utsagn om ekteskap, familieliv og samliv gjenspeiler skiftende samfunnsforholds ulike forståelser av ekteskapet og kan ikke uten videre oppfattes som normative. Men Skriften har også utsagn som har preget den normative teologiske forståelsen av ekteskapet og av forholdet mellom mann og kvinne. For vår lutherske

tradisjon er det samtidig vesentlig at Bibelen med dens mangfold tolkes i lys av Kristus som «Skriftens midte». Det er enhver tids oppgave å prøve på hvilken måte ulike sider ved det bibelske vitnesbyrde om ekteskapet kan veilede mennesker til et godt liv, i tjeneste for og til beste for både dem det primært gjelder, og for andre i det samfunnet som de to er del av.

I kristen tradisjon har de to skapelsesberetningene i 1. Mos bok 1 og 2 spilt en sentral rolle for forståelsen av ekteskapet. Her heter det at «Gud skapte mennesket i sitt bilde, i Guds bilde skapte han dem, som mann og kvinne skapte han dem» (1. Mos 1, 27). Slik begrunnes det menneskelige fellesskapet mellom mann og kvinne i Guds skapergjerning. Dette perspektivet forutsettes og utlegges i evangeliene når Jesus taler om at det er Gud som forener mann og kvinne i ekteskapet. Det kommer særlig tydelig til uttrykk i Jesu ord i Matt 19, 1–9 og Mark 10 1–12 der han tolker ekteskapet i lys av 1. Mos 1, 27–28 og 2,24, som noe som er villet av Skaperen «fra begynnelsen av», og som er ment å vare livet ut. Med utgangspunkt i disse tekstene heter det derfor i kirkens vigselritual: «Han (Gud) har ordnet det slik at mann og kvinne skal være ett og stadfestet dette fellesskapet med sin velsignelse.»

Skapelsesfortellingene og utleggingen av dem i Det nye testamentet understreker flere grunnleggende sider ved ekteskapet mellom mann og kvinne. I den første skapelses-

fortellingen fokuseres det på slektens videreføring og det settes ord på menneskets og fellesskapets forvalteransvar: «Vær fruktbare og bli mange, fyll jorden og legg den under dere!» (1 Mos 1,28). Dette fokus på slektens videreføring setter ekteskapet mellom mann og kvinne inn i en større sammenheng der det mer omfattende forhold til slekt og samfunn, inklusive forholdet mellom foreldre og barn, hører med. Når det samtidig heter at Gud skapte mennesket i sitt bilde «som mann og kvinne» (1 Mos 1,27), betyr ikke det at gudbilledligheten er begrenset til mann og kvinne i ekteskapet, men gjelder hvert individ.

I den andre skapelsesfortelling er fokus et annet. Her heter det at «det er ikke godt for mennesket å være alene», og at «mannen skal forlate sin far og sin mor og holde seg til sin hustru, og de to skal være ett» (1. Mos 2,18.24). Her handler det primært ikke om ekteskapet som sosial institusjon, men om at vi som mennesker er skapt til å leve i relasjon til andre. At vi er relasjonelle vesener uttrykker seg også i den fundamentale draging og det intime fellesskap mellom mann og kvinne. Det sies også om kvinnen som Gud vil skape, at hun skal være «en hjelper av samme slag» (1 Mos 2,18). Slik blir perspektivet i andre skapelsesfortelling noe vi kan gjenkjenne som en sentral side ved vår tids ekteskapsforståelse med dens vekt på tillit, likeverd og frivillighet.

Det bibelske vitnesbyrd uttrykker både direkte og indirekte at ekteskapet er en samfunnsordning, at inngåelsen skjer offentlig i vitners nærvær og at den har rettslig karakter. I den bibelske og senere historie har ekteskapsinngåelsen blitt ordnet på forskjellig vis. I luthersk læretradisjon har man aldri satt krav om en bestemt form eller ordning for inngåelse av ekteskap, men man har forutsatt at det har offentlig karakter og rettslig gyldighet.

Fremstillingen av ekteskapet er både i bibelsk og i reformatorisk tid preget av en patriarkalsk grunnstruktur som ikke bør anses normativ for en kristen ekteskapsforståelse i dag.

Dette betyr ikke at alt som sies i Bibelen er betinget og begrenset av en patriarkalsk ekteskapsforståelse. Vi finner også bibelske utsagn som peker utover samtidens patriarkalske preg, for eksempel «Her er ikke jøde eller greker, her er ikke slave eller fri, her er ikke mann og kvinne. Dere er alle én i Kristus Jesus» (Gal 3,28).

Reformasjonen avskaffet ikke bare sølibatet for prestene, den brøt også med den katolske lære om det kristne ekteskapet som et sakrament som hører hjemme i frelsens orden og er forbeholdt kirkens forvaltning. Luther omtaler ekteskapet som «en verdslig ting». Dette betyr imidlertid ikke at ekteskapet er noe som ikke har med kristen tro å gjøre. For Luther er ekteskapet villet av Gud. Som verdslig ordning er det underlagt den naturlige lov og forankret i Guds skapervilje. Som gudvillet ordning tolkes ekteskapet i kristen etikk med basis i det bibelske vitnesbyrd og som verdslig ordning ut fra allmenntiske kriterier.

I tråd med Jesu undervisning i evangeliene omtaler Luther ekteskapet i sin utlegging av de ti bud. Han ser på ekteskapet som en hellig ordning, innstiftet av Gud, innrettet mot forplantning og barneoppdragelse innen familien. Storfamilien utgjorde for Luther en viktig del av stendersamfunnet. I Luthers trestandslære er storfamilien, ved siden av øvrigheten og kirken, et «sted» hvor Gud opprettholder verden.

I Den norske kirke kommer den lutherske forståelse av ekteskapet bl.a. til uttrykk gjennom de to liturgiske ordningene, vigsel og forbønn for borgerlig inngått ekteskap. I vigselritualet lover ektefellene hverandre at de skal elske og ære hverandre og være trofaste mot hverandre inntil døden skiller dem ad. Løftet om troskap er bygget på gjensidig respekt for ektefellen, kjærlighet, tillit, likeverd og frivillighet. Det sikter mot at ekteskapet skal vare livet ut.

Det er grunn til å understreke betydningen av at den personlige relasjonen mellom ektefellene som grunnlag for ekteska-

psinngåelsen er styrket i vår tid. Ekteskapet har betydning utover de forhold som har å gjøre med slektens videreføring. Seksualiteten er et uttrykk for kjærlighet og fellesskap og er ikke bare knyttet til forplantning og videreføring av slekten.

Sammenfattende kan en si at ekteskapet i luthersk og felleskristen tradisjon har hatt forskjellen mellom mann og kvinne som forutsetning. Ekteskapet tjener til å videreføre slekten og skal være et vern om eventuelle barns oppvekst og utvikling. Det tjener også til å utdype det intime fellesskapet mellom mann og kvinne og skal gi rom for kjærlighet, troskap og likeverd.

3 En utvidet ekteskapsforståelse?

Ut fra det som er sagt ovenfor om den tradisjonelle forståelsen av ekteskapet, er det opplagt at det ikke har kunnet romme likekjønnet samliv. Frem til nyere tid har det vært utenkelig å kalle likekjønnet samliv for ekteskap. I de fleste land som har innført en likekjønnet ekteskapslov, har da også denne etterfulgt en form for partnerskapslov. Slik var situasjonen også i Norge før den nye ekteskapsloven ble innført. Ekteskap og partnerskap eksisterte side om side som to ulike ordninger med det samme formål, nemlig å regulere den aller nærmeste samlivsrelasjon mellom to voksne mennesker.

Når lovgivningen ikke lenger opererer med dette skillet, men omtaler både likekjønnet og ulikekjønnet samliv som ekteskap, reises spørsmålet om hvordan kirken skal forholde seg til denne situasjonen.

Som vi har påpekt ovenfor, har forståelsen av ekteskapet variert i tid og sted. Likevel har forskjellen mellom mann og kvinne vært ansett som en konstant og konstituerende betingelse for det man under skiftende forhold tradisjonelt har kalt ekteskapet, og hele tiden blitt ansett som et grunnleggende element. Det spørsmål vi nå står overfor, er om denne forskjellen kan tilkjennes en status som gjør

den entydig etisk og teologisk nødvendig med tanke på forståelsen av hva som konstituerer et ekteskap, eller om dette er mulig å anse som et forhold som kan variere? Kan vi utvide eller endre vår forståelse av ekteskap til også å omfatte likekjønnet samliv, eller må vi forstå likekjønnet samliv som noe annet og derfor også som noe som må benevnes på en annen måte?

Spørsmålet gjelder i denne sammenheng ikke primært hvilken ekteskapsforståelse som bør legges til grunn i samfunnets lovgivning. I Norge er dette spørsmålet for overskuelig tid avgjort i og med endringene i ekteskapsloven. Spørsmålet er om et ekteskapsbegrep som også omfatter likekjønnede par kan inkluderes i en teologisk ekteskapsforståelse, og om kirken skal legge en slik forståelse til grunn for sin vigselpraksis.

Blant biskopene er det ulik teologisk vurdering av forholdet mellom homofilt samliv og Guds skapervilje. Samtidig erkjenner vi alle at også mennesker av samme kjønn kan elske hverandre og ønske å leve i tillit, troskap og samhold livet ut. De bør ha rett til å gjøre det i former som ivaretar og ordner dette samlivet.

Det er likevel en uenighet mellom biskopene om dette gir grunnlag for å endre kirkens tradisjonelle forståelse av ekteskapet selv om samfunnet gjennom lovgivning har endret sin forståelse.

Et flertall i Bispemøtet, *biskopene Byfuglien, Dahl, Fiske, Jørgensen, Kjølås, Pettersen, Singsaas og Sommerfeldt*, mener Den norske kirke må anerkjenne homofilt samliv og åpne for at likekjønnede par kan vies i kirken.

Endret teologisk perspektiv

Som begrunnelse for teologisk å anerkjenne at mennesker av samme kjønn kan inngå ekteskap, vil disse biskoper peke på følgende:

- I et historisk perspektiv har synet på og beskrivelsen av ekteskapet gjennomgått store endringer som har reflektert skiftende sosiale og kulturelle kontekster. Det gjelder blant annet forståelsen av familien som sosialt fellesskap, barns rettigheter og ikke minst kvinnens posisjon og rolle. Kirkens måte å omtale homofilt samliv på har også endret seg betydelig. Det er lang avstand mellom dagens kirkelige diskurs og Bispemøtets omtale av homofile handlinger i 1954 hvor disse beskrives som «perverse og forkastelige ting» og homoseksualitet karakteriseres som «en samfunnsfare av verdensdimensjoner». Den norske kirkes og andres kirkers omfattende bibelteologiske og systematiske arbeid med dette spørsmålet de siste tiårene har vist at en slik beskrivelse av homofilt samliv verken er sakssvarende ut fra Bibelens tekster, luthersk teologi eller de samfunnsmessige virkninger. Vi befinner oss i dag i en situasjon der vi på en helt annen måte er i stand til å anerkjenne de kvaliteter som kan eksistere i samlivet mellom to personer av samme kjønn.

- Avgjørende for denne endringen i teologisk forståelse av homofilt samliv har vært et fornyet arbeid med de bibelske tekster og hvordan disses omtale av homofili og ekteskap skal forstås. Jesu bestemmelse av det dobbelte kjærlighetsbud som lovens sentrum og hans understreking av at loven er til for menneskets skyld peker i retning av at lovgivning og etisk rådgivning er til for å hjelpe mennesker å leve sammen på gode måter. Kirkens rådgivning må fremme betingelsene for menneskelig samliv på en best mulig måte, både for mennesker av likt og ulikt kjønn, og ikke å skape mer problemer for mennesker som strever med å få til samliv eller ønsker anerkjennelse og hjelp fra samfunnet til å ivareta det. Systematiske og dyptpløyende samtaler med homofile har også bidratt til den endringen mange kirkesamfunn har gjennomgått i sin vurdering av disse spørsmålene.

- Det læremessige hovedspørsmålet er uansett om den kjønnsdifferensierte grunnstrukturen i det vi betegner som ekteskap skal forstås eksklusivt. Vi finner kimen i de bibel-

ske skapelsesberetningene til å forstå parforholdet mellom mann og kvinne som et fellesskap som har videre forankring enn forplantning og seksualitet. Dette legitimerer i seg selv ikke homofilt samliv eller likekjønnet ekteskap. Likevel kan vi imidlertid se at også det bibelske materialet vektlegger en dimensjon ved ekteskapet som åpner for homofiles ønske om å leve i et kjærlighetsforhold preget av verdier som tillit, troskap og samhold livet ut, og som vi i dag fremdeles må legge vekt på i ekteskapsforståelsen.

- Når to mennesker ønsker å dele livet med hverandre med utgangspunkt i gjensidig kjærlighet, er det grunnleggende sett ikke forskjell på homofil eller heterofil kjærlighet, selv om det er forskjell på homofil og heterofil seksualitet. Kjærligheten og samlivet dreier seg om mer enn seksualitet. I et slikt perspektiv blir fokus de verdiene som spilles ut i det forpliktende samliv mellom to enten det dreier seg heterofile eller homofile par. Kirkens historiske fordømmelse av homofile og dens avvisning av homofilt samliv har medført store lidelser og tunge belastninger for dem som er berørt. Den har derfor vist seg å komme i konflikt med Jesu understreking av kjærlighetsbudets forrang.

- Når det for øvrig gjelder en nærmere redegjørelse for resonnementene bak et endret syn på homofilt samliv i kirken, vises det til utredningene både i Lærenemndas innstilling av 2006 og i rapporten «Sammen». Det gjelder både tolkningen av de relevante bibelske tekster og anvendelsen av disse på homofilt samliv i dag. Vår vurdering er at dette omfattende arbeidet viser at det ikke er tilstrekkelig grunnlag for at enkeltutvalg med avvisning av homofilt samliv kan overprøve andre hensyn, og da særlig betydningen av at mennesker er skapt til å leve i relasjon til andre, noe som ikke minst kommer til uttrykk i kjærlighetsbudet.

- Den bibelsk og kirkelige forståelsen av ekteskapet legger avgjørende vekt på at ekteskapet regulerer samliv gjennom offentlighet og lovgiving. Dette gjør ekteskapet til en sam-

funnsinstitusjon som utgjør en del av samfunnets kjernefellesskap i familien. Nettopp denne offentlige siden ved ekteskapet gjør at ekteskapet alltid har reflektert samfunnets forståelse av samliv. Det er derfor en nødvendig teologisk prosess hele tiden å vurdere ekteskapsforståelsen i lys av samfunnets lovgiving.

Ut fra dette vil ikke ekteskapet i vår tid bare være basert på ulikheten mellom mann og kvinne. Det kan uttrykkes i følgende momenter:

- Ekteskapet er konstituert av et løfte gitt i offentlighet og offentlig anerkjent.
- Dette er et løfte om trofast og livsvarig, monogamt samliv.
- Selv om det ikke konstituerer ekteskapet, er det viktig å se ekteskap som en frivillig, gjensidig og likeverdig relasjon mellom to parter som hver gir seg selv og sitt liv til den andre.
- Ved å inngå ekteskap tar hver av partene på seg ansvaret for å ivareta den andre under alle livsvilkår (i gode og onde dager).

Denne forståelsen av ekteskap er mulig å finne støtte for i sentrale bibelske motiver, og den kan også finne allmenn tilslutning, selv om den ikke anser ulikheten mellom mann og kvinne som en relevant forskjell for å kalle dette ekteskap. Den tar ikke stilling til andre empiriske forhold enn at det må være voksne mennesker som i frivillighet inngår dette, og den unngår derfor også å knytte ekteskap opp mot evnen til forplantning (noe som bare vil gjelde for en viss andel av alle dem som inngår ekteskap i dag). En forståelse av ekteskapet langs de linjer som her er antydnet, vil også understreke det ansvar som påhviler ektefellene for samlivets innhold, og kan dessuten gi grunnlag for en allmenn forståelse som også kan ligge til grunn for eller fortolke eksisterende lovgivning. På sikt vil en slik forståelse også kunne styrke ekteskapets betydning og status i vårt land.

Vi finner dessuten at det med denne forståelsen av ekteskap ikke er lett å identifisere hvilke verdier som eventuelt skal telle som mer tungtveiende enn dem som kommer til uttrykk i det ønsket som par kan ha når det gjelder å ordne sitt liv i tråd med rammene som er formulert her.

Med det vi har angitt ovenfor vil vi derfor også si noe om hvordan vi mener det er rimelig å fortolke den nå gjeldende lovgivning om ekteskapet på en måte som gir det etisk innhold og teologisk bekreftelse.

Ekteskapsforståelse og ekteskapsloven

Kirkemøtet i 2007 uttalte seg med stort flertall mot innføringen av den nye ekteskapsloven. Det samme gjorde BM. I KMs høringsuttalelse heter det samtidig «at de som velger å leve i homofile parforhold skal ha gode og trygge ordninger for sine samliv. En ser derfor betydningen av at staten har lagt til rette for dette gjennom partnerskapsloven. Slik sikres homofile i partnerskap samme vern og tilnærmet like rettigheter som parter i et ekteskap.»

Stortinget avskaffet partnerskapsloven og ny lov om ekteskap trådte i kraft i 2009. Dersom homofile skal leve i ansvarlige parforhold, vil dette i dag måtte omtales som ekteskap. Andre muligheter finnes ikke, selv om det ut fra teologiske premisser kan være grunner for å begrense ekteskapet til heterofile par. Diskusjonen om begrepsbruken må imidlertid ikke forhindre homofile par fra å få sikre, juridiske og økonomiske rammer rundt sitt samliv.

Hensynet til barn

Det blir ofte anført at åpning for likekjønnede ekteskap truer barns oppvekstvilkår. Hensynet til barn er et hovedanliggende i kristen samlivsetikk. Tradisjonelt har barns oppvekst vært knyttet til storfamilien. I dagens Norge er fortsatt barns oppvekst primært knyttet til en eller begge av barnets biologiske foreldre. Det er en utbredt erfaring at barn har vokst opp under andre omstendigheter. Sykdom,

fattigdom, død og samlivsbrudd er en del av menneskers erfaring ofte med dramatiske konsekvenser for familieliv og ikke minst for barn. Virkeligheten er imidlertid sammensatt og komplisert. Det gjelder også barns situasjon i tradisjonelle familier. Relasjonen mellom foreldre kan være vanskelige og forholdene destruktive med barna som taperne. Det er heller ikke mulig å frakjenne homofile par på generelt grunnlag muligheten til å skape gode oppvekstvilkår for barn. Det overordnede og avgjørende er hensynet til barns trygghet og sikkerhet. Dette inkluderer også de juridiske og økonomiske rammebetingelser som omfattes av ekteskapsloven.

Ekteskapsloven og andre lover

Ekteskapsloven er en lov som kobler sammen ekteskapet og andre lover, som for eksempel adopsjonsloven, barneloven og bioteknologiloven. Et enstemmig BM ga i sin høringsuttalelse til ekteskapsloven i 2007 uttrykk for skepsis overfor disse koblingene. Vi fastholder fortsatt at det er mulig å være tilhenger av likestilling mellom heterofile og homofile når det gjelder adgang til å inngå ekteskap, og samtidig være imot den tilsvarende likestilling når det gjelder adgang til adopsjon og assistert befruktning. Spørsmål knyttet til sæddonasjon, eggdonasjon og surrogati er store etiske spørsmål uavhengig av samlivsform. Dette handler først og fremst om forholdet mellom foreldres og barns rettigheter.

Konklusjon

Biskopene Byfuglien, Dahl, Fiske, Jørgensen, Kjølås, Pettersen, Singsaas og Sommerfeldt finner i avveiningen mellom ulike sider ved ekteskapsforståelsen at det ikke er tilstrekkelig læremessig grunnlag for å avvise at homofile kan ordne sitt samliv etter dagens ekteskapslovgivning i Norge. Det er derfor heller ikke læremessig grunnlag for å avvise at kirken bidrar til at slike ekteskap inngås.

Anbefaling

Disse biskoper mener på denne bakgrunn at det er tilstrekkelig læremessig grunnlag for å utvikle en liturgisk

ordning som gir likekjønnede par anledning til å bli viet i Den norske kirke.

Vi forholder oss imidlertid til at samholdet i kirken er satt på en alvorlig prøve i denne saken. Dette krever at vi som kirke finner en løsning som kan virke mest mulig samlende. En slik løsning kan være å utarbeide forbønnsliturgi for borgerlig inngått likekjønnet ekteskap. Dette anbefaler vi.

Dette er ikke en løsning som ivaretar alle konsekvenser av vår teologiske posisjon. Den vil imidlertid synliggjøre at kirken er felles om å anerkjenne at staten gir likekjønnede par rettigheter til vern om sitt samliv og aksepterer deres ønske om kirkelig forbønn for slike borgerlig inngåtte ekteskap.

Det vil samtidig gi vår kirke en felles ordning og slik skape liturgisk orden.

Et mindretall i Bispemøtet, *biskopene Kvarme, Midtømme, Nordhaug og Reinertsen*, kan med utgangspunkt i de bibelske tekster og i den lutherske og felleskristne arven ikke se at likekjønnet samliv kan utgjøre et ekteskap slik kristen teologi forstår dette. Å definere likekjønnede samliv som ekteskap vil innebære et radikalt brudd med det som alltid har vært kirkens lære, og vi kan ikke se at det finnes teologisk grunnlag for å foreta et slikt brudd.

Samtidig ser også vi, sammen med de øvrige biskoper, at kirkens tradisjonelle holdning til homofilt samliv ofte har blitt formidlet slik at det har ført til lidelser for flere homofile. Det er nødvendig å erkjenne dette, og samtidig selvkritisk etterprøve hvordan vi i dag ordlegger oss om homofilt samliv, slik at det ikke skapes et samtaleklima der noen kan kjenne sitt menneskeverd krenket.

Hva konstituerer ekteskapet?

Etter vår forståelse kjennetegnes det kristne syn på ekteskapet av følgende konstituerende elementer:

- Kjønnsdifferensieringen, at det dreier seg om én mann og én kvinne.
- Et gjensidig samtykke mellom de to.
- En offentlig og forpliktende inngåelse av ekteskapet.

Dersom kjønnsdifferensieringen ikke er til stede, faller et konstituerende element for ekteskapet bort, og samliv mellom likekjønnede blir derfor noe annet enn ekteskap, uansett hvilke etiske kvaliteter dette samlivet ellers måtte ha.

Lærenemnda og Kirkemøtet

Vi viser i denne sammenheng til Lærenemndas innstilling «Skriftforståelse og skriftbruk med særlig henblikk på homofilisaken» fra 2006 som understreker kjønnsdifferensieringens betydning for ekteskapsforståelsen:

«Et stort flertall i nemnda ser det som viktig å framheve at ekteskapet mellom kvinne og mann er uttrykk for en orden i skaperverket som gir seg av kjønnsdifferensieringen. Denne setter relasjonen mellom mor, far og barn i en særstilling og gjør den til en grunncelle i samfunnet» (s.129).

I samme retning går Kirkemøtets uttalelse fra 2007 om likekjønnede ekteskap:

«Kirkemøtet vil fastholde at ekteskapsbegrepet fortsatt skal forbeholdes det offisielt inngåtte og forpliktende samlivet mellom mann og kvinne. Ekteskapet er en samfunnsordning som gjenfinnes i ulike kulturer. Det kjennetegnes ved at det gir rettslige rammer rundt samlivet mellom mann og kvinne, ivaretar barna og regulerer familielivet. Ekteskap er mer enn en kontrakt mellom mannen og kvinnen. Det er en institusjon med viktige funksjoner både for samfunnet og den enkelte.

Til tross for variasjoner og tilpasninger til samfunnsforholdene har ekteskapet mellom mann og kvinne vært en påfallende stabil og levedyktig institusjon. Selv om det moderne

samfunnet aksepterer andre samlivsformer og langt på vei likestiller disse med ekteskapet mellom mann og kvinne, har det tradisjonelle ekteskapet fortsatt en sterk stilling og en universell utbredelse.

Kristen tro og livstolkning bekrefter ekteskapet mellom mann og kvinne som en universelt utbredt samfunnsordning. Samtidig får ekteskapet i teologisk perspektiv en særegen begrunnelse og aksentuering. Skapelsesfortellingene i Bibelen framhever at mennesket som «art» består av mann og kvinne, og menneskelivet videreføres som samliv mellom mann og kvinne. (...) Ekteskapet mellom mann og kvinne er begrunnet i kristen tradisjon og tenkning og er en felles verdi i vår kulturtradisjon i vid forstand».

Barn og familie

Som både Lærenemnda og Kirkemøtet peker på, henger kjønnsdifferensieringen i ekteskapet sammen med familiens stilling som en grunnleggende samfunnsinstitusjon. Her står barns rettigheter sentralt. Det er i dag et mangfold av rammer for barns oppvekst. Selv om det vanligste er at barnas biologiske mor og far lever sammen i ekteskap, vokser mange opp med enslige foreldre, i samboerskap, med skilte og gjengifte foreldre, og noen også med foresatte i likekjønnet parforhold. Foreldrenes evne til å vise omsorg for sine barn er selsagt ikke forbeholdt biologiske foreldre som lever sammen i ekteskap. Likevel er det særegne ved barns forhold til sine biologiske foreldre en sentral faktor å ivareta når samfunnet skal lage ordninger for familieliv. Dette understreker betydningen av forholdet mellom mann og kvinne i ekteskapet og ekteskapet som en grunnleggende institusjon i samfunnet som det i dag er grunn til å ivareta og styrke.

Ekteskapsloven og andre lover

Ekteskapsloven stiller heterofilt og homofilt samliv på samme linje. Den koples samtidig til andre lover som regulerer eksempelvis adopsjon og assistert befruktning, og som heller ikke skjelner mellom likekjønnede og ulikekjønnede

parforhold. Det er en uheldig utvikling som vi i dag ikke kjenner konsekvensene av. Det spørsmål som nå ligger foran oss, berører altså ikke bare forholdet mellom to enkeltindivider som vil leve sammen. Det må sees i et større samfunnsperspektiv der også barns rettigheter trekkes inn slik at betydningen av biologisk slektskap og mor-far-barn-relasjonen ikke svekkes. Til dette samfunnsperspektivet hører også en refleksjon om hva kirkens vigselførelse formidler i møte med unge mennesker som kan oppleve usikkerhet om egen legning.

I møte med homofile

Kirkens veiledning i møte med homofile har tradisjonelt vært at homofile oppfordres til å avstå fra seksuelt samliv. Dette rådet er basert på Bibelens forståelse av samliv som forbeholdt en relasjon mellom kvinne og mann, og det er fortsatt et nærliggende utgangspunkt for kirkens veiledning. De homofile som velger å gå denne veien, trenger kirkens anerkjennelse og støtte.

Samtidig oppleves ikke et slikt valg aktuelt for alle homofile. Mange vil ikke gi avkall på de kvaliteter som et samliv rommer. En kristen etisk vurdering av disse spørsmålene må både ta inn det bibelske utgangspunktet, behovet for å tolke tekstene ut fra sin samtid, og en innlevelse i den enkeltes livssituasjon. Uansett hvilke valg mennesker ut fra sin samvittighet tar, bør man her forvente å bli møtt med respekt.

Selv om vi ikke støtter en kirkelig medvirkning til inngåelse av likekjønnede ekteskap, anerkjenner også vi at staten i sin ekteskapslovgivning sørger for at likekjønnede par får rettigheter til vern om sitt samliv. Men dette betyr ikke at kirken må endre sin teologisk begrunnede forståelse av ekteskapet som bestemt for én mann og én kvinne.

Når det gjelder den enkelte prests møte med homofile som vil leve sammen, viser vi til uttalelsen som ble gitt av et enstemmig bispemøte i 2008 (sak BM 36/08) hvor forbønn «kan skje på grunnlag av den enkelte prests pastorale skjønn og ansvar. Bispemøtet fremholder samtidig at slike forbønnshandlinger ikke må fremstå som en ny liturgisk ordning eller ha vigselførelsende karakter».

Konklusjon og anbefaling

Med bakgrunn i det ovenstående kan vi ikke se at det er læremessig grunnlag for å innføre en liturgi for inngåelse av likekjønnet ekteskap. Disse biskoper kan derfor ikke anbefale Kirkemøtet å fastsette slik liturgi. Samtidig henviser de til Bispemøtets vedtak i sak 36/08 i spørsmålet om forbønn, og forutsetter at et eventuelt videre arbeid med forbønn skjer i tråd med dette vedtak.

4 Kirkelig enhet

Den uenighet som eksisterer i Bispemøtet om likekjønnet ekteskap, reiser spørsmålet om enighet og enhet i kirken. Når noen anfekter den tradisjonelle forståelsen av ekteskapet som forbeholdt mann og kvinne, splittes da kirken på en slik måte at vi ikke lenger kan stå i et fullt kirkelig fellesskap?

En økumenisk holdning innebærer å være tro mot egen oppfatning av evangeliet og Guds vilje, å ta menneskers livsvilkår på alvor, og samtidig å gå inn i en åpen, tillitsfull og respektfull dialog med andre. Kirkens enhet handler ikke bare om enheten internt i Den norske kirke, men også om det økumeniske fellesskap i Norge og den verdensvide kirke. Siden forståelsen av ekteskapet som forbeholdt mann og kvinne er en så entydig og sentral del av den kristne tradisjon, bør vår kirke i disse spørsmålene ikke arbeide isolert, men være i dialog med andre kirker, og da særlig de som vi

har fullt kirkefellesskap med: Kirkene innen LVF og Porvoofellesskapet, samt Metodistkirken i Norge. Utviklingen i mange land i retning av å inkludere likekjønnede parforhold i ekteskapslovgivningen betyr at Den norske kirke ikke er alene om å måtte ta stilling til denne problematikken.

Den norske kirke har i flere år levd med en uenighet i synet på homofilt samliv. Saken dreier seg ikke bare om ulikheter i etisk vurdering, men om den læremessige forståelse av ekteskapet som uttrykk for Guds skapervilje. Bispemøtet ser forståelsen av ekteskapet som sentral innenfor kristen etikk og livstolkning. Uenighet om dette spørsmålet kan vi derfor ikke ta lett på. Men er ekteskapsforståelsen også en del av det læregrunnlaget som ut fra vår bekjennelse etablerer kirkens enhet?

Spørsmålet om kirkens enhet er i vår kirkes bekjennelse omtalt i Den augsburgske bekjennelse, artikkel 7, der de sentrale formuleringer lyder slik: «Til kirkens sanne enhet er det tilstrekkelig å være enig om evangeliets lære og sakramentenes forvaltning. Men det er ikke nødvendig at man overalt har de samme menneskelige overleveringer eller kirkelige former eller seremonier, anordnet av mennesker.» Forutsetter enighet om «evangeliets lære», at alle har samme oppfatning om hvorvidt ekteskapet er forbeholdt mann og kvinne? Med uttrykket «evangeliets lære» sikter bekjennelsen først og fremst til det som står i de forutgående artikler i Den augsburgske bekjennelse (særlig artikkel IV om rettferdiggjørelsen og artikkel VI om den nye lydighet). Her ligger det også en bekjennelse til at Gud ikke gjør forskjell på mennesker. Det er en bekjennelse til at menneskets verd er uavhengig av rase, funksjonsdyktighet, kjønn eller seksuell legning. Når menneskets verd krenkes, befinner kirken seg i bekjennelsessituasjon («status confessionis»). Om dette er det ingen uenighet mellom biskopene.

Biskopene erkjenner at uenigheten i Bispemøtet om kirkelig vigselførelse av likekjønnede par angår et vesentlig læremessig spørsmål for en luthersk kirke, nemlig forståelsen av ekteskapet. Verken flertallet eller mindretallet finner imidlertid at uenigheten mellom biskopene slik den er uttrykt i denne uttalelsen, er av en slik karakter at den rokker ved vår felles forståelse av evangeliet. Det handler heller ikke om ulikt syn på menneskets verd. Et samlet bispemøte vil derfor konkludere med at uenigheten ikke er av en slik karakter at det gudstjenestelige og sakramentale fellesskapet i Den norske kirke må brytes.

BM 17/13 Kirkeordning

Bispemøtet har regelmessig drøftet spørsmål relatert til utvikling av kirkeordningen, jf bla sak BM 41/11, 17/12, 31/12 og 5/13.

I nevnte saker er bla følgende momenter presentert som føringer for det videre arbeid:

- Biskopen leder prestetjenesten og gis de nødvendige virkemidler
- Biskopen må medvirke ved tilsetning av prester og vigslede medarbeidere
- Den utvikling som har skjedd med prostetjenesten, bør videreføres
- Bispemøtet støtter målsetningen om virksomhetsoverdragelse av statlig tilsatte til et (nytt) nasjonalt rettssubjekt for Den norske kirke
- Det er behov for en ny gjennomtenking av ansvars- og oppgavefordeling mellom Den norske kirkes nasjonale organer
- Kirkemøtet må etableres som Den norske kirkes øverste organ
- Kompetansefordelingen mellom Kirkerådet og Bispemøtet må gjennomtenkes nærmere
- Bispemøtets saksansvar overfor Kirkemøtet bør følge av de oppgaver som er lagt til biskopene, dvs bla saker som omhandler kirkens lære og liturgi

Kirkemøtet har gjennom årene gjort en rekke vedtak vedrørende fremtidig kirkeordning. Mange av disse vedtakene står i et utfordrende forhold til hverandre, og det synes i dag ikke å foreligge noen utbredt konsensus om hvordan kirken bør være organisert. Kirkerådet har imidlertid, med Bispemøtets støtte, vedtatt at virksomhetsoverdragelse av statlig tilsatte og opprettelsen av et nasjonalt rettssubjekt bør være de to første elementene i den videre utvikling. Fra departementets side er det på den ene siden gitt uttrykk for at man avventer nye politiske signaler og på den andre side at kirkeordningen bør utvikles «skrittvis».

I forlengelsen av en virksomhetsoverdragelse vil spørsmålet om forvaltning av arbeidsgiveransvaret aktualiseres. Spørsmålet blir om Kirkemøtet/Kirkerådet skal ivareta dette selv, slik Staten gjør i dag, eller tilknytte seg en arbeidsgiverorganisasjon. Velger

man det siste, står man igjen overfor en valgsituasjon; hvilken arbeidsgiverorganisasjon skal man velge? Det må også avklares hvem (Kirkemøtet eller Kirkerådet) som skal avgjøre spørsmålet om evt tilknytning til arbeidsgiverorganisasjon.

Kirkerådet har vært i kontakt med tre mulige organisasjoner, nemlig KA, Virke og Spekter. Det er tenkt at det foreslåtte arbeidsgiverutvalget gjennom kontakt og dialog med de tre organisasjonene skal klarlegge innhold og vilkår for medlemskap, fastsette kriterier for valg av organisasjon og konkludere med en anbefaling som fremmes for Kirkerådet til behandling.

Bispemøtet har, jf listen ovenfor, særlig drøftet spørsmålet om ansvars- og oppgavefordeling mellom kirkens nasjonale organer. Det bør legges til grunn at Kirkemøtet etableres som kirkens øverste organ, med normgivningskompetanse for all kirkelig virksomhet. Bispemøtet omgjøres med det gradvis fra et kongelig bispembete til et synodalt bispembete. Bispemøtet kan etter dette ikke lenger fremstå som uavhengig og sides-tilt Kirkemøtet, men må forstås som inkludert i og underlagt Kirkemøtet. Denne bevegelsen gir Bispemøtet en ny begrensning, samtidig som det gir Kirkemøtet en ny mulighet.

Vedtak:

Samtalen ble tatt til etterretning, og vil bli fulgt opp av arbeidsutvalget.

BM 18/13 Kompetanseutvikling i presteskapet

Saken om kompetanseutvikling i presteskapet er i senere tid behandlet i BM 09/12 og i BM/AU 24/13.

Dagens situasjon er i særlig grad preget av departementets beslutning om å gjøre endringer i forvaltningen av etter- og videreutdanning (EVU) for prestene. Denne innebærer at BM overtar oppgaver som tidligere har ligget til Presteforeningen (PF) med sekretariatsfunksjon for Sentralt etterutdanning-sutvalg (SEU) og operatøransvar på feltet på vegne av arbeidsgiver. I tillegg skal forholdet mellom dem som anskaffer og/eller finansierer, og de som tilbyr kurs for prestene, underlegges regelverk for anskaffelser i det offentlige.

Omleggingen innebærer at BM nå vil få et overordnet ansvar for utvikling og oppfølging av området. Dette innebærer konkret å fastsette kompetanseplaner, administrere kompetansekartet, samt sørge for det sentrale kurstillbudet. Mens utarbeiding av og høring på ny kompetanseplan vil kreve en viss tid, vil vi være avhengige av en relativt rask avklaring på noen av rammene for kommende års kursvirksomhet om vi ønsker en kontinuitet i det sentrale kurstillbudet.

Endringene kan få relativt store konsekvenser for EVU-arbeidet, med tilhørende veivalg, muligheter og risikofaktorer. BM har muligheten til å utnytte mulighetsrommet til å videreutvikle satsingen i lys av overordnede mål og av en kunnskap om de punktene som ikke har fungert optimalt. Departementets forutsetning i endringen er at denne ikke skal føre til redusert nivå på EVU-arbeidet, og det er en enighet med arbeidstakerorganisasjonen om å foreta en evaluering av endringene etter en viss tid. Biskopenes styrkede rolle må ses som en milepæl i utviklingen av EVU for prester. Dette gir anledning til å trekke noen historiske linjer og forsøke å gi et overblikk over på status på området.

At biskopene i sterkere grad får en rolle i utformingen av EVU-feltet vil gi vesentlig tyngde til arbeidsgivers ansvar. Dette kan fungere forpliktende for arbeidet med utvikling av avtaler om kurstillbud på den ene siden, og for oppslutningen blant prestene på den andre. Aktuelle typer av vedtak for BM vil være:

- Fastsette nasjonal kompetanseplan for prester
- Gi BM/AU ansvar for å spesifisere premisser for avtaleinngåelser om kompetansetilbud
- Godkjenne fremlagte, eventuelt årlige planer for sentrale EVU-tiltak

Vedtak:

1. Et utkast til nasjonal kompetanseutviklingsplan for prester legges frem i neste møte på bakgrunn av de innspill som fremkom i møtet.
2. AU sørger for at kompetanseutviklingstilbud er tilgjengelig for oppstart fra våren 2015.
3. På bakgrunn av samtalen og nasjonal kompetanseplan utarbeider sekretariatet videre premisser for en rammeavtale for treårsperioden 2015-2018. Det forutsettes at kursplanen regelmessig behandles i Bispemøtet.

BM 19/13 Prostetjenesten

I 2004 ble det fastsatt nye bestemmelser for prestetjenesten i Den norske kirke. En ny tjenesteordning for proster ble vedtatt og det ble gjort endringer i tjenesteordningen for menighetssprester. Prostereformen innebar en ny organisering av tjenesten med færre og større tjenestedistrikter. Prostiet ble valgt som tjenestedistrikt. De nye bestemmelsene for prestetjenesten er derfor senere blitt kalt prostereformen.

Målet med prostereformen var å gi bedre arbeidsvilkår for den enkelte prest, å legge til rette for jevnere fordeling av tjenestene mellom prestene, bedre ledelse gjennom en styrking av prestens rolle som leder og større grad av kollegasamarbeid.

Etter innføring av prostereformen i 2004 er «den nye prosten» blitt implementert og konsolidert. Dette innebærer at prostetjenesten i sterkere og tydeligere grad enn tidligere er gjort til en lederfunksjon i den lokale kirken. Prosten er biskopens nærmeste medarbeider i linjen, leder prestetjenesten i prostiet og utøver arbeidsgivers styringsrett.

Siden utgangen av 2008 har prostereformen blitt gjennomført i alle bispedømmer. Det gjenstår likevel fortsatt utfordringer med å ta i bruk de muligheter som reformen åpner for. I 2012 igangsatte Diakonhjemmet Høgskole, i samarbeid med Stiftelsen Kirkeforskning, evalueringen av prostereformen. Evalueringen ble fremlagt i februar 2013.

Evalueringen var utgangspunkt for en ny samtale om prostetjenesten i Bispemøtet. En slik samtale vil bidra til en videre utvikling av prostetjenesten og gi en avklaring av hvilke aspekter som er viktige for utviklingen av prostetjenesten nå.

Bispemøtet har ved flere anledninger drøftet ulike sider ved prostetjenesten. I sak BM 32/09 ble det konkretisert en rekke punkter som systematisk skulle bearbeides i kommende møter. Av disse har følgende punkter så langt blitt tematisert:

- Biskopens ledelse av prestene gjennom prostene, sak BM 8/10
- Prosten og bispedømmekontoret, sak BM 32/10
- Prostetjenesten, sak BM 10/11
- Prosten og fellesrådet, sak BM 30/11

Et sentralt anliggende ved prostereformen har vært å styrke prosten som leder, det vil si de ledelsesfunksjoner som er en del av de oppgaver og forventninger som former posisjonen som prost. Som en del av prostereformen ble det således utviklet ulike kurs og opplæringsprogram, jf. programmet UPP (utviklingsprogram for proster).

Det har tidligere vært arrangert nasjonale prostekonferanser (1998, 2003 og 2008). Målet med konferansene har vært å drøfte viktige punkter ved utviklingen av prostetjenesten, samt bidra til informasjonsutveksling og erfaringsdeling.

Vedtak:

Bispemøtet har drøftet prostetjenesten i vår kirke, slik situasjonen nå er etter implementering og konsolidering av prostereformen av 2004. Bispemøtet vil understreke hvor viktig prosten er som leder i kirken, både i prostiet og som støtte for biskopen. Erfaringen med prostereformen viser at det er nødvendig at Bispemøtet arbeider videre med:

- de forskjellige utfordringer knyttet til reformen i henholdsvis grisgrendt/tettbebyggd strøk
- formene for og omfanget av prostens menighetstjeneste

Med tanke på nødvendig kompetanseutvikling for proster går Bispemøtet inn for at det blir lagt til rette for relevant kompetanseutvikling i etterkant av ansettelse. Bispemøtet mener at prosten bør ha kompetanse innenfor:

- åndelig ledelse
- personalledelse
- administrativ/organisatorisk ledelse
- endringsledelse
- strategisk ledelse
- ekklesiologi

Bispemøtet går inn for at det avholdes nasjonal prostekonferanse i 2015, der Bispemøtet er sentralt i utformingen av innholdet. Regionale prostekonferanser etter VTP-regioner bør overveies i tillegg.

BM 20/13 Høring - tjenestebolig- og bopliktordningen for prestene

Fornyings-, administrasjons og kirke departementet sendte 21. mai 2013 et notat om bopliktordningen for prester på høring. Bispemøtet er blant høringsinstansene. Departementet foreslår å avvike dagens generelle tjenestebolig- og bopliktordning, med unntak for de kirke- og kulturhistoriske mest verdifulle presteboligene under Opplysningsvesenets fond. Vedlagt følger et forslag til høringsvar.

Høringsfristen er satt til 15. oktober 2013. Departementet ber høringsinstansene sende kopi av uttalelsen til Kirkerådet, som har fått egen høringsfrist satt til 10. desember 2013.

Vedtak:

Høringsvar fra Bispemøtet i Den norske kirke

Bispemøtet takker for invitasjonen til å kommentere det foreliggende høringsnotatet om tjenesteboligordningen for prester fra Fornyings-, administrasjons- og kirke departementet (FAD). Bispemøtet er glad for at bopliktordningen gjøres til gjenstand for en bred debatt. Det er delte erfaringer om ordningen i kirken og samfunnet. Behovet for en ny gjennomgang er stor.

Departementet ber høringsinstansene om å kommentere følgende spørsmål og aspekter vedrørende tjenesteboligordningen:

- 1) Bør dagens tjenesteboligordning videreføres eller ikke?
- 2) I høringsnotatet er skissert to mellomløsninger. Høringsinstansene bes om å vurdere disse løsningene.
- 3) FAD foreslår å avvike tjenesteboligordningen med unntak for de kulturhistoriske mest verdifulle presteboligene under Opplysningsvesenets fond. Høringsinstansene bes om å vurdere dette unntaket fra hovedregelen.
- 4) I høringsnotatet er skissert noen forutsetninger som bør legges til grunn ved avvikling av boligordningen. Høringsinstansene bes om å kommentere disse.

Bispemøtet har i det følgende valgt å strukturere sin uttalelse etter departementets hovedspørsmål.

1) Bør bopliktordningen videreføres eller avvikles?

Bopliktordningen for prester har en lang tradisjon i Norge. Fram til 1955 fungerte prestegården som en del av lønnen til prestene, og prestegård med prestebolig tilhørte embetet. På begynnelsen av 1950-tallet ble prestene overført til statens lønnsregulativ og boligen inngikk fra da av ikke lenger i prestenes lønnsgrunnlag. Selve bopliktordningen ble likevel ikke avviklet; den ble videreført som en del av prestenes normale ansettelsesvilkår. Slik er det fortsatt, jf. § 19 i tjenesteordning for menighetsprester.

De senere år har bopliktordningen vært gjenstand for bred diskusjon, både internt i fagforeningene og blant prestene. Saken ble sist behandlet under Presteforeningens generalforsamling i 2012. Generalforsamlingen fattet vedtak om å opprettholde tjenesteboligordningen, forutsatt at den ble gjenstand for en omfattende omlegging, forbedring og nedskalering. Begrunnelsen for vedtaket var at ordningen mange steder i landet ble hevdet å virke de-rekrutterende. Generalforsamlingen konkluderte med at boplikten i slike tilfeller burde avvikles. De stedene hvor ordningen derimot syntes å fungere rekrutterende, burde tjenesteboligene beholdes. Generalforsamlingen foreslo med dette å endre dagens ordning i retning av mer fleksibilitet og valgfrihet. Kirkens behov skulle avgjøre hvor boplikten burde opprettholdes.

Tradisjonelt har fire hovedargumenter blitt brukt for å forsvare tjenesteboligordningen:

- 1) Boligen skaper nærhet mellom prest og menigheten
- 2) Prestekontoret fungerer som et offentlig kontor
- 3) Boligordningen gjør skifte av stilling letter og skaper større mobilitet for prestene
- 4) Tilbud om tjenestebolig bidrar til rekruttering til prestetjeneste i hele landet.

Vedtaket fra Presteforeningens generalforsamling viet liten oppmerksomhet til de tre første argumentene. Riktignok ble det argumentert for at nærheten mellom prest og menighet er et viktig hensyn, men bopliktordningens relevans som sådan ble forsvart først og fremst ut fra hensynet til rekruttering.

I det foreliggende høringsnotatet fremgår det at departementet ikke støtter Presteforeningens argumentasjon og konklusjoner. Det er departementets syn at ingen av argumentene ovenfor er aktuelle, heller ikke rekrutteringsargumentet. FAD forslår av den grunn å avvikle dagens generelle bopliktordning. Dette betyr imidlertid ikke at alle tjenesteboliger fristilles. Departementet legger til grunn at det fortsatt bør være boplikt i de kirke- og kulturhistoriske mest verdifulle fondsboligene. Disse boligene har stor kultur – og kirkehistorisk verdi. Etter FADs skjønn bevares disse boligene best som levende kulturuttrykk dersom de fortsatt brukes til det formålet de i sin tid ble bygget for, nemlig som presteboliger. FADs begrunnelse for fortsatt å bevare enkelte tjenesteboliger er dermed ganske annerledes enn Presteforeningens. Der FAD argumenterer ut fra hensyn knyttet til vern av kulturhistoriske bygg, argumenterer presteforeningen ut fra hensyn knyttet til rekruttering og arbeidsvilkår.

Bispemøtet er enig med departementet i at argumentet knyttet til presteboligens funksjon som offentlig kontor (argument 2) ikke lenger er aktuelt. Bispemøtet vil imidlertid understreke at argumentet som angår menighetsnærhet (argument 1) fortsatt har relevans i dag. Lokal tilhørighet er en sentral kvalitet ved prestens arbeid og er knyttet til den avgjørende innsikten i luthersk teologi om at den lokale menigheten er den primære enheten i kirken. Det synes også rimelig å anta at en ordning med tjenesteboliger vil bidra til økt mobilitet i presteskaper (argument 3).

Etter Bispemøtets skjønn er det imidlertid hensynet til rekruttering som er den viktigste grunnen for at bopliktordningen bør opprettholdes, om enn i redusert omfang. Her spiller flere faktorer inn.

For det første: Bopliktordningen handler først og fremst om hvorvidt vi fortsatt ønsker å ha en landsdekkende folkekirke eller ikke. Mange bispedømmer er avhengige av bopliktordningen for å kunne rekruttere prester til stillinger. Avvikles boplikten, mister disse sitt viktigste rekrutteringstiltak. Grunnen er at en rekke prestestillinger er plassert i områder med dårlig fungerende boligmarked. Det vil være svært vanskelig, og ikke umulig, å rekruttere prester til slike stillinger dersom bopliktordningen blir avviklet i sin helhet. Dette gjør det nødvendig å fortsatt stille tjenesteboliger til disposisjon.

For det andre: Også i områder med stort press i boligmarkedet veier hensynet til rekruttering tungt. Prisenivået er her så høyt at det for mange vil være umulig å investere i egen bolig. I slike tilfeller kan det fungere de-rekrutterende å avskaffe tjenesteboligordningen.

For det tredje: En undersøkelse gjort av en arbeidsgruppe nedsatt av Presteforeningen viser at et stort flertall av prestene ønsker å beholde boligordningen i tilknytning til utkantstrøk og pressområder/storbyer. Etter Bispemøtets oppfatning bør et slikt ønske tillegges stor vekt.

På denne bakgrunn vil Bispemøtet foreslå en omlegging av tjenesteboligordningen. Forslaget innebærer å videreføre bopliktordningen, men i mindre omfang enn i dag og ut fra hensyn knyttet til rekruttering, nærhet til menigheten og arbeidsvilkår.

2) To mellomløsninger

Departementet skisserer to mellomløsninger til bopliktordningen og ber høringsinstansene kommentere disse.

Den ene løsningen innebærer at tjenesteboligordningen ut fra kirkelige hensyn skaleres vesentlig ned, men at den opprettholdes for et fortsatt betydelig antall stillinger. Det er denne løsningen Presteforeningen foreslår som et framtidig alternativ. Departementet fra sin side støtter ikke forslaget. Alternativet har mange positive sider, men er ikke bærekraftig på sikt og svarer ikke på utfordringene som preger dagens ordning.

Den andre løsningen innebærer at bispedømmerådene og biskopen gis utvidet myndighet til å bestemme om det til en prestestilling skal være tjenestebolig med boplikt eller ikke. En slik løsning vil styrke biskopen og bispedømmerådernes stilling som ledere av preste-tjenesten, samt bidra til at boligordningen tilpasses og utvikles i tråd med lokale behov og hensyn. Etter departementets syn har løsningen en prinsipielt riktig innretning. Departementet støtter likevel ikke ordningen fordi den vil være praktisk vanskelig å gjennomføre. Departementets konklusjon er etter dette at boligordningen avvikles med unntaket av de boliger som innehar en spesiell kultur- og kirkehistorisk interesse og verdi.

Bispemøtet vurderer de to ovenfor nevnte løsningsmodellene annerledes enn departementet.

Bispemøtet mener at departementets innvendinger mot de to løsningsmodellene ikke er tungtveiende nok når det gjelder å avvikle bopliktordningen i sin helhet. Til begge modellene er departementets begrunnelser først og fremst knyttet til praktiske hensyn, ikke kirkens behov. Dette er etter Bispemøtets skjønn ikke et tilstrekkelig grunnlag for å oppheve tjenesteboligordningen. Bispemøtet mener at de praktiske vanskelighetene knyttet til boplikten bør kunne la seg løse dersom en finner at den fortsatt har aktualitet og relevans. Kirkens behov må her veie tyngre enn praktiske hensyn. Når departementet for eksempel mener at løsningsmodell 1 ikke lar seg støtte fordi den ikke svarer på de utfordringer dagens ordning krever med henhold til utbedringer av fondets boliger, mener Bispemøtet at dette først og fremst er en praktisk utfordring og ikke et argument som danner grunnlag for å avvikle en ordning som fortsatt tjener kirken.

Når det gjelder spørsmålet om en for en framtidig boligordning bør velge løsningsmodell 1 eller løsningsmodell 2, vil Bispemøtet i først omgang understreke at det ikke behøver å være en motsetning mellom de to løsningene. Presteforeningens forslag om å nedskalere boligordningen (løsningsmodell 1) kan slås sammen med løsningen om en utvidet myndighet til bispedømmerådene (løsningsmodell 2). Både løsningsmodell 1 og løsningsmodell 2 innebærer at en overordnet instans gis myndighet til å vedta hvor tjenesteboligene skal beholdes. Det er naturlig at denne instansen er biskopen og bispedømmerådet. Dette reiser imidlertid spørsmålet om bispedømmerådene har den nødvendige kompetanse. Departementet mener her at bispedømmerådene ikke kan overta det finansielle ansvaret for tjenesteboligordningen så lenge det er fondet som bekoster den. Bispemøtet mener imidlertid at denne praktiske utfordringen knyttet til de finansielle ordninger bør kunne la seg løse dersom en finner at bopliktordningen i framtiden er tjent med å være styrt fra bispedømmerådet.

Hovedpoenget i denne sammenhengen må uansett være at bopliktordningen blir vurdert ut fra hensyn knyttet til kirkens behov. Bispemøtet mener at kirken fortsatt er tjent med å opprettholde tjenesteboligordningen i en revidert form og

mener at de praktiske utfordringer knyttet til dette må kunne løses.

3) FADs forslag: Avvikling av boplikt – unntaket fra hovedregelen

Som nevnt foreslår FAD å avvikle den generelle boplikten for prester av praktiske og økonomiske årsaker. FAD foreslår imidlertid å beholde boplikten for de kirke- og kulturhistoriske mest verdifulle fondsboligene. Disse bevares best som levende kulturuttrykk dersom de fortsatt brukes som presteboliger. FAD ber høringsinstansene om å kommentere dette unntaket fra hovedregelen.

Bispemøtet er enig med departementet i at en del av de viktigste kirke- og kulturhistoriske mest verdifulle fondsboligene best ivaretas ved at de er i bruk som presteboliger. En del av disse boligene har lang tradisjon som presteboliger, de formidler kirken og prestegårdens historie på stedet og synliggjør bindingen mellom kirken og folk. Bispemøtet mener derfor at de kulturhistoriske viktigste presteboligene må holdes i kirkelig eie.

Bispemøtet vil på denne bakgrunn likevel ikke støtte departementets forslag om å opprettholde boplikten kun av hensyn til bevaring av kulturhistoriske bygninger. Det må først og fremst være kirkens behov som avgjør om tjenesteboligordningen som sådan skal videreføres eller ikke. Slik situasjonen er i dag i mange av landets bispedømmer, er det Bispemøtets oppfatning at det fortsatt er behov for en bopliktordning. Som nevnt har dette først og fremst å gjøre med hensyn knyttet til rekruttering og arbeidsvilkår. Kulturhistoriske hensyn kan ikke alene danne grunnlag for en framtidig tjenesteboligordning. Bispemøtet ønsker derfor ikke at bopliktordningen avvikles i sin helhet, men at den videreføres i revidert form.

I forlengelsen av dette mener Bispemøtet at de forutsetninger departementet legger til grunn for å avvikle bopliktordningen ikke i tilstrekkelig grad vil tjene kirkens beste. Departementet foreslår å erstatte boplikten med en ordning hvor det gis tilbud om å leie tjenestebolig etter gjeldende leiemarked. Dette vil i de aller fleste tilfeller innebære at dagens husleie vil bli betydelig høyere, særlig i pressområdene og storbyene. Etter Bispemøtets oppfatning vil en slik ordning skape rekrutteringsproblemer. Bispemøtet støtter derfor ikke forslaget. En leieordning kan

vanskelig erstatte bopliktordningen og vil etter Bispemøtets skjønn ikke ivareta kirkens interesser.

4) Eierskap av Opplysningsvesenets fond

Bispemøtet ønsker avslutningsvis å kommentere forhold knyttet til begrunnelsen for opplysningsvesenets fond. Forholdet blir aktuelt i forbindelse med drøftingen av tjenesteboligordningen.

Begrunnelsen for OVF er hjemlet i GL paragraf 106:

«Saavel Kjøbesummer som Indtægter af det Geistligheden beneficerede Gods skal blot anvendes til Geistlighedens Bedste og Oplysningens Fremme. Milde Stiftelsers Eiendomme skulle blot anvendes til disses Gavn.»

Grunnloven bestemmer og hegner om OVFs formål. Dette ble senest bekreftet av Høyesteretts dom av 12. mai 2010. Konsekvensene for OVF ved en opphevelse av boplikten for prester er ikke utredet, ei heller hvor vidt en slik opphevelse faktisk innebærer en Grunnlovsendring. I dag tilsvares utgiftene til tjenesteboligordningen 73 pst. av fondets bidrag til Den norske kirke. Dersom tjenesteboligordningen avvikles, reiser det spørsmål om hvordan fondets formål i framtiden skal beskrives, og vil slik kunne bidra til å fornye en diskusjon om eierskap til fondet.

5) Konklusjon

Bispemøtet er glad for høringsnotatet fra departementet og hilser en ny debatt om tjenesteboligordningen velkommen. Bispemøtet er enig med departementet i at enkelte av argumentene som tradisjonelt har begrunnet boplikten ikke lenger er like aktuelle, men Bispemøtet er (mot én stemme) uenig i at boplikten av den grunn bør avvikles. Bispemøtet mener at boplikten bør videreføres i redusert omfang av hensyn til rekruttering og prestens nærhet til lokalmiljøet. Det er kirkens interesser og behov som må danne grunnlag for en framtidig tjenesteboligordning. Bispemøtet støtter derfor ikke departementets forslag om å opprettholde boplikten kun av hensyn til bevaring av kulturhistoriske bygninger, men vil samtidig understreke at de kulturhistoriske viktigste presteboligene fortsatt bør holdes i kirkelig eie. Dersom boplikten imidlertid skulle bli avviklet, vil Bispemøtet understreke at de økonomiske konsekvensene for bispedømmene ikke er utredet.

BM 21/13 Avtale mellom Den norske kirke og teologiske fakulteter

Bispemøtet og Kirkerådet har jevnlig møter med representanter fra de tre teologiske fakulteter som har rett til å utdele cand. theol.-graden. Disse fakultetene har en særlig sterk relasjon til Den norske kirke, både gjennom gradstildelingen og profesjonsstudiene rettet mot prestetjeneste, men også formelt og strukturelt ved at de er representert på Kirkemøtet og avgir stemme ved bispevalg etter nærmere retningslinjer.

Fra fakultetenes side er det uttrykt et behov for en avtale mellom kirken og lærestedene. Utkast til en slik avtale er utarbeidet av Kirkerådet og drøftet i de nevnte kontaktmøter. Utkastet skal drøftes videre på et nytt møte som er berammet 12. november 2013.

Hensikten med en slik avtale er både å synliggjøre den viktige relasjonen som foreligger, men også si noe om kirkens forventning til teologistudiets innhold og oppbygning, samt lærestedenes forventninger til kirken.

Vedtak:

Bispemøtet har drøftet et forslag til avtale mellom Den norske kirke og teologiske fakulteter. Bispemøtet vil uttrykke glede over at en slik avtale kan komme i stand, og mener den vil være et viktig uttrykk for kirkens forventning til lærestedene og lærestedenes forventning til kirken. Det er viktig at kirken får teologer med kunnskap og holdninger som gjør dem egnet til prestetjeneste, samtidig som fakultetene driver sin forskning og undervisning på et fritt og selvstendig grunnlag.

Til det foreliggende utkast vil Bispemøtet bemerke at det bør fremgå at studieprogrammer skal godkjennes også i henhold til de krav som *vigslingsliturgien* uttrykker, jf avtalens pkt 5.

Bispemøtet gir arbeidsutvalget fullmakt til å godkjenne den endelige avtalen.

BM 22/13 Tilsyn med Feltprestkorpset

Det vises til brev fra Feltprosten av 27.6.2013. Bispemøtet anmodes om å arbeide videre med hvordan kirkelig tilsyn for feltprester tilhørende Den norske kirke (Dnk) skal ivaretas som en konsekvens av endringene i Grl § 16.

Gjeldende tilsynsordning er at Feltprestkorpset (FPK) står under overtilsyn av Oslo biskop. Feltprosten understreker i ovennevnte brev at det ved grunnlovsendringene av 21. mai 2012 ikke lenger kan være slik at FPK står under overtilsyn av ett bispedømme. Feltprosten har på dette grunnlaget fremmet forslag til ny kgl. res. med forskrift for FPK.

I forlengelsen av dette ønsker Feltprosten en ny utredning av spørsmålet knyttet til tilsyn for feltprester fra Den norske kirke. Feltprosten skisserer fire ulike modeller til en ny organisering av det kirkelige tilsyn og ber Bispemøtet vurdere disse.

Feltprostens brev danner grunnlag for en ny drøfting i Bispemøtet om tros- og livssynsbetjeningen i Forsvaret generelt og tilsynsordninger for feltprestene fra Den norske kirke spesielt.

Vedtak:

Bispemøtet har drøftet henvendelsen fra Feltprosten vedrørende framtidig organisering av det biskoppelige tilsyn med feltprester tilhørende Den norske kirke.

Bispemøtet er glad for Feltprostens initiativ, og ser viktigheten av å etablere gode ordninger for kirkelig tilsyn med feltprester som hører til Den norske kirke når Feltprestkorpsets identitet og organisering endres som følge av endringer i Grunnloven § 16.

Bispemøtet finner de fremlagte utredninger og drøftinger nyttige, og vil anbefale at videre utredning med sikte på etablering av ny tilsynsordning tar utgangspunkt i modell D. Bispemøtet ser frem til en dialog med Feltprosten om dette.

BM 23/13 Bruk av korkåpe for proster

Bispemøtet har fra tid til annen drøftet hvorvidt prostene kan bære korkåpe når de fungerer som biskop ved ferie, permisjon, sykemelding eller vakanse, eller – for domprostenes del – gjør bispetjeneste etter nærmere delegasjon, jf TOB § 14 annet ledd. Fra domprostene er det meldt inn at dette oppleves uklart.

Saken handler om å finne den rette balanse mellom den personale og den funksjonale side ved bispeembetet. Denne balansen kommer også til uttrykk også gjennom bispeembetets «insignier». Bispekors og fiolett tjenesteskjorte er personlige tegn, beholdt den viglede biskop. Spørsmålet er om det samme gjelder korkåpen, eller om den snarere bør knyttes til den funksjonale siden ved bispeembetet, nærmere bestemt den gudstjenestelige, som også fungerende biskop kan forestå, f. eks. ved vigsling av diakon, kateket og kantor, og ved visitaser og kirkejubileer.

Vedtak:

Biskopene har drøftet spørsmålet om prosters bruk av korkåpe når de fungerer som biskop eller gjør bispetjeneste. Biskopene tar som utgangspunkt at dette er et spørsmål om kirkelig orden, ikke om teologi eller embetsforståelse. Det er et viktig hensyn å fastsette en felles praksis på dette feltet i alle bispedømmer. Etter en samlet vurdering legger biskopene til grunn at proster som fungerer som biskop bruker korkåpe i situasjoner hvor det vil være naturlig.

BM 24/13 Sted for vigsel

Sted for kirkelig vigsel er regulert av vigselsturgiens rubrikker, hvor det i pkt 3 heter at «handlingen finner sted i kirken eller et annet gudstjenestested som etter biskopens avgjørelse kan brukes til vigsel.»

Biskopene delte erfaringer om praksis.

Vedtak:

Biskopene forstår pkt 3 i vigselsturgiens rubrikker slik at vielse kan finne sted utenfor kirkerommet på steder som er egnet til å feire gudstjeneste, og som biskopen godkjenner etter anbefaling fra sokneprest og prost.

BM 25/13 Liturgisaker fra Kirkerådet

Kirkerådet har behandlet flere liturgisaker som etter regler for behandling av liturgisaker skal forelegges Bispemøtet. Sakene det gjelder er følgende:

KR 41/13 Regelverk for skråstola
KR 42/13 Dagens bønn (kollektbønn)
KR 43/13 Bibelsk salmerekke (til hver kirkeårsdag, tidligere kalt Poetisk tekstrekke)

Til behandling i Bispemøtet forelå saksfremlegg for de aktuelle sakene utarbeidet av Kirkerådets sekretariat for behandling i Kirkerådets møte 26.-27. september 2013.

Vedtak:

1. Bispemøtet har behandlet forslag om endringer i retningslinjer for liturgiske klær som innebærer regler for skråstola for diakoner, jf sak KR 41/13.

Etter det som foreligger har Bispemøtet ingen læremessige merknader til det fremlagte forslag.

2. I forståelse med Kirkerådet utsettes behandlingen av sak KR 42/13 og sak KR 43/13 til neste møte.

BM 26/13 Endring i statuttene for Dronning Mauds Minne Høgskolen

Dronning Mauds Minne Høgskolen (DMMH) har henvendt seg til Bispemøtet med anmodning om at Bispemøtet slutter seg til et forslag om endringer i statuttene for høgskolen. Endringene innebærer at det er Kirkerådet, og ikke Bispemøtet, som er den kirkelige instans som godkjenner endringer i statuttene og er høringsinstans dersom det skulle komme forslag om nedleggelse. I tillegg er det foreslått at Kirkerådet skal oppnevne representant til styret.

Endringsforslaget er fremmet av Nidaros biskop i samråd med Kirkerådet.

Omtalen av Bispemøtet i DMMHs statutter reflekterer primært at skolen har en kirkelig forankring. I den tid dette ble fastsatt var Bispemøtet det eneste nasjonale, kirkelige organ. I dag er situasjonen en annen. Den type oppgaver Bispemøtet er tillagt i statuttene, følger ikke mer naturlig ut fra biskopenes gjøremål og ansvar enn ut fra Kirkerådets, snarere tvert om. Endring av kirkelig forankring fra Bispemøtet til Kirkerådet synes derfor som en saklig og rimelig utvikling i forholdet mellom DMMH og Den norske kirke.

Saken er behandlet i arbeidsutvalget, jf sak BM/AU 40/13. Arbeidsutvalget innstiller på at anmodningen imøtekommes.

Vedtak:

Bispemøtet har drøftet henvendelsen fra Dronning Mauds Minne Høgskolen vedrørende endringer i statuttene for stiftelsen. Bispemøtet verdsetter den sterke og tydelige kirkelige forankring som Høgskolen har, og er glad for at dette vil videreføres. Bispemøtet har ingen merknader til at statuttene endres slik at Kirkerådet erstatter Bispemøtets rolle.

BM 27/13 Kontaktmøter

1. Møte med domprostene

Det er tradisjon for at domprostene møter i Bispemøtet hvert annet år for å drøfte enkelte saker. Møtet er forberedt ved at generalsekretæren har hatt møte med representanter for domprostene 25. april 2013. På møtet ble ulike saker drøftet, bla bruk av korkåpe, kompetanseutvikling, avlønning, domkirkens særlige profil m.v. På bakgrunn av den foreliggende evalueringen av prostereformen var det enighet om å løfte frem prostetjenestens videre utvikling som tema for samtale.

2. Møte med domkantorene

Representanter for domkantorene hadde 21. november 2012 en samtale med preses og generalsekretær vedrørende domkantorenes situasjon og domkirkens bruk. Det var enighet om å lage en samtale mellom biskopene og domkantorene om domkirkens gudstjenestelige, musikalske og kulturelle profil.

Opplegg for kontaktmøtene:

12.00 Felles lunsj – biskoper, domproster og domkantorer
13.00 Felles samtale – biskoper, domproster og domkantorer
Tema: Hva vil biskopen med domkirken? Domkirken som gudstjenestelig og kulturell arena.

Kort innledning ved:

- domkantor Tore Erik Mohn, Borg
- domprost Ragnhild Jepsen, Nidaros
- biskop Erling Pettersen, Stavanger

14.30 Pause

14.45 Samtale mellom biskoper og domproster

Tema: Videre utvikling av prostetjenesten – hvor går veien, og hvorfor?

Kort innledning ved:

- domprost Jan-Otto Myrset, Bjørgvin
- biskop Laila Riksaasen Dahl, Tunsberg

16.00 Slutt

Vedtak:

Samtalene ble tatt til etterretning.

Vis ansvar for jorden og verdens fattige

UTTALELSE SAK BM 28/13

En oppfordring til den nye regjeringen fra biskopene i Den norske kirke

Klimatrusselen er vår tids største utfordring og krever handling. Den femte hovedrapporten fra FN's klimapanel bekrefter alvoret i situasjonen. Rapporten fastslår at det er 95 prosent sannsynlig at klimaendringene er menneskeskapte. Den norske kirke har i flere uttalelser utfordret norske myndigheter til en aktiv klimapolitikk. Norge har et særlig ansvar som en stor olje- og gassprodusent.

Bispemøtet er glad for at regjeringen i sitt verdigrunnlag understreker at den «bygger sin politikk på forvalteransvaret og føre-var-prinsippet. Den kloden vi skal overlate til våre barn skal være i minst like god stand som vi overtok den fra våre forfedre. Utbyggingen av fornybar energi må økes. Regjeringen vil føre en offensiv klimapolitikk og forsterke klimaforliket».

Som biskoper i Den norske kirke er vi opptatt av å verne vår jord. Den er vårt hjem; vakker og rik på ressurser, men sårbar. Gud vår skaper har gitt oss en jord å dele. Vi er kalt til å forvalte det vi har fått, ikke til å forbruke, ødelegge og skape skjeve fordelinger mellom mennesker.

I fellesskap må vi arbeide for en mer bærekraftig utvikling. Omsorgen for de fattige og sårbare er vårt viktigste anliggende. Overforbruket vi i dag har, øker forskjellene mellom rike og fattige i verden og bidrar til klimakrisen.

Dette handler ikke bare om miljøspørsmål. Klimatrusselen bærer også med seg dype eksistensielle utfordringer. De fattigste er hardest rammet. Dette handler om respekten for alle menneskers verd og livsgrunnlag, og om en rettferdig fordeling av jordens ressurser.

Situasjonen er utfordrende, men med god vilje er det mulig å søke gode og dristige løsninger. Det haster, det koster, det nytter.

Uttalelse om søndagsåpne butikker

UTTALELSE SAK BM 29/13

Den norske kirkes biskoper konstaterer at den nye regjeringen i sin politiske plattform har et punkt om å «tillate butikker å holde åpent på søndager» (Kap 5 om økonomi og næringsliv; avsnittet om «forenkling»).

En utvidet ordning med søndagsåpne butikker gjør at vi vil miste søndagen som en annerledes og vernet dag i vårt samfunn. Dette vil være uheldig ut fra et allment, samfunnsmessig synspunkt. Rytmen med en annerledes uke-dag og helg til fritid, rekreasjon og fornyelse, trues. Dette vil ytterligere øke stress og fokus på forbruk. Med de liberale ordninger som i dag er for butikkens åpningstid, framstår ikke ytterligere liberalisering som nødvendig. I tillegg vil dette medføre ekstrabelastninger med økt andel av ubekvem arbeidstid for ansatte i varehandelen.

Vi vil også understreke at søndagen i vår kristne kulturskrets på en spesiell måte har vært den samlende ukentlige fridagen. Vi har feiret helg med utgangspunkt i denne dagens kirkelige betydning. Bruken av og lovverket rundt denne ukentlige helgedagen, har gjennomgått betydelige endringer. En ny ordningen med søndagsåpne butikker, vil medføre en ytterligere svekkelse av dagen som hviledag og helligdag i vår kristne tradisjon.

Biskopene mener derfor at forslaget om en utvidet ordning med søndagsåpne butikker er uheldig og ber regjeringen ikke fremme forslag om dette.

Årsrapport for Bispemøtet 2013

*Fastsatt av Bispemøtets arbeidsutvalg
27. januar 2014*

Årsrapport for Bispemøtet 2013

Bispemøtet er et nasjonalt samordningsorgan for biskopene. Gjennom Bispemøtets arbeid utøver biskopene samlet en åndelig lederoppgave i Den norske kirke lokalt, regionalt, nasjonalt og internasjonalt.

Rammene for Bispemøtets virksomhet legges av de grunnleggende bestemmelsene om Bispemøtet i lov og forskrift, departementets tildelingsbrev og Kirkemøtets vedtak.

Fire kjerneoppgaver

Bispemøtet er et sentralkirkelig organ for bispetjenesten. Etter kirkeloven § 26 skal Bispemøtet virke for samordning av de gjøremål som etter gjeldende regler tilligger biskopene. I dette ligger to sett av oppgaver. For det første en samordning av den bispetjenesten som utøves av biskopen i eget bispedømme. Samordningsoppgavene knyttet til dette vil handle om å drøfte felles erfaringer, utarbeide maler og prosedyrer for lik håndtering av saker, og samarbeide om utviklingstiltak m.v.

For det andre handler samordning også om koordinering av biskopenes rolle og funksjoner inn mot sentralkirkelige styringsorganer. Denne type oppgaver handler om å ivareta den episkopale dimensjon i det nasjonale kirkestyret.

Til sist vil det også være Bispemøtets oppgave å koordinere biskopenes kollegiale representasjon og nærvær ved offentlige markeringer i kirke og samfunn, nasjonalt og i utlandet, samt gi støtte til biskopenes medvirkning i den offentlige debatt.

Bispemøtet har etter dette tre virksomhetsområder. Ved siden av disse tre virksomhetsområdene utgjør også Bispemøtets interne organisering og arbeidsform et eget arbeidsområde.

Hovedsaker i 2013

Den 27. januar 2013 ble prost Stein Reinertsen vigslet til ny biskop i Agder og Telemark bispedømme. Reinertsen etterfulgte biskop Olav Skjevesland, som gikk av for aldersgrensen i 2012.

Kirkens holdning til likekjønnet ekteskap var en sak som preget Bispemøtet i stor grad i 2013. Et utvalg oppnevnt av Bispemøtet la frem utredningen «Sammen. Samliv og samlivsordninger i et kirkelig perspektiv» i februar, og biskopene drøftet saken på flere møter i løpet av året. Under høstmøtet ble saken foreløpig avsluttet, gjennom uttalelsen «Ekteskapet i et evangelisk-luthersk perspektiv».

I juni var Bispemøtet vertskap for nordiske kolleger. Hvert tredje år arrangeres det et nordisk bispemøte, hvor både biskoper og ektefeller samles. Årets samling begynte i Bodø, og fortsatte i Svolve i Lofoten. Innholdsrikt program både faglig, opplevelsesmessig og kulturelt, og et fantasisk nord-norsk sommervær, bidro til å gjøre dette til en uforglemmelig begivenhet for de om lag hundre deltakerne.

Som følge av arbeid med satsing på utfordringer knyttet til rekruttering til prestatjeneste, er det fastsatt et innføringsprogram for nye prester. Programmet ble gjort gjeldende fra 1.1.2013, og programmets innholdsmoduler rulles ut gradvis.

I Samordning av den regionale bispetjeneste

1. Veien til prestatjeneste (VTP)

«Veien til prestatjeneste» (VTP) er et ordinasjonsforberedende program etablert med hjemmel i Tjenesteordning for biskoper § 8, første ledd. Programmet har vært i drift i mer enn ti år, og fremstår som en innarbeidet og ordinær vei frem mot ordinasjon.

Det var satt opp følgende arbeidsmål for 2013:

1. Bispemøtet vil videreføre arbeidet i VTP-programmet gjennom styringsgruppe (STVTP) og de regionsvise ordinasjonssamlingene.
2. Bispemøtet vil videreutvikle informasjonsmateriell og informasjonsrutiner for VTP.

Bispemøtet har gjennom styringsgruppen for Veien til prestatjeneste drevet programmet. Ordinasjonssamlinger ble som vanlig gjennomført i uke 25.

Det elektroniske påmeldingsskjemaet fungerer bra, og læresteder og bispedømmekontorer kan hente ut sine aktuelle rapporter direkte. Informasjon om VTP kan stadig bli bedre. Det gjelder både presentasjon og tilgjengelighet på kirken.no, men også plakater/oppslag og kommunikasjon om ordningen på lærestedene.

2. Arbeidsveiledning og arbeidsveilederutdanning (AVU)

Bispemøtet har et nasjonalt ansvar for utdanning av arbeidsveiledere til kirkelig arbeidsveiledning. Arbeidsveiledning (ABV) er et innarbeidet og mye brukt verktøy for å gi prestene hjelp til refleksjon over egen tjeneste, og bidrar både til kvalitetssikring, motivasjon og rekruttering.

Det var satt opp følgende arbeidsmål for 2013:

1. Bispemøtet vil videreutvikle det nasjonale koordineringsorganet for arbeidsveiledning, som i dag er STAVU, med sikte på en klarere forståelse av ansvar og roller ut fra arbeidsgiveransvaret.

Bispemøtet vedtok på vårmøtet å endre sammensetning og mandat for STAVU. Målsetningen er å skjelne tydeligere mellom et overordnet organ som fastsetter policy og retningslinjer, og andre organer som står for en mer operativ gjennomføring av tiltak. Videre bør styringsgruppen tydeliggjøre arbeidsgivers ansvar, og legge opp til et samarbeid mellom arbeidsgiverlinjene på en bedre måte. Arbeidet er påbegynt.

3. Utvikling av prostetjenesten

På bakgrunn av «Utviklingsprogram for proster» (UPP), som er gjennomført av Kirkedepartementet og Bispemøtet i 2007-2009, vil Bispemøtet arbeide videre med utvikling av prostetjenesten. Det vises til sak BM 32/09.

Bispemøtet vil systematisk bearbeide følgende tema, med sikte på å utvikle et felles premissgrunnlag for utvikling av prostetjenesten i vår kirke:

- Biskopens ledelse av prestene gjennom prosten
- Prosten og bispedømmekontoret
- Prostetjenesten
- Prosten og fellesrådet
- Prostens menighetstjeneste
- Prosten som strategisk leder

Prostatjenesten drøftes jevnlig på bispemøtene.

Det var satt opp følgende arbeidsmål for 2013:

1. Bispemøtet vil videreføre behandling av tematikk knyttet til prostens tjeneste og ledelse av prestatjenesten generelt.
2. Bispemøtet vil behandle rapporten fra evaluering av prostereformen.

Evalueringsrapporten om prostereformen ble behandlet av biskopene på høstmøtet. Det ble særlig fokusert på spørsmålet om kompetansebehov og kompetanseutvikling for proster. Bispemøtet vil arbeide videre med å samordne og forsterke prosteopplæringen, og vil også ta initiativ til en ny, nasjonal prostekonferanse.

4. Kirkeordningsreform

Forliket om stat og kirke i Stortinget av 10. april 2008 medfører store endringer i Den norske kirkes organisering. Det er Kirkerådet som har hovedansvar for videre saksbehandling av ordningsmessige spørsmål. Bispemøtet finner det imidlertid naturlig å være godt informert om det løpende arbeid, og også involvere seg aktivt som premissleverandør i forberedende prosesser.

Det var satt opp følgende arbeidsmål for 2013:

1. Bispemøtet vil holde seg orientert om Kirkerådets arbeid med kirkeordningsreformer.
2. Bispemøtet vil aktivt og utadrettet bidra med perspektiver på ekklesiologi, kirkeordning og strukturutviklingsarbeid.
3. Bispemøtet vil i særlig grad arbeide med innspill til organisering av Den norske kirkes sentrale/nasjonale organer og ansvar- og oppgavefordelingen dem imellom.
4. Bispemøtet vil også arbeide med prosedyrer for behandling av saker som omhandler kirkens lære og kirkens liturgier.

Bispemøtet har holdt seg orientert om arbeidet med kirkeordningsreformer særlig gjennom kontaktmøter med Kirkedepartementet og Kirkerådet, men også gjennom kontaktmøter med tjenestemannsorganisasjonene og andre kirkelige organisasjoner.

Bispemøtet har særlig arbeidet med spørsmålet om organisering av sentrale organer i Den norske kirke, og vurdert fremtidig oppgave- og myndighetsfordeling mellom disse.

5. Gudstjenestereformen

Liturgimyndigheten er delegert til Kirkemøtet, og Bispemøtet ivaretar læreansvaret, hvilket også innebærer en vesentlig rolle i forbindelse med fastsettelsen av nye liturgier.

Det var satt opp følgende arbeidsmål for 2012:

1. Bispemøtet vil følge innføring av nye liturgier og godkjenningsprosene i bispedømmene.

Bispemøtet har behandlet liturgisaker som er oversendt fra Kirkerådet. På grunn av møtesyklusen i hhv Kirkerådet og Bispemøtet er det en gjentakende utfordring å forberede Bispemøtets behandling på en tilfredsstillende måte.

6. Ekteskap og samliv

Kirkemøtet vedtok i 2007 at registrerte partnere kunne tilsettes i kirkelig stilling som krever vigsling dersom tilsettingsorganet gjør vedtak om det. Ny ekteskapslov trådte i kraft 1. januar 2009. Den nye ekteskapsloven gir rett til ekteskap også for homofile og lesbiske. Den sier også at homofilt ekteskap ikke kan forrettes av prest før Kirkemøtet gjør vedtak om vigselsturgi for homofile. Kirkerådet drøftet saken våren 2009, og utba seg en bredere utredning av spørsmål knyttet til samlivsetikk og samlivsordninger. Bispemøtet ble anmodet om å forestå utredningen.

Det var satt opp følgende målsetninger for 2013:

1. Bispemøtet vil arbeide med oppfølging av rapporten fra det samlivsetiske utvalget.

Samlivsutvalgets avsluttet sitt arbeid i 2013, og rapporten ble overlevert til Bispemøtet mandag 13. februar 2013. Saken er videre drøftet i flere møter, og endte med uttalelsen «Ekteskapsforståelsen i et evangelisk-luthersk perspektiv», som er oversendt til Kirkerådet.

7. Kompetanseutvikling i presteskaper

Departementet har varslet endringer i systemet for prestenes etter- og videreutdanning (EVU). Endringene innebærer bl.a. at oppgaver som i dag er lagt til kompetanserådet flyttes til Bispemøtet, med SEU som sted for arbeidstakers medbestemmelse. Endringene innebærer at det lages en større avstand mellom bestiller (Bispemøtet) og tjenesteleverandør (lærestedene, PF, andre). Som følge av dette vil Bispemøtets sekretariat få nye oppgaver ifm støttefunksjoner for SEU samt operatøransvaret for nasjonal koordinering av EVU for prester. Prestenes kompetanseutvikling og kompetansesituasjon må også i større grad enn tidligere bli tematisert på Bispemøtets sakskart.

Det var satt opp følgende målsetninger for 2013:

1. Bispemøtet vil arbeide med spørsmålet om kompetanseutvikling i presteskaper, og bidra til å utvikle og fastsette nasjonale og regionale kompetanseplaner.
2. Bispemøtet vil forberede overføring av nye oppgaver knyttet til EVU til sekretariatet.

Departementet meddelte at ansvar for nasjonal samordning av EVU for prester overføres til Bispemøtet fra 1.1.2014. Bispemøtet har fått tildelt ressurser til dette fra og med 1. Oktober 2013, og påbegynt arbeidet med kompetanseplaner, kursforberedelse m.v.

8. Innføringsprogram for nye prester

Departementet nedsatte i 2012 et utvalg til å utrede mulig tiltak for å styrke rekruttering til prestatjenesten. Et av tiltakene var å etablere et innføringsprogram for nye prester. Programmet ble utformet og fastsatt av Bispemøtet i 2012, bla på bakgrunn av nevnte utredning og det følgende høringsrunden. Programmet ble gjort gjeldende fra 1.1.2013, og programmets moduler rulles ut gradvis. Programmet inneholder lokale og regionale innfringsdager, sentrale kurssamlinger, kompetansegivende kurs og arbeidsveiledning, og går over 3-5 år.

II Det nasjonale kirkestyret

Bispemøtet er et nasjonalt kirkelig organ med ansvar for koordinering av biskopenes tjeneste lokalt, regionalt, nasjonalt og internasjonalt. Bispemøtet sørger for representasjon fra Den norske kirke ved bispevigslinger i utlandet, og har ansvar for vigsling av nye biskoper i Den norske kirke.

Bispemøtet har vurdert behovet for å utarbeide en sentral veileder for gjennomføring av bispeskifte, og vil videreføre dette arbeidet i 2013. Det vil også bli utarbeidet et innføringsprogram for nye biskoper i samarbeid med departementet.

Som sentralkirkelig organ er det en stående målsetning å stadig forbedre kommunikasjon og samhandling med de andre sentralkirkelige organer. Det er utviklet enkelte rutiner og møtepunkter, og dette arbeidet vil videreføres kontinuerlig.

Som følge av endring av Grunnloven og dermed relasjonen mellom staten og Den norske kirke, vil også arbeidet i Regjeringen (kirkedepartementet) bli endret. Dette medfører at enkelte oppgaver overføres fra departementet til kirkelige organer, i stor grad Kirkerådet og Bispemøtet.

Bispemøtet har fra departementet fått ansvar for forvaltning av det nye innføringsprogrammet for nye prester.

1. Vigsling av nye biskoper

Bispemøtet har ansvar for vigsling av nye biskoper, og det er etablert som ordning at preses vigsler ny biskoper til sin tjeneste.

For arbeidsåret er det satt opp følgende målsetninger:

1. Det utarbeides en veileder (mal/rutine) til bruk for bispedømmekontoret i forbindelse med skifte av biskop.
2. Det utarbeides et innføringsprogram for nye biskoper i samarbeid med kirkedepartementet.

Arbeidet er påbegynt, men ikke slutført, og vil videreføres i 2014.

2. Samhandling med de sentralkirkelige råd

Den norske kirke ledes sentralt av flere organer. Det er avgjørende at det etableres gode rutiner for gjensidig informasjonsflyt og policy-utvikling mellom de organer som har et nasjonalt ansvar.

For arbeidsåret er det satt opp følgende målsetninger:

1. Styrke den rutinemessige informasjonsflyten mellom de sentralkirkelige organer
2. Økt rollebevissthet ved representasjon
3. Videreutvikle gode rutiner for administrativ samhandling mellom Bispemøtet og Kirkerådet

Det er etablert en god praksis med møtepunkter mellom Kirkerådet, Mellomkirkelig råd og Bispemøtet overfor arbeidsutvalget og overfor bispemøtets plenumsmøter.

III Offentlig representasjon

1. Ivareta økumeniske og internasjonale oppgaver

Biskopene er Den norske kirkes viktigste ansikter utad, og representerer Den norske kirke overfor andre kirker og offentligheten for øvrig.

For arbeidsåret er det satt opp følgende målsetninger:

Delta ved bispevigslinger i utlandet.
Gjøre preses og biskopene for øvrig bedre i stand til å ta del i den aktuelle offentlige debatt.
Videreføre ordningen med et åpent høstseminar i tilknytning til høstmøtet.

I 2013 har norske biskoper deltatt ved 1 bispevigsling i våre nordiske søsterkirker, se nedenfor under punkt 8. Økumenisk og internasjonal virksomhet.

IV Intern organisasjon og arbeidsform

Bispemøtet som organ har en organisasjon bestående av møter i plenum og arbeidsutvalg, presesfunksjoner og sekretariat.

Bispemøtets viktigste arena er de tre plenumsmøtene.

For arbeidsåret er det satt opp følgende målsetninger:

Gjennomføre gode og nyttige bispemøter.
Fremstå som et åndelig lederskap.
Tydeligere kommunikasjon utad før, under og etter møtet.

1. Plenumsmøter

Det er gjennomført tre bispemøter i 2013:

- 11.–15. februar, Oslo
- 24.–27. juni, *Nordisk bispemøte i Bodø og Svolvær*
- 19.–23. august, Budapest
- 14.–18. oktober, Oslo.

Til sammen har det vært 16 dager i ordinære bispemøter, inkludert en retreat til Budapest. Det er behandlet til sammen 28 saker.

2. Preses

Biskop i Borg, Helga Haugland Byfuglien, ble høsten 2010 valg til Bispemøtets preses etter at biskop Olav Skjeveslands periode gikk ut. Byfuglien ble i mars 2011 utnevnt til det nyopprettede bispeembetet som fast preses, og innsatt i embetet under en gudstjeneste i Nidarosdomen 2. oktober 2011.

For arbeidsåret er det satt opp følgende målsetninger:

1. Bidra til en god etablering av det nye embetet som preses.

3. Arbeidsutvalg

Arbeidsutvalget møtes ca 6 ganger pr år.

For arbeidsåret er det satt opp følgende målsetninger:

1. Gjennomtenke arbeidsdelingen mellom plenumsmøtet og arbeidsutvalget med sikte på å utvikle et mer operativt AU.

Arbeidsutvalget har i 2013 foruten preses bestått av biskop Tor B. Jørgensen, visepreses og biskop Ingeborg Midttømme. Biskop Halvor Nordhaug har vært vararepresentant. Det er etablert en ny praksis med at vararepresentant innkalles fast til alle møter i arbeidsutvalget.

Bispemøtets arbeidsutvalg har det overordnede ansvaret for forberedelsen av bispemøtene og av bispekollegiets øvrige samlinger. Det vedtar forslag til sakliste og beslutter hvordan den enkelte sak skal forberedes for behandling i Bispemøtet (jf. Bispemøtets forretningsorden § 11). Videre påser arbeidsutvalget at Bispemøtets vedtak følges opp (§ 12), og det behandler saker som blir aktuelle og krever rask behandling mellom bispemøtene (§ 14).

Bispemøtet fører dessuten samtaler med en rekke organer og instanser gjennom arbeidsutvalget.

Arbeidsutvalget hadde 6 møter og behandlet til sammen 53 saker i 2013.

Ved siden av saksbehandling gjennomførte arbeidsutvalget en rekke kontaktmøter. Det er en økende etterspørsel etter samtalepunkter med Bispemøtet, og arbeidsutvalget ivaretar mye av dette.

4. Sekretariat

Bispemøtets sekretariat skal ivareta støttefunksjoner for preses, arbeidsutvalget og plenumsmøtene. Sekretariatet vil i tillegg representere Bispemøtet i pågående prosesser overfor myndighetene, sentralkirkelige organer og andre organisasjoner i kirke og samfunn.

For arbeidsåret er det satt opp følgende målsetninger:

1. Levere god saksforberedelse til bispemøtene og arbeidsutvalget i rett tid.
2. Videreutvikle de administrative rutinene.
3. Tilsette ny medarbeider, og utvikle samhandlingsrutiner i sekretariatet.

Bispemøtets sekretariat har bestått av generalsekretær i 100 % stilling, seniorsekretær i 80 % stilling og seniorrådgiver i 100 %. Fra 1. Oktober 2013 er det opprettet en ny stilling som seniorrådgiver med særlig ansvar for EVU-saker. Etter utlysning ble studierektor Inge Westly tilsatt i stillingen. Westly tiltrådte medio oktober.

Sekretariatets viktigste oppgave består i å forberede bispemøtene og arbeidsutvalgets møter. En forutsetning for gode møter er gode saksforberedelser. Videre har sekretariatet funksjon som daglig bindeledd mellom biskopene og de sentralkirkelige råds virksomhet.

Sekretariatet trenger å styrke sin kapasitet for utredningsarbeid og saksforberedelse. Bl. a. ser Bispemøtet behov for å engasjere seg sterkere når det gjelder samordning og fellesoppgaver knyttet til biskopens ledelse av prestetjenesten. Vi opplever økende forventning til Bispemøtets sekretariat med tanke på henvendelser og lignende.

Bispemøtets postjournal er offentlig tilgjengelig på nettstedet kirken.no/bm.

5. Bispemøtets økonomi

Bispemøtets økonomi har vært tilfredsstillende i 2013. Gjennomføringen av nordisk bispemøte medførte at andre tiltak måtte reduseres noe i omfang.

Bispemøtet leier lokaler i Kirkens hus, som eies av Opplysningsvesenets fond. Husleien indeksreguleres. Det er stor verdi knyttet til samlokalisering av kirkelige organer og organisasjoner i Kirkens hus.

6. Representasjon i andre organer m.v.

Bispemøtet har i 2012 vært representert i andre organer som følger:

De sentralkirkelige rådene

Kirkerådet: Preses, vara: visepreses (regulert av forretningsorden).
Mellomkirkelig råd: Stavanger biskop (2013-2016)
Samisk kirkeråd: Sør-Hålogaland biskop (2013-2016)
Nemd for gudstjenesteliv: Sør-Hålogaland biskop (2010-2013)

Virksomheter under Bispemøtet

Leder av styringsgruppen for «Veien til prestetjeneste» (STVTP): Tunsberg biskop (2011-2014)
Leder av styringsgruppen for arbeidsveileder-utdanning (STAVU): Møre biskop (2009-2014).

Ledelse og arbeidsgiveransvar

Kontaktutvalg for ledelses- og kompetanseutvikling (KLK): preses og generalsekretær.
Sentralt etterutdanningsutvalg (SEU): Bjørgvin biskop (2011-2014).
Sentralt arbeidsmiljøutvalg (SAMU): Nidaros biskop (2011-2015).
Samarbeidsrådet for overgrepssproblematikk (SRO): Hamar biskop og Målfrid Bjørge, Agder (2011-2015).

Lære og økumenikk

Norges kristne råd: Preses, visepreses (vara) (2011-2013).
Medlem av Katolsk-luthersk samtale-gruppe (KATLUSA): Oslo biskop (2011-2014).
Teologisk nemnd: Borg biskop (2012-2015).

Diverse

IKO: Agder og Telemark biskop (2011-2014).
Kirkens Nødhjelps representantskap: Nord-Hålogaland biskop (2011-2013)
Styret for Det praktisk-teologiske seminar: Hamar biskop (1/11 2011-1/11 2015), vara: preses.
Styret i Kirkens Utdanningscenter i Nord (KUN): Nord-Hålogaland biskop (2011-2014), vara: Sør-Hålogaland biskop.
Kirkens landsfond: Generalsekretæren (2011-2014).

Tilleggsgavefonder: Oslo biskop (2011-2014) og generalsekretæren. Bibelsselskapets styre (oppnevnt av Bibelsselskapets representantskap): Nidaros biskop

7. Kontaktvirksomhet

En viktig side av Bispemøtets arbeid er jevnlig kontakt med andre instanser for gjensidig utveksling av informasjon og synspunkter. Mens det tidligere var vanlig å invitere representanter for andre instanser til drøftinger i selve bispemøtene, har Bispemøtet de senere årene ønsket å ivareta kontaktvirksomheten primært gjennom sine underliggende arbeidsenheter, dvs. arbeidsutvalget, preses og generalsekretæren.

Ut over det som fremgår av representasjonsoversikten ovenfor, har Bispemøtet også administrativt hatt regelmessig kontakt med departementet, de sentralkirkelige råd, tjenestemannsorganisasjoner, utdanningsinstitusjoner, arbeidsgiverorganisasjoner m.v.

8. Økumenisk og internasjonal virksomhet

Deltakelse ved utenlandske bispevigslinger

I 2013 har følgende representert Den norske kirke ved bispevigslinger i andre kirker:

21. mars deltok biskop Helga Haugland Byfuglien, preses, ved innsettelsen av biskop Justin Welby som ny erkebiskop i Canterbury, Church of England,.

12. mai deltok biskop Tor Singsaas, Nidaros, ved vigslingen av biskop Marianne Christiansen som ny biskop i Haderslev stift, Danmark.

Vigsling av ny biskop i Agder og Telemark

Prost Stein Reinertsen ble vigslet til biskop i Agder og Telemark bispedømme under en gudstjeneste i Kristiansand domkirke 27. januar 2013. Dette var første gang en biskop er tilsatt av kirkens eget organ etter grunnlovsendringen i mai 2012. Reinertsen ble tilsatt av Kirkerådet 7. desember 2012. H.M. Kongen var tilstede, sammen med representanter for regjeringen og Stortinget, og kirkelige gjester fra innland og utland.

Tale ved vigslingsgudstjenesten

KRISTIANSAND DOMKIRKE

AV BISKOP HELGA HAUGLAND BYFUGLIEN, BISPEMØTETS PRESES

Kjære menighet, kjære Agder og Telemark bispedømme og kjære Stein Reinertsen.

På Sámannssøndagen vigsles du som biskop. Det er dypt meningsfylt. I en av Jesu vakre liknelser, i Markusevangeliets fjerde kapittel står det slik:

Med Guds rike er det slik: Det er som når en mann har sådd korn i jorden. Han sover og står opp, det blir natt og det blir dag, og kornet spirer og vokser, men han vet ikke hvordan det skjer.

Som biskop føyes du inn i rekken av sterke tradisjonsbærere og skal gi videre og så evangeliet om den levende Kristus. I denne tjenesten vil du kjenne deg båret av kirkens sterke arv og rike tradisjoner, ikke minst i ditt bispedømme. Det gir deg trygghet og forankring og det gir andre trygghet og forankring til et liv og tjeneste – i tillit til Guds usigelige nåde.

Men å videreføre tradisjoner er ikke å repetere eller etterlikne, men å bære videre verdier og budskap slik at det kommuniserer og gir mening vår tid. Slik kan mennesker av i dag gjennom din tjeneste finne tro, håp og mot.

Du skal gjøre det ved den nåde Gud gir deg.

Du går inn i en ledergjerning i vår kirke i en tid der mye er i endring. Når det gjelder bispetilsettinger, er det alt forandret.

Mange har vært spente på hvem Kirkerådet ville velge ved første tilsetning. Det er du, som fikk kirkens tillit, med dine gode egenskaper, med din rike erfaring og teologi som nå om litt blir biskop i Agder og Telemark. Med din ekthet og tjenesteglede skal du i din tjeneste fylle ut bildet av lederskapet i Den norske kirke.

Sammen med et mangfold av medarbeidere vil du prege og fargelegge kirken her, så den med troverdighet og åpenhet møter alle mennesker med omsorg og kjærlighet.

En biskop utfører sámannens arbeid. Mange vil ha forventninger til tjenesten din - det skal du glede deg over.

Du treffer ulike menigheter med frivillige og ansatte som på forskjellig vis står sammen med deg i tjenesten i et fellesskap som favner mange. Gjennom veiledning og oppmuntring kan mennesker gjennom deg få frimodighet til å virke i kirken og la seg utfordre til tjeneste.

Din glede over å være forkynner vil du få utfolde mer enn du aner. Med dine ord, holdninger og handlinger sár du evangeliet. For du vil bli svært synlig, og du vil bli lagt merke til. Det har du alt erfart.

Preken vigslingsgudstjeneste

AV BISKOP STEIN REINERTSENS
MATT 13,24-30

«Det er bare ord. Vi har fått mer enn nok av ord,» lyder anklagen. Vi må aldri tale nedsettende om ordet. For ordet har en voldsom makt. Enten det er de vonde ordene. De som ikke stopper utenfor oss, men som borrar seg helt inn i det innerste i oss og som legger seg som et vondt sår og suger alle krefter. Det var bare noen få ord, ikke en gang sagt med kraft, men du verden for en virkning de hadde. Men enda viktigere enn de vonde ordene er de gode ordene. De som gir krefter: «Jeg er så glad i deg. Takk for den du er.» Ord som blir til en god kilde inne i oss og som gjør at hverdagen ser helt annerledes ut.

Ikke alt kan sies med ord. Noen ting flykter fra språkets makt. Men uten ord kan vi ikke orientere oss. Den første oppgaven mennesket fikk var derfor å sette ord på tingene rundt seg. Vi trenger ordene for å kunne leve som mennesker.

Men det finnes et ord som er viktigere og enda sterkere enn menneskers ord. «Himmelriket kan sammenlignes med en mann som hadde sådd godt korn i åkeren sin.» Kornet er et annet ord for «Gud ord». «Det gode korn» er temaet for denne prekenen.

I 2002, mens hun drev valgkamp for presidenten i Colombia, ble Ingrid Betancourt bortført av FARC-geriljaen. I seks og et halvt år satt hun fanget dypt inne i den

colombianske jungelen. En stor del av denne tiden satt hun lenket fast. I sin selvbiografi forteller hun at de hadde gitt henne en Bibel. Om den skriver hun:

Den boken som jeg holdt i hendene, ble den eneste samtalepartneren jeg kunne stole på. Det som stod der hadde en slik kraft at det kunne få meg til å kle meg selv naken overfor meg selv, til å holde opp å romme og til å gjøre mine egne valg, jeg også... Det var ikke lenger bare snakk om å få selskap av en bok som fjernet kjedsomheten. Det var en levende stemme som snakket til meg. Til meg. (s.159)

Det gode korn. Det som åpner for en virkelighet som er større enn oss selv. Hvis ikke Guds ord var blitt sådd, hadde det ikke vært en eneste menighet i Agder og Telemark bispedømme, ja, ikke noe sted i verden. Da hadde ikke en eneste en av oss hatt en tro på Jesus Kristus. For troen og kirken, er resultatet av «det gode kornet». Vår kirke er Ordets kirke. Er prekenens tid forbi? Så lenge denne jorden består, må Ordet forkynnes til tro og etterfølgelse. For troen kommer av forkynnelsen.

Det handler om det gode korn. Ikke om det flyktige, men det som varer. Ikke om det grunne, men om det som stikker dypere i oss enn noe annet. Hvor dypt troen stikker, har møtet med den forfulgte kirken gjort enda tydeligere for meg. I valget mellom et behagelig liv i frihet

og et liv under forfølgelse på grunn av troen på Jesus Kristus, valgte dere troen med alle de omkostningene det fikk.

Ordet er vårt arvegods. Det skal gis videre gjennom trosopplæringen, en reform som er en gave til kirken. Bibelen er kilden for vår tro og lære. Det passer derfor å gi vårt takkoffer i dag til Bibelselskapets arbeid i Syria.

«Himmelriket kan sammenlignes med en mann som hadde sådd godt korn i åkeren sin.» Men så ble ikke grøden så god likevel. En fiende hadde vært der med et annet såkorn om natten. Det er en realistisk beskrivelse av vår verden. Ikke alt er av Gud. Han vi forsaker, - alle hans gjerninger og alt hans vesen -, har vært der med et annet korn.

Ugresset som Jesus taler om, var et kjent ugress på Jesu tid. Det lignet på hvete, men når det vokste opp, kunne man etter hvert se forskjellen. Det var viktig å skille dette ugresset fra hveten. Hvis ugresset og hveten ble malt sammen, ble melet farlig å spise, fordi ugresset var giftig.

Spørsmålet til tjenerne er derfor forståelig: «Vil du vi skal gå og luke det bort?» 'Nei', svarte han.» Selvfølgelig skal vi ikke ta slapt hverken på kristen lære eller liv. Jesus var tydelig på det i møte med fariseerne og de skriftlærde. Men drømmen om den rene menighet vil alltid være en umulighet her på jorden. Jesus gir tre gode grunner til ikke å rense ut.

For det første taler han om at vi har en bjelke i vårt eget øye som stenger for synsfeltet vårt. Vår evne er mildt sagt begrenset.

For det andre handler det om frykten for å luke bort det som ikke skal lukes bort. Rotsystemet til ugresset var stort, og røttene infiltrerte seg med røttene til hveten. Dro man opp ugresset, kunne fort hveten følge med. «Men er det så farlig om litt av det gode kornet går til spille, så lenge man får en stor grøde?» Slik tenker ikke han som lot de 99 sauene være igjen for å lete etter den ene som var kommet bort. Gud har ingen å miste. Hver eneste en av oss er umistelig for han.

For det tredje: Det er ikke vår oppgave. Arbeiderne i lignelsen fikk ikke bare beskjed om å vente med å skille ugresset og hveten, det er faktisk andre som skal utføre den jobben når høsten kommer. Dommen er Guds ansvar. Ikke vårt.

«Det gode kornet.» Men hvor godt er det egentlig? La meg sitere en annen person som også var i fangenskap. Den engelske presten Terry Wait. Han satt i 1760 dager, nesten 5 år i drusisk fangenskap i Libanon. Han skulle være med å megle, men så gikk han i en felle, og ble gissel. Han ble plassert i enecelle. Store deler av tiden satt han i mørket, lenket til veggen uten møbler, bare overlatt til sine egne tanker.

I et intervju med BBC ble han spurt: «Hadde du en Bibel?» Han svarte:

«Ja, jeg hadde en bibel de første 6 månedene. Jeg må bekjenne for dere at den gav meg ikke det jeg forventet. Jeg så etter trøst... Jeg trodde i og med at jeg hadde studert Bibelen i flere år og alltid arbeidet i kirken, at jeg ville finne noe trøst i Bibelen. Men den gav meg ikke trøst.

Nå tror jeg at jeg vet svaret: Bibelen er en bok som forteller sannheten om den menneskelige natur, om alle sidene ved den menneskelige natur. I den betydningen er den ikke en trøstende bok. Når man er alene over en lang periode må man innse sannheten om seg selv. Sannheten om at man er en sammensatt blanding av lys og mørke.»

«Det gode korn» Kanskje er det ikke så godt likevel for oss som er en blanding av både lys og mørke? Da Jesus var kommet bort fra folkemengden, spurte disiplene hva denne lignelsen skulle bety. Jesus avslutter sin forklaring med en oppfordring: «Den som har ører, hør!» Å høre kan være krevende. Men vi tror at det ord vi oppfordres til å høre, har kraft i seg. Selv når det overgår vår forstand.

I møtet med mine mørke sider:
- «Jesus sier: Det er ikke de friske som trenger lege, men de syke. Jeg er ikke kommet for å kalle rettferdige, men syndere. (Mark 2,17)

I møte med den vonde tanken: Er det overhodet noen som er glad i meg:

- Så høyt har Gud elsket verden at han gav sin Sønn den enbårne for at hver den som tror på han ikke skal gå fortapt, men ha evig liv.

I møte med vår siste store fiende, døden. Når alt vi kan se er sporene av dødskreftene som seirer til sist. Da ber han oss høre det gode kornet som sier:

- Jeg er oppstandelsen og livet, sier Herren, den som tror på meg skal leve om han enn dør. Og hver den som tror på meg, skal aldri i evighet dø.»

Oppfordringen er å høre ordet. Men å høre betyr ikke bare å la ordene gå inn i ørene, det betyr også å ta konsekvensen av ordene. Høre og gjøre er derfor to sider av samme sak. Fordi Jesus elsket oss først, skal vi elske hverandre. Derfor er diakonien helt nødvendig hvis vi skal komme lenger ut med Ordet. Det handler om vår troverdighet. Ord og handling må følges ad.

La meg slutte denne talen med historien til Ibrahim. Jeg har fått lov til å fortelle den av Ibrahim som er en god venn. Han er flyktning fra Iran, og venter fortsatt på oppholdstillatelse. Frykten for hva som kan skje hvis han blir sendt hjem, ligger tykt utenpå ham. Han fortalte meg om et møte med det gode korn i form av ord og handling som satte dype spor i hans liv.

Det skjedde noe merkelig da jeg reiste som flyktning fra Tyrkia og over til Mytilini. Jeg var så forferdelig sulten og tenkte bare på mat, men jeg hadde ingen ting. Jeg satt med hodet bøyd og holdt hendene foran hodet fordi jeg var så fortvilet. Da kommer det en gammel kvinne bort til meg. Jeg tror hun hadde vært og vasket.

- Hun spur meg: Hva er problemet ditt? Er det noe jeg kan gjøre for deg.

- Jeg er så forferdelig sulten, men har ingen ting å spise sa jeg.

- Jeg har ikke så mye penger sa hun, men du kan få det brødet jeg har igjen.

Hun gav meg det brødet hun hadde, men det var ikke mye. Så la hun hånden sin på hodet mitt og sa noen ord på gresk som jeg ikke forstod den gang, men senere fikk jeg vite hva de betydde. Ordene: Gud velsigne deg. Deretter gikk hun videre.

Jeg satt der med brødet i hånden. Det var ikke mye. Jeg kunne spise veldig mye, på den tiden, sikkert 30 ganger så mye som hun hadde gitt meg. Men jeg spiste det lille jeg hadde fått. Så skjedde det noe merkelig. Da jeg hadde spist brødet, var jeg plutselig helt mett. Da vi kom til Mytilini på Lesvos, meldte jeg meg for politiet som flyktning fra Iran. De tilbød meg mer mat, men jeg var fortsatt mett. Jeg har aldri glemt denne kvinnen og denne opplevelsen. Jeg tenker ofte på det.»

‘Herre, når så vi deg sulten og ga deg mat, eller tørst og ga deg drikke? Når så vi deg fremmed og tok imot deg, eller naken og kledde deg? Når så vi deg syk eller i fengsel og kom til deg?’ Og kongen skal svare dem: ‘Sannelig, jeg sier dere: Det dere gjorde mot én av disse mine minste søsken, har dere gjort mot meg.’
En sådde godt korn i åkeren sin.

Ære være Faderen og Sønnen og Den hellige ånd som var er og blir en sann Gud fra evighet og til evighet.
Amen

Hilsen ved vigslingen

AV KIRKERÅDETS LEDER SVEIN ARNE LINDØ

Gratulerer med denne store dagen, biskop Stein. Jeg står her på vegne av hele Den norske kirke, og er glad og stolt på denne dagen. Glad for at nettopp du Stein gjennom en omfattende og krevende prosess er tilsatt av Kirkerådet som Agder og Telemark bispedømmes niende biskop.

Du har i denne prosessen sagt at dine visjoner for kirken framover er særlig knyttet til følgende tre moment:

- En kirke preget av diakoni og nestekjærlighet
- En glad forkynnelse av den treenige Gud
- Og at Kirken må være misjonerende

Alle tre momenter er i tråd med Kirkens egen visjon, ja mer enn det: Det er slik Mesteren selv ønsker at kirken skal framstå. Du har også sagt at en stor utfordring for kirken i dag er å utvikle en dobbelt lyttende holdning: Å lytte til den tiden vi lever i, og å lytte til Guds ord. Som biskop vil det være helt avgjørende for din tjeneste at alle dine sanser er åpne for inntrykk fra tiden, og fra Guds ord. Det du ser, og det du hører skal så omsettes i handling. Som biskop får du en helt ny mulighet til å gjøre dine synspunkter gjeldende. Vi ser fram til å høre fra deg.

Det bispedømmet du skal betjene har også formulert sin visjon: *Nær troens kilder – nær dagens mennesker.

Denne visjonsformuleringen går som hånd i hanske med det du selv har uttalt i forbindelse med tilsettingsprosessen. Det gir et utmerket utgangspunkt for et godt samarbeid for felles mål med ansatte, tillitsvalgte, og alle de frivillige i bispedømmet.

Som medlem av bispedømmerådet i Agder og Telemark i perioden 2006 – 2012 ble vi to godt kjent, ikke minst gjennom arbeidet på Kirkemøtene. Der lærte jeg å sette pris på dine klare

meninger, og din evne til å bidra i krevende debatter der slett ikke alle var enige. Vi merket oss særlig ditt engasjement for at Kirken og lokalmenighet skal integrere nye landsmenn, og de særlige diakonale utfordringene dette innebærer. Vi ser fram til at du viderefører dette engasjementet i din bispegjerning.

Som biskop skal du også ha oppmerksomhet på kirke og samfunn utover ditt bispedømme. Vi tror du vil supplere bispekollegiet på en god måte med de erfaringer, den kunnskap, og de meninger du har. På en særlig måte utfordrer arbeidet med en ny kirkeordning oss, og som du selv har sagt er arbeidet med å få alle menigheter med i trosopplæringsreformen særdeles viktig. Vi trenger ditt aktive bidrag her, - og på langt flere områder.

I går kveld fikk du en gave fra Kirkerådet. Det er en litografi av kunstneren Helge Bø, og har som motiv en kalk og en disk, og går i blåtoner. Litografien heter Måltid 2. Et motiv som gir en sterk assosiasjon til nattverden. Nattverden er at Jesus Kristus gir seg selv for oss. I en annen sammenheng sa Jesus: Jeg har gitt dere et forbilde. Ditt oppdrag som biskop er i dypeste forstand å gi seg til Kirken, til å tjene slik Jesus gjorde. Nær dagens mennesker. Vi vil omslutte deg i våre bønner for dette oppdraget.

I den gjerning du nå går inn i, vil vi som kirke stå sammen med deg, - i vår ulike roller, for en kirke som er bekjennende, misjonerende, tjenende, og åpen. En kirke som er relevant for dagens mennesker, i troskap mot Guds ord.

Gud velsigne din tjeneste som biskop i Agder og Telemark bispedømme.

Hilsen ved vigslingen

AV FYLKESMANN ANN-KRISTIN OLSEN

Deres Majestet, Stortingspresident, statsråd, stortingsrepresentanter, preses. Kjære biskop Reinertsen, mine damer og herrer. Quod bonum, felix, faustumque sit! Gid det måtte være til gagn, lykke og hell!

Før 1930 stod dette gamle ønsket på det akademiske borgerbrevet til de latinstudierende. Ennå brukes det i forkortet form på doktordiplomer fra UiO. I Roma ble forhandlingene i Senatet åpnet med disse ordene. Cicero brukte dem som hilsningsformel, og i Sverige er det de innledende ord ved doktorpromosjoner. Hva kunne derfor være mere passende ved en historisk bispevigsling som denne enn dette gamle ønsket: Quod bonum, felix, faustumque sit. Måtte det være til gagn, lykke og hell!

På vegne av den regionale Stat i bispedømmet vil jeg gi stemme til 3 fylkesmenn som samlet ønsker den nye biskopen velkommen til bispedømmets tre fylker. Vi ser fram til å videreføre det gode samarbeidet som er etablert og gleder oss til å bli bedre kjent med deg personlig, Stein.

Landets sydligste fylker er et Norge i miniatyr og byr på variert natur og spennende forskjeller i folkelynne og kultur. Bondekulturen i Telemark, off-shore-næringens internasjonale takt og tempo og den tradisjonelle skjærgårdsidyllen gir store variasjoner i bispedømmet, bare for å nevne noe. Du kjenner allerede landsdelen godt, og vi tror du har mye å tilføre. Forventningene er store.

Fylkene har store levekårsutfordringer. Vi topper landsstatistikken for andel unge uføre, har høy andel dagligrøykere, er overrepresentert på visse kreftformer og skærer lavest i landet på likestilling, samtidig som vi er på pilletoppen.

Dette er krevende utfordringer som også Kirka må bidra til å løse. Vi vet at du aktivt har arbeidet med integrering i kirka av folk med annen etnisk bakgrunn enn den norske. Vi ser fram til at du viderefører dette arbeidet som biskop. Integrering er en stor utfordring i bispedømmet ditt. Vi fylkesmenn vil støtte deg i dette viktige arbeidet.

Fylkesmennene, herunder to kvinner, er opptatt av samarbeid på tvers av etater og sektorer. Vi mener det trengs for å løse levekårsutfordringene. Ingen sektor kan make dette alene. Vi inviterer deg til samspill og samarbeid og ønsker til lykke med embetet.

Hilsen ved vigslingen

AV BISPEDØMMERÅDSLEDER JAN OLAV OLSEN

Deres Majestet, ærede gjester, kjære biskop Stein. Gratulerer med dagen. Vi har en ny biskop! Jeg gratulerer ikke bare vår nye biskop, men hele bispedømmet og hele vår kirke. Agder og Telemark bispedømme har fått den biskop vi ville ha, slik det er vist i det lokale kirkelige votum. Du er rettelig kalt til å bli vår biskop. Må Gud velsigne deg og din gjerning.

Du går inn i en lang rekke av biskoper i vårt bispedømme fra Christianssand Stift ble gjenopprettet i 1684, og før det Stavanger stift helt fra 1125, og fram til i dag. Du er biskop nr. 33 ifra Kristiansand ble stiftstad i 1684. En lang rekke av myndige, dyktige, teologisk vel skolerte biskoper, fra den første biskop J. J. Jersin via bl.a. Jørgen Moe, Johan Chr. Heuch, Bernt Støylen og hans sønn Kåre, til Olav Skjevesland og nå deg. Samtidig som du står i denne rekken, er du historisk siden du er den første biskop, ikke bare i vårt bispedømme, men i hele kirken, som er tilsatt av kirken selv. Historisk, men likevel i en lang og god tradisjon.

Vårt bispedømmes visjon er «Nær troens kilder, nær dagens mennesker». Som tidligere medlem av bispedømmerådet har du vært med på å formulere vår visjon. På mange måter føler jeg at du personifiserer denne visjonen. Du ER nær troens kilder. Det taler din teologiske kompetanse og forkynnelse klart om. Du ER nær dagens mennesker. Det taler din presteerfaring og din måte å møte mennesker på, klart om. Du møter mennesker med omsorg og respekt selv når det er snakk om vanskelige teologiske eller sosialetiske spørsmål. Ditt engasjement i forhold til innvandrere viser at dette er mer enn ord. Det er realitet. «Nær troens kilder, nær dagens mennesker»

Agder og Telemark bispedømme er stort. Det spenner vidt, både geografisk og teologisk. Det strekker seg fra hav til fjell, fra Listas strender til Gaustatoppen, fra industrien i Grenland til villreinen i Setesdalsheiene. Innenfor disse spennene befinner det

seg en mangfoldig kirke med engasjerte og dedikerte mennesker, og med mennesker som har et noe mer distansert forhold til kirken. Men som allikevel ser på Kirken som sin, og absolutt har meninger om den. Du skal være alles biskop. Du vil møte alle avskyninger av engasjement. Din evne til å møte mennesker vil her vise seg og være med å oppfylle vår Kirkes store målsetning: Nå ut til alle mennesker, også i vårt bispedømme, med evangeliet slik at den enkelte kan finne håp og frelse i Guds ord.

Kåre Støylen forteller en historie fra en visitas i Skien. En søndagsskolegutt spurte ham hvorfor han hadde det store korset på seg. Biskop Støylen hoppet over alle vanskelige forklaringer og svarte at det var for å ikke glemme Jesus når han skulle ut og besøke alle i bispedømmet. Da svarte gutten: «Må du ha så stort kors på deg for ikke å glemme Jesus?»

Korset er embetstegnet som viser at du er biskop, men biskopens virkelige embetstegn ser vi gjennom forkynnelsen av budskapet om den korsfestede og oppstandne Herre, Jesus Kristus, og i livet med Jesus i bønn og tro, i takk og tjeneste. Bispedømmerådet vil bli blant dine nærmeste samarbeidspartnere og vi vil stå sammen med deg i å arbeide for vår visjon og for å oppfylle vår Kirkes mål. Vi ser fram til et nært og rikt samarbeid til beste for vårt bispedømme og menneskene som bor her.

Dette er den første dagen i ditt lange virke som biskop. En tjeneste som vil være tidkrevende, men utvilsomt variert, spennende og meningsfull. Må Gud velsigne deg og din familie i dagene og årene som kommer. Må Gud rikelig velsigne din gjerning og være med deg i motgang og medgang, og må Gud gi deg forstand til også å sette grenser for hva du kan makte. Må Gud velsigne Agder og Telemark bispedømme og hele vår kirke. Igjen: Gratulerer til oss alle!

Hilsen ved vigslingen

AV PROST SISSEL HASLEHOLM

Deres Majestet
Visepresident
Statsråd
Ærede forsamling
Kjære biskop Stein!
Til lykke med din vigsling til biskop i Agder og Telemark bispedømme!

Tidlig i livet fikk du et stort ansvar lagt på dine skuldre for dine aller nærmeste. Eller kanskje var det heller slik at du så og tok det ansvaret? Med alder har ansvaret naturlig endret karater. Nå er du gitt ansvaret å være biskop for et stort område av landet vårt – tre fylker som er forskjellige både når det gjelder geografi og kultur.

Mange spente og forventningsfulle blikk rettes mot deg. Navnet ditt, Stein betegner styrke. Styrke kan du trenge i den utfordrende og krevende arbeidsoppgaven du har som biskop. Navnet ditt varsler ikke – slik enkelte røster synes å hevde – at du er en som vil legge «stein til byrden» for mennesker når kanskje livet av ulike grunner «floker seg til». Det tror vi deg på.

Du har vist stor klokskap i din prestegjerning med vilje og evne til å stå for en åpen og inkluderende menighet i lokalmiljøet. Du er kjent for å se og å inspirere dine medarbeidere. Du har ord på deg for å ha stor arbeidskapasitet. Du viser mennesker tillit og er blitt møtt med tillit. Slik har du vært prestenes valgte representant i bispedømmerådet og du kommer fra lederoppgavene som prost i Mandal.

I Bibelen har du, Stein, en navnebror i selveste Peter. Kefas - Petros betyr som kjent stein eller klippe. Det var navnet Simeon fikk av Jesus. Peter var en av de ledende i disippelflokken og nettopp Peter er det vi møter flere ganger i evangeliene som disiplenes talsmann.

Prestene dine trenger en talsmann, en leder og inspirator. En som har «seilt på dekk» og gått gradene ombord i denne forunderlige kirkeskuta vår. I en tid der kirken arbeider med mange viktige reformer og omfattende endringer er min oppfordring til deg: Gi prestene mot og trygg identitet i det å være prest i en kirke i forandring og utvikling.

Gi menighetene og alle kirkelige medarbeidere hjelp og oppmuntring til å dele visjonen for vårt bispedømme: «Nær troens kilder – nær dagens mennesker».

På vegne av prestene og prostene i det store og mangfoldige Agder og Telemark bispedømme ønsker jeg deg velkommen som vår nye biskop.

Pax et bonum.

Nordisk bispemøte

Hvert tredje år samles biskopene i de nordiske lutherske folkekirkene til felles møte. Sommeren 2013 var omkring 50 biskoper, i tillegg til ektefeller, gjester og støtteapparat, samlet i Lofoten. Til sammen altså omkring 100 personer. Et vakkert og gjestmildt sommervær presenterte Nordlandsnaturen i sin skjønneste prakt. Det ble både kirkebesøk, midnattssol og kulturopplevelser, ved siden av faglige foredrag, presentasjoner fra de ulike land og felles samvær og hygge. Møtet begynte i Bodø, og derfra gikk turen til Svolvær med Hurtigruta. Fra basen i Svolvær ble det besøk til Henningsvær, Kabelvåg og Borge.

Velkommen til Lofoten!

Det er en stor glede å kunne ønske kolleger fra hele Norden velkommen til Norge og Lofoten!

Nordisk bispemøte har en lang og god tradisjon. Hvert tredje år samles vi til fellesskap, informasjon og inspirasjon. Det er godt å kjenne på relasjonene over landegrensene. Vi har mye felles. Og – selv om vi er nærmeste naboer – mye er også svært forskjellig!

Forrige gang vi var i Norge, var det Rogaland og Stavanger som utgjorde rammen. Nå har vi beveget oss langt mot nord. Lofoten er et av våre mest eksotiske steder, med en sterk kyst- og fiskerkultur. Men også det kristelige liv har fått et særlig uttrykk i Nordland. Dikterpresten Petter Dass (1647-1707) er en av de store kirkelige og kulturelle profiler i norsk historie. Særlig kjent er han for salmen «Herre Gud, ditt dyre navn og ære», sine katekismesanger, og for verket Nordlands trompet – en beskrivelse av «Nordlands Amt i Trondhjems Stift». Vi skal bli bedre kjent både med Nordland, Lofoten og Petter Dass under vårt møte.

Mye annet spennende står også på programmet. Det viktigste er likevel det å være sammen med hverandre. Derfor har vi også prøvd å lage gode rammer for hygge og opplevelser. Vi håper det faller i smak!

Vi gleder oss til gode og innholdsrike dager i Svolvær.

Velkommen!

Biskop Helga Haugland Byfuglien, Bispemøtets preses

Velkommen til Sør-Hålogaland!

Sør-Hålogaland er et nytt bispedømme og Bodø en ny stiftstad, etablert i 1952. Byen brant ned til grunnen i et tysk luftangrep i mai 1940. Den nye kirken ble bygget som en fredskatedral og som et åndelig kraftsentrum i gjenreisningen av Nord-Norge.

Folkekirken står fortsatt sterkt i Sør-Hålogaland. Bispedømmet har den høyeste andel medlemmer i Den norske kirke, rett under 90%. Folk har gjennom generasjoner vært preget av respekt for naturen og for Vårherre.

Og naturen gjør inntrykk. Enten det er midtvintermørke med alt fra nordlys til vinterorkaner, eller midtsommerlys med strålende midnattsol. Får det nordiske bispemøtet med seg en slik natt, skjønner vi noe av fascinasjonen for Nord-Norge og den nordnorske respekten for Vårherre.

Velkommen til Sør-Hålogaland!

Biskop Tor B. Jørgensen

Mandag 24. juni

Velkommen til Bodø!

10.00 Bodø domkirke

Åpen kirke for de som ønsker å slappe av før det offisielle programmet begynner.

Servering av kaffe og kake.

12.30 Bodø domkirke

Offisiell åpning av Nordisk bispemøte 2013

Velkommen ved biskop Tor B. Jørgensen.

13.00 Bodø rådhus

Bodø kommune inviterer til mottakelse med lunsj.

14.00 Buss fra rådhuset til kaia

15.00 Avreise Hurtigruten Midnattsol

16.30 Middag

Restaurant Midnattsol, Dekk 5

18.00 Plenumssamling

Møterommet Amfi, Dekk 5

Velkommen.

Praktisk informasjon.

Presentasjon fra hvert land:

Norge - biskop Ingeborg Midttømme

Sverige - biskop Tuulikki Koivunen Bylund

Finland - biskop Björn Vikström

Danmark - biskop Peter Skov Jakobsen

Island - biskop Agnes M. Sigurðardóttir

21.00 Ankomst Svolvær

21.30 Tapas-buffet

Thon Hotel Lofoten, foajeen i 1. etg.

Tirsdag 25. juni

08.45 Utflukt til Henningsvær

09.30 Henningsvær kirke

Morgenbønn ved biskop Tor Singsaas

10.00 Foredrag

Henningsvær kirke.

Kim Holmén, forskningsdirektør ved

Norsk polarinstitutt, Svalbard.

Menneskeskapte klimaendringer

Respondent biskop Peter Fischer-Møller, Danmark

Samtale

11.15 Egentid i Henningsvær

12.00 Lunsj

Henningsvær festiviteten (ved siden av kirken)

13.00 Retur Svolvær

15.00 Foredrag

Thon Hotel Lofoten, Anna Kaarbø-salen, 10. etg.

Jan-Olav Henriksen, professor ved Det teologiske

menighetsfakultet

The Christian Understanding of Salvation History

Revisited

Respondent biskop Hans-Erik Nordin, Sverige

Samtale

Pause

18:45 Felles avgang til Svolvær kirke

Oppmøte utenfor hotellet.

19:00 Konsert

Svolvær kirke

Konsert med lokale artister. Variert program.

20:00 Retur til hotellet

20:30 Festmiddag

Thon Hotel Lofoten, Anna Kaarbø-salen 10. etg.

Onsdag 26. juni

09.00 Morgenbønn

Thon Hotel Lofoten, Anna Kaarbø-salen, 10. etg.

09.30 Foredrag

Thon Hotel Lofoten, Anna Kaarbø-salen, 10. etg.

Rigmor Aasrud, kirkeminister, Arbeiderpartiet

Folkekirken – Hvorfor og hvordan ta vare på den?

Respondent biskop Martin Modeus, Sverige.

Pause

Samtale

12.00 Lunsj

Thon Hotel Lofoten, Restaurant Bojer, 1. etg.

13.00 Foredrag

Thon Hotel Lofoten, Anna Kaarbø-salen 10. etg.

Tore Johnsen, generalsekretær Samisk kirkeråd

Urfolk og folkekirke

Respondent: biskop Sofie Petersen, Grønland.

Samtale

15:00 Pause

15.30 Utflukt til Borge

Oppmøte utenfor hotellet.

Stopp ved Lofotkatedralen

18.00 Borge kirke

Presentasjon av Borge kirke ved sokneprest

Frode Wigum.

18.30 Middag

Menighetssalen, Borge kirke.

20.00 Konsert «Vær hilset» med Ola Bremnes

Borge kirke

21.30 Utflukt til Eggum

Får vi se midnattsolen...?

23.00 Retur til Svolvær

Torsdag 27. juni

09.30 Nattverd gudstjeneste i Svolvær kirke.

11.00 Plenumssamling

Thon Hotel Lofoten, Anna Kaarbø-salen, 10. etg.

Oppsummering og avslutning

12.00 Lunsj

Thon Hotel Lofoten, Restaurant Bojer, 1. etg.

Prekener

Vigsling av Nordlyskatedralen Alta kirke

10. FEBRUAR 2013

AV BISKOP PER OSKAR KJØLAAS

SAL. 118,1-4.19-26

«Dette er dagen Herren har gjort; la oss juble og glede oss på den!» Gratulerer med ny hovedkirke i Alta sokn: Nordlyskatedralen Alta kirke! En dristig drøm og visjon er nå blitt virkelighet. Et fantastisk kirkebygg som vi nesten ikke har maken til i dette landet, er reist midt i Alta, i nordlysbyens travleste sentrum. I sin form er den nye kirken mer enn et bygg. Den er en talende skulptur. Utgangspunktet i planleggingen har vært nordlyset som ikke bare har symbolbærende betydning for Alta, men for hele vårt nordlige område, aurora borealis. Nordlysets bevegelser gjenskapes i kirkens spiralform. Spiralen står for det dynamiske, det åpne, en stadig bevegelse horisontalt og vertikalt. Gjennom en svakt stigende bevegelse kommer bygget opp fra bakken. Spiralen stiger kontinuerlig og stadig brattere og ender i en vertikal bevegelse som kulminerer i kirketårnets avslutning.

Det titankledde tårnet hever seg 45 meter over bakken, høyt over menneskelivets hverdagsliv. Når solen går ned, vil man se glansen av dagen mot tårnet. Når dagen gryr, er tårnet det første som fanger lyset. I mørketiden vil det opplyste tårnet være som en ildsøyle, et talende landemerke i stadig bevegelse mot det høye. En vakker nordlysnatt vil det sprakende lyset fra himmelen skinne i tårnplatene.

Innvendig preges det åpne kirkerommet av den store Kristusfiguren i koret. Med sine utstrakte armer fremstår Kristus som den korsfestede. Idet han utånder, vender han sitt ansikt oppover. Han vender det opp mot Gud som har utvalgt ham til sin tjener som en gang for alle soner våre synder. Det var derfor Kristus kom, for å gi sitt liv for verden. «Ingen har større

kjærlighet enn den som gir sitt liv for vennene sine,» sier han. Det er Langfredagens sterke dramatik.

Men det er også en annen tolkning: Kristus står her frem som den oppstandne, og med sine utstrakte og favnende armer velsigner han alle som trer inn i kirkerommet. Full av takknemlighet til sin himmelske Far som har utvalgt ham, står Frelseren frem i triumf som bærer av lyset og håpet. Nedenfra ser vi at han stiger ut av mørket og blir mer og mer lysende. Fra mørket fører Kristus oss ut i det klareste lys. Han kommer oss i møte ut av vintermørket mot påskens lys. Han kommer i stevnen på et skip, fra havet som det er så mye av rundt oss, og vender mørke og natt til dag og lys.

Fra begynnelsen av Johannesevangeliet husker vi de kjente ordene: «Lyset skinner i mørket, og mørket har ikke overvunnet det». Og Jesus sier: «Jeg er livets lys. Den som følger meg, skal ikke vandre i mørket, men ha livets lys.»

Tårnfoten er selve sentrum i kirkerommet, i den spiralen som former kirken. Her er det reist en stige. Det er Jakobsstigen som vi leser om i GT. Da fader Jakob var på flukt fra sin bror Esau etter å ha bedratt ham, hadde han en drøm. Han så en stige reist mot himmelen. På den steg Guds engler opp og ned. Plutselig sto Gud Herren foran ham. Ikke med bebreidelse for det gale Jakob hadde gjort, men med velsignelse: «Se, jeg vil være med deg overalt hvor du går ...» sa Gud til Jakob. Da skjønte Jakob at han var på et hellig sted: «Sannelig, Herren er på dette stedet,» sa han. Og han kalte stedet Betel, Guds hus.

Himmelstigen minner oss om at denne bygningen ikke er et hvilket som helst hus. Den er et Betel, et hellig sted midt i Alta sentrum, et sted som fører oss opp til himmelen, et sted der himmelen stiger ned til oss. Her møter vi Gud som har steget ned til oss i sin Sønn. Tårnrommet er som et forværelse til himmelen, og det skal mane til andakt.

Når vi kommer inn i selve kirkerommet og snur oss, ser vi tolv gullrelieffer på tårnfoten. Det er alle de tolv apostlene. Den korsfestede og oppstandne Kristus ved alteret står rett imot de tolv som han utvalgte seg. Det er som om det som skjer i kirkerommet, er et samspill mellom Kristus og hans apostler. «Dere er mine vitner,» sa Jesus til dem. Han utvalgte de tolv til å følge seg og føre budskapet videre, fra Jerusalem og helt til Alta. Deres vitnesbyrd er selve grunnvullen i kirken.» Dere er bygd opp på apostlenes og profetenes grunnvoll, med Kristus Jesus selv som hjørnesteinen,» sier Paulus. Enhver som står for alteret eller på prekestolen og ser rett mot apostlene, blir minnet om det.

Sterke tekster i et sterkt kirkerom.

Utvendig kan den titankledde kirken virke massiv, nesten som en festning. Men både Kristus-figuren og det åpne kirketorget rett innenfor inngangsdøren viser det motsatte. Nordlyskatedralen Alta kirke er ingen festning. Den er en åpen favn. Den er båret av visjonen om å være kirke for alt folket. Det er en visjon som er vokst nedenfra. Det har vært en stor folkelig oppslutning om den nye kirken.

Nå har dere fått en kirke langt utover det noen våget å drømme om da de første planene om en ny kirke ble lansert. Dere har fått en kirke som bryter med tradisjonen samtidig som den uttrykker katedralens evige ide.

Nordlyskatedralen Alta kirke er navnet kirken har fått. Noen stusser over «katedral» i navnet. En katedral er en domkirke. I domkirken har biskopen sin stol, på latin cathedra. Derfor kalles domkirkene våre katedraler. De er biskopenes hjemmekirker.

Men språk og ord endrer valør. I dag er det ikke bare domkirkene som kalles katedraler. I denne landsdelen har vi allerede Lofotkatedralen i Vågan og Ishavskatedralen i Tromsø. Men ingen av dem bærer det offisielle navnet katedral. Nordlyskatedralen Alta kirke er så vidt jeg vet den første kirke utenom domkirkene som offisielt får navnet katedral.

Nordlysbyen Alta har nå fått sin katedral, sin nordlyskatedral, og den bærer sitt navn med verdighet. En biskop har ikke bare sitt hjem i en domkirke. En biskop har sitt hjem i alle kirker i bispedømmet. Så også i denne kirken. Også jeg er stolt av denne kirken.

Nordlyskatedralen Alta kirke er et hus som hører Herren til. Det er det den vigslles til i dag. Med det nye kirken har dere fått både et åndelig samlingsymbol og et varemerke. Bruk kirken til begge deler, men forstå forskjellen.

Nordlyset er en viktig del av den lokale kulturhistorien. Det har formet denne byens identitet. Jeg har fra barndommen i Finnmark lært å ha stor respekt for nordlyset. Det var både fascinerende og skremmende. Vi så på nordlyset med skrekklanset fryd. For vi hørte at det kunne komme ned og ta barn. Vi fikk ikke lov å vifte med hvite plagg mot nordlyset i den mørketiden. Da kunne vi bli tatt.

I samisk tradisjon er nordlyset de døde sjeler som danser og viser seg for de levende gjennom nordlyset. Det høres skremmende ut. Men tradisjonene er ikke bare skremmende, de er også gode: Når vintermørket legger seg over jorden, kommer de døde sjeler frem på himmelen for å oppmuntre dem som lever, slik at de kan få styrke og holde ut til solen kommer tilbake om våren.

Det er vel den tradisjonen denne kirken skal føre videre: et sted for styrke og håp mens vi venter.

I vår tid er nordlyset blitt en viktig turistattraksjon. Folk kommer fra hele verden for å oppleve nordlyset. Mange av dem er moderne pilegrimer som søker stillheten og uberørt natur i nord. Også for dem åpner nordlyskatedralen sin favn.

Kirkebyggets symbolbærende form og den åpne Kristus-favnen understreker at dette er et sted der vi alle kan hente styrke og håp under vandringen.

Kirkens tid i Alta er ikke forbi. Tvert imot. Denne kirkevigslingen markerer at det begynner en ny tid for Alta menighet. Altas historie og kirkens historie er vevet sammen, slik folket og kristentroen er det.

Den første kirken i Alta kom på Årøya i 1694. Siden kom Talvik kirke i 1705. Da skjedde det en omorganisering av kirkelivet i Vest-Finnmark. Inntil da var Alta og Talvik annekst under Sørøya. Så ble presten flyttet fra Sørøya til Talvik. Alta vokste på bekostning av områdene rundt. Akkurat som i dag. Etter hvert ble det en større befolkning i annekssoknet enn i hovedsoknet.

Men det som i dag er Alta, hadde ingen kirke på den tiden. Thomas von Westen ville først bygge en kirke her rundt 1715. Men i stedet for en kirke ble det bare en forsamlingsgamme. Man prioriterte å bygge kirke i Masi. Det var storpolitikk den gang, for man kivet med svenskene om statsgrensene. Å bygge kirke i Masi den gang var viktigere enn å bygge kirke i Alta. Kirke i Alta ble det først i 1858, og den står fremdeles og er veldig kjær for mange. I 1964 kom også Elvebakken kirke.

Ideen om en ny kirke ble lansert allerede i 1960-årene. Den gamle kirken var for liten. Da ble sentrumsområdet utpekt som sted for nykirken. Først i 1999 ble grunnsteinen lagt ned av daværende ordfører. Riktignok ikke der kirken står i dag. Tomtevalget ble endret. Etter min mening til det bedre. Reisingen av bygget begynte i 2011, og i 2012 var jeg her sammen med nåværende ordfører og la ned en ny grunnstein side om side med den gamle som var tatt opp igjen.

Alta kan være stolt av sin nye kirke, og jeg vet at det knytter seg store forventninger til den. At gågaten gjennom sentrumsområdet ender foran hovedinngangen til kirken, er et tydelig symbol på den rolle som er tiltenkt den nye kirken. Her ender vår vandring. Men dette er ikke en kirke for de døde. Den er bygget for de levende, i et nytt årtusen, Gud til ære og mennesker til gagn.

En av visjonene for Nordlyskatedralen Alta kirke har vært at den skulle bygges av materialer som forekommer naturlig i Alta: sand, skifer, kopper og furu. Det har ikke helt latt seg gjennomføre. I stedet for kopper på kirkens fasade er det brukt titan som er vedlikeholdsfritt. Kopper ville gjort kirkens ytre fasade altfor mørk.

Det betyr at i dette kirkebygget er natur, kultur og ånd knyttet sammen. Kirken er plassert i et vakkert naturlandskap som dere helt sikkert vil ta vare på når sommeren kommer. Betongen som denne kirken hovedsakelig er bygd av, består av sand og vann fra Alta. Trematerialer og skifer er også hentet herfra. Det er natur.

Men alt er formet av kyndige hender til et samspill. Det er kultur. Da jeg var her under visitasen i oktober i fjor, så jeg hvordan materialene ble formet til et levende vidunder.

Og i dag fylles huset med ånd. Bygget tar imot oss som et samspill mellom natur, kultur og ånd. Menneskets skaperkraft uttrykt i materie og form fyller oss med gudsfrykt. Både utvendig og innvendig taler kirken til oss.

Disse tre dimensjonene skal spille sammen i Nordlyskatedralen Alta kirke: natur, kultur og ånd. Sammen gjør de rommet til et levende rom der vår tid tolkes i preken, musikk, poesi, salmediktning, kirkekunst og arkitektur. Ja, før et eneste ord er uttalt, formidler dette kirkerommet et budskap til oss og tolker våre liv.

Kirkens praktfulle ytre er en ramme for et budskap. Her lyder verdens vakreste budskap, evangeliet, om at Gud elsker menneskene i Alta og hele sitt skaperverk. Der dette budskapet blir forkynt, skaper det tro, håp og kjærlighet. Der mennesker får møte Jesu Kristi varme og omsorg, skapes det gjenskinn i våre hjerter. Når vi opplever at Jesu ansikt lyser mot oss, vil våre ansikt lyse mot ham og vende seg i oppover i takk og glede.

Du er ikke alene!

PREKEN VED NOTODDEN KIRKES 75 ÅRS JUBILEUM, 1. MARS 2013
AV BISKOP STEIN REINERTSEN

Men det er dere som har blitt hos meg i prøvelsene mine. Og nå overdrar jeg riket til dere, slik som min Far har overdratt det til meg, for at dere skal spise og drikke ved mitt bord i mitt rike og sitte på troner som dommere over Israels tolv stammer. Simon, Simon! Satan har krevd å få sikte dere som hvete. Men jeg bad for deg at din tro ikke måtte svikte. Og når du igjen vender om, da styrk dine brødre!» Peter sa: «Herre, med deg er jeg beredt til å gå både i fengsel og død.» Men Jesus svarte: «Jeg sier deg, Peter: Før hanen galer i natt, skal du tre ganger ha nektet at du kjenner meg.» (Luk 22,28-34)

Hvor alene er vi som mennesker! Er vi kun overlatt helt til oss selv? At ensomhetsfølelsen kan ramme de fleste av oss, er det ingen tvil om. Enten vi sitter bare for oss selv, eller er sammen med mange mennesker, kan den vonde følelsen av å være alene i denne verden snike seg inn. Denne prekenen har jeg kalt: «Du er ikke alene!»

I alle de tre tekstene for denne dagen, er det én person som går igjen. Josva møtte ham. Paulus møtte ham. Og Jesus taler om at denne personen også er ute etter Peter. Personen kalles for Satan. Satan er det hebraiske navnet på denne personen og betyr motstander eller anklager. Mens det greske navnet er djevelen som betyr baktaler. Det finnes en ond makt i denne verden som ikke vil oss vell.

Den svenske lyrikeren Wallin beskriver denne kampen slik:

*Två väldiga strider om människans själ
att helt i sin lydnad den taga.
Den ene han vill hennes eviga väl.
Den andre vill se henne fången och snärd,*

Det er en makt som konstant vil lokke og friste oss til å være en annen enn den vi er skapt til å være. Det handler ikke om kaloribomber og å unne seg ting, men om å få oss til å sette oss selv foran både Gud og våre medmennesker. Når vi lar oss styre av egoisme, grådighet, likegyldighet og begjær blir det ikke godt for menneskene rundt oss. Vi sårer både Gud og vår neste. Jens Bjørnebo skriver i en av sine romaner: «Den som har møtt den onde, blir ikke så lett glad.»

Hvordan skal vi forholde oss til den onde? Hver gang det er dåp minner vi hverandre på det: «Jeg forsaker djevelen og alle hans gjerninger og alt hans vesen.» Vi vender ham ryggen og sier nei. Men troen vår er rettet en annen vei. Den er rettet mot den treenige Gud. Det er Gud som skal ha vår oppmerksomhet. Det er hans nærvær og hjelp som gjør at vi kan si: Du er ikke alene i kampen du står i.

Jesus sier til Peter: «Men jeg bad for deg at din tro ikke måtte svikte.» Flere ganger minner Jesus oss om at Han ber for oss. Han som ber for oss, er han som vet hvordan det er å være menneske og som selv har kjent hvordan det er å stå i denne kampen. Om han står det: For vi har ikke en øversteprest som ikke kan lide med oss i vår svakhet, men som er prøvet i alt på samme måte som vi, men uten synd. (Heb 4,15)

Søndagen i dag har et gammelt navn: Oculi, øye, ut i fra en av lesetekstene Salme 25: «Mine øyne er alltid vendt mot Herren.» Forklaringen er enkel: Det er Gud som gir oss kraft i kampen mot den onde.

Blir du fristet eller prøvet, synes livets kamp deg hård Jesus er den beste tilflukt Når til ham i bønn du går.

Du er ikke alene.

Men det er ikke bare dette forholdet som gjør at vi ikke er alene. I dag feirer vi Notodden kirkes 75 års jubileum. Det er en festdag på Notodden i dag. Ingen som kommer inn i denne flotte kirken, er i tvil om hva slags kirke dette er. Den kjente norske kunstneren Henrik Sørensen har malt et av sine mest kjente bilder. Alterbildet er: Den oppstandne Jesus. Han som selv døden ikke kunne holde på. Et vitnesbyrd om den viktigste hendelsen som har skjedd i verdens historie. Notodden kirke er en oppstandelseskirke.

Jesus Kristus er til stede i våre liv, og i vår menighet. «Der hvor to eller tre er samlet i midt navn, der er jeg midt iblant dere.» Men det er ikke bare Jesu nærvær som gjør at vi ikke er alene. Gjennom dåpen og troen er vi satt i forhold til hverandre. Ordene vi bruker om hverandre er at vi er søsken. Vi er en del av et fellesskap lokalt og i den verdensvide kirke. Menigheten er Guds stor under. Det gir grunn til å takke. I dag takker vi som er samlet i Notodden kirke for alt det denne menigheten har fått bety for mange og for hva dette kirkebygget har gitt muligheten til i 75 år: Nemlig å komme sammen, både for å møte den oppstanden og for å møte hverandre.

Et kirkebygg er et bygg for fellesskap i glede og sorg. For: Du er ikke alene. Vi hører til i fellesskapet som den vi er. Gud har skapt oss som originaler for å berike fellesskapet med hele variasjonen i skaperverket. Det er et spørsmål om å finne vår plass. For kirken er vårt hjem. Det er vår tilhørighet og identitet. Og ingen makt i verden kan ta dette fra oss.

Men det er et område til hvor vi lett kan føle oss alene som mennesker. Når vi står med våre nederlag, og befinner oss i det dypeste mørke. Vi vet at vi har gjort noe dumt, eller rettere sagt: noe galt. Vi har svikret, såret eller bedratt. Da er selvbildet

ofte på bunnen. Katastrofetankene kommer. Selv den som ikke er kreativ, blir da svært kreativ. Det blir så vanskelig å møte hverandres blikk. Ensomheten siger på for synden skaper skiller mellom oss.

Ole Paus har skrevet en utrolig flott sang:

*Hvem kommer til meg når andre går bort,
Hvem blir igjen?
Hvem våger se bak alt jeg har gjort
Og likevel kalle seg venn?
Hvem orker se meg som den jeg er
og elske meg som en sønn?*

Hvor alene er jeg? De två veldige har helt forskjellig mål. Simon, Simon! Satan har krevd å få sikte dere som hvete.

Djevelen, baktaleren og anklageren, ønsker å sikte disiplene som hvete. Når kornet ble samlet inn, skilte de kornet og agnene. Anklageren var ute etter å finne hvem som faller igjennom. Hvem som ikke holder mål. For så å holde den skyldige frem. Jesu holdning er annerledes.

Men jeg bad for deg at din tro ikke måtte svikte. Og når du igjen vender om, da styrk dine brødre!» Peter sa: «Herre, med deg er jeg beredt til å gå både i fengsel og død.» Men Jesus svarte: «Jeg sier deg, Peter: Før hanen galer i natt, skal du tre ganger ha nektet at du kjenner meg.» (Luk 22,28-34)

«Simon, Simon.» Jesus tiltaler ikke Peter, med det navnet Jesus hadde gitt ham, navnet som betyr klippen, men navnet han hadde fra han var liten: Simon. Jesus visste at Peter ville svikte ham om noen få timer. Men Peter nekter.

Ordene av Jesus sier mye om hvordan han møter oss når vi står der med våre nederlag. Når hanen galer samme kveld, har Peter fornektet sin store Mester tre ganger: «Jeg kjenner ham ikke. Jeg var ikke sammen med ham. Han hadde bannet og sverget.» Så hadde han gått ut og grått bittert.

Hvem kommer til meg når andre går bort,
Hvem blir igjen?
Hvem våger se bak alt jeg har gjort
Og likevel kalle seg venn?
Hvem orker se meg som den jeg er
og elske meg som en sønn?

Når Peter befinner seg i sitt dypeste mørke, kommer Jesus til ham etter oppstandelsen. Det kan ikke ha vært enkelt for Peter å møte Jesu blikk. Peter må ha følt på avgrunnen han hadde skapt mellom dem. Men Jesus møter ham med tre nesten like spørsmål hvor kjernen i spørsmålet er: «Peter, elsker du meg!» Tre spørsmål akkurat som han hadde sveket tre ganger. Jesus tar initiativet til at de igjen kan forsones. Peter møtes med Guds nåde. Han fikk erfare: «Du er ikke alene, det er en som kommer til oss når andre går bort.

En lærer gikk gjennom påskens budskap med elevene. De startet med palmesøndag. Elevene kunne svare. «Da red Jesus inn i Jerusalem. Slik gikk de gjennom alle de neste dagene. Skjærtorsdag: Da vasket Jesus disiplenes føtter og spiste sammen med dem. Langfredag: Da døde Jesus på korset. Men da læreren spurte: Hva skjedd påskeaften, ble det stille lenge. Da er det en elev som rekker opp hånden. «Ja, hva tror du at skjedde?» «Jeg tror han gikk for å se etter sin venn Judas,» svarte eleven.

Det er en som har sagt: «Jesus snudde aldri ansiktet sitt bort fra noe menneske.»

Når Jesus frivillig gir sitt liv, dør han alene på et kors, forlatt av alle, også sin egen far: «Min Gud min Gud, hvorfor har du forlatt meg.» Han dør alene for at vi aldri meg skal være alene. Det som skilte meg fra Gud, bar han bort. «Se der Guds lam som bærer verdens synder.»

Det Gud utfordrer oss til er å vende oss til ham. Men jeg bad for deg at din tro ikke måtte svikte. Og når du igjen vender om, da styrk dine brødre!»

Å tro, er å vende seg til Jesus.
Tro er en relasjon mellom Gud og meg.
Hvem vil ta meg inntil seg
Når det blir kaldt?
Hvem vil si du er av meg,
Jeg elsker deg gjennom alt?
Hvem orker se meg som den jeg er
Og elske meg som en sønn?
Det begynner å ligne et liv dette her,
det begynner å ligne en bønn.

«Du er aldri alene.»

Ære være Faderen og Sønnen og Den Hellige Ånd, som var er og blir en sann Gud fra evighet og til evighet. Amen

Två väldiga strider om människans själ
att helt i sin lydnad den taga.
Den ene han vill hennes eviga väl.
Han kommer med tuktan och aga.
Den andre vill se henne fången och snärd,
förvillar med smicker och lockar med flärd
och tänker blott på att bedraga.

Will there be light in the darkness?

FORBØNNSGUDSTJENESTE FOR SYRIA, OSLO DOMKIRKE, 20. MARS 2013
AV BISKOP OLE CHR M KVARME

Psalm 88, 1-5:

“O, Lord God, who saves me, day and night I cry out before you.
May my prayer come before you; turn your ear to my cry.
For my life is sated with suffering; my life draws near the grave.
I am counted among those who go down to the pit;
I am a man of no strength.
I am set apart with the dead, like the slain in the grave.»

Tonight we pray this prayer with the suffering Syrian people. Recently my friend in Aleppo, Metropolitan Mar Gregorios Yohana Ibrahim stated: “Day and night the Syrian people are suffering,» and he added: “And we see no light in the tunnel.» Here, in the house of God, we pray with the Psalm: “Day and night we cry out to you, O Lord!» and we add: That they may see the light of life and peace.

There are few historical links between Norway and Syria. But today we are grateful to have Syrian Christians in our country and this evening also in our Cathedral. In recent years we have also established bonds with churches and people in Syria.

Many of us have come to love Damascus, the city of Paul, and Aleppo, the green city of Abraham. We have appreciated the hospitality of Christian sisters and brothers, in Sednaya and in Homs, and we have enjoyed friendship with Muslim leaders and families. We have walked through the “silent cities» in the north, reflecting upon the past and the future of this land and its people.

For two years we have followed the news, alarmed by the violence, the pain of people in turmoil and the death and suffering of so many children.

We mourn the loss of so many innocent lives and the livelihood for so many homeless and refugees. We are concerned for friends and churches in this biblical land as well as for the future of the multifaceted Syrian society. How can violent conflict become peace, life grow from ruins and light shine into this darkness?

Tonight we are gathered across confessional and national boundaries. From our Cathedral we appeal to the regime and all groups in opposition to lay down their weapons and to stop the meaningless violence. We appeal to the United Nations, the international community and our own government to increase their efforts with humanitarian aid and as instruments for a new future for the people of Syria.

But here in the House of God we do more. Here we pray together to God who is peace, the help of the helpless and our abiding hope. We cry out to Him who hears our cries, sees our sorrows and knows all suffering. We pray to the God of Abraham, the Father of Jesus Christ and the hope of Paul. Prayer to Him is also a commitment.

Abraham was called “friend of God» and became ancestor of Jews, Christians and Muslims. When he stayed in Aleppo in a time of great need, it is told that he fed the inhabitants from the abundant milk of his flocks. In times of need and conflict

Påskedagspreken

HAMAR DOMKIRKE, 1. PÅSKEDAG 2013
AV BISKOP SOLVEIG FISKE
JOH 20,1-10

our prayer to the God of Abraham is a commitment to walk the difficult path of friendship with God and one another.

The Bible also describes Abraham as a man of hope, a hope revealed to Paul on his way to Damascus. He saw a shining light and encountered the risen Jesus Christ. Paul clung to this hope when he was in turmoil in his own life or oppressed by Roman authorities or his surroundings. He said: "I am convinced that neither death nor life ...nor any powers ... or anything else in creation will be able to separate us from the love of God that is in Jesus Christ our Lord.»

Difficult as this may be, it is with this hope that we bring our pain and lamentations before God in prayer. We commit ourselves, the people of Syria and all involved in relief ministries and peace-making to the God of hope and mercy. We pray that he may let his light shine in the darkness and give the people of Syria a new day.

In the name of the Father and the Son and the Holy Spirit. Amen.

Etterskrift, 15 november 2013
Nevnte Metropolit Mar Gregorios Yohana Ibrahim ble den 22. April kidnappet og bortført av en ukjent gruppe, sammen med en annen syrisk biskop, Metropolit Boulous Yazigi. Tidligere i høst ble det rapportert at de var i live, men de er fremdeles ikke kommet til rette.

God påske!

Lyset fra den evige kjærlighet skinner. Kristus lever. Den amerikanske poeten og sangeren Kate Wolf som døde av kreft bare 44 år gammel skriver:

Den fineste stunden jeg vet om
er den som kommer mellom nattens oppbrudd
og dagens gry.
Det er den timen da mørket ruller bort.

Slik måtte det være den første påskedagsmorgen. Vi går inn i natta før påskemorgen. Etter enda en dag i dødens landskap med sjokk, sorg og savn gikk Maria Magdalena og de andre som fulgte Jesus inn i natta. Til den hvile som søvnen gir. Men våknet tidlig, grytidlig. Alle som har erfart død og sorg vet noe om dette. Være sliten. Legge seg. Gå inn i søvnen, men bråvåkne tidlig på morgenen og tenke, føle: Er det sant? Ja, det er sant. Kjenne på dødens atskillelse, savnet etter den døde, lengselen etter å se til den døde, stelle og berøre.

I Midtøsten kommer morgenen og dagen raskere enn hos. Der er ikke den langsomme soloppgangen som vi har. Og når dagen går over i kveld og natt kommer mørket fort. Folket var vant til disse tydelige kontrastene mellom dag og natt, mellom lys og mørke.

Men de som sørget over Jesus opplevde nok natta som enda mørkere enn de var vant til. Natta og mørket med rom for sorgens gråt, de urolige tankene og spørsmålene om hvordan det nå skulle gå. Han som de hadde knyttet sitt håp og sin fremtid

til var død. Han som talte om evig liv, hadde selv gitt tapt for dødskreftene. Han de så opp til var blitt spottet og fornedret, og lagt i graven.

Tidlig på morgenen. Bråvåkne og kjenne på alt dette som døden er. Våkne og begi seg til graven for å stelle den døde. Mens det ennå er mørkt, kommer Maria Magdalena til graven. Da ser hun at steinen foran graven er tatt bort skriver evangelisten Johannes og beskriver opplevelsen som Maria fra Magdalena hadde med nøyaktig tidsbeskrivelse og skildring av skjelvende usikkerhet, rask løping og overlevering av beskjed om at graven er tom.

Maria ser at steinen foran graven er tatt bort og hun springer av gårde og kommer til Simon Peter og den andre disippelen, han som Jesus hadde kjær. Det er som vi kan høre henne si, andpusten og ivrig:

De har tatt Herren bort fra graven, og vi vet ikke hvor de har lagt ham.

Hennes budskap utløser at Peter og den andre disippelen drar til graven. De løp sammen, men den andre disippelen var raskest og kom fram før Peter. Han bøyde seg ned og så linklærne ligge der, men gikk ikke inn i graven.

Simon Peter kom etter og han gikk inn. Så beskrives det hva Peter så; linklærne som lå der og tørkleet som Jesus hadde hatt over hodet. Så kom også den andre disippelen inn; om han står det at han så og trodde.

I fortsettelsen står det at fram til da hadde de ikke forstått det Skriften sier, at han måtte stå opp fra de døde. Så kommer den nøkterne og litt rare setninga om at disiplene gikk så hjem. Både Maria Magdalena, den andre disippelen og Simon Peter ser. Maria ser øyeblikkelig at steinen er rullet vekk. Den andre disippelen ser linklærne og hodetørkleet og Simon Peter går inn i graven, ser og undersøker hva som er skjedd. Den andre disippelen, han som Jesus hadde kjær, gikk som vi hørte også inn i graven. Om ham sies de forløsende ordene:

Han så og trodde.

Så og trodde. Likevel gikk de hjem. Tilbake til det livet og de levekårene de hadde. De gikk hjem. Gikk hjem med tanker preget av undring og hjerter berørt av forsiktig sitrende glede. Kunne det være sant at Kjærligheten var sterkere enn døden? Kunne det være sant at Jesus hadde overvunnet døden? Altertavla her i Hamar domkirke inviterer til å se. Se at Jesus brøt dødens lenker og er midt i blant oss. Med håpet og trøsten. Med brødet og livets beger. Med lys som berører livet i all sin sammensatthet slik vi ser det gjennom vår altertavle sin Mater Dolorosa. Kvinna i dyp nød med barnet som holder henne rundt halsen. Også inn dit når den evige kjærlighets lys. I et gammelt gresk nytestamente som jeg har arvet står det skrevet to setninger utenfor dagens prekentekest:

Ved Jesu død lever kirken.

The real death of Jesus was the the real life of men. Slik er det. Ved Jesu død lever kirken. Uten hans død og oppstandelse ville det ikke vært noe evangelium eller kirke. Men hans død ble til liv, trøst og hvile.

Jesu døde kropp i menneskenes hender, viser oss en side ved Gud som er nesten like utenkelig som selve oppstandelsen. Den evige og underfulle Gud, forlatt, maktesløs og overgitt til dødskreftene. De som hadde fulgt gravferden og sett hans døde kropp, var også de første til å erfare oppstandelsen. De fant linkledet og tørkleet liggende i en åpen og tom grav.

Etter den den dagen er ikke Jesu død lenger et tegn på maktesløshet, men et tegn på at Guds håp er plantet på jorden for oss alle. Han som i sannhet var død, lever i dag og går med oss alle dager.

Svein Ellingsen skriver:

Herre du våker i verdens natt
Herre du bor i mørket
Herre du viser oss Kristi dag
selv under livets tyngste slag
er vi hos deg, du vår Gud

Fremdeles lever vi i kontrastenes verden. Fremdeles vil det være mange tidlige morgener med brennende eksistensielle spørsmål omkring liv og død, fellesskap og atskillelse. Men lyset fra den evige kjærlighet er der og styrker troen, håpet og kjærligheten og utfordrer oss til å leve til Guds ære og til gagn for menneskene.

«Det er den timen da mørket ruller bort», sa Kate Wolf.

Timen da mørket ruller bort. Påskemorgen. Livets og lysets morgen!

Ære være Faderen og Sønnen og Den Hellige Ånd som var, er og være skal en sann Gud fra evighet til evighet.

Preken ved Kirkemøtets åpning

KRISTIANSAND DOMKIRKE, 11. APRIL 2013
AV BISKOP STEIN REINERTSEN

Dette hellige evangelium står skrevet hos evangelisten
Lukas i det 24 kapitlet:

Samme dag var to disipler på vei til en landsby som heter Emmaus, seksti stadier fra Jerusalem, og de samtalte om alt det som var skjedd. Mens de nå snakket sammen og drøftet dette, kom Jesus selv og slo følge med dem. Men øynene deres ble hindret i å se, så de ikke kjente ham igjen. Han sa da til dem: «Hva er det dere går og snakker så ivrig om?» De stanset og så bedrøvet opp, og den ene, han som het Kleopas, svarte: «Du må være den eneste tilreisende i Jerusalem som ikke vet hva som er hendt der i disse dager.» «Hva da?» spurte han. «Det med Jesus fra Nasaret,» svarte de. «Han var en profet, mektig i ord og gjerning for Gud og hele folket. Men våre overprester og rådsherrer utleverte ham og fikk ham dømt til døden og korsfestet ham. Og vi som hadde håpet at det var han som skulle befri Israel! Dessuten: I dag er det alt tredje dagen siden dette hendte. Og nå har også noen kvinner blant oss gjort oss forvirret. De gikk ut til graven tidlig i dag morges, men de fant ikke hans kropp. De kom tilbake og fortalte at de hadde sett et syn av engler som sa at han lever. Noen av våre gikk da til graven, og de fant det slik som kvinnene hadde sagt, men ham selv så de ikke.»

Da sa han til dem: «Så uforstandige dere er, og så trege til å tro alt det profetene har sagt! Måtte ikke Messias lide dette og så gå inn til sin herlighet?» Og han begynte å utlegge for dem det som står om ham i alle skriftene, helt fra Moses av og hos alle profetene.

De nærmet seg nå den landsbyen de skulle til, og han lot som han ville dra videre. Men de ba ham inntrengende: «Bli hos oss! Det lir mot kveld, og dagen heller.» Da gikk han med inn og ble hos dem. Og mens han satt til bords med dem, tok han brødet, ba takkebønnen, brøt det og ga dem. Da ble øynene deres åpnet, så de kjente ham igjen. Men han ble usynlig for dem. De sa til hverandre: «Brant ikke hjertet i oss da han talte til oss på veien og åpnet skriftene for oss?» Og de brøt opp med en gang og vendte tilbake til Jerusalem. De fant der de elleve og vennene deres samlet, og disse sa: «Herren er virkelig stått opp og har vist seg for Simon.» Så fortalte de to om det som hadde hendt på veien, og hvordan de hadde kjent ham igjen da han brøt brødet.

Hvorfor skrev Lukas ned historien om Emmausvandrerne? I opplysningstiden var det en predikant som brukte denne historien til å tale over temaet: «Nytten av å gå spaserter.» Det er ikke et dårlig tema. Listen er lang over talsmenn for «Nytten av å gå spaserter». Forfattere som Tomas Mann, Wirgina Wolf og filosofer som Aristoteles, Immanuel Kant og ikke minst Søren Kierkegaard var alle ivrige talsmenn for å gå tur. Det er sundt både for helsen og ikke minst stimulerende for tanken.

Kierkegaard skriver i det kjente brevet til sin favorittniese Henriette Lund i 1947;

«Tap for all del ikke lysten til å gå: jeg går meg til det daglige velbefinnende hver dag og går fra enhver sykdom; jeg har gått meg til mine beste tanker og jeg kjenner ingen tanke så tung at man ikke kan gå fra den. Når man således blir ved å gå, så går det nok.»

«Nytten ved å gå spaserter.» Men et lite spørsmål fra en ukjent mann som hadde slått følge med dem på veien, stanset vandringsmannen deres på veien mot Emmaus. «Hva er det dere går og snakker så ivrig om?» Det gikk ikke bra med dem selv om de gikk. Det var noe de ikke kunne gå av seg og som ikke ville gå bort. Den vonde følelsen tok igjen over. «De stanset og så bedrøvet opp.»

Fremtiden deres lå i ruiner. Han de hadde satt sin lit til hadde mislykkes, drept med skammens henrettelsesmetode, foran alles øyne. I vår uvitenhet sier vi ofte lite smarte ting. Kleopas hadde ikke peiling på hvem han snakket med. Derfor sa han: «Du må være den eneste tilreisende i Jerusalem som ikke vet hva som er hendt der i disse dager.»

Mer feil kunne han ikke tatt. Men hadde han bare utelatt et lite ord, hadde han hatt sine ord i behold:

«Du må være den eneste tilreisende i Jerusalem som vet hva som er hendt der i disse dager.»
Kleopas stod ikke overfor en uvitende person, men Han som kjenner alt. Dramaets hovedperson. Gud selv som ble menneske for vår skyld.

Nå starter en spennende samtale med han som har den fulle oversikten. Vi kjenner ikke replikkene, men vi kjenner temaet. Vandringsmannen viser dem hvordan Skriften, Det gamle testamentet, forteller hvorfor Kristus måtte lide og dø for vår skyld. Hendelsen i Jerusalem de siste dagene var ikke en plan som endte i katastrofen, men en del av Guds frelsesvilje for å vinne oss tilbake til seg. Det var derfor Jesus ble menneske.

Temaet for årets kirkemøte er Folkekirke-Kirkefolk. Å være Folkekirke-Kirkefolk er å samles om Ordet. Det er interessant at Jesus velger Skriften som inngangsport til å vise at påsken ikke var et nederlag. Medvandreren kunne jo bare ha åpnet disiplenes øyne og sagt: «Se på meg! Her er jeg! Dødens beseirer.» Men han går via Skriften for å se dybden i det som er skjedd, og

for å gi oss et bilde av hvor høyt Gud elsker. Noen vers etter vår tekst skriver Lukas at Jesus, før han sender disiplene ut som vitner i verden, igjen gjør det samme. Han viser dem at alt som stod skrevet om Kristus måtte oppfylles: «Da åpnet han deres forstand, så de kunne forstå skriftene (Luk 24,45)». Det skjer noe i omgangen med Skriften: «Brant ikke hjertet i oss da han talte til oss på veien og åpnet skriftene for oss?»

Folkekirke-kirkefolk uten samlingen om Ordet er utenkelig. For det er på apostlenes og profetenes grunnvoll at kirken er bygd, med Jesus som hjørnesteinen (Efes 2,20).

Utenkelig er også Folkekirke-kirkefolk uten samlingen rundt bordet. «Bli hos oss! Det lir mot kveld, og dagen heller,» var disiplenes bønn til han de trodde de ikke kjente. Under måltidet vekkes på nytt minnene. Men nå er det gode minner som kommer opp: «Og mens han satt til bords med dem, tok han brødet, ba takkebønnen, brøt det og ga dem. Da ble øynene deres åpnet, så de kjente ham igjen.»

Denne hendelsen preger Kristiansand Domkirkes altertavle. Den er malt av Eilif Peterssen, og tittelen er naturligvis «Emmausvandrerne.» Mye tyder på at Hans Jæger og Edvard Munch kan ha vært modeller for to av figurene i bildet, uten at vi vet hvem er hvem. Det spiller heller ingen rolle. De er jo bare representanter for oss mennesker, for deg og meg. Det kunne jo vært vi som var malt på altertavlen, og poenget hadde vært det samme.

For midt i vår tro står et måltid som et minne om hva som skjedde i Jerusalem. Men ikke minst: Måltidet er et møte med den korsfestede og oppstandne Jesus. Et møte som for oss er like virkelig og nær som det var i et hus i den lille landsbyen Emmaus som lå et eller annet sted utenfor Jerusalem. I sin store visdom og kjærlighet har Gud gitt oss noe konkret å holde oss til.

Forfatteren Graham Green har i sin sterke roman «Makten og æren» en fantastisk replikkveksling om dette måltidet. Boken handler om en katolsk prest i Mexico. Handlingen er lagt til 1920 årene hvor den katolske kirken i Mexico ble utsatt for en massiv forfølgelse. Prestene ble drept. Bokens hovedperson er den eneste presten som er igjen i et landområde. Han er langt fra å være en helgen og gjør heller ikke forsøk på å være det. Whisky-prester ble slike som han spottende kalt. Flasken var den viktigste drivkraften i livet hans. Sine prestelige plikter forsømmer han. Mange av de som ber ham om hjelp avviser han og han gjør mange dumme valg.

Nettet snører seg etter hvert til rundt presten, og han blir til slutt tatt av sin forfølger. Forfølgeren kalles bare løytnanten. Han er en meget nidkjær og idealistisk tjener av systemet. De er på vei til politistasjonen hvor presten vil få sin dom; han skal henrettes ved skyting. På grunn av uvær må de søke tilflukt i et lite skur. Her sitter de og prater sammen.

- «Likevel er du redd for litt smerte nå,» sa løytnanten ondskapsfullt og så på hendene hans.

- «Ja, men jeg er ingen helgen,» sa presten. «Jeg er ikke engang en modig mann.»

Han så nervøst opp. Dagslyset kom tilbake. Det var ikke nødvendig med det andre lyset lenger. Snart ville det være klart nok til at de kunne ta fatt på den lange tilbakeveien. Han følte trang til å fortsette å snakke, til å forsinke starten, om det så bare var noen minutter. - Han sa: «På den måten er vi også forskjellige.

Du kan ikke arbeide for din sak uten å være et godt menneske selv, og det kommer ikke alltid til å være gode mennesker i partiet deres, og så kommer den gamle utsultingen og brutaliteten og pengegriskheten til å vende tilbake. Men det spiller ingen særlig rolle at jeg er en kujon – og alt det andre. Jeg kan gi de andre Gud i munnen likevel – og jeg kan gi dem Guds tilgiv-

else. Hva det andre angår, ville det ikke gjøre noen forskjell om alle prestene i kirken var som jeg.» (s.188)

Folkekirke-kirkefolk: Vi samles rundt bordet: «Vi får Gud i munnen.» «Den korsfestede og oppstandne Jesus Kristus har nå gitt oss sitt hellige legeme og blod som han gav til soning for alle våre synder.»

Øynene ble åpnet for disiplene. Med det ble føttene satt i bevegelse. Samme kveld søker de tilbake til fellesskapet i Jerusalem. Der møtes de av den samme tro som de var kommet til etter at Jesus hadde satt hjertene i brann da han utla skriftene og åpnet øynene deres under måltidet. Lukas forteller hvilke ord Emmausvandrerne ble møtt med:

De fant der de elleve og vennene deres samlet, og disse sa: «Herren er virkelig stått opp og har vist seg for Simon.»

Folkekirke-kirkefolk: Vi samles i troen på at «Herren er virkelig stått opp.» Det er kjernen i vår tro og vår felles tro. Paulus skriver derfor til menigheten i Roma: «For hvis du med din munn bekjenner at Jesus er Herre, og i ditt hjerte tror at Gud har oppreist ham fra de døde, da skal du bli frelst (Rom 10,9).» Troen på oppstandelsen bærer oss og samler oss. Vi tror og bekjenner at midt i blant oss er den oppstandne Jesus Kristus, i dag 11. april 2013 i Kristiansand domkirke.

C.S. Lewis, som også var en vandrør, en som gikk mange spaserter, sier det slik:

«Jesus har ved sin oppstandelse brutt opp en dør som har vært stengt siden det første menneske døde. Han møtte dødens fyrste, kjempet mot ham og beseiret ham. Og av den grunn er alt blitt annerledes. Dette er begynnelsen på den nye skapning, et nytt kapittel i den kosmiske historie er begynt.»

Oppstandelsen endrer alt. Som folkekirke-kirkefolk har vi fått et oppdrag. Jesus bruker verbet «å gå» når han gir det. «Gå derfor og gjør alle folkeslag til disipler.» Det er vår vandring som folkekirke-kirkefolk. Troen kan vi ikke holde for oss selv, men gi den videre. Troen skal deles med vår neste i både ord og praktisk nestekjærlighet. For en kirke må ikke være seg selv nok. Og med oss går han som gikk sammen med Emmausvandrerne, enten troens øye ser det, eller han er skjult for våre øyne.

En gang tar vår vandring slutt, men det betyr ikke slutten. Familien ønsket at jeg skulle dele hennes historie med flere. Kreften hadde herjet i kroppen i lang tid. Det hadde vært mange nedturer og noen oppturer. Men nå gikk det mot slutten av livet. Vi var samlet ved sykesengen og snakket sammen om den siste tiden som nå lå foran. Da spør jeg: «Hva tror du skjer når du dør?» Hun ser rett på meg og et smil brer seg over ansiktet hennes, et ansikt som er preget av langvarig kamp mot sykdommen. Da kommer de sterkeste ordene jeg har hørt om vårt håp fordi «Herren er virkelig stått opp». Hun sa disse uforglemmelige ordene: «Jeg tror at jeg kommer til et sted hvor jeg er velkommen.»

Et sted hvor jeg er velkommen. Må ikke det også være kjennetegnet på en sann folkekirke-kirkefolk: «Et sted hvor jeg er velkommen.»

Ære være Faderen og Sønnen og Den hellige ånd som var, er og blir en sann Gud fra evighet og til evighet. Amen

Preken under Ordo Crucis

80-års jubileum

VESTRE AKER KIRKE, 26. APRIL 2013

AV BISKOP HELGA HAUGLAND BYFUGLIEN, BISPEMØTETS PRESES

Jeg har vært i Det hellige land mange ganger. Men ikke noe gjør så stort inntrykk som stunder ved Genesaret sjøen: For her var det at Mesteren vandret, og her var det han møtte sine venner igjen etter langfredag.

Her var det han tente bålet og stilte spørsmålet: «Simon, sønn av Johannes, har du meg kjær?»

Det skjer noen ganger at bibeltekster får en aktualitet som griper rett inn i livet.

Denne teksten er for meg en slik. Den ble aktualisert en gang jeg hadde sviktet. Siden har det vært en tekst å vende tilbake til.

Det er en av de store samtalene blant Jesusfortellingene, en av de aller viktigste.

Den handler om svik og tro. Den handler om erkjennelse og oppreisning. Den handler om overgivelse og kjærlighet. Til sist handler den om underet: Kraften i evangeliet – som er slik at det bæres frem av mennesker av kjøtt og blod – som deg og meg.

Jesus, han som vet alt, er den som spør. Han spør tre ganger, nesten det samme spørsmålet.

Hvordan der er for Peter aner vi: Han ble bedrøvet da han for tredje gang ble spurt: Vi aner han blir konfrontert usminket,

men indirekte, med sitt svik langfredag morgen. Det blir smurt inn i hans dårlige samvittighet og fortvilelse.

Men til tross for det: Kjærligheten blir like ettertrykkelig bekreftet som fornektelsen ble noen dager før, den også indirekte, men ikke til å misforstå. For oppdraget blir stadfestet, den bråkjekke Peter fikk sjansen på ny. Mesteren hadde valgt han ut.

Våre svik – våre kjente og ukjente – de vi selv kjente så inderlig godt til, men som vi hadde forsøkt å fortrenge. De vi prøvde å bagatellisere eller bortforklare, men som bare ble enda mer utålelige, de trer frem i erindringen, den vonde erindringen, hvor stort det var, men håper at ingen annen vet, men han vet. Og det er til tider utålelig. Vårt svik overfor en venn, en medarbeider vi overså eller en situasjon som førte oss inn i løggen.

For det er ikke første gangen Simon Peter står ved et bål og varmer seg. Ordet kullild er brukt bare disse to steder i NT – ingen tilfeldighet av den stilsikre Johannes – det er en tilsiktet relasjon som setter denne episoden i relieff. To bål og tre spørsmål.

Han sto ved et annet bål langfredag, sammen med tjenere og vakter ved øversteprestens bolig. Og like mange ganger - tre ganger - nektet Peter for at han i det hele tatt kjente ham. Tre fornektelser som i hans svar på stranden er tre kjærlighetsserklæringer.

De to bålene - på hver sin side av påskens under - virker så underlig motsetningsfylte. For det er vel ingen helstøpt mann som kan elske så høyt og fornekte så sterkt? Og hvordan kan Jesus peke ut en slik karakter som «klippen» - bæreren av hele hans kirke?

Det første bålet i øversteprestens hage er fornektelsen. Peter, som når han skjønnte alvoret, ikke bare ville ha føttene vasket, men både hender og hode også. Peter som åpnet seg så sterkt og inderlig for kjærligheten fra Jesus Skjærtorsdag, men som ble like sterkt konfrontert med sin sårbarhet og sin feighet dagen etter.

Og det andre bålet, ved stranden, er likevel den fornyede tillit. Simon Peter, klippen som mesteren vil bygge sin kirke på, men som likevel var den som sviktet noen dager før. Nå får han igjen tilbud om kjærlighet. En kjærlighet som utfordrer ham, reiser ham opp og utfordrer til tjeneste. «Fø sauene mine».

Kirken lever sitt liv mellom disse bålene. Det er ingen perfekt kirke, og vi som befolker den er ikke perfekte mennesker. Vi er motsetningsfylte og sårbare i vår kjærlighet. Vi blir stadig invitert og kalt av denne kjærlighetskraften, vi tar i mot den, fornekte den, og får likevel fornyet tillit. For like lite som vi skulle kunne være helstøpte og ufeilbarlige i vår kjærlighet, er det den kjærlighet Jesus forventer av oss.

Mellom de to bål lever kirken sitt liv, i fornektelse og i stadig fornyet tillit.

Vi erkjenner vår utilstrekkelighet, men klamrer oss til hans fullkomne kjærlighet.

For slik er kjærligheten; - den viser oss vår sårbarhet, så vi kan våge å være ærlige, og leve i sannhet, og den reiser oss opp, så vi våger å rette ryggen og løfte blikket og utfordrer oss til tjeneste. «Følg meg» sier han, og sender oss ut.

Amen.

Preken på Seljumannamesse

SELJE KLOSTER, 7. JULI 2013

AV BISKOP HELGA HAUGLAND BYFUGLIEN, BISPEMØTETS PRESES

MARK 16,1-8

Det var også noen kvinner der, som stod på avstand og så på... slik hørte vi nettopp lest fra Markusevangeliet.

Kirken har mange fortellinger om kvinner, men de er ofte i utkanten av historien. Bibelen har også mange fortellinger med kvinner, men de er også ofte i utkanten. Og de er ofte betegnet med den relasjonen eller rollen de har i forhold til menn eller familie. Ikke så mye ved seg selv og egen posisjon.

Men noen trer frem med sine navn og har avgjørende betydning for hvordan Gud kommer til oss og hvordan evangeliet blir levert videre.

Ingen har en slik plass som Sunniva i vår kirkelige tradisjon. Den sterke, betagende og gripende historien om henne har vi fått gjengitt. Den har gjort henne til vårt lands eneste kvinnelige helgen og var grunnen til at det ble lagt et bispesete hit. I fortellingen om henne ser vi en person som har slike egenskaper og slik styrke at hun går inn i den store rekken av kvinner som har hatt betydning langt utover sitt sted og sin tid. Ja, vi oppdager likheter mellom henne og flere av Bibelens og den kristne tradisjons markante kvinner. Og noen av disse er knyttet til Guds frelseshistorie. De hadde mot og tro og gav av seg selv: Som Ester, som Maria Jesu mor...

Dette året 2013 har vi ved mange anledninger feiret og løftet frem betydningen av at kvinner fikk stemmerett i landet vårt for hundre år siden.

Det har hatt avgjørende innflytelse på utviklingen av samfunnet vårt, hva gjelder demokrati, likestilling og menneskerettigheter og vært med å danne det samfunnet vi i dag har.

Ofte er det i gjenfortellingen av historien lagt vekt på kirkens motstand mot likestilling mellom kvinner og menn. Det kan det reflekteres mye over, både i vår kirke og i andre kirker, ja i religion generelt. Mye av den historien skjemmer vi oss over. Men den er i alle fall mer nyansert enn vi ofte husker på.

I dag på Seljumannamesse har vi hørt flere fortellinger der kvinner er svært viktige. Det er flott! Sunniva og Ester, som på hver sin måte reddet liv, sitt eget og andres. Vi blir vi slått av den store kraften som lå i enkeltkvinnens tro og klokskap og vilje.

De viktigste kvinnestemmer i historien er de som forkynte at graven var tom og at Kristus var stått opp.

Markus skriver at kvinnene – som er navngitt som Maria Magdalena, Salome og Maria, mor til Jakob, - de stod på avstand og så på da Jesus døde. Og mange flere også, som hadde fulgt han fra Galilea

Og det var to av dem som fulgte etter, helt til de så hvor han ble lagt i graven.

De var kanskje nysgjerrige kvinner. Men de var også kvinner som ikke ville forlate sin Mester og herre. De var sterke og så

knyttet til han at de ikke drog sin vei. De ble værende og de kom tilbake...

Det minner meg om en film jeg har sett flere ganger – den heter blomster av stål – den handler om en gruppe svært ulike kvinner som utvikler sterkt vennskap. Og da en av dem blir rammet av sykdom og skal dø, da er det de som er der, som trøster og deler smerten og sorgen, makter å være i det vonde – som blomster av stål.

Vi dras tilbake til påskemorgen: Dagen var i ferd med å overvinne natten. Lyset fra dawningen på dette stedet denne morgenen forandret verden så den aldri er blitt den samme. Det ble den store seiersdagen for livet og kjærligheten. Fremdeles gir den verden håp. Håpet om at døden er ikke det siste. Gud, Skaperen, reiser oss opp og frir oss fra all slags mørke, for at vi skal leve.

Fordi der var en som gikk i vårt sted, Kristus, vår Frelser. Til sist skal døden beseires, for alltid.

I vår Bibel fortelles om denne store begivenhet på en måte som har sterke gjenkjennelige drag for alle oss som har vært i sorgens landskap. En kvinne står sentralt i disse – det er Maria Magdalena som var den første som kom dit. I de fire evangeliene er der ulike varianter på hvem som kom dit, men det er kvinner som først forteller evangeliet: Han er ikke i graven. Og Maria Magdalena er en gjennomgangskikkelse. Hun har en særlig plass blant Bibelens kvinner, noe som har gjort henne til en fascinerende person for mange som har villet fortelle historien om Kristus. Hun har en spesiell erfaring av evangeliets frigjørende kraft og hørte til i hans indre krets. Hun stod også der da Mesteren åndet ut på korset og så han ble tatt ned og lagt i gravhulen.

Nå kom hun tilbake – sammen med to andre - til han hun hadde mistet. Det var som om hun ville være der hos han, så lenge som mulig. Historien er veldig knapp, nesten stram – den

er ikke krydret med sterke beskrivelser av følelser. Men nettopp det gjør den fortettet.

Vi aner skuffelsen og fortvilelsen særlig kvinnene bar på. Mesteren som de hadde satt sin lit til, var tatt og var blitt gjort til latter og drept. De mistet ikke bare sin beste venn, men de erfarte også nederlaget for alt det gode han brakte med seg. Håpet om en annerledes Messias. Oppgjøret mot urett og utbytting. Plassen for barna, de utstøtte og ikke minst kvinnene.

Maria Magdalena og de andre som så mange sørgende har merket, hadde behov for å kjenne nærheten av han som de hadde mistet, slik også komme nær alt det ekte og varme og håpefulle han gav dem. Så sammen med Maria, Jakobs mor og Salome, drog Maria Magdalena til hagen og oppsøkte stedet der han var lagt, kanskje for å kjenne at de var hos han, og han hos dem, ennå en gang. Selv om de hadde sett at han var død, selv om de visste at han hadde blitt tatt fra dem, så hadde de så behov for å komme til graven at hun ikke kunne vente til det ble lyst.

De møtte en hvitkledd som sa de skulle dele det de hadde sett. De gjorde ikke det, i overveldende glede som vi gjerne ville trodd.

Det står at de var skjelvende, og de var ute av seg, av skrekk, av angst, av utrygghet:

De sa ikke er ord – for de var redde.

Hva var de redde for?

Hva har kvinner vært redde for og hva er kvinner redde for? Selvsagt vet vi ikke det.

Men kvinner har gjennom historien blitt nedvurdert og kalt naive, hysteriske, til dels løgnaktige og ikke til å stole på, langt opp i vår tid. Deres vitnesbyrd var ikke troverdige i retten. Dessverre er det ikke borte ennå: mange grusomme kvinnehistorier er blitt bortforklart eller ikke trodd av domstoler inntil i dag. Så overgripere har gått fri.

Å fortelle at graven var tom, var ikke det letteste oppdraget noen har fått.

Kan hende det var derfor Maria Magdalena fikk se han en gang til – så hun skulle bli helt sikker på at Jesus lever. Men tvilen var hos disiplene også etter det....

Budskapet om den levende Kristus har inntil denne dagen blitt båret frem av menn og kvinner som har trodd budskapet om Kristus og som har kjent kraften av hans oppstandelse i eget liv. Til tross for påstander om godtroenhet, innbilning og tro på det totalt irrasjonale. Det er ikke blitt mindre i en verden der tro settes opp mot vitenskap som om tro og fornuft er motsatser.

Det har blitt delt i mer enn tusen år i vårt land, og ikke minst av kvinner som i vikingtiden kom som slavinner - uten posisjon, og som fortalte om Jesus til sine barn. Slik fikk de gitt videre skatten om kjærligheten som setter fri fra nederlag og synd og utfordrer til å være et medmenneske, til å være en neste.

I en verden som ennå lider av hat, egenkjærlighet og ondskap.

Men hvor Gud kom oss til oss i Kristus og gikk i vårt sted for å gi oss frihet og tilgivelse.

Som Maria, Sunniva og mange andre menn og kvinner som er forbilder i troen, er vi også satt i den store tjenesten å gi videre det enkle og ubegripelige evangeliet om Guds nåde, som gir oss tro, håp og kjærlighet.

Det er verken naivt eller ønsketenkning, men gir svar på våre dypeste lengsler om tilhørighet og kjærlighet som varer, utover alle tider og inn i Guds lyse sommer...

Preken på stiftsdag i Borg bispedømme

LILLESTRØM KIRKE, 19. SEPTEMBER 2013
AV BISKOP ATLE SOMMERFELDT
MARK 1,14-40

Det tilhører barnelærdommen at spedalskhet er en fryktelig sykdom som tærer bort kroppen og deformerer hender, føtter og ansikter. Jeg har sett noen, og kan bekrefte at det er et skremmende syn. Folk på Jesu tid var redde for oppsynet deres, og for å bli smittet.

Ekstra ille var det at de spedalske ble dømt som urene av det som ble ansett som den guddommelige loven. De var urene så lenge de var syke og skulle i følge loven bo for seg selv. «Utenfor leiren skal han holde til», pålegges den spedalske i 3. Mosebok.

Ikke nok med det: Deres sykdom ble - som all annen sykdom - sett på som en straff fra Gud. De var utenfor leiren også i forhold til Gud. Dette dobbelte utenforskapet gjorde sykdommen til noe langt mer enn en medisinsk diagnose. Utenforskapet fantes det, som i dag, ingen medisinsk behandling for.

Det er mange mennesker i landet vårt som kan fortelle hvordan de av forskjellige grunner har blitt holdt utenfor leiren av mennesker og kirkelige koryfeer. Enslige mødre og de som kom i såkalt «ulykke», homofile, barn av norske nazister og tyske okkupasjonssoldater, jøder og jesuitter som utestenges fra Norge i Europas mest demokratiske grunnlov.

Andre har selv hatt, eller har hørt om mennesker, som er blitt utsatt for sterke krav til den rette åndelighet og religiøse opplevelse.

Noen er blitt presset til å endre sin kultur og adferd, både samer og Reisende har fått beklagelse fra Kirkemøtet. Og så er det de mange som føler at de ikke hører hjemme i kirken sosialt, kulturelt eller moralsk.

Vår generasjons største utfordring er alle dem som frykter at de som har fått nyvunnet makt i kirken etter de endrede relasjonene til staten, vil ta kirken vekk fra folk. Frykten er at de vil gjøre henne til et fellesskap av de rene og ranke, for å sitere Rudolf Nilsen om en annen bevegelse, de som ikke har synlige eller velkjente flekker på sitt omdømme og som føler seg vel tilpass i menighetsfellesskapet.

Den spedalske i dagens fortelling var uren og levde for seg selv. Men han hadde en mulighet til igjen å bli en del av fellesskapet. Han måtte bli erklært frisk av en Gudsmann - en prest. Da ville han være ren igjen! Derfor prøver han Jesus, mannen som måtte være en mann av Gud, slik det ble snakket om ham.

Jesus møter ikke den spedalske med å gå gjennom den rigide kontrollen med punkter å krysse av presten skulle gjennomføre for å erklære en spedalsk for frisk og dermed ren. Jesus har en helt annen tilnærming. Jesus fikk inderlig medfølelse med mannen. Jesus holdt ikke avstand og gjemte seg bak et skjema, men involverte seg i den andres liv. Og enda viktigere: han vil gjøre mannen frisk!

Kvaliteten på kirkens arbeid kan måles på mange måter. Og vi skal måle på mange variabler. Våre resultater skal vi fortelle om og lære av.

Men den innerste kvaliteten i vårt arbeid måles om vi møter mennesker utenfor leiren med medfølelse og vilje til å gjøre fellesskapene våre til store gjestebud der ingen føler behov for - eller blir fortalt - at de må bli rene før de kan delta i festen.

Vi som er samlet her i dag er utrolig viktig for å bygge en slik kirke videre. Vi har lykkes i å være kirke i Borg på en slik måte at mennesker har tillit til oss, og opplever at de blir møtt med respekt. Visst er den klassiske religionssosiologiske erkjennelse sann også hos oss: Jeg liker ikke prester, men presten vår er veldig ok!

Når kirken scorer høyt på omdømmeundersøkelser skyldes ikke det presten alene, men hele arbeidslaget av trosopplærere, diakoner, kantorer og organister, kateketer, kontorpersonale, kirketjenere og kirkegårdsarbeidere - sammen med prester, kirkeverger og proster. Sammen skal vi være stolte over at folks fortsetter å uttrykke tilhørighet til en kirke som i 50 år er avskrevet som en fortidslevning av store deler av offentligheten. Vi som er i dette rommet har blitt gitt den historiske oppgaven å videreutvikle denne tilliten blant folk inn i en tid der folkekirken ikke er statskirke.

Vår oppgave er å bidra til å utvikle kirken i Borg til et mangfoldig gjestebud av alle døpte, med like mange fortellinger om tro og liv som der er mennesker i sognet.

Vi skal være en kirke der ingen må oppholde seg utenfor leiren og være adskilt fra festen med en synlig eller usynlig glassvegg.

Vår kvalitet i møte med mennesker skal være at vår medfølelse gjør oss til deres ledsagere på den delen av livsveien de inviterer oss til å gå sammen med dem.

Vår kvalitet skal være Jesuskvaliteten: ikke bedømmelse og fordømmelse, men medfølelse og medvandring.

Også dem som ikke er døpt, men blir marginalisert i lokalsamfunnene våre, skal vi møte slik Jesus møtte dem som den gang ble ansett å være utenfor Gudsfolkets leir som f.eks. samaritanerne. Vår rolle i lokalsamfunnene våre er ikke å sette skiller mellom folk, men å se alle som skapt i Guds bilde og bærer av guddommelig likeverd. Slik skal vi bidra til å skape ett fellesskap av alle mennesker i sognet vårt.

Og kjenn på det dere - Jesus har medfølelse også med deg, der du er i ditt liv. Å være ansatt i kirken er ikke å være religiøst ren. Å være ansatt i kirken betyr at også vi er invitert til å delta i Guds store gjestebud - ikke fordi vi er rene, men fordi Gud har medfølelse med oss og gjør oss rene.

Kirkerommet er stort nok til å ha plass også til våre små og store fortellinger om tro og tvil, glede og sorg, frustrasjon og oppmuntring, store og små opplevelser.

Også vi kan hvile i at Jesus vil være sammen med oss og at han har gjort alt ferdig.

Også for oss er det slik at vi mottar løftet om at Jesus vil styrke oss og holde oss opp i en sann tro til det evige liv.

Preken ved Stortingets åpning

8. OKTOBER 2013

AV BISKOP OLE CHR M KVARME

MATT 22,15-22

Mynten og mennesket: Skattespørsmål i nytt lys

Da gikk fariseerne bort, og de ble enige om at de ville fange ham i ord. De sendte disiplene sine til ham, sammen med herodianerne, og lot dem si: «Mester, vi vet at du alltid holder deg til sannheten og lærer sant om Guds vei. Du bryr deg ikke om hva andre synes, for du ser ikke på person eller rang. Si oss da hva du mener: Er det tillatt å betale skatt til keiseren eller ikke?» Men Jesus merket ondskapen deres og sa: «Dere hyklere, hvorfor setter dere meg på prøve? Vis meg mynten som skatten betales med!» De rakte ham en denar, og han spurte: «Hvem har bildet og navnet sitt her?» «Keiseren», svarte de. Da sa han til dem: «Så gi keiseren det som tilhører keiseren, og Gud det som tilhører Gud.» De ble forundret over dette svaret, og de forlot ham og gikk sin vei.

Kjære menighet! Nåde være med dere og fred fra Gud vår Far og Herren Jesus Kristus. - I dag er det 158. Storting konstituert og nytt presidentskap valgt. Her i kirken vil vi også ønske Stortingspresident, visepresidenter og folkevalgte lykke til med deres verv og virke.

Barnelærdom er grunnleggende, også for voksne. Jeg har en liten sønnesønn på tre år. Med sine barneøyne lar han meg stadig se omgivelsene på nytt med mine gamle øyne. Av og til får han meg med på en sang som sikkert mange her også har sunget: «Hvem har skapt alle blomstene, fuglene, stjernene? Hvem har skapt både deg og meg? Jo, Gud i himmelen.»

Denne lille barnesangen tar oss rett inn i Jesu skattediskusjon med lovkyndige i Jerusalem: «Gi keiseren hva keiserens er, og Gud hva Guds er.»

Jesus ble utfordret. «Er det tillatt å betale skatt til keiseren?» Vi spør neppe om det er tillatt, men spørsmål om skatt opptar oss. Noen betaler med glede, andre synes det er i meste laget. Men vi setter pris på fellesgodene: skoler og helsevesen, sosial omsorg og et mest mulig trygt samfunn. Barns oppvekstkår og situasjonen for utsatte og fattige er et ansvar vi i fellesskap ikke kan løpe fra.

Nå er utfordringen i spørsmålet til Jesus likevel annerledes. Fariseerne ville legge en felle for ham. Jødene levde under romersk okkupasjon, og svarte Jesus «Ja», ville det ikke falle i god jord hos jødiske nasjonalister. Svarte han «Nei», ville det være oppvigleri mot de romerske myndighetene.

Det ligger underfundig humor i måten Jesus går inn i spørsmålet. «Vis meg mynten som skatten betales med,» sier han. Så henter de frem keiserens mynt fra egen lomme, de som ville avsløre Jesus som forræder. Sjelden har et spillfekteri så grundig avslørt seg selv. Men Jesus dveler ikke ved avsløringen. Han sier bare: «Så gi keiseren hva keiserens er, og Gud hva Guds er.»

Fariseerne ble overrumplet og fikk noe mer å tenke på enn skatt og keiser. Kanskje er det flere enn meg som har ønsket seg Jesu evne til å svare og løfte samtalen når det legges retoriske feller i en diskusjon. Kanskje aner vi også noe av dybden i det Jesus sier.

Jesus hadde pekt på sølvmynten og spurt hvilket bilde som preget den, og de hadde svart: «Keiserens.» Når Jesus gjør spranget fra keiseren til Gud, trekkes også linjen fra keiserens bilde til Guds bilde. Hva er det som bærer Guds bilde og preg i

våre omgivelser? Dersom Jesus hadde spurt de skriftlærde, ville de svart: «Mennesket, vi som ble skapt i Guds bilde,» og så pekt på dem som stod rundt dem.

I Jesu ord er evangeliet gjemt. Skapt av Gud og i Guds bilde er vi selv en gave til våre omgivelser og mottakere før vi blir givere. Å gi Gud det som er Guds, er å takke for livet og leve etter hans vilje. Det er å takke for hverandre og mennesker Gud lar oss møte - familie og venner, naboer og kolleger, ja også politiske motstandere. Ved å ta imot dem og gi dem rom gir vi dem tilbake til Gud. Når jeg møter stortingspolitikere, gjør det inntrykk å merke vennskap som er der på tvers av politiske skillelinjer.

Vi gir også Gud det som er hans, ved å takke for det land vi lever i, ved å forvalte det miljø vi er en del av, og ved å delta i dette samfunn etter hans vilje – også som politikere og i offentlig tjeneste. Derfor begynte vi gudstjenesten med «Herre Gud, ditt dyre navn og ære over verden høyt i akt skal være», og vi avslutter med «Fagert er landet du oss gav, Herre vår Gud og vår Fader.»

I Jesu ord ligger også evangeliets paradoks. For det er ikke alltid vi lever og handler etter Guds gode vilje. Vi erfarer ikke bare det onde i våre omgivelser, men kjenner det i eget hjerte, i det vi har gjort og gjør. Men Gud er all godhets giver, også tilgivelsens Herre i vår midte. Han er opptatt av å tilgi og la oss leve i tilgivelsen. «Gi Gud hva Guds er,» handler om at han også gjør våre nederlag til sine, gir oss oppreisning og ny begynnelse på vår vandring.

I en bok som kom i vår, «Gud er tilbake. Religionens rolle i fremtiden», har Erik Solheim ett av bidragene. Her forteller han om sin burundiske venn Pierre Nkurunziza, geriljalederen som via en TV-skjerm ble grepet av Jesu budskap om fred, av en som ikke bare elsket sine venner, men også sine fiender. Den dagen bestemte Nkurunziza seg for å søke fred og gjøre slutt på borgerkrigen i Burundi. Predikanten han hadde lyttet til via TV-skjermen, var Arild Edvardsen fra Sarons dal.

Erik Solheim skriver om moderne storpolitikk: «Vi trenger å forstå religionens betydning dersom Norge fortsatt skal ha

en viktig rolle i internasjonal politikk og diplomati.» Og jeg føyer til: I møte med andre religioner – også i vårt livssyns åpne samfunn, - oppdager vi ikke bare det vi har felles og som skiller, men vi føres tilbake til egen tro og tradisjon, til den Gud vi tror på og eget forhold til Gud.

Da fariseerne møtte Jesus, stod han foran dem som er det sanne bilde av Gud. Jesus viser oss hvem Gud er, og at han er Guds gave til oss. Tilgivelsens, forsoningens og oppreisningens gave til hver og en av oss. Han kom og tok bolig iblant oss – som menneske blant mennesker. Han kommer også stadig og tar bolig i oss – i dåpen og hver dag ved Den hellige Ånds gjerning. Han kommer og møter oss i hvert menneske vi møter.

Å takke Gud og gi tilbake det som er hans, det er fremfor alt å ta imot Jesus Kristus i våre liv og la hans bilde prege vår hverdag, vårt virke og våre møter med andre.

Gud har selv også gitt oss et sted der vi kan begynne å takke og gi Ham det som er hans: i bønnens rom. Men kanskje må vi da tenke om igjen om hva det er å be. Bønn er å komme frem for Gud med våre liv i deres mangfold, i nederlag og seire, med hverdagens rutiner og utfordringer. Søren Kierkegaard har sagt at bønn ikke så meget forandrer Gud, som den forandrer oss. Kristen tradisjon har gjennom århundrene også lært oss å be denne bønn om kvelden før vi går til ro: «Herre, i dine hender overgir jeg min ånd» – min pust, mitt liv.

Derfor holder vi denne gudstjenesten dagen før det nye Stortings offisielle åpning, i bønn for Kongen og hans hus, for Storting og regjering, for høyesterett og rettsvesen, for offentlige institusjoner og deres virke. Her kommer vi også med våre egne liv. I bønnens stille rom klarer blikket for det vi har tatt imot og gir videre – til våre omgivelser, til Gud. Slik den enkle barnesangen setter ord på Guds skapergaver: blomstene, fuglene, stjernene, ja både deg og meg.

Ære være Faderen og Sønnen og Den Hellige Ånd som var, er og blir én sann Gud, fra evighet og til evighet. Amen.

Preken på allehelgensdag

FREDRIKSTAD DOMKIRKE, 3. NOVEMBER 2013

AV BISKOP ATLE SOMMERFELDT

JOH 17,1-5+24.

Vi minnes de døde

I dag tillater vi oss å la de som er gått foran oss inn i døden være nærmere enn vanlig. Dette er søndagen vi på en særlig måte inviteres til å la den usynlige halvsirkelen av alterringen være fylt av mennesker som har betydd mye for oss og formet oss, men som har avsluttet livet her i tiden.

Helt fra oldtiden har kirken feiret gudstjeneste på denne tiden av året for å minnes sine store forbilder, helgenene - og dagen etter, alle døde. Gudstjenestene disse dagene har alltid hatt en dobbelt omvendelse som sitt eksistensielle drama: Fra de andres død til vår egen død, og fra vårt liv til Den helliges liv. Vi bærer med oss inn i kirken i dag alle dem som ikke er sammen med oss lenger. Mange av oss har vært på gravstedet og tent våre lys for å markere at de som er gått foran fortsatt er en del av våre liv. Og de av oss som ikke har fysisk mulighet til å være på deres gravsted, tenner lys i kirkene og lar det uttrykke vår tilhørighet til dem som har gått foran oss.

Vi påminnes vår egen død

Men i denne tilhørigheten til de døde, ligger også bevisstheten om at også vi skal dø. De andres død gjør at vår egen død blir tydelig til stede. Vi vet fra psykologi og egen livserfaring at kunnskapen om at vi skal dø, er grunnbetingelsen mennesket lever under og den former vår eksistens. Det er ikke sorgen som skiller oss fra dyrene, men kunnskapen og bevisstheten om at døden er et absolutt vi ikke kommer rundt, er forbeholdt menneske. Allehelgensmessen ble skrevet i 1970 da det som Dag Solstad i dag kaller «hovmodets tidsalder» brøt frem på bred front i hele Europa og Nord-Amerika. 60-tallet var sterkt preget av vissheten om menneskets kapasitet til å utslette alt liv gjennom å bruke de enorme lagrene med atomvåpen og andre masseødeleggelsesvåpen. Troen på menneskets kapasitet til selv å gjennomføre dommedag, hadde

realisme. Men det var en dommedag uten nåde og uten himmel, bare et helvete der alle og alt ville gå fortapt.

Teknologisk forbundet, men med et helt annet perspektiv, var månelandingen i 1968 som bekreftet menneskets evne til ekstrem grenseoverskridelse og varslet det som skulle bli en utrolig teknologi- og kommunikasjonsrevolusjon. Den gangen så vi bilder direkte fra verdensrommet og månen og trodde knapt våre egne øyne og ører. I dag kan 80 % av verdens befolkning snakke med hverandre på telefon og like mange kan se hva som skjer i et hvert hjørne av verden.

Det ble igjen mulig å tale om positivt om menneskets enestående kapasitet til å forme natur og kultur etter at de to verdenskrigene og diktaturene hadde eksponert vår utrolige kapasitet til ødeleggelse. Det myndige menneske ble født og inkluderte etter hvert også kvinnene. Verden kunne beherskes, mennesket holdt hele tilværelsen selv i sine hender. Da skriver Egil Hovland og Olaf Hillestad en Allehelgensmesse som setter menneskets begrensning i fokus, nemlig døden, om Guds dom og håpet om oppstandelse.

40-50 år senere er den viktigste forskjellen at hovmodet har vokst. Bevisstheten om at vi selv skal dø, kunnskapen om at så utrolig mange millioner mennesker dør fordi de er oversett og ikke prioritert og angsten når noen dør for tidlig eller som resultat av andres voldsbruk, gjør likevel at vi vet at vi ikke kontrollerer tilværelsen. Men vi snakker minst mulig om det. Men menneskets mest grunnleggende betingelse er fortsatt ikke endret. Døden er vår felles og ukontrollerbare virkelighet.

Døden uten Gud er ensom

I menneskeslektens historie har kunnskapen og vissheten om

døden knyttet oss til menneskets opphav og tilværelsens grunnlag. Ved slik å forankre døden i Gud, bindes døden sammen med livet fordi Gud er livets skaper og opprettholder. Kjernen i vår kristne tro er nettopp at Gud gir liv, ble menneske og seiret over døden slik at livet vinner over død og destruksjon. Når Gud blir forvist til en avkrok i tilværelsen, svekkes dødens forankring i livet og vi blir i døden overlatt helt til oss selv. Da blir det enda mer krevende å leve med andres og med vår egen død.

Men i dette rommet, i Domkirken og alle andre kirkerom, er døden forbundet med Gud. Her skjer denne forbindelsen i liturgi og i sakramentsforvaltningen hele tiden. Her er ikke døden et tabu og taust oversett. Vår bevissthet om egen og andres død blir tatt på alvor. Her skjer en annen form for myndiggjøring av oss som mennesker. Ikke teknologien og vitenskapens myndiggjøring, ikke terapien og politikken myndiggjøring, men myndiggjøringen som skjer når det går opp for oss at Gud, himmelens og jordens skaper, Den veldige, bryr seg om hver og en av oss og hele menneskeslekten og vil bringe oss fra død til liv, nå og for all evighet.

Den hellige gjør oss hellige

I dette rommet blir mennesker båret inn for å bli en del av Guds fellesskap i dåpen. Da dør og oppstår vi symbolsk med Jesus, vi gjennomlever Guds frigjøring av Israelfolket fra slaveriet i Egypt og Jesu kamp på korset og Hans seierrike oppstandelse. Gud bekrefter at han har hørt vårt eksistensielle rop og lover å være med oss alle dager, gjennom verdens ende og inn i det fullkomne fellesskap med Gud. Det er en utrolig bekreftelse av vår verdi at Jesus selv i dagens tekst ber om at vi skal få være med ham og oppleve hans herlighet. Men er det nå slik at vi alle og enhver er verdig til å dele fellesskap med Gud selv? For når vi i dåpen er blitt ett med Kristus, er det vårt oppdrag å være Kristus for vår neste, som Martin Luther formulerte det. Det er vel å ta hardt i for de fleste av oss som en beskrivelse av oss selv og dem vi kjenner? Fredag kveld hørte noen av oss Egil Hovlands Jobsuite her i Domkirken. Job erfarte store ulykker og hans venner sviaket ham ved å gi ham råd de trodde kom fra Gud. Men, sier Job, «Den som ikke viser godvilje mot sin neste, har oppgitt sin frykt for Den veldige».

Menneskeslekten kan vise til store fremskritt på mange felter. Mye godhet har utviklet seg og mange bragder oppnådd. Men det er

like sant at det er ufattelig hva mennesker har utført og fortsatt utfører av ondskap og ødeleggelse mot hverandre, i stort og smått. Alle verdens gravsteder er fulle av mennesker som kan fortelle om menneskers svik og ondskap. Selv ikke det enkleste - å vise godvilje mot vår neste, særlig dem som ikke er en del av våre egne fellesskap - er et særpreg ved menneskeheten og våre fellesskap.

Er vi da verdige til å kalles hellige og være sammen med Gud selv? Svaret er nei. Å gjøre regnskap for livene våre er et adelsmerke ved mennesket. Alle andre skapninger slipper det. Vi er gitt mye, og derfor forventes det også mye av oss. Men regnskapet er et regnskap med store underskudd. Ingen av oss er verdige å sitte til bords med Gud selv. Vi vil aldri få se Jesu herlighet. Vi er ingen helgener. Men hvordan kan det da ha seg at når Johannes får se inn i den andre dimensjonen, Guds- dimensjonen, da ser han «en skare så stor at ingen kunne telle den, av alle nasjoner og stammer, folk og tungemål?» Ser vi på oss selv og andre, virker det mer rimelig at himmelen er tom for mennesker.

Men det er ikke himmelen. Det er fordi Jesus slår fast at Gud har gitt oss til seg. Vi er ikke hellige helgener, men Jesus er hellig. Det er Jesus som gjør det mulig for Gud å sende ut invitasjonen til sitt store gjestebud. Den invitasjonen gis til alle de fortapte sønner og døtre, til sårede og bitre, til forsmådde og forlatte, til dem som har tro som et sennepskorn og dem som er rasende over urett - den går til alle oss som ikke engang kan si at vi viser godvilje mot andre mennesker. Det er Jesu hellighet som gjør det mulig for oss å sitte til bords i Guds rike. Jesus gjør at vi kan tørre å inkludere oss selv og hverandre og dem vi sørger over i den store skaren som er sammen med Gud, den Veldige. Jesus gjør det mulig fordi han har gjort alt ferdig for oss. Han er Guds lam, Agnus Dei, som bærer våre og alle menneskers synd og skyld slik at Gud kan reise sin bolig blant oss og love oss: «De skal ikke lenger sulte eller tørste, solen skal ikke falle på dem, og ingen brennende hete. For Lammet som står midt på tronen, skal være gjeter for dem og vise dem vei til kilder med livets vann, og Gud skal tørke bort hver tåre fra deres øyne» og «døden skal ikke være mer, for det som engang var, er borte».

Det er da vi kan bryte ut i et halleluja og prise Gud som var og er og blir, en sann Gud fra evighet til evighet. Amen.

Preken ved trosopplæringskonferansen

13. NOVEMBER 2013

AV BISKOP LAILA RIKSAASEN DAHL

JOH 4,1-42

«La meg få drikke!» Jesus er tørst, og Jesus er sliten. Han hviler. Han ber om vann! Ved Jakobsilden, ved Sykars brønn. Der samtalte han alene med en fremmed kvinne. Det var uvanlig. Jesus samtalte med en samaritansk kvinne. Det var enda mer uvanlig. Samtalen er også uvanlig. Den er en av de mest berømte samtaler i verdenslitteraturen.

Dette skjer på historisk grunn. Scenen er fylt av jødernes utvelgelseshistorie. Her er «det jordstykket Jakob ga sin sønn Josef». Her bor samaritanerne, et folkeslag som er et produkt av krig og bortføring. Her råder en annen teologisk oppfatning av hvor Helligstedet fram for alle er, her er tempelplassen i Jerusalem erstattet av fjellet Garisim. Teologi og historie er ett. Her åpenbarer han seg, han som skal fullende historien: Guds Messias.

Han viser hvem han er for henne som har større byrder enn en vannkrukke å bære på. Hun kommer midt på dagen, for å unngå de andre som henter vann hver dag, hun er sosialt isolert på grunn av sin fortid og sin livsførsel. Samtalen viser at han vet det. Likevel: Jesus ser på henne som en ressurs; hun har noe han trenger. Han innleder samtalen med: «La meg få drikke!» Og den når sitt klimaks når hun spør om Messias. Da svarer han: «Det er jeg, jeg som snakker med deg!»

Hun blir forbløffet, hun blir forundret, hun blir forandret. Det som formet hennes liv og hverdagen hennes, hvem hun var og hva de sa om henne, hele hennes fortid og situasjon rykker så å si ned i annen divisjon. Det som til nå har styrt hennes liv, blir

plutselig uviktig. Hun har glemt frykten for de andre. Hun har også glemt hvorfor hun kom til brønnen; hun lar vannkrukken stå. Nå må hun oppsøke de andre. Nå må hun fortelle om møtet med Jesus. Forundringen driver henne: «Kom og se!» Hun vitner i spørsmåls form. Hun har ikke alle svar, men hun inviterer til selvsyn. Hun henviser mennesker til Jesus.

Vi vet hvordan det gikk. Som ringer i vann spredte budskapet seg. Mange kom til tro. Hennes frimodighet, som sprang ut av en forbløffelse over møtet med mannen ved brønnen, førte til en forandring av menneskene i hennes by. De ble overbevist ved selv å møte ham.

Jesus møtte henne midt i hennes hverdagsliv: Hun var i ferd med å hente vann. Så talte de om det, men på en betagende måte som var karakteristisk for Jesus; de talte på hvert sitt plan. Samtalen handlet om vann, om noe som er så avgjørende viktig for oss at vi ikke kan leve uten! Og Jesus talte om levende vann, som er så avgjørende viktig for vårt evige liv; for vårt forhold til Gud! Vi settes i dåpen inn i Gudsforholdet ved at vann øses over oss i den treenige Guds navn. Vi settes inn i det fellesskapet som ikke engang døden kan bryte.

Takk og lov for at vi har våre Sykars brønner, at vi har vann som veller fram til evig liv, i våre døpefonter. Takk for at vi har våre nattverdbord, der også vi får møte Herren selv, der han tilgir oss våre synder, der han reiser oss opp og utruker oss. Jesus møter oss og ved Den Hellige Ånd taler han sant også om våre liv. I likhet med henne blir vi regnet med, i likhet med det som

skjedde med henne, kan han forandre oss så vi kan peke hen på ham som verdens forsoner og verdens håp, vår forsoner og vårt håp.

Vi kalles til å bringe fortellingene om Jesus videre, med iver og troverdighet. Vi kalles til å be Gud om at vi selv får leve i en stadig forundring over at Gud har vist seg på jord, i tiden, i mennesket Jesus fra Nasaret. Det er noe som ikke har kommet opp i noe menneskes hjerte. Det er egentlig ufattelig:

Han, som skapte Universet, steg inn i det!
Han, som skapte tiden, steg inn i den!
Han, som ikke tåler synd, ble gjort til synd for oss!
Han, som vi ikke vil overgi oss helt til, han overga seg helt til oss!

Altets opphav har en kjærlighet til oss som utholder alt, tror alt, håper alt, tåler alt. Han tålte alt. Han viste seg i Jesus Kristus. Og han er i sin kirke nå. Der kan vi møte det hellige, og Den hellige.

Jesus gir oss en tolkning av livet med mening, fremtid og håp. At han sto opp fra de døde, er sentrum i vår tro. Ut av erfaringene med den oppstandne, ble kirken til, kirken som forsamlingene av de som forbløffet, forundret og glade opplevde han som en levende kraft i deres liv. Han er sentrum i kirkens tro. Og som ringer i vann sprer seg ut fra et sentrum, er vi kalt til å legge til rette for møter med den oppstandne! Det er et stort oppdrag; det er å bringe videre hjelp til å leve og mot til å dø.

La oss hige etter å virkeliggjøre drømmen om at barn og unge skal erfare at Gud er nær, at vekst i kristenliv og tro er mulig, at menighetenes liv skal preges av en begeistring for Kristus. Og når vi føler oss for små til å gå med et slikt budskap, når tvil kjemper med tro i egne hjerter, da kan vi huske på at hun var ikke så sikker, den samaritanske kvinnen heller. Men hun gikk, lite opptatt av egen uverdighet, men fylt av hva hun hadde erfart. Det ga ringvirkninger.

Ringvirkningene skaper Gud. Han gir, og vi deler. Å arbeide med trosopplæring, er å undre seg sammen med barna over alt det som er fortalt om Jesus Kristus. Vi skal fortelle videre, slik at de barna som er tegnet med det hellige korsets tegn, kan leve og vokse i den kristne tro. Det er en fantastisk tjeneste vi er satt inn i. Han som har gitt oss den, han gir oss også nåde til å utføre den med troskap og glede.

Lansering av ny salmebok

PREKEN I OSLO DOMKIRKE, 1. SØNDAG I ADVENT 2013

AV BISKOP OLE CHR M KVARME

MATT 21,1-11

«De nærmet seg Jerusalem og kom til Betfage ved Oljeberget ...
Og mengden som gikk foran og de som fulgte etter, ropte:
Hosianna, Davids sønn!
Velsignet være han som kommer i Herrens navn!
Hosianna i det høyeste!»

For en tid tilbake fikk jeg et personlig brev, sirlig skrevet og med et visdomsord: «En god venn kjenner melodien i ditt liv. Glemmer du den, minner han deg på den og får deg til å synge på nytt!»

Den nye salmeboken som vi i dag tar i bruk, kommer til oss som en slik venn som vil minne oss om melodien og forløse sangen, ikke bare i gudstjenesten, men i våre liv. Det er både gammelt og nytt i den nye boken, og melodiene i våre liv varierer. Men troens og hjertets sanger stiger alltid som ny sang fra våre liv her og nå.

Da Jesus kom til Jerusalem, begynte folk å synge. De sang en gammel velkomstsalm for pilegrimer som kom til templet: «Hosianna! Velsignet være den som kommer i Herrens navn.» I dette øyeblikket ble det likevel en ny sang. De føyde noe til: «Hosianna, Davids sønn!» De ble grepet av ny glede og hilste Jesus velkommen som konge, frelser og frigjører.

I dag har vi også sunget den gammel-nye sangen fra Oljeberget og tar del i gleden. Med de samme ordene, men med ny melodi hilser vi Jesus velkommen i vår midte. Det hebraiske ordet «Hosianna» har fått plass i vårt språk som et gledesrop. Men gleden i ropet har en dypere klang. Det betyr: «Herre, frels!»

Gleden over at Jesus kommer og er hos oss, er ikke atskilt fra nøden i våre liv. Midt i våre vanskelige hverdager og strevende fellesskap kommer han og vil gå med oss.

Da Jesus dro inn i Jerusalem, ble det hans vei til korset og gjennom graven til oppstandelsen for vår skyld. Igjen og igjen kommer han for å reise oss opp, fornye vår vandring og la oss finne melodien i våre liv som mennesker skapt av Gud, til hans ære og for hverandre.

Sangen og ropet: «Herre, frels!» er derfor ikke bare en sang for meg og mitt. Den er en sang for det fellesskap vi tilhører, og den menneskehet vi er en del av. I dag er barna og folket i Syria, befolkningen på de filippinske øyene og mange i vårt eget samfunn med i vårt bønnerop: «Herre, se til dem i din nåde! Ta bolig blant dem og bær dem gjennom deres lidelser!»

For det er Guds nåde som møter oss i Jesu ansikt, og som han på nytt vil omslutte oss med og den jord han har skapt. Guds ufortjente og grenseløse barmhjertighet. Hver dag ny nåde som vi skal få leve i og utfolde i vår omgang med hverandre.

På denne første søndag i kirkeåret, ønsker vi derfor hverandre et nytt nådens år, og vi hilser ham som kommer og vil gå med oss, med Edvard Hoems salme i vår nye salmebok: «No stig vår song, vår takk til Gud, for han som er vår fred.»

Ære være Faderen og Sønnen og Den hellige ånd som var, er og blir én sann Gud fra evighet og til evighet! Amen.

Preken i Nordlandskatedralen

25. DESEMBER 2013

AV BISKOP TOR BERGER JØRGENSEN

I år igjen har jeg gått rundt å nynnet på en av de nyere julesangene. Nå har den til og med fått plass i den nye salmeboka! Det er Trygve Hoffs velsigna nord-norske julesalme: «Velsigna du dag over fjordan... Velsigna du lys over land... Velsigna de evige ordan .. om håp og ei utstrakt hand».

Du finner den på nummer 24. Etter hvert er jeg begynt å høre «ordan» i denne salmen som en slags overføring av den bibelteksten vi akkurat har lest. De kjente ordan fra Johannes evangeliets begynnelse. Hoff må ha vært inspirert av Johannes. Han har på ett vis omsatt denne berømte juleprologen til vår tid, til vår virkelighet og i vårt språk. Jeg vet ikke om Trygve Hoff ville ha godkjent et slikt slektskap. Men det spiller egentlig ikke så stor rolle.

Det dreier seg om «de evige ordan» - synger Hoff. Og Johannes skreiv: «I begynnelsen var Ordet. Ordet var hos Gud, og Ordet var Gud. Han var i begynnelsen hos Gud. Alt er blitt til ved ham, uten ham er ikke noe blitt til.»

Og ordan skaper lys - «et velsigna lys over land» Johannes skriver: «Det som ble til i ham, var liv, og livet var menneskenes lys. Lyset skinner i mørket, og mørket har ikke overvunnet det.»

For de evige ordan, er ord om «håp og ei utstrakt hand». Det er selve kjernen i julebudskapet, er det ikke det? Ja, i hele kirkas budskap! Det er ord om liv og håp, om nåde og velsignelse.

«Og vi så han herlighet», skriver Johannes. «som den enbårne Sønn har fra sin far, full av nåde og sannhet!» Hoff er ikke så direkte i sin tale. Ikke så teologisk. Han bruker heller et norsk

(nord-norsk) kommunikasjonsformat. Mer indirekte. Mer forsiktig. Mer antydende. Men hvor mye teologi, hvor mye tro, hvor mye guddommelig erfaring ligger ikke skjult i det enkle, livsnære uttrykket om «den utstrakte handa!» Og ingen skal være i tvil: Salmen dreier seg om Vårherre og om det som en gang skjedde på et gitt sted - som ikke lenger er så langt bort. Det dreier seg om juleevangeliets geografiske lokalisering, sånn som det angis i Lukasevangeliet. - Og før var det langt dit. Her fra landet langt mot nord. Helt sør tel Betlehem. I dag greier vi turen på noen timer! Og noen av oss har til og med vært der flere ganger.

Det er ingen fredet plett. Det er intet fredens sted. Og sånn var det ikke den gangen heller.

Det var mørke og kalde tider. «Han kom til sine egne - og hans egne tok ikke i mot han» skriver Johannes. Matteus forteller om en maktsyk konge som ville ta Jesus-barnet av dage – og om unge foreldre som måtte ta sin nyfødte sønn på en lang og farefull flukt til Egypt. Og lettere ble det ikke. For han ble avvist - av dem med makt. Både politiske og religiøse ledere fryktet han. Men Han vek ikke unna. Han flyktet ikke fra den dypeste forpliktelsen som var lagt på han: Å forkynne kjærlighetens og barmhjertighetens budskap i all sin revolusjonerende kraft. Uten våpen og maktbruk.

Livet hans endte på dramatisk vis rundt 30 år senere. På et kors. Han tålte nederlaget og lidelsen. Svakheten var hans styrke. Han var en skikkelig «hardhaus» i livets og håpets tjeneste.

Og mange hadde opplevd den ustrakte handa! De som sjøl sto med «lua i handa» - og opplevde livet røfft og vanskelig. Han

skapte lys for dem. Han tente håp for dem. De flokket seg om han. De følte en merkelig, guddommelig godhetens kraft i hans nærhet.

Og døden hans stanset ikke dette nærværet. Ryktet om hans oppstandelse og opplevelsen av hans fortsatte nærvær har gått verden rundt gjennom århundrene. Det feires jul - og påske over hele kloden nå. For 1000 år siden kom disse «ordan» hit til vår karrige og kalde kyst. Og de «ordan» endret lange tradisjoner preget av råskap og hevsn. De guddommelige ordan: Ord som nåde, barmhjertighet og kjærlighet, de skapte nye verdier. De skapt en ny verden. For de bar i seg en ny måte å se livet på. Det svake var ikke avskyelig. Den rå makta var ikke den egentlige makta.

Gud brydde seg ikke bare om de sterkeste og de nærmeste: Min klan. Min gruppe. Mitt folk. Min Gud. - Gud brydde seg om alle: De små. De svake. De andre. De annerledes. Gud er alles Gud.

Hans velsignelse er for alle! Hans ustrakte hand, for å gå tilbake til Hoff: kjenner ingen grenser. Hans utstrakte hand har ingen begrensning.

Ligner ikke det litt på Johannes? «Og vi så hans herlighet - full av nåde og sannhet».

Det er fugleperspektiv over Johannes-ordan. Det er ikke rart at Johannes ble ØRNEN da noen begynte å sette «merkelapper» på evangeliene med bilder hentet fra Åpenbaringsboka: Matteus: Mennesket - eller engelen. Markus: Løven Luka: Oksen. Og Johs: Ørnen - Fuglen som stiger høyere enn de andre fuglene. Som har skarpere blikk enn noen: «I begynnelsen var ordet, og ordet var hos Gud og Ordet var Gud. Han var i begynnelsen hos Gud. Alt er blitt til ved ham. Uten ham er ikke noe blitt til»

Trygve Hoffs nord-norske julesalme er som et lite, lokalt ekko av disse store «ordan».

Han er som, skal vi si, en liten falk? Hoff's fokus er vår historie. Vår virkelighet. Hans lett tilbakeskuende tekst - den ble jo skapt til et TV-program midt på 80-tallet om nord-norske juletradisjoner - sier noe om en tid mange føler er forbi. Vi står ikke med lua i handa lenger.

Og rett nok er det mørkt og kaldt og karrig - men du verden: Det er rikdom og velstand og overflod over hele linja! Vi er så ufattelig rikelig velsigna! Derfor er Hoff-tekstens utfordring til oss: Å ikke miste dette ørneblikket - som setter alt i perspektiv. «Ordan» om den guddommelige barmhjertigheten og rettferdigheten, fylt av nåde og sannhet. Salmen spør oss: Faller disse evige ordan nå mer og mer på en hard og karrig jord - i våre hjerter? Vi som får nytte godt av naturens rikdommer, høste frukter av tidligere generasjoner innsats og av samfunnsstrukturer som verner om de som av forskjellige grunner faller utenfor. «Ordan» som skulle gjøre oss takknemlige, ydmyke og rause - er de i ferd med å miste sin kraft i blant oss? Er vi i ferd med å bli selvgode og selvrettferdige?

Hvor vi ikke lenger ser den nød som er rundt oss, ikke hører de rop som Gud hører fra en jord som lengter etter håp, rettferdighet og framtid? Sånne spørsmål våkner hos meg når jeg hører nord-norsk julesalme. Det dreier seg ikke om nostalgi og fortidsminner. Det dreier seg om nåtid og framtid. Om å bære de evige ordan i våre hjerter. Så de kan bli til velsigning for andre, de nær og de langt borte. Her og nå i vår tid - og inn i en ukjent framtid.

Så Guds fred kan hvile over fjellet og åsen – over hele skaperverket. Fordi Ordet ble menneske og tok bolig i blant oss og vi kan se hans herlighet, en herlighet som den enbårne Sønn har fra sin Far, full av nåde og sannhet!

Innlegg og taler

Det kristne verdigrunnlaget

INNLEDNING PÅ VESTFOLD HØYRES IDELOGIKONFERANSE

18. JANUAR 2013

AV BISKOP LAILA RIKSAASEN DAHL

Hva innebærer dette i 2013?

Tittelen alene innbyr til en innholdsbeskrivelse av hva som ligger i dette begrepet. Undertittelen signaliserer at man ønsker tanker om hva det bør medføre av prinsipielle overveielser og hvilke praktiske implikasjoner det igjen kan/bør ha i samfunnet vårt i dag.

Vi har lagt bak oss et år med endring av Grunnloven. Nå heter det at samfunnet skal være grunnlagt på de «kristne og humanistiske verdier». Ikke så lett å forstå hva som er tankegangen bak denne dobbelte formuleringen. Må de kristne verdier suppleres av de humanistiske verdiene? Eller er det to sider av samme sak, uttrykt slik at alle kan slutte seg til?

Vårt verdigrunnlag springer generelt og enkelt sagt ut fra tre byer:

Athen ga oss ideen om demokrati, men oppfyller ikke kriteriet for humanisme i vår forstand i dag: Det var stemmerett for LIKEMENN, og slett ikke for alle.

Roma var jussens vugge, og vi kan si at derfra har vi grunnlaget for rettsstaten.

Jerusalem ga oss det humane syn på medmennesket. Jesus kom med det radikale imperativ: Elsk deres fiender! Solidariteten skulle strekkes til å gjelde videre enn til slekten, klanen osv. Godhet skulle vises alle mennesker, også fienden! Vern av alle, for deres egen skyld, er en kristen arv. (Ikke bestandig holdt i hevd av kirken selv). Thorbjørn Jagland sa det slik i en debatt

om verdigrunnlaget: «Velferdsstaten i vår utgave bygger på nestekjærlighet og solidaritet, og er utenkelig uten vår kristne kultur».

Humanismen i den sekulære støpning har vi hatt fra og med Opplysningstiden.

Høyres programforslag avspeiler de tre byene ved at det ikke har ordet «verdigrunnlag», men i stedet «det kristne kulturgrunnlag, rettsstaten og folkestyret».

Hva legger vi så i «det kristne verdigrunnlaget»? Kanskje lettest å se om vi IKKE hadde hatt det. Tenk dere bygda/byen uten kirkehus, uten helg (weekend), uten de kristne overgangsrundene (dåp og begravelse), uten de kristne høytidene (jul, påske og pinse), uten eventyrene («her lukter kristenmanns blod»), uten «Ja, vi elsker» og «Gud signe vårt dyre fedreland». Med andre ord: Uten den kristne livstolkning.

Da ville vi jo hatt noe annet! Og vi kan jo spekulere på hva det ville vært: Den sterkeste rett? Det er ikke sikkert at mennesket ville stått i sentrum. Vi har to ideologier i nær historisk tid der mennesket var middel: nazismen, kommunismen.

Den kristne livstolkning er nær forbundet med kristen etikk. Der er det gode mer enn «det gode for meg/ det gode for min snevre krets». Det gode er det som verner alle mennesker, også de svake. Ikke minst nettopp dem! Og det rette liv verner det gode liv. Hvordan hadde samfunnet sett ut om alle holdt de sju siste budene? Det ville utvilsomt vært bedre enn det er, og helt

sikkert billigere i drift! Blant de store etiske spørsmål er om de sju siste budene kan løsrives fra de tre første; altså fra Gudsrelasjonen. Med andre ord: Vil den etiske impuls som budene gir, holde seg i et samfunn uten Gud? Ut fra sunn fornuft om hva som samfunnsmessig lønner seg, burde de det. Men mennesket er ikke bestandig fornuftig...

Det kristne verdigrunnlaget synliggjøres om vi spør: Hva ble annerledes da kristendommen slo igjennom i vårt land?

To eksempler:

Det første eksemplet gjelder helligdagslovgivningen. I Snorres saga om Olav den hellige, står det i punkt 190:

«Det hendte en søndag at kong Olav satt til bords i høgsetet sitt og falt i så dype tanker at han ikke sanset tiden. Han hadde en kniv i hånden og holdt på en trestikke og spikket noen fliser av den. En skutelsvein sto og holdt et beger foran ham. Han så hva kongen gjorde, og skjønte at han satt i andre tanker. Han sa: « I morgen er det mandag, Herre!» Kongen så på ham da han hørte dette, og kom til å tenke på det han hadde gjort. Da ba kongen at de skulle gi ham et lys. Han sopte alle flisene han hadde spikket, sammen i hånden. Så tente han ild på dem der og lot flisene brenne inne i hånden. Av dette kan en skjønne at han holdt loven og budene nøye og ikke ville gjøre annet enn det han visste var rett.

Opp mot dette: Hva har vi gjort med rytmen hvile/arbeid? Hvor er helligdagsfreden blitt av?

Det andre eksemplet gjelder vern av det mest sårbare liv. Med den samme kong Olav kom forbudet mot å sette uønskede og vanføre barn ut i skogen. Nå har vi hatt over tretti år med fri abort, og det fødes nesten ikke barn med Downs syndrom. Hvor er omsorgen og rommet for dem som trenger mer ressurser og mer omsorg enn andre? Hvorfor oppleves ikkeplanlagte graviditeter så vanskelige?

Dermed er vi langt inne i hva det å legge til grunn et kristent verdisyn medfører for samfunnet. Jeg ser det slik:

Synet på alle menneskers likeverd må føre til et vern av de svake. En må slå særlig ring om dem som ikke kan forsvare seg selv, slik at de får samme rettigheter som andre. Det gjelder først og fremst det aller mest grunnleggende: Retten til liv. Fra menneskespiren har livsmuligheter, bør det hegnes om. Vi har en svært problematisk abortlov i dag, sett fra synspunktet vernet om de svakeste. Og vi må spørre: Hva gjør det med et samfunn at vi godtar å sortere liv ut fra egenskaper? Hva er beveggrunnene bak ønsket om tidligere ultralyd?

Hvis alle mennesker er like mye verd, kan ingen brukes som middel for andre. Det umuliggjør godkjennelse av surrogati. Det kan ikke etisk forsvares å bruke andres kropp for å stille egne behov. Utleie av livmor er umenneskelig for dem som på denne måten går i annens tjeneste.

I samme gate er problematikken rundt barns rettigheter. Vi er forpliktet på FN's barnekonvensjon, og den slår fast at alle har rett til å kjenne sine biologiske foreldre. Det er ikke mulig i alle sammenhenger; men konvensjonen forplikter til ikke å bevisst skape situasjoner der barn ikke kan kjenne sine biologiske foreldre. Egg- og sæddonasjon er ikke etisk holdbart; det har som bakgrunn at voksnes behov for barn teller mer enn barns rettigheter. Dette handler ikke om voksnes omsorgsevne (f. eks. om enkelte grupper er dårligere egnet til å ivareta barn enn andre er). Det handler om at vi bryter en helt grunnleggende sammenheng mellom foreldre og barn. Barn har samme verd uansett hvordan de er blitt til, men noen måter å få barn på med dagens teknologi fratrer barna i utgangspunktet helt basale rettigheter.

Barn står også særlig svakt i asylpolitikken. Det kan hevdes at voksne skyver barna foran seg for å få omgjort vedtak om endelig avslag. Likevel har barna en særlig utsatt posisjon når de ikke kjenner noe annet land enn Norge. Dagens praksis med hensyn til asylbarna er ikke verdig et samfunn bygd på prinsipper om å ivareta de svake. Kristen nestekjærlighet skulle forpliktet til raushet.

Et kristent verdisyn har også følger for vår naturforvaltning nettopp som forvaltning. Målet bør være å overlata naturen i

minst like god stand til neste generasjon som vi selv fikk den overlatt til oss. Det er et svært ambisiøst mål som jeg ikke er sikker på er mulig å nå med dagens manglende helhjertethet på den internasjonale arena. Det er et paradoks at rovdriften på naturen er et særlig kjennetegn på Vestens kultur; den som ut fra et kristent utgangspunkt nettopp skulle se på mennesket som forvalter og ikke som eier.

Et samfunn som bygger på et kristent verdigrunnlag, vil også se på forsoningsarbeid som viktig. Det gjelder mennesker imellom, og det gjelder grupper ved oppgjør etter historisk urett. Det betyr ikke at ikke også en dømmende myndighet er viktig, men at det i rettsaker legges stor vekt på å sikre rettigheter også for forbryteren. Her synes jeg Norge besto sin prøve i 22.juli-rettsaken.

Kveldens tema er uhyre aktuelt i disse dager, hvor vi nettopp har fått en NOU om det livssynsåpne samfunn; utarbeidet av et utvalg under Sturla Stålsetts ledelse. Dets hovedtese er at alle religioner må behandles likt og gis like vilkår. Utvalget har som utgangspunkt at religionene som sådan har en positiv funksjon både for mennesker og for samfunnet. De bør støttes, og de bør støttes på lik linje. Religionsfrihet og likeverd er de grunnleggende verdier det bygges på. Videre er det en forutsetning at det må være noen verdier alle kan enes om som utgangspunkt, slik også det internasjonale samfunn gjør ved å legge menneskerettighetene til grunn for sitt arbeid. Norsk lov må holdes, og ytringsfriheten respekteres, også retten til å kritisere religion.

Det kristne verdigrunnlaget gjør det umulig å tvinge til tro eller å monopolisere en religion. Det ville stride mot respekten for mennesket. Kirken bør ikke holde på privilegier som historien har gitt den. Det spørsmål som vi må drøfte, er hva det skal bety at vi har en tusenårig kristen tradisjon i vårt land. Hvilken tradisjonspreferanse bør det gi, ut fra nasjonens egenart og identitet?

Politikerne må spørre seg hva folket vil, men ikke legge opp til flertallstyranni. Prinsipiell tenkning om alles rett til tjenester ut fra sin religion eller sitt livssyn, må sees i forhold til hva som er praktisk mulig.

Det kristne verdigrunnlaget trues ikke, slik jeg ser det, først og fremst av at noen har et annet livssyn/annen religion. Det trues mest innenfra, ved at vi som bekjenner oss til eller tilhører den kristne tro, ikke slutter opp om kirkens arbeid og gudstjenester. Den største trusselen er materialisme og grådighet. Vi ønsker ikke forpliktende liv, vi vil ha det komfortable liv, der vi ikke engasjerer oss i vår nestes nød. Vi tror så lett at bindinger begrenser og minsker livskvaliteten. Den rendyrkede individualismen, der målestokken er i hvilken grad JEG får maksimal selvutfoldelse, er ikke forenlig med en kristen livsholdning. Kristen etikk legger vekt på relasjonene: Hvordan kan jeg, med min livsførsel, utgjøre en positiv forskjell for min neste?

Det er et utfordrende spørsmål. Derfor vil jeg avslutte med å minne om at et av de viktigste ord i det kristne vokabular er ordet «nåde». Det flotteste med Tønsberg by er at selveste politihuset er utsmykket med et relieff av kong Sverre, der han ifølge sagaen uttrykker følgende over det arme hode til den utsendingen fra den slagne fiende som kneler foran ham og overgir seg: «Det kommer en dag da vi alle trenger nåde».

Så lenge vi ivaretar en nådig innstilling overfor hverandre, hegner vi om det kristne verdigrunnlaget i vårt folk.

Sammen

INNLEGG I VÅRT LAND, 11. FEBRUAR 2013

AV BISKOP HELGA HAUGLAND BYFUGLIEN, BISPEMØTETS PRESES

Bispemøtets samlivsetiske utvalg har avsluttet sitt arbeid og levert sin utredning til Bispemøtet. Den direkte bakgrunnen for dette arbeidet er ekteskapsloven som trådte i kraft 1. januar 2009. Da ble partnerskapsloven ble opphevet, med den konsekvens at ekteskap i dag eneste offentlige samlivsordning også for homofile og lesbiske. Den nye ekteskapsloven utfordret Den norske kirke til på nytt å reflektere over synet på ekteskap og samlivsformer.

Ekteskapsloven legger til grunn at prester bare kan vie etter liturgier fastsatt av Kirkemøtet, som er kirkens øverste organ. Som følge av dette så Kirkerådet behov for å utrede ekteskapsforståelsen i lys av samfunnsutviklingen og kristen tro og ba Bispemøtet om å forstå denne.

Utvalget har arbeidet med mange spørsmål som er relevante når tema er ekteskapsforståelse og samlivsformer. To sentrale spørsmål har vært disse:

Skal kirken vedta liturgi for inngåelse av likekjønnede ekteskap, slik at prester kan vie likekjønnede par og slik gi homofile, på linje med heterofile, mulighet til å formalisere sitt samliv ved kirkelig vigsel?

Skal kirken vedta forbønnsliturgi, slik at likekjønnede ektepar kan bli bedt for i kirken, som kirkelig handling?

Troen på Gud som skaper av alt liv, tilsier at kristen etikk er allmenn og må kunne etterprøves på hva som er godt for mennesker og for fellesskapet. Den må ta utgangspunkt både i Bibe-

lens åpenbaring og menneskers livserfaring. Det betyr at kirken i sine etiske overveielser tar utgangspunkt både bibelens tekster og vår forståelse av hva de formidler. På samme tid relaterer vi tekstene til vår tid og tar i bruk vår innsikt og kunnskap. Dette er ikke et kompromiss, men en konsekvens av troen på Gud som skaper.

Denne tankegang har ligget som en basis når utvalget har drøftet ekteskap og seksualitet i ulike bibelske tekster både i Det gamle(GT) og Det nye testamentet(NT). Ekteskapet som institusjon har gjennom historien dannet rammer omkring samliv mellom mann og kvinne og familie. Historisk har ekteskapet i stor grad vært preget av et kjønnsrollehierarki, som vi tar avstand fra i dag. Likeledes er der for eksempel hos Paulus tydelige asketiske trekk i synet på seksualitet, som vi tenker annerledes om i dag. Like fullt finner vi både i GT og NT uttrykk for likeverd mellom kjønnene. Fra skapelsen av er menneskets identitet knyttet til at det er skapt som mann og kvinne.

1. Mosebok 2.18 har vært viktig i vårt arbeid:

«Gud sa: Det er ikke godt for mennesket å være alene.» Selv om sammenhengen er at Gud skapte mannen og deretter kvinnen, bekrefter dette verset den allmenne livserfaring om menneskets behov for kjærlighet, nærhet og fellesskap. Dette behovet har ført til at mennesker til alle tider har organisert samlivet, både for å sikre reproduksjonen, og for å utfolde kjærlighetsliv, intimitet og sex.

I drøftingen av likekjønnet samliv har utvalget vurdert tekstene som omhandler homoseksuelle handlinger, særlig hos Paulus. Det er enighet om at han fordømmer slik adferd, og ser det som et uttrykk for opprør mot Guds skaperorden, slik også Lærenemnda konkluderte med i 2006.

Men slik utvalget forstår tekstene som omhandler homoseksuelle handlinger, forholder Paulus seg neppe til homofil kjærlighet. Utfra den vurderingen finner vi at han ikke tar stilling til det som kirken forholder seg til i dag, nemlig kjærlighet, der to mennesker av samme kjønn elsker hverandre og trofast vil stå ved hverandres side livet ut.

Utvalget er enig om at homofile som er glade i hverandre og vil leve sammen, må sikres trygge rammer om sitt samliv, men utvalgets medlemmer konkluderer likevel ulikt på spørsmålet om likekjønnede par skal få mulighet til å gifte seg i kirken. Det er heller ikke enighet om å vedta liturgi for forbønn for borgerlig inngått likekjønnet ekteskap.

De som ikke ønsker nye liturgier, holder fram den grunnleggende skapelsesteologiske forståelse at samlivet og seksualiteten er ment å leves ut mellom mann og kvinne, og ser ikke at kirken har mandat vie likekjønnede par.

De som konkluderer annerledes, vektlegger at også mennesker av samme kjønn kan elske hverandre og ønsker å leve i tillit og samhold livet ut. Det er knyttet til menneskets grunnleggende livsvilkår at det ikke er godt for mennesket å leve alene.

For egen del slutter jeg meg til et tydelig flertall i utvalget som ønsker at homofile og lesbiske par får mulighet til å formalisere sitt samliv offentlig og bli bedt for i kirken, og slik gi kjærligheten og troskapen de beste rammer.

Dette er det uenighet om i kirken. Det vil det være også i fremtiden. Mitt håp er at et godt samtaleklima og respekt for andres synspunkt fører til at Den norske kirke fastsetter liturgier som inkluderer likekjønnede ektepar. Det truer ikke kirkens enhet, men viser at der er rom for ulike syn på viktige spørsmål i kirkens fellesskap.

Barna

KRONIKK I REGION- OG LOKALAVISER I NIDAROS, MARS 2013 AV BISKOP TOR SINGSAAS

Vi merker en forsterket oppmerksomhet omkring barn og barns oppvekstvilkår. Og det er betimelig. Det skyldes nok ikke minst de tragiske og sjokkerende barnevernsakene vi er blitt kjent med i det siste.

Vi kan for lett etablere distanse til at barn har det vanskelig, og plassere ansvaret for dette hos foreldre og omsorgspersoner som har sviktet, og hos barnevernsmyndigheter og fagfolk. Men flere perspektiv bør løftes fram.

For det kan og handle om oss voksne i alminnelighet, og om hvordan vi ser på, og møter barn i det daglige? Og da ikke bare våre egne, men også nabobarna og andre barn vi omgås.

Vi utfordres til å være oppmerksomme på de barna vi ser og møter, og tenke over hvordan de egentlig har det. Noen fagfolk kaller dette å utvikle en positiv «oppdagelses- og oppmerksomhets-kompetanse» hos seg selv i forhold til den andre, og særlig til de som har det vanskelig. Ikke bare i forhold til barn, men også til voksne. Dette fordrer at en har trygghet på egne og andres grenser. Det handler om respekt og varhet for den andre. Halldis Moren Vesaas har et nydelig dikt om sin bestefar John Svendsen Moren som hun har kalt «Goffa»;

«Han var kårkall. Avsett? Til overs? I vegen? Ein gretten gubbe som ergra seg over alt ungfolket gjorde? Å nei: Ikkje han. Han var i sving tidleg og seint, åleine eller i ein arbeidsgjeng. Lett på foten, lett i skrotten, med gløgge auge og mangkunnige hender. Alt i kring seg visste han å nytte ut.»

Hun minnes sin farfar som tok imot livet, levde, og ga det videre til andre. Han var barnas yndling, også nabobarnas. Han hadde et fang til alle. Hun avslutter diktet med et visdomsord som godt kan lyde som oppfordring til oss;

« Alltid var han til stades for oss onga. Og alltid til stades med heile seg i sine mangfaldige gjeremål. Han levde i ei tid som var den rette for han. Eg trur han var ein lukkeleg mann» Her i Trøndelag er vi opptatt av vanlig folkeskikk. Vi hilser på hverandre når vi møtes. Dette gjelder og barna. Vi voksne går foran som gode eksempler. Vi har øyne for barna. Også de som ikke er våre egne?

Når en voksen hilser og sier hei til naboungen i det en går forbi, er det som en utstrakt hjelpende hånd! Hvilket håp får ikke det barn som merker at en voksen bryr seg, og som ser og tar ansvar når noe særlig står på? Det ligger et sterkt håp i at et voksent medmenneske viser en oppmerksomhet! Et barn glemmer aldri slike opplevelser. De blir gjemt hos oss som «gyldne minner».

Når en «voksen» uventet stopper opp og spør om hvordan du som liten har det? Et slikt øyeblikk glemmer du sjelden. «Barn lider i stillhet under systemsvikt», sier barneombud Reidar Hjermann. «Det er vesentlige mangler i sikkerhetsnettet rundt barn. Barn opplever mobbing, seksuelle overgrep, omsorgssvikt. Sikkerhetsnettet bør bestå av alle, fra skole og barnevern til bestemor, naboen og venner av familien», sier Hjermann.

Halldis Moren Vesaas sa om «han Goffa» « Alltid var han til stades for oss onga. Alltid til stades med heile seg.» Hva var ikke han, - også for «nabo-ongan»? Han brydde seg tydeligvis- ikke som kontrollør, men ved å inkludere i alt det rare og spennende han kunne med «heile seg». Dette er en utfordring for oss som voksne, - som medmennesker for barna, - også andres barn.

Mange investerer mye i sine barn. Det hører så absolutt også med. Foreldre, besteforeldre, naboer og venner står for en utbredt hente- og bringe-tjeneste fra sted til sted, fra aktivitet til aktivitet, for at barna skal få det best mulig i oppveksten.

Mange gjør en betydelig frivillig innsats i menighet, idrettslag, skolekorps og speider og med mange andre tiltak i lokalsamfunnet, for at egne og andres barn og unge får leve og utvikle seg til «likandes» mennesker og medmennesker.

Fattigdom i Norge

Men ikke alle barn og voksne har denne muligheten. Ikke minst i dette ser vi en stor forskjell mellom fattige og rike i vårt land. Fattigdommen i Norge er til dels sterkt underkommunisert. Mange voksne og barn kan ikke delta i det sosiale liv slik som beskrevet ovenfor. For det meldes om et ikke ubetydelig fattigdomsproblem her i landet, som ikke minst rammer barna sterkt. De som opplever fattigdom på egen kropp, kjenner smerten enda dypere når forskjellen er så synlig, også i det offentlige rom. Det er lett å tenke at fattigdom her i landet er selvforskyldt. Men det er ubarmhjertig og usant. Et land og et folk som har som bærende grunnverdi likhet og solidaritet, kan ikke leve med slike forskjeller mellom mennesker, materielt sett.

De barna som er rammet av fattigdom, får ikke oppleve det andre barn får oppleve, og blir på mange vis satt utenfor fellesskapet med venner. Dette er en utfordring for samfunnet, og engasjerer også den enkelte av oss. Hva med naboungen som aldri får muligheten til å være sammen med de andre barna på det som skjer etter skoletid?

Respekt for grenser

I lys av de sterke mediaoppslagene om barn, utfordres vi til å gjennomtenke grunnleggende verdier om respekt for de grenser alt liv må ha omkring seg. Barn utfordrer til positiv oppmerksomhet og nærvær, men innenfor trygge og respektfulle grenser. Jesus Kristus satte barnet i sentrum. Det er fra ham vi har denne utfordringen. Noen av de sterkeste tekstene i Bibelen er Jesu møte med barna, og den omtanke og respekt han viste barn. Jesus har lagt igjen «en uro» etter seg. Vi holder vår nestes liv i mellom hendene, og særlig den minste i mellom oss. Å holde hverandres liv mellom hendene, og slik være avhengig av hverandre, er en gave fra Gud. Vi er gitt til hverandre.

Ethvert menneske har en «urørlighetssone», sier den danske etikeren Knud E. Løgstrup (1905 – 1981). Alle er gitt «en sone rundt sitt liv» som er ukrenkelig. Det gjelder fra det minste barnet til den eldste blant oss, - også Jorda, med vann, luft, planter og dyr. Dette er Guds gode tanke og vilje med sin skapning. Filosofen Arne Næss sa: « Du må gå nært, - det er kvalitet i det å gå tett inn på livet; bøye seg ned til mauren, blomsten, stryke vart med handa over den blankskurte bergnabben.»

Likeså å strekke vennlig handa ut til barnet du møter. Dette handler om umistelige verdier, om medmenneskelighet og nærvær i forhold til alt liv.

Dele for å skape

RESPONS TIL FREMLEGGING AV ST. MELD. 25 2012-2013 AV BISKOP SOLVEIG FISKE

Innledning

Det er bra at rettferdig fordeling settes så eksplisitt på dagsorden som det gjøres i denne stortingsmeldingen. Rettferdighet går til kjernen i hva det vil si å leve på en moralsk og ansvarlig måte i dagens verden.

Hvorfor har vi fortsatt global fattigdom?

Dette er en av menneskehetens største moralske utfordringer. Som del av et globalt kirkelig fellesskap møter kirker fra Norge ropene om rettferdighet. Samtidig får vi se hvordan mange kirker og organisasjoner er strategiske partnere i utviklingsprosesser. Sammen med Norges Kristne Råd har jeg deltatt på konferanse i Kongo om kvinner, fred og sikkerhet for folk fra Rwanda, Kongo, Burundi og Norge. Sjelden har jeg møtt så mange kvinner som samstemt sang Marias lovsang, som utfordret og bekreftet håpet om forandring. Ikke minst de katolske nonnene i sine fargesterke drakter var tydelige som Maria i å håpe på og ville forandring.

Troen på menneskets ukrenkelighet og Guds kall til å ta vare på skaperverket er viktig for kirkers engasjement for rettferdighet og utvikling.

Stortingsmeldingen er tydelig på at utvikling og bekjempelse av fattigdom ikke kommer av seg selv som et resultat av økonomisk vekst. Politisk styring er nødvendig for å hjelpe de mest sårbare og fattigste. Vi trenger derfor målrettede strategier og handlingsplaner for raskt og effektivt å nå de som trenger det mest.

Jeg vil trekke frem tre utfordringer:

1. Likestilling og kvinners rettigheter og SRHR (seksuell og reproduktiv helse og rettigheter)

Strukturell ulikhet mellom kjønnene er fortsatt en av de viktigste faktorene som gir urettferdig fordeling. Meldingen har en god analyse av hvordan mangel på økonomisk og politisk likestilling er et hinder både for økonomisk vekst og for menneskelig utvikling. Ignorerer man rettighetene til halvparten av befolkningen, går man også glipp av denne halvpartens menneskelige ressurser, kompetanse og engasjement. Kvinner gjør 60 % av verdens arbeid, men tjener bare 10 % av inntektene, og kvinner eier 1 % av verdens eiendom. Den økonomiske ulikheten mellom kjønnene er dramatisk i alle land. Men kvinner i fattige land rammes hardest.

Men kanskje enda mer alvorlig enn dette er det store omfanget av vold mot kvinner. Kvinner som utsettes for vold, fysisk eller psykisk, fratras noe av det mest grunnleggende med å være menneske: sin egen integritet, grunnleggende trygghet og muligheten til å bestemme over egen kropp, eget liv og dermed også ofte muligheten til å delta og bidra i samfunnet som en likeverdig borger.

Kvinnens rettigheter er i dag under press, både i mange land og i internasjonale fora. Spesielt trues såkalte seksuelle og reproduktive helse og rettigheter, som inkluderer frihet fra vold, voldtekt og annen misbruk, frihet til å gifte seg med den man vil og velge når man ønsker å få barn og tilgang til grunnleggende helsetjenester. Forsøkene på å svekke disse rettighetene beg-

runnes gjerne med forsvar for såkalte familieverdier, og det begrunnes religiøst, også med henvisning til den kristne tro. Men vi tror ikke på en Gud som krenker menneskers verd og integritet. Kampen for rettferdig fordeling inkluderer kamp for grunnleggende menneskelige rettigheter, og denne kampen vil vi i kirken være med å kjempe.

2. Rettighetsbasert utvikling og kamp for menneske-rettighetene til de mest utsatte. Kastediskriminering.

Jeg er glad for at meldingen er slår fast at regjeringen vil fastholde og styrke den rettighetsbaserte tilnærmingen til utvikling. Den rettighetsbaserte tilnærmingen er ikke bare en god utviklingsstrategi, den reflekterer et grunnleggende verdissyn som tar utgangspunkt i menneskets verdighet, og ser mennesket som aktører i egen utvikling.

Tett knyttet til en rettighetsbasert tilnærming til utvikling er kampen for menneskerettighetene – spesielt der disse er mest truet. Norge har lenge vært langt fremme i arbeidet for å fremme menneskerettigheter, minoriteters rettigheter og å beskytte menneskerettighetsforkjempere. Jeg vil gjerne benytte anledningen til å rette oppmerksomheten mot en gruppe som opplever en svært omfattende og grov diskriminering, men som dessverre ofte blir glemt:

Siden begynnelsen av 2000-tallet har FN og det internasjonale samfunnet anerkjent kastediskriminering som et internasjonalt menneskerettighetsproblem. Kastediskriminering berører rundt 260 millioner mennesker og foregår i ulike land i Sør-Asia, Øst-Asia, Midtøsten og Afrika. Også vi i kirkene utfordres av dette: kirker i India og andre berørte land ber det globale kirkefellesskapet om hjelp til å kjempe imot denne grove diskrimineringen. Samtidig ser vi at diskrimineringen skjer også innen kirkene, som i de fleste andre religioner i de berørte landene. Det handler om kultur og tradisjon like mye som religion. Kastediskriminering involverer en rekke menneskerettighetsbrudd og rammer både økonomisk, sosialt, og fysisk. Å oppnå rettferdig fordeling i land med omfattende kastediskriminering vil antagelig være umulig uten å adressere denne tematikken spesifikt.

3. Norges politikk på andre områder enn utviklingspolitikk: Samstemthet? Investeringer gjennom SPU (statens pensjonsfond-utland)

Vi kan ikke diskutere global fattigdom, ulikhet og rettferdig fordeling uten også å se på de politikkområdene som ikke dekkes av utviklingspolitikken, men som kanskje har vel så stor betydning for de menneskene utviklingspolitikken retter seg mot. Hva er konsekvensene av norsk handelspolitikk, forsvarspolitikk, og finanspolitikk for fattige mennesker og for rettferdig fordeling? Her vil jeg bare trekke frem ett aktuelt område: Norges investeringer gjennom SPU (statens pensjonsfond – utland) gjør oss til en relativt stor finansaktør tross at vi er et lite land. Det gir oss ansvar – og muligheter. Det forplikter oss til å gå i front for å utvikle gode etiske standarder for investeringer.

Da de etiske retningslinjene og Etikkrådet ble opprettet var det en interessant internasjonal nyvinning. Etikkrådets mandat bør utvides og etikkrådet få mer ressurser slik at man er bedre rustet til å forhindre at fondets investeringer bidrar til menneskerettighetsbrudd eller miljødeleggelse. Samtidig bør en større andel av fondet investeres i fattige land for å gi muligheter for å skape utvikling og arbeidsplasser. I følge Kirkens Nødhjelp er bare 1 % av fondet investert i fattige land til tross for at de utgjør 13 % av verdensøkonomien.¹ En slik investeringsstruktur kan sies å være med å forsterke globale ulikheter, mens en offensiv strategi for å investere ansvarlig i fattige land kan bidra positivt til å skape utvikling.

Avslutning

Verden har aldri tidligere vært rikere enn i dag. Samtidig har vi aldri tidligere sett så store forskjeller mellom de fattigste og rikeste. Ulikhetene har nådd et nivå som vi ikke lenger kan ignorere. Ropene fra mennesker som sitter fast i fattigdom, drevet inn i overveldende gjeld, marginalisert og drevet på flukt er mer presserende og tydeligere enn tidligere. Det globale fellesskapet må arbeide sammen for rettferdighet i møte med den katastrofale skjebne fordelingen av velstand i verden. Her hviler det et ekstra ansvar på Norge som et av verdens rikeste land.

Alt skjer før du blir 25!

VED UTDELING AV NORDAHL BRUN-PRISEN TIL KJELL GRØNNER, KORKIRKEN I BERGEN, 21. APRIL 2013
AV BISKOP HALVOR NORDHAUG

Overskriftens påstand er selvfølgelig en overdrivelse av rang. Selvsagt er det ikke slik, sier vi som for lengst har vinket farvel til 20-tallet. Og vi tenker på hvor mye vesentlig som har skjedd i våre liv etter at vi fylte 25. Ja, vi opplever oss selv fortsatt som åpne, nysgjerrige og endringsvillige – innen rimelige grenser.

Og likevel er det kanskje slik: «Alt skjer før du blir 25». Det er de avgjørende år. Jeg leste for en tid siden et intervju med en psykiater som endatil gikk helt ned til 20 år, og sa at etter den alderen skjedde det som regel sjelden dramatiske endringer i et menneskes liv, hva angår dets horisont, væremåte, verdier og livsanskuelse.

Hvis kirken vil vinne mennesker for den kristne tro, for evangeliet og for Guds rike; og det vil vi – det er derfor vi er her – så er det helt avgjørende at vi har kontakt med unge mennesker i aldersspennet fra 15 år og det neste tiåret. Da er de gamle nok til selv å tenke og til å velge, og unge nok til å tenke og velge nytt.

Det er ikke slik, som mange kanskje tror, at mennesker som gjennom hele voksenlivet har levd uten gudstro og uten bønn, plutselig vender seg mot Gud når livsdagen går over i aftenrøden. Sporet er lagt gjennom et langt liv, og det blir som regel liggende.

Det finnes unntak, det finnes mennesker som rett og slett omvender seg i moden alder. Men kanskje omvender de seg da tilbake til noe de møtte nettopp i de avgjørende år: i konfirmasjonsforberedelsene, en kristen ungdomsklubb eller et Ten

Sing-kor. Det kan hende at frøene som da ble sådd først spirer sent. Men de må være der, de må være sådd.

På den bakgrunnen er situasjonen for kirkens ungdomsarbeid helt avgjørende både for nåtiden og for fremtiden. Så hvordan står det til? Delvis går det strålende. På landsbasis blir to av tre 15-åringer kirkelig konfirmert. Noen steder i vårt bispedømme, og da særlig i Sogn og Fjordane er prosentandelen over 90.

Samlet sett er det færre enn før, da alle nordmenn var hvite statskirke-medlemmer. Innvandringen har bidratt til å senke andelen noe, men også blant oss «etniske nordmenn» er andelen noe lavere. Likevel er den høyere enn mange kanskje ville tro for noen år siden. Den gang trodde flere at sekulariseringens tyngdekraft var uavvendelig og jevnt økende, men så enkelt er det ikke.

Konfirmasjonstiden er fortsatt ett av folkekirkens sterkeste kort. Det skyldes først og fremst at menighetene driver et kjempegodt arbeid. Ryktet om en fin konfirmanntid sprer seg fra kull til kull. Som biskop er jeg stolt og glad over dette, og takknemlig overfor prester og andre ansatte som, sammen med et betydelig antall frivillige, gir av sitt beste i møtet med 14- og 15-åringene.

Hadde vi spurt konfirmantene på konfirmasjonsdagen der de er på vei ut av kirken i hvite kapper: «Vil du være en kristen?» - ja, så tror jeg bestemt det store flertall ville svart «ja!». Men så skjer det noe. Etter at kappene er lagt av, hvor blir de av? Andelen unge mennesker i kirkens gudstjenester er lav. Og den delen

av kirkens virksomhet som særlig retter seg mot ungdom, som f.eks. ungdomsklubbene og Ten Sing, står mange steder tydelig svakere enn for noen tiår siden. Det finnes heldigvis mange suksesshistorier fortsatt, men i det store bildet, og i det lange perspektiv, er tendensen ikke til å misforstå.

Det hører også med i bildet at kunnskapen om kristen tro er til dels ekstremt lav hos dagens tenåringer. Dagens RLE-fag i skolen gir ikke det samme som det tidligere kristendomsfaget. Dessuten ligger det kanskje innflettet et budskap i selve RLE-

fagets profil: Alle religioner er like bra, hver på sitt vis. Noe er rett for meg og noe for deg. Men slik tenker ikke kirken.

Det positive ved denne situasjonen er imidlertid en stadig større åpenhet og mindre motvilje mot kristendom blant ungdommen. De vet nesten ingenting om hva kristen tro handler om, og er derfor vennlig nysgjerrige. Prestenes tilbakemelding er da også gjennomgående denne: Aldri har konfirmanter vært snillere.

Nei, hvorfor skulle de være annet enn snille? De fleste av dem har jo ikke noe å gjøre opprør mot, ikke noe trykk fra foreldrene i noen retning, og ingen klam pietistisk hånd som har prøvd å holde dem nede. De er vennlige, men når de er konfirmerte blir altså mange av dem borte. Det betyr ikke at de ikke lenger tror på Gud, men det er jo så mye annet som skjer. Man er alltid på nett, og hvem vet om det ikke tikker inn en sms med et mer spennende tilbud enn en ungdomsklubb eller et kor?

Satt på spissen: I de mest avgjørende årene, mellom 15 og 25, er kontakten med kirken for mange av kirkens medlemmer på sitt svakeste. Det er en utvikling vi ikke kan ta til etterretning. Utfordringen er å gi ungdom «old time religion» i en åpen og livsbejaende form, og la dem få oppleve at kristen tro er på plussiden, at den gjør livet deres større og mer fargerikt, ikke mindre og gråere.

Her er vi ved noe av hemmeligheten bak Ten Sing, den bevegelsen som vi i dag setter i fokus og feirer, ved å prise dens grunnlegger: presten Kjell Grønner fra Bergen. Ungdom fikk her fare et livsbekreftende miljø – et JA til det hele mennesket. Ten Sing hadde helt fra starten i 1967 lave terskler og stor takhøyde. Her var rom for kreativitet og skaperkraft, ofte i uortodokse former. Ten Sing på sitt beste har vært en bevegelse både i bredden og i dybden som knapt noen annen kristen ungdomsbevegelse etter krigen.

Men de som var pionerer – og da i første rekke Kjell Grønner – måtte tåle mye kritikk fra andre kristne miljøer som mente at i Ten Sing tok man altfor lett på omgangen med det hellige: Både musikkform og stil falt i unåde hos mange. Historiens ironi er naturligvis at i disse miljøene i dag er Ten Sings stil og form for lengst akseptert. Hvem mener i dag at elektriske gitarer og trommer er uforenlige med Den hellige Ånd? Det er ikke få tusen watt i forsterkerne rundt om på landets bedehus. Men slik har det ikke alltid vært. Noen gikk foran og noen våget.

I dag er det oss det gjelder. Vi som sammen er kirke i 2013. Kirkens nåtid og fremtid avgjøres i vårt møte, eller vårt man-

glende møte, med ungdommen. De som er unge i dag har fått mindre kristelig bagasje med seg hjemmefra og fra skolen enn noen generasjon før dem. Da blir det enda viktigere hva vi har å gi dem i den lokale menighet.

Hvis ungdommen ikke opplever at kirken er relevant, vil de holde seg borte. Når de blir foreldre vil stadig flere av dem ikke bære sine barn til dåp. Dette er i dag folkekirkens største utfordring!

Vårt svar i Bjørgvin på denne utfordringen er Ungdomsåret 2013. Dette året ber vi hele tiden og alle steder menighetene i bispedømmet om å sette fokus på ungdommen og spørre: Hvor er vi i forhold til disse – og hvor ønsker vi å være. Hva kan skje hos oss, her og nå? Utfordringen er den samme i hele bispedømmet. Svarene må bli ulike, slik lokalmiljøene er det. Men utfordringen kan ikke stå ubesvart.

Ungdomsårets motto er «Venner for livet». Det handler om gode ungdomsmiljøer som innbyr til vennskap, om vennskap med jordas fattige og med fremtidige generasjoner, men først og fremst om vennskap med den vennen som aldri svikter: Jesus Kristus.

Undersøkelser viser at mer enn noe annet er ungdom opptatt av nettopp vennskap. Men mange har erfart at den slags kan være skjøre saker. Den du trodde var din venn i går, kan plutselig ha inngått nye allianser i dag. Mange unge spør seg: Har jeg en venn som blir stående også når jeg ikke er på høyden, ikke har noe å bidra med? Evangeliet er at denne vennen finnes. Det gode livet for oss alle ligger gjemt hos ham. Livets mening er at vi skal være «Venner for livet».

For å få fram dette budskapet har Ungdomsåret 2013 hentet fram en ca 1400 år gammel egyptisk ikon som kalles: «Jesus og hans venn». Den viser Jesus som står sammen med en abbed ved navn Menas. De to er omtrent jevnhøye og de går veien sammen. Hemmeligheten i bildet ligger i Jesu arm om vennens skulder. Slik vil vi at også dagens ungdom skal se ham og tro på ham. Ungdomsåret 2013 er vårt svar i dag på arven fra Kjell Grønner og Ten Sing.

Norge – et kristent land?

KIRKELEDERMØTE, 21. MAI 2013
AV BISKOP ATLE SOMMERFELDT

Innledning

Dette foredraget er en refleksjon omkring sentrale tema reist i Ståsettutvalget og den etterfølgende debatt. Jeg har i andre sammenhenger, først og fremst i forbindelse med Kirkemøtet i Den norske kirke sin behandling av Utvalget, gitt positiv vurdering av bl.a. de 8 hovedprinsippene utvalget foreslår som grunnlag for religionspolitikken i Norge. Men i dette foredraget er bestillingen fra Norges Kristne Råd å gi bidrag til en refleksjon om kjernebegrepene tradisjon, sekularisering og likeverd. På disse punktene mener jeg Utvalget er beheftet med til dels betydelige svakheter i sin grunnlagstenkning, som medfører at en rekke av dets konklusjoner bærer galt av sted. Jeg har også registrert at enkelte røster i den offentlige debatten har hevdet at det er meningsløst å tale om et kristent land fordi det bare individer som kan kalles kristne. Dette er bakgrunnen for at jeg begynner mine refleksjoner med noen korte skisser av hvordan jeg forstår kirken og kirkens syn på staten.

Kirken er et folk

Det kan ikke tenkes mennesket uten i fellesskap og i samfunn. Forestillingen om det individuelle mennesket formet i seg selv og av seg selv, har liten støtte i kristen teologi, historien, i det globale samfunn eller i biologien. Like lite som mennesket kan sees uavhengig av fellesskapet og samfunnet hun er en del av, kan etterfølgelsen av Den korsfestede og oppstandne Jesus Kristus begrenses til en individuell og personlig hendelse. Jesus bygger fellesskap og folk, og allerede Paulus plasserer hele tiden personene inn i fellesskapet som er kirken, tydeligst gjennom bildet av kirken som et legeme og som et folk. Allerede i urkirken utvikles det strukturer og institusjoner som knyttet

fellesskapene på ulike geografiske steder sammen med dåpen som uttrykk for at en er blitt medlem i dette folket. Mens andre religiøse fellesskap, som essenerne – med sin primære tilhørighet i lukkede fellesskap i ørkenen, eller som gnostikere – med sine fellesskap basert på lukket og eksklusiv kunnskap, - blir kirken utviklet som et åpent fellesskap som er en del av og søker integrasjon i samfunnet hun lever i. Kirken er et fellesskap i verden – i samfunnet som vi vil si i dag –, men er ikke av verden, fordi fellesskapet ikke konstitueres gjennom fødsel, men gjennom døds og livsfellesskapet i Jesus Kristus manifestert i dåpen og i nattverdfellesskapet.

Dette fellesskapet er sendt av Gud til verden med et oppdrag å formidle og leve Den treenige Guds kjærlighet til mennesker og skaperverk. Fra det andre århundre gjør kirken dette ved å delta i formingen av det samfunnet menneskenes liv utfoldes i. Kirken involverer seg ikke bare i levekårene for kirkens medlemmer, men for alle mennesker fordi Gud har en relasjon gjennom skapelsen til alle mennesker.

Oldkirkens spenninger handlet ikke minst om hvordan en skulle balansere livet i samfunnet med enkeltpersoner og spesielt engasjerte gruppers ønske om et renere og mer konsekvent liv i Guds nærhet og i Jesu etterfølgelse. Fra de spede begynnelser med ørkenfedre, utviklet det seg fra slutten av 300-tallet under biskop Basilius sin ledelse og etter den konstantinske vending, klosterfellesskap av personer med særlig kall. Noen av disse utviklet karitative institusjoner der en sammen med frivillige fagfolk og andre, tok seg av mennesker i nød, etter hvert samlet om grunntypene fra Matt 25. (Jfr min artikkel

i Sommerfeldt (red) Tro til handling, Verbum 2012 s.31ff: Nød og urett krever kirkelig handling).

Mens det i mer politisk radikale, protestantiske miljøer i vårt århundre har vært populært en stund å tale om kirkens konstantinske fangenskap, er keiser Konstantin en helgen i den ortodokse kirke. Sannheten ligger midt i mellom. Det kan ikke herske tvil om at kirkens oppdrag for mennesker i verden – i samfunnet – fikk langt bedre utfoldelsesmuligheter etter den konstantinske vendingen. Det gjaldt antallet mennesker som ble bragt inn i kirken gjennom dåp, men for menneskenes levekår var endringer kirken bidro til i samfunnet med hensyn til menneskeverd og omsorg for mennesker i nød enda viktigere. Det er vanlig å fokusere ensidig på de negative sidene ved kirkens maktutøvelse etter den konstantinske vendingen. Og der er det nok å ta av. Langt sjeldnere blir det fokusert på de store fremskrittene kristningen av stat og samfunn medførte for alminnelige folk. Slik var det også i vårt land. Tiden før Konstantin er ingen tid å hige etter, verken for kirke eller samfunn.

Kirkens syn på staten

Menneskene kan altså ikke tenkes uten fellesskap og samfunnsdannelse. De bibelske urfortellingene viser hvordan menneskets innkrøketthet i seg selv og sitt fører til broderdrap, ondskap og hovmod. Skriften begrunner på denne måten at det menneskelige samfunn trenger etiske retningslinjer som både begrenser det onde – jfr de 6 siste budenes negative formulering, og regler som promoterer særlig ivaretagelse av sårbare, marginaliserte og fremmede.

Den bibelske innsikten om at samfunn og stat trenger normer og verdier som begrenser det onde og sikrer de marginaliserte og sårbare rettigheter, står seg godt når vi ser på menneskehetens historie..

Med jevne mellomrom hevdes det at det menneskelige fellesskap ikke trenger slike verdier og regler – utover det som ligger i instinktene våre og som skal sikre artens overlevelse ved å sikre de sterkestes fortrinn og rettigheter. Det er ikke lenger siden enn i min fars og bestefars generasjon at Europa så slike samfunn i full utfoldelse med tidenes verste massakrer som resultat.

Slike posisjoner er i fundamental motsetning til et kristent perspektiv på menneskets fellesskap og samfunn. Selv om etableringen av statsinstitusjoner i det gamle Israel var kontroversielt, ble allikevel det løsningen. Israelsfolket etablerte en statsdannelse der kongen og den øverste makten var ansvarlig overfor verdier gitt av Gud, ikke av dem selv. Disse verdiene var offentlige og kjent for folket og ga rom til en kritisk offentlighet som begrenset maktens muligheter, ganske ulikt samtidens guddommeliggjøring av makten.

Dette perspektivet på staten ble videreført av Jesus og Paulus der begge gir staten et handlingsrom, tydeliggjort hos Paulus, for å beskytte mennesket mot ondskap og, fra Israelsfolkets ethos, fremme Guds vilje særlig med blick på marginaliserte, fattige og sårbare. Statens sees på som en institusjon med guddommelig legitimitet til å styre, – men legitimiteten forutsetter at staten kjenner sin begrensning – dvs ikke guddommeliggjør seg selv, - og at den beskytter mennesker og promoterer et godt liv for alle.

Da kirkens posisjon i samfunnet endret seg fra å være en liten minoritet med begrenset innflytelse, til å bli en vesentlig og samfunnsformende kraft, ble dette synet på staten gjennomført. Grunnleggende kristne verdier ble promotert av staten i samfunnet og blant alle samfunnsaktører, klare forventinger ble stilt fra kirken til statsmakten, som å etablere rettsordninger, avvise statens absolutte makt og etablering av omsorgsordninger for fattige, fremmede og syke.

Ståsettutvalgets syn på stat og samfunn.

Ståsettutvalget skiller skarpt i sin prinsipielle tenking mellom stat og samfunn. Det tales om det livssyns åpne samfunn og den livssyns nøytrale stat. Det er enighet i Utvalget om at staten ikke skal være nøytral i betydningen verdinøytral – et betydelig fremskritt dersom dette får gjennomslag, men den skal være nøytral i forhold til å gi enkelte livssyn og religioner eksplisitt preferanse.

Konsekvensen av et slikt syn er at staten ikke kan be ett eller flere tros- og livssynsamfunn utføre oppgaver som anses som statens oppgave, f.eks. ekteskapsinngåelse, gravferdsforvaltning og offentlige seremonier i sorg og glede. At statens symboler

knytter seg til en spesiell religion eller at feriekalenderen styres av dennes høytidsdager, er heller ikke naturlig.

Nå viser Utvalget selv at dette prinsippet ikke er gjennomførbart ved f.eks. ikke å foreslå endringer i kalenderen eller i flagget. Etter min oppfatning avslører det prinsippet manglende holdbarhet at prinsippet ikke kan anvendes i praksis. Prinsipper som ikke lar seg gjennomføre, er dårlige prinsipper og leder ofte til autoritære maktovergrep.

Grunnen til at dette grunnprinsippet i tenkingen i Ståsettutvalgets flertall ikke er holdbart, er at et så skarpt skille mellom samfunn og stat ikke er ønskelig i en demokratisk statsdannelse. Stat og samfunn er ikke det samme. Men en demokratisk stat må forankres i samfunnet og reflektere de verdiene som flertallet av befolkningen regner som sine. Hvis avstanden mellom samfunnets verdier slik et flertall av befolkningen uttrykker dem, og statens verdier blir for stort, oppstår et demokratisk underskudd.

Når Ståsettutvalget enstemmig foreslår å utvikle den nye grunnlovens forankring av verdiene i vår – bedre: den - kristne og humanistisk arv, betyr det at Utvalget benekter at denne verdiforankringen uttrykker en realitet i det norske samfunnet.

For å få til et slikt kunststykke, nedskriver utvalget for det første kirken og kristendommens innflytelse i det norske samfunnet når det gjelder utviklingen av de tre allmenne kjerneverdiene – demokrati, rettstat og menneskerettigheter. Det gjøres ved å skrive kristendommen og kirkens betydning i samfunnet fra religiøse og livssynsminoritetenes perspektiv. Selvfølgelig er dette ett relevant perspektiv, men det er langt fra tilstrekkelig. Grepet gjør at en mister kirkens og kristendommens innflytelse på samfunnets hovedutvikling og dermed innflytelsen på utviklingen av de tre grunnverdiene og deres konkrete innhold.

Det betyr også at en overser kristendommen og kirkens betydning for samfunnets identitet og kulturelle innhold. Engerutvalget påviser at kirken – og da snakker vi i all hovedsak, men

ikke eksklusivt, om først Den katolske kirke og så Den norske kirke, har vært og er en del av det norske samfunnet kulturelle grunnmur. I de aller fleste bygder er nettopp kirkehusene identitetsmarkører for befolkningen som steder der generasjonene har feiret glede og møttes i sorg og der de har satt sine avtrykk i form av kunst og kunsthåndverk. Å skille mellom denne kulturelle grunnmuren og menneskers faktiske opplevelse og erfaring av identitet og tilhørighet, rører liten forståelse for religionens helhetlige betydning for folks livsfølelse. Mer om denne reduksjonistiske religionsforståelsen nedenfor.

Det andre Utvalget gjør, er å nedskrive religion og kristendommens betydning i dagens norske samfunn. Her støtter utvalget seg på den allmenne sekulariseringsteorien og empirisk materiale tilpasset denne. La meg derfor gå litt grundigere inn på teorien om det sekulariserte Norge.

Sekularisering?

Da Otto Hauglin og Thomas Mathiesen skrev kapitlet om religion i standardverket *Det norske samfunn* i 1969, definerte de religion som «Menneskets opplevelse av det hellige, slik den defineres og reguleres ved kultisk handling». Denne definisjonen av religion er inkluderende, praksisorientert og helhetlig. Ståsettutvalget derimot har en helt annen forståelse av religion: «Det kan være hensiktsmessig å definere livssyn slik at religion inngår som en type livssyn. En vil da ha religiøse og sekulære livssyn. Et livssyn vil bestå av det et menneske mener om de «største» spørsmålene i livet. Et religiøst livssyn vil som oftest innbefatte en tro på en guddommelig makt, mens et sekulært livssyn ikke vil ha en slik oppfatning. Livssyn vil ellers ha oppfatninger om menneskets plass i tilværelsen og en holdning til sentrale etiske spørsmål.»(s.85)

Det er denne svært snevre forståelse av religion som er bakgrunnen for Kirkemøtet i Den norske kirke sin fundamentalkritikk av Utvalgets religionsforståelse:

«NOU 2013: 1 legger en overraskende ensidig kognitivt og aktivitetsbasert forståelse av religion til grunn. Religion er mer

enn en gruppe mennesker som slutter seg til samme tro og oppfatning om de store eksistensielle spørsmålene, og mer enn summen av aktiviteter i et trossamfunn. Kirkemøtet vil understreke at religion blant annet også er kultur – taus så vel som artikulert, riter, praksiser, tradisjoner, opplevelser, holdninger, emosjoner, sanselige erfaringer, normgrunnlag, verdisystemer og individuelle og kollektive identiteter. Utvalgets reduksjonistiske tilnærming til religion rammer ikke bare kristen religion, men også andre religioner. Utformingen av en mer helhetlig tros- og livssynspolitikk må basere seg på en bredere religionsforståelse.»

Ståsettutvalgets snevre forståelsen av religion betyr at de knytter seg til dem som legger liten vekt på den faktiske oppslutningen om religiøse trossamfunn i dagens Norge, både i form av medlemskap og i form av rituell praksis. Det blir lagt ensidig vekt på en kognitiv religionsforståelse og innelukking av religionen i trossamfunns-kategorien. Derfor legger en stor vekt på hva folk måtte mene om Gud og sentrale spørsmål som anses som religiøse – for eksempel troen på et evig liv.

Sekulariseringens tre dimensjoner bør erstattes med «pluralistisk samfunn».

Ståsettutvalget følger den tradisjonen innen religionssosiologien som viderefører sekulariseringsparadigmet fra 1960-tallet. Den gangen ble sekularisering forstått som en nødvendig og ustoppelig konsekvens av religionskritikken, troen (!) på rasjonalitet og moderniseringen. Prosessen innebar at religionen ville forsvinne fra det offentlige rom og etter hvert også fra den individuelle bevissthet. Peter Begers klassiker «The Sacred Canopy» fra 1967 er en av de viktigste bøkene i denne tradisjonen. I det nevnte kapitlet om religionen i Norge, har Hauglin/Mathiesen et sluttavsnitt kalt *Avsluttende bemerkninger*. Her stilles spørsmålet som følger:

«Hva med fremtiden? Vil den omtalte religiøse innstilling vedvare – i folkereligøse eller annen skikkelse –, eller er det tenkelig at det norske samfunn vil bevege seg enda lenger bort fra religiøse ideer, over i en fullstendig ateisme?» (s298)

Og konklusjonen lyder: «Kort sagt: Vi tror ikke at det norske folk vil utvikle seg til å bli helt religionsløst. Trosforestillinger og manifesteringsformer vil trolig endres, men neppe helt opphøre å eksistere» (s.301). Slik var det samfunnsfaglige miljøets forhold til religion på slutten av 1960-tallet. I beste fall ville religionen overleve i små fellesskap uten samfunnsmessig relevans og betydning.

Det tok ikke mange årene før Berger endret sin analyse (Fleming Jørgensen: *En naturlig og nødvendig tilbakealling*», *Tidsskrift for Kirke, religion, samfunn*, 2005.1.) Han avviser empirisk at modernismen fører til sekularisering, og dernest at prosessene som skjer er langt mer treffende bestemt som pluralisering av religionen og av samfunnet som helhet. Religionen fastholder sin posisjon som det dominerende meningsuttrykket globalt, med et mulig unntak for nord-vest-europa. Habermas, den store tyske filosofen, som har et nordvesteuropeisk perspektiv, hevder at vi lever i en post-sekular epoke fordi religionen faktisk pga sin posisjon historisk og i folks bevissthet, og normativt pga dens begrunnelse av solidaritet med andre, er en nødvendig bidragsyter i den kommunikative samtale i det offentlige rom om samfunnets utvikling.

En annen av vår tids mest betydelige tenkere, Nobelprisvinneren Amartya Sen, viser hvordan ikke bare samfunn, men også personer veksler mellom ulike identiteter og med tilhørende ulik form for rasjonalitet og handlinger. (Sen 2006: *Identity and Violence*). Han påviser for det første reduksjonismen i sosial og økonomisk analyse der folks tilhørighet til annet enn seg selv underkjennes og mennesket sees som en øy uten identitetsskapende fellesskap. Den andre reduksjonismen består i det han kaller «ensidig tilhørighet» der det forutsettes at en person i all hovedsak tilhører bare ett identitetsskapende fellesskap. Han viser at vi som personer både deskriptivt og normativt har flere identiteter vi slutter oss til. Det vesentlige sier han, er nettopp å fastholde denne pluraliteten for slik at skape mulighet for dialog og gjensidig bekrefte hverandre i opposisjon til reduksjonismens to trender. Differensierte identiteter der noen av dem ikke inkluderer et religiøst verdensbilde, betyr derfor ikke at religionen

er forsvunnet, eller redusert som en vesentlig del av menneskers livsfølelse. For de fleste av oss betyr vår akseptering av et a-religiøst, naturvitenskapelig verdensbilde, ingen trussel mot vår religiøse verdensforståelse. Våre differensierte forståelsesformer og identiteter gjør oss ikke mindre religiøse. Men vår religiøsitet er annerledes enn menneskene på 1500-tallet.

Virkelighetspolitiet

I Norge har vi helt siden slutten av 1960-tallet – ja enkelte vil hevde helt siden mellomkrigstiden – hadde sterke innslag av det Berger kaller et «virkelighetspoliti» (.s.36):

«Dette er organer som er i besittelse av stor makt i kraft av sin kontroll over de maktsentra som offisielt definerer virkeligheten: universitetene, skolevesenet, medisinen, media, og til en viss grad rettsystemet. Sine fremste representanter har denne «politistyrken» av intellektuelle og pseudointellektuelle blant lærere, psykiatere og journalister. I og med disse gruppenes nære tilknytning til det moderne, sekulære (religionsløse)verdensbildet har de lagt ned forbud mot, og slår hardt ned på, enhver form for transcendent meningsperspektiver. Selv trenger de ikke (tradisjonell) religion, for de har vitenskapen og psykiatrien som meningsgivende og trøstende institusjoner. Men for store deler av den øvrige befolkning vil «det nye kosmos» sitt demystifiserte og trivialiserende virkelighet dialektisk fremprovosere en »transcendent reaksjon» fordi «I strongly suspect that there is something close to an instinct for transcendence in human beings». Jørgensen s 36-37).

I dette tankepolitiet er ikke sekularisering bare forstått som en beskrivelse av samfunnsprosesser der religionen har andre og reduserte funksjoner, men i betydning livssyn og livsfølelse som ekskluderer en guddommelig (Stålsettutvalgets definisjon – se ovenfor -), eventuelt transendental virkelighet.

Berger kritiserte allerede i 1971 kirken og deler av den moderne teologien for deres tro på sekulariseringstesen og mente at kirken må tørre ikke bare å spørre hva det moderne mennesket har å si kirken, men hva kirken har å si det moderne mennesket. (Jørgensen side 35).

Stålsettutvalget foretar oppsiktsvekkende nok ingen selvstendig drøfting av tesen om sekularisering som den mest dekkende beskrivelse av religionens posisjon i det norske samfunnet, men nøyer seg i hovedsak med å anvende Ulla Schmidts artikkel fra samleverket Religion i dagens Norge (2010). Her opprettholdes sekularisering som en adekvat beskrivelse av det norske samfunn, men da i betydningen økt differensiering, redusert religiøs tro og praksis og en mer privat religionsutøvelse.

Synspunktene til Berger og Habermas (og mange flere) er ikke realitetsbehandlet. Det betyr at pluralisering som reelt alternativ til å forstå vårt samfunn, ikke drøftes. Andre artikler i Religion i Norge har langt mer nyanserte beskrivelser som åpner opp for et pluralistisk paradigme.

Tolkningen av empirien om religionen i det norske samfunnet er heller ikke så entydig som en kan få inntrykk av. Den norske kirke har flere medlemmer i dag enn i 1969. Mellom 85 og 90% er medlem eller tilknyttet et religiøst trossamfunn. Den relative nedgangen- på noe over 10%, må også sees i lys av den ekstremt religionskritiske offentligheten i Norge de siste 50 årene og som Hauglin/Mathiesens fremtidsscenario reflekterte. Ser en dagens norske virkelighet i lys av det en trodde på slutten av 60-tallet er det mer oppsiktsvekkende at så mange fortsatt knytter seg til religionen, helt på tvers av virkelighetspolitiets vurdering av religionens relevans for moderne mennesker.

Denne forståelsen av det norske samfunnet bruker Stålsettutvalget til å legitimere statens nødvendige sekularitet eller tros og livssynsnøytralitet. Fordi den norske befolkningen er sekularisert, er det ikke noe gap mellom samfunnets verdier og en nøytral stat. Det er dette som gjør at Utvalgets reduksjonistiske religionsforståelse danner et vesentlig premiss for Utvalgets anbefalinger om statens religionspolitikk.

Likeverd og likebehandling

Det er nå grunnlovsfestet i Norge at alle tros og livssynsamfunn skal få økonomisk støtte på linje med Den norske kirke. Dette har som kjent vært praktisert i mange år og har gitt det økonomiske grunnlaget ikke minst for Humanetisk Forbunds i

europisk sammenheng, unike styrke i Norge. Flere trekk i utvalgets forståelse av likebehandling trekker imidlertid dette prinsippet ut i konsekvenser som etter min oppfatning verken er en nødvendig eller ønskelig følge av likebehandlingsprinsippet. Dette skyldes at Utvalget blander sammen likebehandling og likhet. Det virker også som Utvalget for lett vint slutter fra hva statens utdanningspolitikk må være, og hvordan statens verdiforankring skal komme til uttrykk når samfunnets majoritet er knyttet til en bestemt religion. Det internasjonale arbeidet for religionsfrihet har i all hovedsak et annet perspektiv enn den likhetsideologien Stålsettutvalget promoterer. Arbeidet med religionsfrihet innenfor Menneskerettighetssystemet i FN handler i all hovedsak om retten til å utøve religion/livssyn, retten til å endre religion og til å kritisere religion, og retten til beskyttelse mot overgrep. Vår debatt om likebehandling forstått som likhet, handler derfor i Norge i dag ikke om religionsfrihet, slik det gjorde tidligere.

Religionsfrihetsprinsippene forutsetter ikke en sekulær, i betydningen religionsløs stat, men de forutsetter en stat som aksepterer pluralitet i befolkningen og samfunnet. Det er på dette punktet slaget i dag står globalt. Jeg vil hevde med grunnlag i mange samtaler med kirkeledere og andre i land der kirkene undertrykkes og marginaliseres, at bindingen mellom religionsfrihet og sekulær statsdannelse er kontraproduktiv i arbeidet for å sikre religiøse og livssynsmessige minoriteters interesser. Dette henger sammen med flere forhold. I valget mellom en sekulær, religionsløs stat og en stat knyttet til majoritetens religiøse tilhørighet, velger ikke befolkningen når de får anledning til å delta i valg, det sekulære alternativet. Slik reduseres handlingssrommet for religiøse minoriteters handlingsrom. Dersom en i stedet aksepterer statens religiøse tilknytning i tråd med majoritetens religion, men understreker samfunnets pluralitet, og dermed minoritetenes rettigheter, blir handlingsrommet større for å få gjennomslag for minoritetenes rettigheter og religionsfrihet. En kan heller ikke overse at sekulære statsdannelser de siste 100 årene ofte har vært autoritære stater.

Likebehandling kan heller ikke bety at hver eneste minoritet skal ha samme tilgang til offentlige institusjoner som majoritetreligionen. Likebehandling betyr ikke at alle trossamfunn skal behandles likt, men at alle personer uavhengig av religion og livssyn skal ha mulighet til å bli berjent i kriser og gleder av sitt eget tros og livssynsamfunn.

Menneskene må også ha lik mulighet til å bli opplært i sitt livssyn og sin religion. Men når det dominerende antall mennesker tilhører en religion som sammenfaller med samfunnets kulturelle tradisjoner, er det naturlig at elevene også får mulighet til å erfare denne religionens innerside og ikke bare kunnskap om denne religionen. Det vil styrke elevenes samfunnskompetanse. Selvfølgelig må det være fritaksrett med gode alternativer for dem som ikke ønsker å bli eksponert for denne historiske og aktuelle samfunnsmessige realiteten.

Dersom en ikke aksepterer et slikt premiss, ender man i posisjonen Human Etisk Forbunds har når det gjelder skolegudstjenester: siden ingen andre enn Den norske kirke kan gi landsdekkende kvalitetstilbud i høytiden, bør heller ikke Dnk få gjøre dette fordi det strider mot likebehandlingsprinsippet. Likeledes skal symboler på kirkegårdene knyttet til en bestemt religion ikke utvikles, og helst bør eksisterende kristne symboler fjernes for ikke å støte noen. I alle fall kan en ikke akseptere kors på taket på et seremonirom en skal begraves fra. Og selv om 80% av elevene i en skoleklasse tilhører Den norske kirke, kan ikke barna informeres av skolen om kirkens trosopplæring. Det er også interessant å merke seg humanetikerens Horns refleksjon om sykehusene der han stiller spørsmål ved hvorfor mennesker med et humanetisk og vitenskapsbasert livssyn trenger andre enn psykologer og psykiatere til å håndtere livskriser.

Utfordringer for det økumeniske felleskapet i Norge

Det fremmer ikke det økumeniske klima når Den norske kirkes dåpspraksis systematisk snakkes ned. Det er problematisk når en tilsynelatende knytter seg til moderniteten og sekulariser-

ingens individualistiske menneskeforståelse som neglisjerer samfunnet og fellesskapet som et verdifellskap som også er religiøst forankret og da i den kristne tradisjon. Det er heller ikke greit dersom 1000 års kristen tradisjon og kulturelle grunnmur avskrives som lite relevant for fremtidens norske samfunn. Jeg aksepterer at slike holdninger kan reflektere teologiske posisjonene vi er enige om å være uenige om. Men når disse teologiske motsetningene får håndfaste konsekvenser i det offentlige rom og i politisk arbeid, er det krevende for det økumeniske samarbeidet. Jeg vil bare minne om rådets formålsparagraf:

«fremme gjensidig forståelse, respekt og samhandling lokalt og nasjonalt mellom kristne kirker og trossamfunn, inspirert av Jesu bønn: «Må de alle være ett.»»

I den kristne kirke er alle lemmer på legemet like mye verd. I den økumeniske kirke må det gis rom og plass for alle røster og selv de minste bevegelser skal få slippe til og fremme sine synspunkter og berike fellesskapet. Dette er også bekreftet i NKRs retningslinjer for økumenisk takt og tone:

«Økumenisk arbeid innebærer også et aktivt ønske om å forstå hverandre og å arbeide seg fram mot en bredest mulig enighet i teologiske og kirkelige spørsmål. Til dette arbeidet kommer vi som likeverdige parter.»

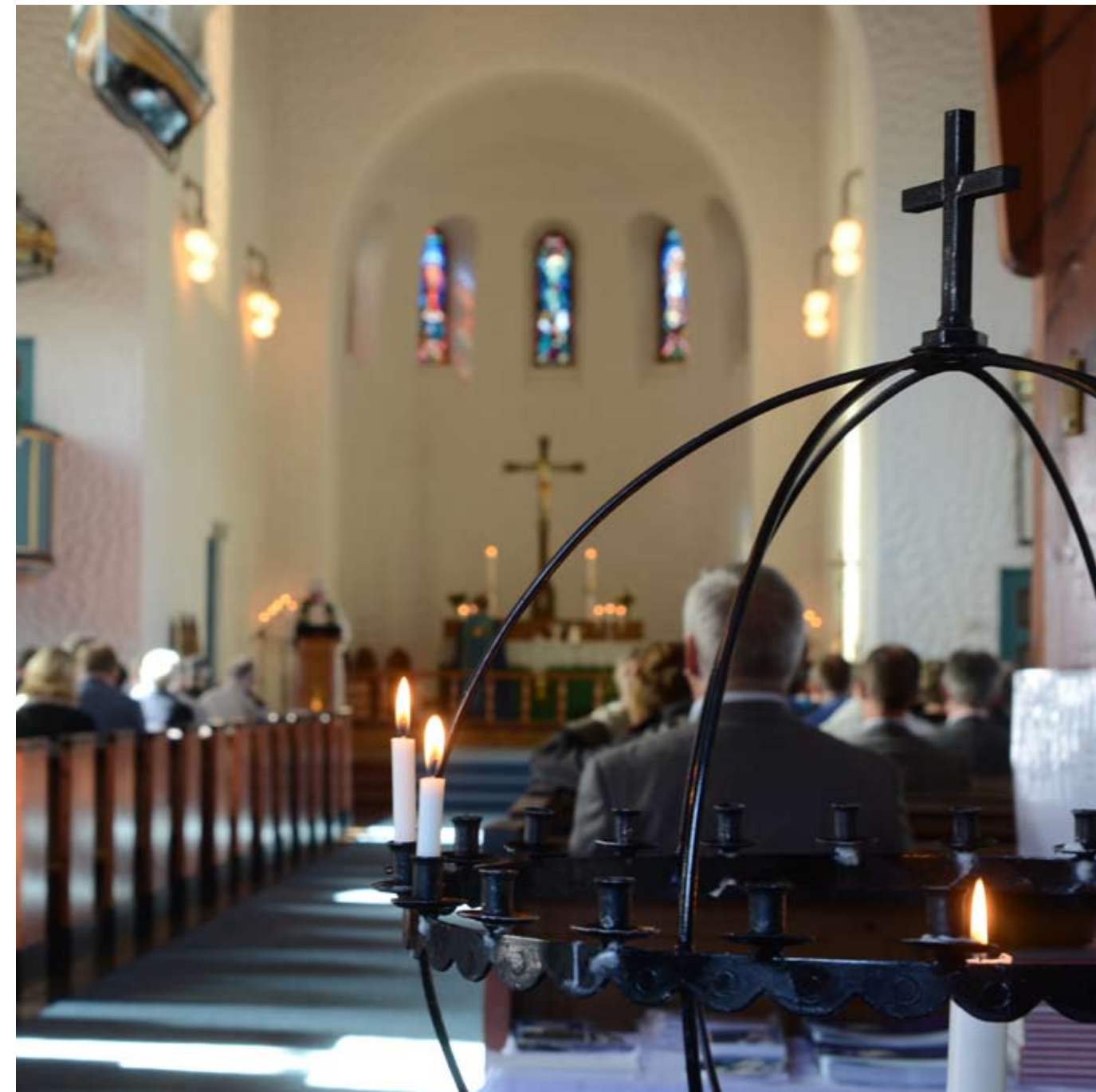
Men dersom dette betyr at antallet som tilhører de ulike kirkesamfunnene betraktes som irrelevant og nærmest uhøflig å snakke om, har vi beveget vårt økumeniske fellesskap inn på et sidespor. Flere av oss har erfaring både som majoritet og minoritet. Og vi har alle relasjoner til kirker i vår egen konfesjonelle

familie som er under sterkt press fra andre livssyn og religioner. Respekt for hverandre, slik retningslinjene understreker:

«Økumenisk samarbeid bygger på gjensidig respekt for hverandre som kristne kirker og trossamfunn»

må etter min oppfatning også innebære respekt for en realitet der det finnes en majoritetskirke og en majoritetsreligion. Den siste tilhører vi alle og er vi felles om. Jeg håper at vi som kirkeledere her i Norge kan vise at vi opptrer annerledes i møte med dem som vil redusere religionens innflytelse i det offentlige rom og på offentlige arenaer og stå sammen om å bevare og videreutvikle Norge som et kristent land i respekt for og anerkjennelse av at det nye Norge er religiøst, livssynsmessig og kulturelt mangfoldig i et pluralistisk samfunn. Sammen skal vi oppfylle NKRs formål, ledd b:

«fremme forståelse for kristen tro, moral og kultur i samfunnet og styrke kristent nærvær i det offentlige rommet.»

Tillit og helsetjenester

ÅPNING AV SCHJELDERUPSEMINARET, 11. JUNI 2013
AV BISKOP SOLVEIG FISKE

Innledningsvis vil jeg gratulere med dagen.
Gratulerer med 100 år med kvinners stemmerett!

På åpningen av Schjelderupseminaret om «Tillit og helsetjenester» er det naturlig å markere 100 år med kvinners stemmerett. I 1913 fikk kvinner i Norge stemmerett på like vilkår som menn. Da hadde kvinnebevegelsen kjempet for dette i over 30 år. Noen måtte gå foran, utløse tillit, og løfte fram menneskeverd, likeverd og likestilling.

Kvinner hadde på denne tiden oppnådd en rekke rettigheter i det norske samfunnet. De hadde lik arverett med menn, var myndige, kunne drive handel og håndverk, de kunne ta examen artium og studere ved universitetet. De organiserte seg i ulike foreninger. Et stadig stigende antall tjente egne penger og betalte skatt. Spørsmålet som presset seg fram var derfor hvorfor de ikke skulle ha fulle rettigheter som statsborgere, altså bli vist tillit som fullverdige mennesker.

Motstanderne av kvinners stemmerett argumenterte med at kvinner og menn var skapt forskjellig. Dette mente de viste seg i de ulike oppgavene kjønnene var tildelt i samfunnet. Menn kunne delta i det offentlige liv, mens kvinner skulle holde seg til den private sfæren i hjemmene. Hvis de overskred de naturlige grensene for sitt kjønn ville de selv bli ulykkelige, og det ville oppstå et motsetningsforhold mellom kjønnene. Dette ville igjen forrykke balansen i samfunnet.

Det hardeste innlegget i debatten kom fra biskopen Johan Christian Heuch. Han mente han at det var mot Guds skaperordning at kvinner skulle ha stemmerett og dermed delta i det offentlige liv. Da ville familien oppløses, moralen ødelegges, samfunnet komme ut av likevekt og kvinnen ville bli til «et vanskabt Misfoster..., et Neutrum».

Flere kvinner var viktige i stemmerettskampen; Camilla Collett, Frederikke Marie Qvam, Gina Krog og Fernanda Nissen. Jeg vil si litt om Camilla Collett og hennes ønske om å frigjøre kvinners følelser. For å få dette til, tok hun en plass i den offentlige debatten, noe som var ansett som svært upassende for en kvinne på den tiden. Hun hadde som mål at kvinner skulle bli sitt menneskeverd bevisst, og da måtte hun også insistere på at kvinners, og hennes egen, historie er interessant nok til å bli lest. (Først i 1873 publiserte Collett under eget navn.)

Collett ønsket å analysere kvinnens plass i samfunnet, og den betydning som manglende respekt fikk på kvinners forståelse av sitt eget verd. Hun selv og hennes tekster ble viktige som inspirasjon for en yngre generasjon kvinner som kjempet for stemmeretten.

Å være bevisst menneskeverdet er grunnleggende i møtet mellom to. Det er en viktig forankring i forståelsen av tillit og helsetjenester. Hans Skjervheim sier følgende om tillit:

Tillit er noe du får og ikke kan kreve

I Stortingsmelding 26 fra 1999 « Om verdier for den norske helsetenesta » står følgende:
Det sentrale i helsetenesta er møtet mellom pasient og behandlar. Dette møte må byggja på respekt og nestekjærleik.

Skal en snakke om tillit fra et teologisk og filosofisk perspektiv, så er Knud Løgstrup et navn som melder seg. Hans bok «Den etiske fordring» ble utgitt første gang i Danmark i 1956 og har hatt stor betydning like opp til i dag.

Løgstrup griper tak i det han kaller en misforståelse i vår kulturkrets som handler om forestillingen om at vi er selvstendige, selvstyrte og uavhengige av hverandre og av fellesskapet.

Utgangspunktet hans er at vi som mennesker er utlevert til hverandre. Vi holder alltid noe av et annet menneskes liv i vår hånd. Og vi kan ikke ha med et annet menneske å gjøre uten at vi legger noe av vårt liv i den andres hånd.

Han bygger opp sin etikk nedenfra, ut fra det han kaller de spontane eller suverene livsytringer. En av disse livsytringer er tillit, sammen med barmhjertighet og medfølelse. Tillit er derfor ikke et valg, men en livsbetingelse som vi er hensatt i som mennesker. Løgstrup er ikke blind for at tilliten kan korrumperes, ødelegges og at mistilliten kommer når tilliten brytes. Han sier:

At vise tillid betyr at udlevere sig selv. Derfor reagerer vi så voldsomt, når vor tillid misbruges.

I helsefaglig sammenheng er det lett å se at menneskemøter rommer tillit så vel som sårbarhet og makt. Her som i andre møter mellom mennesker, blir tilliten satt på prøve.

Så vel møtt til årets Schjelderupseminar om tillit og helsetjenester. Vi spør: Hva er tillit? og Hvilken betydning har det for gode helsetjenester?

100 år med stemmerett

TALE VED CAMILLA COLLETT-STATUEN I SLOTTSPARKEN, 12. JUNI 2013
AV BISKOP SOLVEIG FISKE

Deres Majestet dronning Sonja og Deres kongelige høyhet kronprinsesse Mette Marit. Kjære alle sammen. Det er med glede og ydmykhet at jeg står her ved Camilla Collett-statuen.

I ei tid da enkeltpersoner og hele samfunnet led under kvinners pålagte taushet og fravær av makt og innflytelse i det offentlige rom, gjorde Camilla Collett opprør - gjennom sitt liv og med sin penn. Hun ønsket å frigjøre kvinners følelser og ville at kvinner skulle bli seg sitt menneskeverd bevisst.

Camilla Collett og hennes tekster ble viktige som inspirasjon for en yngre generasjon kvinner som kjempet for stemmeretten. Å tåle, tie og lide var tidas kvinneideal. Dette var nedbrytende både for den enkelte, for hennes omgivelser og for samfunnet som helhet. Forankret i sin kristne tro holdt Camilla Collett fram at selv om kvinner og menn er ulike, er de skapt likeverdige og er gjensidig forpliktet overfor hverandre. Forpliktet til å bruke sine evner, sine talenter, til beste for fellesskapet og seg selv. Bare slik kunne de ulike samfunnssammenhengene avspeile ikke bare menns, men også kvinners verdier og interesser.

Tanken om gjensidig forpliktelse er fulgt opp i Strategiplan for kjønn og likestilling i Den norske kirke, der hovedmålet er «Et likeverdig og likestilt fellesskap av kvinner og menn, jenter og gutter». (Et slikt mål ville nok ikke vært aktuelt for 50-60 år siden.)

Camilla Collett var opptatt av at frigjøring begynner i det enkelte mennesket, i den enkelte kvinne, og at indre frihet er en forutsetning for reell frigjøring. Selv i ei tid uten politiske rettigheter for kvinner og svært begrensede økonomiske og

religiøse rettigheter, holdt Camilla Collett fram visjonen om kvinna som et fritt og myndig menneske som våger å ta sine ressurser i bruk.

Hun sa: Men hun selv må lære å fatte sin viktighet; hun må bli seg bevisst at trellestandens «tidehverv er omme», at hun tilhører livet og kampen.

Likestilling i kirke og samfunn har ikke kommet av seg selv. Noen måtte gå foran slik Camilla Collett gjorde. Med takknemlighet ser vi oss tilbake, men må også spørre: Hvem er i trellestand nå? Hvor brenner det? Vi må spørre som Camilla Collett gjorde i forestillingen vi nettopp var med på i Slottskapellet:

Hvor er dere når det gjelder?

Situasjonen for asylbarna og konvertittene er vanskelig. Ja, for mange asylbarn og konvertitter har vi en uholdbar situasjon som utfordrer fellesskapet vårt med hensyn til menneskeverd og humanitet.

Jeg vil også rette oppmerksomheten på vold i nære relasjoner. Det haster å få gjort noe med vold i nære relasjoner og spesielt vold mot kvinner og barn. Derfor er Rød knapp- kampanjen «Stopp vold mot kvinner» etablert og vil mobilisere til nulltoleranse for vold, styrke rettigheter og hjelpetilbud og bidra til forskning og forebygging.

Camilla Collett gjorde opprør og løftet fram humanitet og menneskeverd. I dag utfordres vi til å stå opp for dette. Til å verne om og videreutvikle arven fra henne og alle de andre som tok belastningen med å gå foran i kampen for likeverd og likestilling, menneskeverd og humanitet.

Grønn omstilling av økonomien

INNLEGG SEMINAR OM KLIMAPOLITIKKEN ARENDALSUKA, 13. AUGUST 2013
AV BISKOP STEIN REINERTSEN

Først av alt takk for invitasjonen til å få være med på denne debatten. Mitt kompetanseområde er ikke først og fremst detaljkunnskaper om «Grønn omstilling av økonomien,» men jeg har et sterkt engasjement i likhet med hele kirken for klimaet og vil gjerne være en pådriver. Vårt forhold til klimaet er et spørsmål om etikk, rettferdighet og våre barns fremtid. For mange av verdens fattigste er det ikke fremtiden, men nåtiden det handler om. Det er et tragisk paradoks at det er de fattigste delene i verden som i dag betaler den høyeste regningen for klimaendringene. En klimaendring som ikke skyldes deres forbruk, men vårt.

En liten gutt sa til sin mor: «Mamma. Hvorfor skal de ødelegge jorden akkurat nå når jeg skal vokse opp?»

Fordi dette er helt grunnleggende spørsmål, har jeg lyst til å komme med fem utfordringer til dere politikere.

For det første: Pass på hvordan dere omtaler naturen og miljøet. Klimavalg 2013, som kirken også er med på, har som mål å skape bevissthet om klimakrisen. Det sies ofte at det første kjennetegnet på forandring, finner vi språket. Hvordan vi omtaler miljøet, naturen og klimaet, legger grunnen for hvordan vi behandler miljøspørsmål. Dreier det seg bare om ressurser og kroner?

La meg sitere fra en glimrende barnebok: Den lille prinsen. De voksne elsker tall. Hvis du forteller dem om en ny venn, spør de aldri om vesentlige ting. De spør aldri: «Hvordan er stemmen hans? Hva er det helst han vil leke? Samler han på sommerfugler?» Nei, de spør: «Hvor gammel er han? Hvor mange søsken har han? Hvor meget veier han? Hvor meget tjener faren hans?» Og da først tror de at de kjenner ham. Der- som du sier til en voksen: «Jeg har sett et nydelig rødt steinhus med geranier i vinduene og duer på taket,» så kan de slett ikke tenke hvordan det ser ut. Du skal si: «Jeg har sett et hus til hundre tusen franc.» Og da vil de rope: «Å, så nydelig det er.»

Den kristne forståelsen av jorden, og naturen, er å omtale det som skaperverket. Det er gitt oss å forvalte og har sin verdi i seg selv. Miljøet må ikke reduseres til spørsmål om kroner og tall. For det andre: Snakk mye mer om klimautfordringene. Debatten rundt klimakrisen har internasjonalt kommet i skyggen av finanskrisen og andre viktige temaer. Min utfordring går særlig til de tre største partiene: La ikke dette bli et tema som mest angår de mindre partiene. Alle må på banen i dette spørsmålet.

Det er for viktig til at det skal drukne i andre viktige ting. Hvis det virkelig betyr noe for dere, så få det på banen. Slik skapes bevissthet og holdninger.

For det tredje: Vi vil ha helt andre konkrete løsninger og resultater enn det vi har sett på så langt. To-gradersmålet som FN har satt, må holdes. Utslippene må reduseres slik at de konkrete målene faktisk nås.

For det fjerde: Selv om vi ikke får til gode internasjonale avtaler, så sitt ikke og vent på alle andre. Gå foran. Det er ingen ting i veien for at vi setter våre høye klimamål. Ikke for å være den beste i klassen, men for å gjøre det vi tror at er rett. Ikke minst overfor verdens fattigste. Kirken møter disse hver dag gjennom bistands og misjonsarbeidet. Vi har de beste forutsetningene. Den som er betrodd mye, ventes det desto mer av:

- Et stabilt demokrati
- Høy sysselsetting
- Høy teknologi og kompetanse
- Rike naturressurser
- Svært god økonomi:

Dessuten er vi en stor produsent av olje og gass. Produkter som er en viktig årsak til klimautfordringene. Det burde forplikte oss ekstra til å gå foran. Hvis ikke vi viser vei, hvem skal da gjøre det? Det handler om vår troverdighet.

For det femte: Våg om nødvendig å bli upopulære. Timingen å komme med dette foran valget hvor dere nettopp kjemper om popularitet, er ikke god. Men viktige spørsmål og verdier har sine omkostninger. Hvis ikke er de heller ikke verdt noe. Den godeste Paulus snakker om faren ved å tale om «det som klør i øret.» Sannheten er: Vi må legge om deler av vår måte å leve på, både som enkeltmennesker og gjennom politiske føringer og vedtak.

Filosofen Wittgenstein sa en gang:

«I fremtiden kommer ikke mennesker til å vise sin storhet ved det de gjør, men ved det de avstår fra å gjøre.»

Den minste – først

KRONIKK I REGION- OG LOKALAVISER I NIDAROS, OLSOK 2013
AV BISKOP TOR SINGSAAS

«Det hviler en hellighet over menneske og skaperverk»
Et samfunns humanitet blir vurdert ut fra hvordan de minste
og mest sårbare blir tatt vare på.

Nå ved Olsok blir vi påmint vendepunktet i synet på hva et menneske er verd. Kristenretten vedtatt på Mostertinget i 1024, stadfestet det nye menneskesyn. Det mest kjente av endring, var forbudet mot å sette uønskede barn på skogen. «Spelet om heilag Olav» på Stiklestad har dette blant annet som sentralt tema. Men kristningen av Norge kunne være brutal. En kan med rette spørre om hvor troverdig dette nye synet på mennesket var, når en så hva et menneskeliv ellers var verd? Avstanden fra liv til død var kort hvis en satte seg i mot kongens og makthavernes vilje.

Nå er det viktig å ha som perspektiv at vendingen fra «den gamle sed» til «den nye» tok tid. Ættesamfunnet som ga beskyttelse for sine egne med sin æreskodeks, hadde sin begrunnelse i den norrøne gudelære. Det var et voldelig samfunn hvor blodhevn var en æressak.

Dette lå dypt forankret i folkelivet. Kristningskongene hadde møtt noe helt nytt. Barmhjertighet, nåde og respekt for selv den minste, uavhengig av slekt og ætt, var nerven i det kristne budskap. Men kongene var forståelig nok mye fortsatt «i det gamle». De anvendte den gamle maktes metoder for å innføre det nye. Slik skulle det bli i hundreår videre. Det tar tid for den kristne nåde og barmhjertighet å ta bolig i kropp, tanke og hjerte, - før kjærlighetens evangelium viser seg virkekraftig og troverdig i handling som i ord.

I vår tid strever vi fortsatt med det samme, selv om maktens utøvelse skjer i helt andre former og kommer til anvendelse og uttrykk på helt andre måter.

Hvordan skal Jesu Kristi kjærlighets budskap ta bolig i oss, og mellom oss?

Gjennom hele kirkehistorien har Jesusfortellingene fra Det nye testamente blitt fortalt og lest som korrektiv til alle makthavernes handlinger, særlig dersom de påstår å handle i Guds navn. De er nødvendige «motfortellinger» til herskernes egne fortellinger og historieskriving. Kristus levde ut kompromissløst at «den minste først», «de svakeste foran alt». Alltid når han kom til en ny by, søkte han opp de utstøtte og marginaliserte og ga dem all oppmerksomhet og støtte. De fikk sin verdighet bekreftet som mennesker. Med Kristus ser vi at det «hviler en hellighet» over menneske og skaperverk.

Frans av Assisi på 1200-tallet ble et viktig korrektiv til den rådende makt i kirka, gjennom at han leste og forstod Jesusfortellingene på en radikal måte. Han oppdaget på ny, og levde ut Jesu budskap om «den minste først». Dette førte til en folkebevegelse nedenfra som fornyet kirka. Det samme skjedde med reformatoren Martin Luther på 1500-tallet. Han gjenoppgad det sentrale i evangelieberetningene og Paulusbrevene, og løftet dette kraftfullt fram som en sterk røst nedenfra. Dette førte til splittelse i den vestlige kirke.

Olavsarven, Olavshistorien og Olavsfortellingene som står sentralt under Olsok, trenger stadig å bli lest kritisk i lys av

Jesusfortellingene. Olavsarven kan og stå i fare for å representere nasjonens religiøse og politiske heroiske historie, hvor det herskende etnisk norske legitimerer sin rolle og status som dominant i kirke og samfunn. De kan slik gi næring til en tvilsom nasjonalisme. Disse fortellingene har tidvis fungert som undertrykkende overfor de som ikke tilhører det etnisk norske.

Samene og taterne og andre i landet har kjent seg fremmedgjort når disse fortellingene er blitt ritualisert i kirka. De har opplevd å bli satt utenfor det kristne fellesskapet, fordi de ikke kjente igjen noe av sitt eget. Da er det nødvendig å lete etter, og løfte fram Olavsfortellingenes universielle karakter. I Olavsfortellingene finnes nerven fra Jesusfortellingene; «den minste - først» - «den undertrykte skal vernes» - «den husløse og fremmede skal hilses velkommen inn». I Kristus er menneskeheten ett. Dette er «motfortellingen» når Olavsarven oppfattes som heroisk, patriotisk og ekskluderende. Olavsfortellingene er «Kristus- og helgenfortellinger» slik fortellertradisjonen i middelalderen formidlet og forstod dem. Men de trenger å stå i kontinuerlig kritisk kontakt med Jesusfortellingene slik vi møter dem i Det nye testamente.

Alle mennesker er medsendt «en hellighet» av sin Skaper. Dette er sentralt i den kristne tro. Vi merker denne helligheten på avstand når vi kommer vårt medmenneske i møte. Vi kan merke etterpå om vi behandlet hverandre med verdighet, eller om den ene ble krenket, «gjort liten». Spørsmålet er om vi bekrefter hverandres «hellighet»? Ordet «hellig» betegner noe som ukrenkelig, dyrebart og umistelig, noe som ikke må vanæres, men behandles med ærefrykt og dyp respekt. I den kristne tradisjon er hellig/hellighet særlig knyttet til Gud og hans vesen og egenart.

Moses fikk beskjed om å ta av seg skoene da han stod foran den brennende busken i ørkenen som Gud talte ut fra. Han stod overfor «Den hellige». I kristen teologi er «hellighetsbegrepet» og knyttet til menneske og skaperverk. Vi utfordres til å møte ethvert medmenneske med den respekt Moses gjorde overfor Gud i ørkenen. Vi står overfor «det hellige» i møte med den andre. Dette er ærefrykt for livet.

Alle mennesker er medsendt «en hellighet».

Jesusfortellingene bærer med seg dette synet på ethvert menneske. Dette er utfordrende når vi står overfor et annet menneske som er kommet hit annensteds fra, og som ber om medmenneskelighet. Hvordan respekterer og bekrefter vi dets «hellighet», medsendt som beskyttelse fra Skaperen? - Romfolket, - asylbarna, - flyktingene, - de fattige og de marginaliserte og sårbare vi møter? Dette menneskesyn er tenkt å gi beskyttelse for oss alle. Alle trenger vi å få bekreftet vår «hellighet» som mennesker. Det er dette som gjør medmenneskeligheten så dypt meningsfull.

Også naturen, skaperverket er omgitt av «hellighet», og skal møtes og forvaltes med varsomhet og respekt. En utfordrende tanke når vi opplever mer og mer å leve på «en såret jord». Jordan har og sin «urørighetssone». Vi må ha en levemåte og forvaltning som respekterer og viser varsomhet overfor de fine og sårbare grenser som er gitt for alt liv på jorda.

Dette er utfordringer som springer ut av Olsok sitt religiøse budskap, som henter sin inspirasjon fra Jesusfortellingene.

Velsignet Olsok.

Når jord og himmel møtes her

TALE PÅ MIKKELSMESSKONFERANSEN, 24. SEPTEMBER 2013
AV BISKOP HELGA HAUGLAND BYFUGLIEN, BISPEMØTETS PRESES

Denne konferansen har fått en vakker og meningsbærende overskrift som samler de ulike tema som skal belyses. MI - KA – EL: Hvem er som Gud? Symbolet for Mikkelmesse på primstaven er vektskål med veiing av godt og vondt

Med oppmerksomhet og lys på gudstjenestene og menighetene er sitatet fra den vakre kirkesalmen til Gerd Grønvold Saue midt i sentrum av hva gudstjenesten er: Et møtested mellom himmel og jord – mellom den treenige Gud og mennesket.

Den lokale kirken samles som et gudstjenestefeirende menighet. Der lovpriser og bekjenner fellesskapet og tar imot nådens gaver og sendes ut med fred. Og der får menigheten oppdraget om å være en neste.

De senere årene har arbeidet, oppmerksomheten og utviklingen av gudstjenesten i Den norske kirke på alle måter vært det store samlingspunktet i menighetene. Det har vært overveldende. Da har jeg ikke glemt verken trosopplæring eller diakoniplan eller kirkemusikalsk plan – for etter mitt skjønn har alle disse sitt sentrum og sitt utspring og sitt mål i gudstjenesten – der skjer den hellige dåpen, der deler vi nattverden og der tar vi imot Guds nåde og sendes ut for å tjene.

I møter med menighetsråd og medarbeidere gjennom visitaser og kurs er dette min klare erfaring: I små og store menighetsråd har dette vært tema. Det er et stort og svært verdifullt engasjement for å gjøre gudstjenestene gode slik at de samler flere av

menighetens medlemmer, i langt større grad enn tilfelle er. Det er et ønske om å gjøre dem relevante og inkluderende utover en trofast kjerne. Det er nesten en nød for at alle de som sier de har gode opplevelser ved de kirkelige handlingene skal komme tilbake. I gudstjenesteengasjementet er vanlige kirkefolk mange steder pådrivere i viktige prosesser. Reformen, med alle sine vinger, er både en berikelse og en utfordring for kirken, på alle nivå.

Nå som vedtak er gjort om de aller fleste delene av liturgiene, og menighetene har fastsatt sine grunnordninger, er det gjort erfaringer og har utkrystallisert seg nye utfordringer. Med en ny salmebok klar til bruk er vi inne i en ny fase. Der er mange svært gode erfaringer, men også mange erfaringer som utfordrer oss.

Derfor er det et fortsatt behov for å utvikle og evaluere og bevisstgjøre seg på hva som fungerer godt, hva som der bør tenkes annerledes om og hva som er av ubrukt potensiale. Programmet for denne konferansen setter mye av dette på dagsorden. Det er svært viktig å fortsette samtaler knyttet til reformen, som vil bli systematisk evaluert om noen år. For vi bør ikke, ja må slett ikke, vente, med å vurdere hvordan reformen fungerer, vi bør justere før en større evaluering.

Gudstjenesten er hellig og alminnelig. Hva betyr det for hvordan vi bruker de muligheter vi har og hvordan vi gjør de gode valg i den lokale gudstjeneste?

På det er der selvsagt mange svar. Helligheten ligger først og fremst i at Gud møter oss med sin nåde og gir oss del i fellesskapet med seg og alle de som er til stede. Her skjer hellige handlinger i dåp og nattverd, bønn og lovprisning. Som følge av dette feires gudstjenesten med verdighet, respekt og med skjønnhet og vakre uttrykk. Helligheten er også knyttet til det grensesprengende fellesskapet som høvler ned ulikheter mellom folk, fordi alle er der på samme vilkår og tar imot Guds nåde. Helligheten er dypest sett knyttet til Guds grenseløse nåde. Ingen eier gudstjenesten og ingen har rett til å støte noen bort. Slik sett er det en dyp sammenheng mellom sentrum – evangeliet – og opplevelsen av terskelen – eller det alminnelige. For hva er det alminnelige og hvordan oppleves det av de som deltar i gudstjenesten? Om det vil der være mye mer kontroversielle meninger.

Og jeg har gjennom min prestetid alltid vært utfordret av de som kjenner seg fremmed og ikke inkludert i det som skjer. Mange forteller at gudstjenestedeltakere har fortalt de bruker av – knapp en så snart ordene kommer, særlig når prekenen starter. Som en sa til meg etter en sørgegudstjeneste: «Det var veldig bra det du sa, men jeg falt av når du kom til det religiøse.» Jeg tror det er mange som opplever dette: Ikke fordi de ikke ønsker å få med seg innholdet, men fordi de ikke får tak i det som om sies, da hjelper det ikke at alt er teologisk korrekt.

Jeg vil ikke la den utfordringen falme. Jeg synes ikke noen skal nedskrive betydningen av det.

Det har vært flere interessante oppslag den siste uken om kirkens kommunikasjon og språkbruk. Det vil også bli løftet frem ved konferansen her.

I en bok som ble omtalt i VL på torsdag, med tittelen «Kristen tro – oppdatert» belyses den kristne språkbruker. Forfatterne – prestebrorene Nyhus sier: «Det gir en fellesskapsfølelse å mestre dette særskilte språket og kjenne kodene. Men kirken er noe mer enn forening av likesinnede: den skal være

universell. Jeg synes det er påfallende hvor lite sensitive man kan være for dette. I verste fall kan det hindre nordmenn i å oppdage troen.» Eller vi kan si: Alminnelig.

Og forrige uke var det også oppslag om en bok som drøfter og er til dels kritiske til hvordan bønnespråket er endret og dermed gudsbildet og menneskesynet – viktige perspektiv som må holdes sammen. Uten å gå videre inn på det, har det vært en intensjon med reformen både å gjøre den stedege og her og nå relatert. Det er ganske krevende – og alle som har jobbet med de nye bønnene, vet det. Det er i alle fall en svært viktig samtale: Hva betyr involvering i dette perspektivet? For i vårt arbeid med gudstjenesten må dette få oppmerksomhet. Det handler ikke etter mitt skjønn om at språket skal forflates eller at poesien skal bort til fordel for daglige ord ei heller å nedvurdere betydningen av faste formuleringer.

Men det handler om å ta på alvor det alminnelige, på hva som skaper gjenkjennelse og dermed deltakelse og som er tilgjengelig for de fleste. Gudstjenesten er sterk og kraftig kommunikasjon – på godt og vondt.

Og vi som har vårt ansvar og vårt arbeid knyttet til gudstjenestefeiring har grunn til å være skjerpet på dette: Hvordan skal vi forvalte stedegehet og fleksibilitet i møte med de ulike alternativene i liturgien når vi erkjenner at kjernen av de som kommer regelmessig til gudstjeneste er blitt mindre og de som er kjernen kommer sjeldnere? Jeg tror dette er for lite reflektert, kfr. Floraen av liturgisk musikk.

Nå er det like før vi skal lansere den nye salmeboken – en gave til kirken vår. Den er både økumenisk og har et stort spenn når det gjelder uttrykk. Det gleder jeg meg veldig til. Jeg håper at det vil fornye salmesangen i vår kirke. Det innebærer også utfordringen til å ha en bevissthet om hvor mange salmer som skal synges som fellessang – ikke er noe så inkluderende, er så mye trospraksis og så skaper så mye hengivenhet som salmesang.

Jerusalem – fredens og rettferdighetens by

MOSS KIRKEAKADEMI, 24. SEPTEMBER 2013
AV BISKOP ATLE SOMMERFELDT

Når vi vet at mange fortsatt synes «Måne og Sol» er en ny salme – hvordan skal vi synge inn nye salmer, så menigheten blir kjent med den skatten salmene er for vår kirke og vår kirkelige tradisjon?

Skal vi utvikle en salmekanon? Bispemøtet har vært opptatt av dette, og dette kan følges opp på ulike måter i bispedømmene og helt lokalt. Hva skal vi bevisst synge inn av det «nye?»

Og jeg vil gi en liten utfordring til kirkemusikerne: Mange av oss, er fryktelig glad i orgel. Men vi er også glad i andre musikalske uttrykk – selv vi som er over 60, er vokst opp med rytmer og andre instrumenter enn dronningen blant dem. Det er alminnelig med gitar og rytme. Og jeg tror det var også mye av det som var bakgrunnen for UKM – vedtaket om reform.

Jeg spør- og aner svaret: Har vi beveget oss for langt bort fra det de ønsket seg?

Gudstjenesten er hellig og alminnelig. Den har også fått en lav terskel – i betydningen at å feire dåp og konfirmasjon starter med at hele selskapet kommer til kirke.

Det er en utrolig utvikling gjennom ganske få år. Det er en stor mulighet til å formidle det hellige og det alminnelige vi er sammen om i gudstjenesten.

Det rare er at det er så utrolig få som kommer tilbake før neste tilsvarende familiebegivenhet. Trolig handler det om mye.

Men det vi vet er at gudstjenestene er det som har lavest terskel og høyest oppslutning av alt vi har av aktiviteter i kirken.

Jeg tror at i fremtiden er spennet mellom hellig og alminnelig viktig å utforske og utvikle, så den gudstjenestefeirende menighet der folk bor, blir ennå større. Der nabokirker kan arbeide utfyllende i forhold til hverandre og der det er rom for å reflektere i større grad over målgruppen for gudstjenestene.

Visjonen om hovedgudstjenesten trenger ikke hindre dette. For gudstjenesten er stedet for fellesskap, bønn og lovprisning – møtet mellom himmel og jord –

Og svar på menneskers lengsel etter tilhørighet, behov for ord og sted for klage og takk....det er nådens og gledens sted. Der mennesker er, der de bor og der de er i sitt liv..... Det er der det hellige og alminnelige er.

Lykke til med en spennende og viktig konferanse.

Fredens og rettferdighetens by

Jerusalem er knyttet til de flotteste visjonene for fred

og rettferdighet: I Jesajas andre kapittel heter det:

« I de siste dager skal det skje.. at mange folk skal dra av sted og si: kom , la oss gå opp til Herrens fjell, til Jacobs Guds hus. , så han kan lære oss sine veier og vi kan ferdes på hans stier. For lov skal ut fra Sion, Herrens ord fra Jerusalem.»(Jes 2,3)

Profeten Jeremia beskriver denne lovens innhold slik: «Gjør veiene og gjerningene deres gode, så vil jeg la dere bo på dette stedet. Stol ikke på de falske ordene: Herrens tempel, Herrens tempel, Herrens tempel. Men om dere virkelig gjør veiene og gjerningenes deres gode, om dere gjør rett mot hverandre, ikke undertrykker innflyttere, farløse og enker, ikke utøser uskyldig blod på dette stedet og ikke følger andre guder til skade for dere selv, da vil jeg la dere bo på dette stedet».(Jer 7,3-7)

På historiens siste dag skal Herren »dømme mellom folkeslag og skifte rett for mange folk. De skal smi sverdene om til plogskjær, og spydene til vingårdskniver. Folk skal ikke løfte sverd mot folk, ikke lenger læres opp til krig.»(Jes 2,4)

Og visjonen avsluttes med en utfordring og oppfordring: «Kom, Jacobs hus, la oss vandre i Herrens lys». (Jes 2,5)

Det nye testamentet avsluttes med håpet om det nye Jerusalem som skal stige ned fra himmelen og «Guds bolig skal være hos menneskene. Han skal bo hos dem og de skal være hans folk, og Gud selv skal være hos dem. Han skal være deres Gud. Han skal tørke bort hver tåre fra deres øyne, og døden skal ikke være mer, heller ikke sorg eller skrik eller smerte. For det som en gang var,

er borte.» (Joh Åp 21,3-4)

Men Jerusalem's historie er vel så mye preget av konflikt, maktkamp, undertrykkelse og krig. Hele eller deler av byen har vært lagt i ruiner. Dette henger både sammen med dens strategiske geografiske posisjon mellom øst og vest og nord og sør, og med dens symbolske betydning som religiøst kultsted for kananeere, jebusitter og filistere før Abrahams tid, og så som sentral religiøs by for alle Abrahams barn, jøder, kristne og muslimer.

En by – tre religioner

For de tre abrahamittiske religionene spiller Jerusalem en stor og sentrale rolle. Alle tre religioner vil kunne slutte seg til overskriften om at Jerusalem er en hellig by. Men hennes hellighet er forstått ulikt.

For kristne er byen hellig fordi det var i denne byen de viktigste begivenhetene fant sted, først og fremst Jesu død og oppstandelse. I kristendommen har Jerusalem i tråd med Jesu ord til den samaritanske kvinne i Joh 4, 21 ikke betydning som kultsted. Hellige steder er knyttet til der den korsfestede og oppstandne lever og er tilgjengelig. Dette skjer i kirkens rom, og er ikke begrenset til et bestemt, geografisk sted. Det er i første rekke det himmelske Jerusalem, som kirken er en avglans av i verden, som er kristendommens viktigste tale om Jerusalem og som Johannes Åpenbaring uttrykker så inntrykksfullt..

Kristendommens forankring av Guds åpenbaring til en historisk og stedbunden person i Jesus fra Nasareth, gjør allikevel at de steder som knyttes til hans virke får en betydning og har hatt det i alle fall helt fra Konstantins tid. Dessuten er kirkens

bevegelse til jordens ender forankret i Jerusalem som stedet for kirkens konstituering pinsedag og som utgangspunkt for kirkens sendelse til verden.

En bevegelse med kristne innslag, er den kristen-sionistiske bevegelsen, i Norge representert ved bl.a. Karmelinstituttet og Den kristne ambassaden. Denne bevegelsen ser Jerusalem i endetidsperspektiv og knytter sin tro til staten Israel og det en mener er denne statens plass i Guds frelsesplan. Det er utydelig hvordan forholdet mellomtroen på staten Israel og bekjennelsen til Den treenige Gud og Kristus som den bibelske åpenbarings tolkningsnøkkel i den kristne tro er. Kristensionistene mener at vi lever meget nær Jesu annet komme og vil legge til rette for at dette kan skje i vår levetid, først og fremst ved å bidra til at det de leser som profetiske løfter til det jødiske folk, kan bli gjennomført av dagens israelske stat. Deres bidrag er også ment å forberede dette komme ved f.eks. å finansiere bosetninger i det de anser som Davidrikets land, foreløpig på hele Vestbredden, selv om de er ulovlig etter israelsk lov og planlegging av byggingen av et tredje tempel på tempelhøyden i Jerusalem. Da kan Jesus som Messias ha en bolig han kan regjere fra. Anne Sender, tidligere leder av Det mosaiske trossamfunn i Norge, har rett når hun sier at det i denne forståelsen av profetiene i siste konsekvens ligger massedrap på jøder og et Midt-Østen i flammer. Hun sier i mandagens Vårt Land: «Det oppleves ganske utrivelig at kristnes endelige mål bare kan nåes under forutsetning av at jødene nesten utslettes igjen. Kristen etikker taper mot spekulasjoner»...

For muslimer er Jerusalem først og fremst et hellig sted. Dette stedet er fjellet Muhammed på mystisk hvis reiste til og som han ble tatt opp til himmelen fra. Dette skjer på samme klippe som Abraham ble bedt om å ofre Isak (i islam Ishmael) og det er her Gud vil holde dom. På denne klippen står Klippemoskeen og siden Islam ser seg selv som fullendelsen av både kristendom og jødedom, er stedet også knyttet til tempelhøyden der jødernes andre tempel var. I islamsk fromhet har derfor klippen i Jerusalem hatt en stor betydning helt siden slutten av 600-tallet. Klippemoskeen regnes da også som islams vakreste bygg.

For jøder er det byen i seg selv som er hellig og sentrum i deres religiøsitet. Jerusalem er ankerpunktet og står som stedet der et folk som helt siden 500-tallet f.kr. har vært jaget, ydmyket og massakrert skal få sin endelig oppreisning. Det jødiske folk er Jerusalems døtre og jødisk religiøsitet kan ikke tenkes uten denne forankringen, lengselen og tilknytningen til Jerusalem. Også i jødedommen spiller Jerusalem en helt sentral rolle ved historiens slutt fordi Messias skal åpenbare seg i Jerusalem og Gudsvisjon for jøder og alle folkeslag skal virkeliggjøres derfra. Betydningen er ulik, men for alle tre religioner er det av stor betydning at Jerusalem er tilgjengelig for dem. Ingen av religionene er avhengig av en fysisk tilgjengelighet, men tanken på at det ikke skal kunne være jødiske bønner ved klagemuren, kristne liturgier i gravkirken eller muslimske bønnerop fra al-aksa-moskeen, er for de tre religionene utålelig.

Diskusjonen om hvordan behovet for tilgang til de hellige stedene og dermed kontroll skal håndteres er et gjennomgående trekk ved Jerusalems historie – kanskje den viktigste fram til forrige århundre. I den historien finnes både de frykteligste fortellingene om eksklusivitet og de fineste eksemplene på inkluderende samliv. Alle de tre abrahamittiske religionene har både ekskluderende og inkluderende sider, og disse utfolder seg med særlig tydelighet i Jerusalem.

En by – to folk

I dagens situasjon er Jerusalem sentrum i de politiske forhandlingene mellom israelere og palestinere. Det er hvilken posisjon Jerusalem skal ha for de to folk, som er dagens politiske debatt. Den religiøse betydning av Jerusalem i de tre religionene, er en viktig komponent i denne politiske striden, men maktpolitikk viser seg å være sterke enn religiøse synspunkter, også i Jerusalem.. Politiske bevegelser knyttet til alle tre religionene har utviklet Jerusalems posisjon i sitt politiske prosjekt. Dessverre er disse politiske prosjektene i begrenset grad preget av visjonen om Jerusalem som et sted for alle folkeslag og der Guds visjon om fred og rettferd gir alle tilgang til sine hellige steder og får mulighet til å leve et liv i sikkerhet og velferd.

Det finnes for det første en ekstremt eksklusiv retning i alle tre religioner – dersom vi regner kristensionistene til den kristne siden.

I islam innebærer dette at alt landområde som har vært under islamsk kontroll, må forbli under islamsk kontroll. Det betyr at selv om Jerusalems hellighet først og fremst er knyttet til tempelhøyden, omfatter helligheten hele det tradisjonelle Jerusalem siden islam har behersket landområde i mer enn 1000 år. Dessuten er mange muslimer begravet i Jerusalem for å være nærmest mulig Gud på oppstandelsen dag. Det var motstanden mot å tenke noe annet enn kontroll over hele Jerusalem som mange observatører mener var grunnen til at Arafat ikke godtok Clintons Camp David avtale. Hamas er den fremste eksponenten for denne tenkemåten i dagens situasjon på islamsk side, men har en rekke mer ekstreme grupperinger utenfor seg.

På jødisk side finnes det ekstremister som forbereder å bygge det tredje tempel og om nødvendig rive de to moskeene. De tenker at Jerusalem er det jødiske folks eksklusive hovedstad og andre hører ikke hjemme der. Okkupasjon, fordriving, oppkjøp er metoder som anvendes. Tradisjonelt har dette vært en meget liten minoritet i det jødiske og israelske samfunnet, men en del av deres handlinger, særlig okkupasjon av palestinsk eiendom, er i følge israelske menneskerettighetsorganisasjoner ikke i tilstrekkelig grad blitt hindret av israelske myndigheter, verken i Jerusalem eller på Vestbredden. De bidrar, som Hamas, til en sterk polarisering i Israel. Kretser i dette miljøet sto for eksempel bak mordet på statsminister Rabin som ble ansett som en forræder, og organiserer daglig vold og trakassering av palestinere. Kristen-sionistene deler disses politiske perspektiver og har gjennom rause økonomiske bidrag bidratt til at denne bevegelsen har fått større oppslutning de senere årene.

Hovedposisjonene både på israelsk og palestinsk side, er for det andre, ikke med nødvendighet eksklusive i betydningen at de må føre til etnisk rensing av den andre part. Begge parter vil ha Jerusalem som hovedstad, tilgangen til hellige steder må sikres for alle og kontrollen over de hellige steder må organiseres slik

at den andre part ikke har mulighet til å hindre den andres tilgang. Israels posisjon er at Israel skal ha full råderett over hele Jerusalem og at Jerusalem bare kan være hovedstad i en stat. Men dette er å regne som utgangspunktet i forhandlingene og Israel har ved gjentatte anledninger vist seg villig til å modifisere denne posisjonen.

Palestinernes posisjon er at Øst-Jerusalem, dvs den delen som Jordan kontrollerte før 1967, skal kontrolleres av den palestinske staten og være hovedstad i denne. De vil hevde at den palestinske befolkningen som faktisk har bodd i dette området i meget lang tid, alltid har sett på Jerusalem som sin viktigste by, bl.a. var det over 100 undervisningsinstitusjoner der på 1300-tallet og siden 1800-tallet har kulturelle, politiske, utdanning og helse institusjoner for befolkningen vært i Jerusalem – i tillegg til at Jerusalem er svært sentralt plassert geografisk på Vestbredden. De vil også fastholde at folk må få vende tilbake til de 8 palestinske nabolagene i Vest-Jerusalem som de flyktet fra og/eller ble fordrevet fra i 1948. I forhandlingene har palestinerne visst vilje til å modifisere denne posisjonen. Israelerne vil ha tilsvarende krav til de 2 nabolagene der jøder måtte flykte/ble fordrevet fra i 1948. I dagens Jerusalem kan vi se hvordan bosettere nå tiltar seg boret i noen av disse.

Den viktigste symbolsaken – med betydelig realitet i seg, er kontrollen over tempelhøyden og klagemuren. Alle bevegelser fra israelsk side som kan antyde et ønske om å utvide sin tilgang til tempelhøyden over bakken, under bakken eller langs høyden, blir sett på med meget stor skepsis og utløser med jevne mellomrom opptøyer blant muslimer og palestinere.

Den andre utfordringen er at israelske myndigheter gjennom bygging av bosettinger og muren som er svært synlig i Jerusalem, skaper såkalte «Facts on the ground». Disse gjør det i praksis umulig at Jerusalem kan ha noen annen myndighet enn Israelsk. Dette er i tråd med Israels ensidig beslutning i 1980 om at et forenet Jerusalem er Israels hovedstad. Denne ensidige erklæringen er bakgrunnen for at de fleste land, inkludert Norge, har sin ambassade i Tel Aviv.

På tross av store utfordringer og uenigheter er innenfor denne hovedstrømmen at løsningen må finnes der en i en eller annen form anerkjenner hverandres tilstedeværelse og politisk styring i Jerusalem. Eller for å si det på en annen måte: en eller annen form for deling av Jerusalem.

Den tredje posisjonen innebærer at Jerusalem overlates til det internasjonale samfunnet og blir styrt av dette. FNs delingsplan fra 1947 og resolusjon 185 fra 1947 og resolusjon 303 fra 1949 legger opp til en slik løsning. I miljøer knyttet til kirkene og dialogmiljøene mellom de tre religionene har denne løsningen, knyttet til kjerneområdene med de hellige stedene, fortsatt en viss aktualitet, men den har liten støtte så langt i de respektive politiske lederskap. Men i forhandlinger i Midt-Østen kan intet utelukkes i utgangspunktet.

For menneskets skyld

Kirkelederne i Jerusalem utarbeidet en erklæring i 1994 i etterkant av at Oslo-avtalen hadde åpnet opp Jerusalem som et legitimt tema i forhandlingene. Det er en viktig side av Oslo-avtalen som sjelden løftes frem. Inntil da hadde den israelske posisjonen vært at deres vedtak fra 1980 ikke kunne gjøres til gjenstand for forhandlinger. I denne uttalelsen heter det: « Jerusalem har hatt en lang, begivenhetsrik historie. Den har kjent tallløse kriger og erobringer, vært destruert gang etter gang, for så å bli gjenfødt på ny og reist seg fra asken. Religiøs motivasjon har alltid gått hånd i hånd med politiske og kulturelle aspirasjoner og har silt en fremtredende rolle. Denne motivasjonen har ofte ledet til eksklusivitet, eller i det minste til overlegenhet av ett folk over et annet. Men enhver eksklusivitet eller enhver menneskelig overlegenhet er imot den profetiske karakter Jerusalem har. Dens universelle kallelse og appell er å være en by båret av harmoni blant alle som lever i den.»

Ved slik å hente frem profeten Jesajas visjon om Jerusalem legger de grunnlaget for prosessen som må iverksettes for å skape Jerusalem til en by som lyser for folkeslagene som et eksempel på fred og rettferdighet. Det er uten tvil en rolle verden trenger i en tid der mange religioner og etniske grupper – også i Norge

for øvrig – utvikler ekskluderende ideologier som fører til stadige konflikter.

Det første er derfor at det politiske og religiøse lederskapet må avgrense seg helt tydelig fra de ekskluderende bevegelsene. Deres visjoner er ikke en visjon for Jerusalem som folkeslagenes by, men som en by der andre enn egen religion og etnisk gruppe helst bør forvises, i alle fall reduseres til annenrangs innbyggere. På dette punktet kan man lære mye av forhandlingssprosessen i Sør-Afrika der partene ikke lot ekstremistene sette dagsorden, selv om den politiske volden økte sterkt.

Det andre er at de politiske lederne må lytte til de religiøse lederne som gjennom mange år nå har maktet gjennom det religiøse rådet – fasilitert og støttet av Mellomkirkelig Råd, finansiert av norsk UD og ledet av prost Trond Bakkevig – å etablere en forståelse for at alle tre religionene har legitime interesser i Jerusalem som må respekteres og beskyttes. I dette arbeidet og i andre dialogfremstøt, finner man frem til tekstene om fred og rettferdighet i de tre religionene.

For det tredje må de to partene akseptere at den andres frykt og mistenksomhet har grunnlag i faktiske erfaringer med den andre. Det er ingen tvil om at jødene har vært marginalisert i Jerusalem og at delingen av Jerusalem fram til 1967 da klagemuren i realiteten var stengt for jødene, skaper liten tillit til andres kontroll over den delen av Jerusalem. Tendenser i palestinsk retorikk om at det i grunnen aldri har vært verken jøder eller noe tempel i Jerusalem, drar i samme retning. Israel må på den andre siden forstå at sårene etter tvangsflytting og opplevelsen av aldri å bli behandlet med likeverdighet for loven – for å sitere den tidligere Jerusalemborgermesteren Teddy Kollek – og ikke minst den massive ekspansjonen av israelske bosettinger i Øst-Jerusalem på land internasjonalt anerkjent å høre til Vestbredden og derfor palestinsk, ikke skaper tillit. Når kristne palestinere opplever store restriksjoner på besøk til Jerusalem, og i beste fall ydmykende grenseoverganger, blir dette forsterket.

Den store utfordringen er at denne gjensidige mangelen på tillit deles av befolkningen og kan lett mobiliseres dersom det skulle komme til en forhandlingsløsning

Å skape fred og rettferdighet i Jerusalem er helt nødvendig for å skape sikkerhet og anerkjennelse for staten Israel, stabilitet for den palestinske befolkningen og fred i Midt-Østen. De religiøse og politiske lederne i Israel og Palestina har et meget stort ansvar. Men det har også det internasjonale aktører, politiske og religiøse.

Jerusalem er for viktig for menneskeheten til at den kan overlates alene til lokale aktører. Religiøse aktører har ikke makt, men spiller en meget viktig rolle mellom politiske ledere og befolkningen. Vårt ansvar er nå i alt vi gjør utenfra å støtte de kreftene i religiøse og sosiale bevegelser i Jerusalem som arbeider for en inkluderende visjon for byen. Vi må arbeide for at de kreftene som maktet å ødelegge Oslo-prosessen ved mordet på Rabin, aggressiv bosettingspolitikk og selvmordsbomber, ikke igjen skal få sette dagsorden.

Vi kommer ikke til å oppleve at Jesajas visjon blir realisert, men vi kan realisere at våpnene ikke brukes og at lov og rett sørger for at det gode liv for alle blir forsterket og menneskets hovmødige tro på at en selv sitter med alle nøklene og alle rettigheter blir svekket.

Gravkirken i Jerusalem er midt i sitt virvar allikevel en bygning der en har klart å lage avtaler om disposisjonsrett og tilstedeværelse slik at alle har tilgang. Mangfoldet er synlig og gir en følelse av aksept av forskjellighet uten at noen oppgir sitt eget. Beslutningen om å la en muslimsk familie ha nøklene var en ytterligere sikring mot at noen blir dominerende. Av og til blir det strid. Men rommet er bevart i mange hundre år. Slik løser Jerusalem sin forskjellighet. Måtte dagens politikere se at det er i en slik avtalefestet gjensidighet byen finner sin løsning. Det er dette som er å følge Jesaja og vandre i Herrens lys.

Hva har preget og preger den kirkelige debatten?

ÅPNING AV LUTHERSK KIRKETIDENDE JUBILEUMSSEMINAR, 25. SEPTEMBER 2013
AV BISKOP HELGA HAUGLAND BYFUGLIEN, BISPEMØTETS PRESES

Luthersk kirketidende har vært et viktig forum for debatt i 150 år. Det kan vi feire med stor glede. Det gir mulighet til en refleksjon over den kirkelige debatten som er nødvendig for kirken og bidrar kanskje til å skape et bedre debattklima for kirken i fremtiden.

Innledning

Spørsmålet som danner overskriften for mitt innlegg, er det selvsagt umulig å gi et entydig svar på. Det finnes jo ikke ett enhetlig debattklima i kirken. Det finnes heller ikke en debatt. Ulike debatter har ulike særpreg. Noen debatter er viktige, uten å være særlig krevende for vi lever ganske godt med meningsforskjeller. Det er ikke med nødvendighet grunne debatter, men har tema som gjør det greit med ulike oppfatninger. Men andre er veldig vanskelige, også fordi de berører noen grupper av personer, som gjør at de kan oppleve å bli objekter for andres bibeltolkninger.

Likevel vil jeg spørre: Lar det seg kanskje gjøre å fange opp noen typiske trekk, eller noen eiendommeligheter, ved de kirkelige debattene? Jeg vil i denne innledningen trekke fram to debatter som jeg mener har noen slike felles utviklingstrekk, nemlig debatten om kvinners prestatetjeneste og debatten om homofilt samliv, inkludert ekteskapsforståelse. På en særlig måte har disse to debattene preget norsk kirkeliv de siste 60 årene. De forteller oss noe om hvordan kirkelig diskusjoner har en tendens til utvikle seg.

For meg er disse debatten særlig interessante fordi jeg selv har stått og står midt opp i begge. Den ene er vel mer eller mindre

tilbakelagt, nemlig kvinneprestebatten; den andre pågår med full styrke.

Kan vi si noe om hva som har stått sentralt i de to debattene? Har de noen felles utviklingslinjer?

Debatten om kvinnelige prester

La meg begynne med debatten om kvinnelige prester. For to år siden, i 2011, feiret vi 50 års jubileum for den første kvinnelige presten i Den norske kirke. Det gav oss anledning til å reflektere over debatten. I 1961 ble Ingrid Bjerkaas, som første kvinne, ordinert til prest i Vang kirke i Hamar bispedømme av biskop Kristian Schjelderup.

Årene som har gått siden den gang, har ikke bare vært en 50 års historie om kvinnelige presters tjeneste i Den norske kirke. De har også vært en 50 års historie med stor strid og intense debatter, som har bølget, men som var merkbar langt inn i 90 – tallet.

Debatten var på ingen måte ny i 1961. Men med en aktiv forberedelse til den første kvinnelige ordinasjon økte temperaturen betydelig. Dette får vi et tydelig signal om nettopp i Luthersk kirketidende nr. 5/1961. I dette nummer finner vi en uttalelse fra seks av ti biskoper i Den norske kirke hvor det blir tydelig slått fast at de «fant det umulig å forene kvinnelig prestatetjeneste med Det nye testamentets grunnholdning og med dets direkte utsagn.»

Luthersk kirketidende var med andre ord en naturlig og sentral arena for debatten om kvinnelige prester. I samme ovennevnte nummer, nr. 5 fra 1961, kan vi da også lese følgende utsagn fra bladets redaksjon:

«Hadde kirken fått rå seg selv og handlet ut fra de prinsipper som må være grunnleggende i en kristen kirke, ville vi ingen kvinnelige prester ha fått»

Begge utsagnene signaliserer at debatten om kvinnelige prester på 60-tallet var preget av harde fronter, sterke meninger og tydelige «ja» og «nei» standpunkter. Det store flertallet var uten tvil å finne på «nei»-siden, noe uttalelsen fra biskopene avdekker. Da bølgen etter ansettelsen av den første kvinnelige presten hadde lagt seg, ble det imidlertid forholdsvis stille om kvinneprestespørsmålet.

På 70-tallet tok likevel debatten seg opp igjen og fikk ny fart og giv. Bakgrunnen var at lærerrådet ved MF i 1972 avga en uttalelse om saken. Uttalelsen var delt. Det oppsiktsvekkende var at flertallet denne gangen, bare 11 år etter ordinasjonen av Ingrid Bjerkaas, åpnet for kvinnelig prestatetjeneste. Konklusjonen var at ingen av de teologiske innvendingene som tidligere var gjort gjeldende, var sterke nok til å begrunne et prinsipielt forbud.

Som student på Menighetsfakultet på 70-tallet var jeg som kvinne selv en del av stridens kjerne. Debatten om kvinnelige prester var ikke en debatt jeg betraktet fra utsiden. Det ble debattert og tematisert i kantine og auditorium. De markerte professorene var ikke på vår side – vi syntes det var deilig med Edvin Larsson som stod opp for oss, mens forelesninger om egg – og sædcellers bevegelser for å begrunne underordning, var svært provoserende. Likeledes var «store» studenters argumenter omkring «kefalestrukturen», Jesus som hode for kirken og mannen som hode for kirken, vanskelig å debattere

Debatten, som de fleste tunge kirkelige debatter, handlet for mange av oss om en dobbel lojalitet: På den ene siden handlet det om å holde kirken sammen, om å skape enhet, om å være «bibeltro». Vi, som var kvinner på MF, valgte å ta hensyn. På den andre siden handlet det om å forholde seg til det vi op-

plevde som maktbruk av Bibelen – å bli objektivert av menns tolkninger. Og det dreide seg også om vår egen opplevelse av kall, og av den positive likestilling i samfunnet. At allmenheten heiet på oss, var godt, men ikke bare det. Det kunne være fristende med billige poeng. Særlig fristende var det for oss som hadde vår lojalitet til Menighetsfakultetet og bevisst valgte å studere her, og som var og er tydelige på teologien vi lærte her. Det er lett å glemme at spørsmålet om kvinners prestatetjeneste var løftet opp som «testfrågan», prøven på bibeltro kristendom. Til tross for et spenn i synet blant lærerne på MF, foregikk der en lavmælt debatt som vi studenter – og andre - ikke fikk del i. Vi kan i dag konstatere at vi i dag er et annet sted – og kirken vår har til i dag maktet å romme ulikhetene i synet på kvinners prestatetjeneste. Det er jeg glad for. Men i blant lurer jeg på om mange har glemt hvor hard argumentasjonen var, og hvor tilsynelatende enkelt det ble for noen å skifte syn.

Debatten om homofili

Hva preger så debatten om homofilt samliv? Til forskjell fra kvinneprestebatten, er debatten om homofilt samliv på ingen måte et tilbakelagt stadium i vår kirke. Vi står tvert imot midt opp i den. I februar dette året leverte et utvalg nedsatt av Bispemøtet rapporten Sammen. Samliv og samlivsordninger i et kirkelig perspektiv. Rapporten gav nytt liv til debatten om samliv og ekteskap i Den norske kirke.

Den direkte bakgrunnen for arbeidet i utvalget var ekteskapsloven som trådte i kraft 1. januar 2009, og som gav adgang til likekjønnede par å inngå ekteskap. Den fikk blant annet som følge at partnerskapsloven ble opphevet, med den konsekvens at ekteskap i dag er eneste offentlige samlivsordning også for homofile.

Som kirkelig leder erkjenner jeg at det ikke er enkelt å gi sin tilslutning til å anbefale kirken å vedta liturgi som åpner for likekjønnet ekteskapsinngåelse i vår kirke. Beskyldninger om å bedrive vrang-lære og formidle u-bibelsk og u-luthersk teologi sitter løst, i tillegg til trusselen om at det vil splitte kirken. I en lederartikkel i Dagen leser vi blant annet følgende:

«Selv om det liberale flertallets intensjoner på mange måter kan være gode, kommer vi ikke bort fra at tolkningen bærer mer preg av bortforklaringer enn av tekstutleggelser. Dette svekker

Den norske kirkes bibelske forankring.» Her trues det med at det vesentligste står på spill. Det viser ikke noen forståelse for dilemmaene, og det er kraftig makt i språket. Og videre i en artikkel i Vårt Land skriver generalsekretæren i Normisjon:

«Utvalget setter spørsmålstegn ved og knytter tvil til de bibelske tekstene ... Den lutherske lære om at Skriften både er klar og tilstrekkelig for tro og liv svekkes betydelig ... Vi vil sterkt oppmuntre alle lutherske ledere i folkekirken, frikirkene og organisasjonene til å holde fast ved klassisk bibelsk og kirkelig veiledning i forkynnelse og sjelesorg. Tjen frimodig uten å la dere forme av den holdningen til Bibelen som utvalget viser.»

Utsagnene viser at debatten om homofilt samliv fortsatt er preget av harde fronter og sterke meninger. I likhet med debatten om kvinnelige prester har debatten om homofilt samliv en tydelig «ja» og «nei» – side – det er vanskelig å nyansere – selv om der er nyanser på «begge» sider.

Debatten om homofilt samliv er derfor særlig vanskelig. Faren er at den fort kan ende opp med å polarisere kirken. Som i kvinneprestebatten handler det for egen del om en dobbel lojalitet. På den ene siden ønsker jeg en debatt som holder kirken sammen og som ikke ender med splittelse. Jeg vil bestrebe meg til det ytterste med å gi det andre synet rom, og vil alltid gjøre det. På den andre siden ønsker jeg en debatt som tar på alvor at dette ikke bare er teologisk debatt, men handler om enkeltmennesker – og ikke glemme det av syne.

Endret debattklima

Når det gjelder debatten om homofilt samliv, mener jeg at den har et annet preg i dag enn for 10 – 15 år siden. Frontene var uten tvil preget av sterkere motsetninger tidligere. Kirkemøtevedtaket fra 2007, som gav støtte til biskoper når det gjelder vigsling av homofile i partnerskap, var svært viktig. Luthersk kirketidende er eksempel på endret debattklima. I etterkant av at samlivsutvalget leverte sin innstilling i februar, var det naturligvis en debatt om temaet også i Luthersk kirketidende. Redaktør Harald Hegstad og utvalgsmedlem Svein Aage Christoffersen skrev debattinnlegg preget av dialogisk tone, det samme preget bidraget fra utvalgsmedlem Svein Olaf Thorbjørnsen.

Det gir meg tro på at kirken vil overleve debatten om samlivsspørsmål i framtiden, slik den kom velberget gjennom debatten om kvinners presterjeneste. Jeg vil kjempe for at det i den pågående samlivsdebatten, som i debatten om kvinners presterjeneste, blir gitt rom for å hevde sitt syn og praktisere det.

Felles utviklingstrekk?

Det finnes flere likhetstrekk i de to debattene. Med fare for å forenkle vil jeg løfte frem følgende: Begge debattene har vært og er preget av tydelige ja og nei fronter.

Begge debattene viser at styrkeforholdene mellom ja og nei siden og hvem som har representert de respektive syn, har gjennomgått store endringer. Både på fakultetene, særlig MF, og i Bispemøtet har man beveget seg fra et overveldende nei i begge debatter: Det ble et overveldende ja i kvinneprestespørsmålet. Flere og fler sier også ja til homofilt samliv.

Innen kirken har begge debattene dreid seg om en dobbel lojalitet: Lojalitet til Bibel, bekjennelse og klassisk luthersk skriftforståelse på den ene siden. Lojalitet til fornyet forståelse av komplekse spørsmål, fornyet tolkning av Bibelen og oppmerksomheten på erfaringene fra dem som opplever at kirken rommer dem på den andre siden.

Begge er viktige symbolsaker i allmenheten og kommuniserer om kirken er en kirke for alle og hvordan kirken er åpen og inkluderende.

Det er også viktige symbolsaker for kirken og det kirkelige fellesskapet internt og er ofte brukt som tegnet på bibelsk eller tidstilpasset kristentro.

Kirkelige debatter om viktige lærespørsmål er vanskelige og intense. Det må vi ta på alvor. Det finnes ulike meninger, og vi må gi rom for disse ulikhetene. I 150 år har Luthersk kirketidende gitt spalteplass til meningsutveksling. Viktige spørsmål det er uenighet om, har vært drøftet på en saksvarende måte. Jeg håper at Luthersk kirketidende også i framtiden vil spille denne viktige rollen i vår kirke.

Skjer det noe på dypet?

INNLEGG VED LUTHERSK KIRKETIDENES 150-ÅRSJUBILEUM
AV BISKOP HALVOR NORDHAUG

Hva er likheten mellom et svømmebasseng og det kirkelige ordskiftet?

Begge steder er det mest støy der det er grunnet. Er det slik? Spørsmålet kan være verd å stille når det viktigste faglige debattorgan i DNK markerer sitt 150års-jubileum. Er det de mindre sentrale, de «grunne» sakene som får mest oppmerksomhet i den kirkelige samtale? Skjer det viktigere ting på dypet som ikke blir registrert og ikke kommentert?

For tre år siden utkom en interessant bok med tittelen «Norsk bruksteologi i endring», redigert av Pål Repstad og med bidrag fra flere forfattere. Boka fokuserer ikke den akademiske eller den kirkelige offisielle teologi, men kartlegger teologien slik den faktisk brukes, på grasrota og i hverdagen, i skolen, korsang og fromhetsliv i kirker og på bedehus. Forenklet sagt dokumenterer dette verket en tydelig forskyvning fra en «forskjellsreligion» til en «humanitetsreligion». Mens den rådende teologi tidligere satte et skarpt skille mellom Gud og menneske, med et pessimistisk menneskesyn der behovet for frelse står sentralt, så møter vi i dag mer av en «humanitetsreligion» med et vennligere gudsbilde der Gud er raus og empatisk, og menneskesynet lysere og mer optimistisk. Av dette følger en mindre regelstyrt etikk og et mer optimistisk syn på kulturlivet. Behovet for frelse blir sjelden direkte avvist, men det omtales ikke så ofte, og på en langt vagere måte enn tidligere.

Denne stikkordspregede karakteristikken får i denne sammenheng holde for å peke på sentrale endringer i norsk teologi og

kirkeliv de siste tiårene. Disse strømninger har bare unntaksvis kommet til syne som bølger på overflaten, og er derfor sjelden blitt kommentert, men de har virket desto sterkere på dypet. Det sier seg selv at svært mye av denne utviklingen har vært helt nødvendig og av det gode, og kan ikke beskrives ensidig bare som en tilpasning til «tidsånden». Snarere handler det om en nødvendig korleksjon av en for mørk luthersk-pietistisk tradisjon til fordel for en betoning av kontinuiteten mellom skapelse og frelse i tråd med sentrale elementer i klassisk kristendom fra logos-teologien i Johannesevangeliet og hos Justin Martyr, til Ireneus sin «rekapitulasjonsteologi», og videre fram til Grundtvigs «Menneske først, kristen så» og Gustav Wingrens «Skapelsen och lagen».

Men er noe i ferd med å gå tapt? Etter min mening – ja. Kristendomsforståelsen endrer seg langsomt men dypt. Det handler i stadig mindre grad om frelse der mennesket ved dåp og tro føres fra død til liv, og fra gudsforlatthet til å bli Guds barn. I stedet fokuseres Guds og vår felles innsats for sosial og kulturell utvikling av det liv som allerede foreligger i skapelsen. Kirken skal da også uten forbehold kjempe på livets side for frigjøring både politisk og kulturelt. Men der bruddet mellom Gud og mennesket tidligere dominerte, med de åpenbare kostnader det medførte; så har nå kontinuiteten tatt over på en slik måte at bruddet knapt er hørbart. Dermed dempes også det radikale evangelium om frelsen.

Når syndens brudd mellom Gud og mennesket forsvinner, blir også frelsen, dåpen og forkynnelsen i bunn og grunn gjenstand-

The power of prayer – throughout history

SANT' EGIDIO ROME 2013

COURAGE TO HOPE: RELIGIONS AND CULTURES IN DIALOGUE

AV BISKOP OLE CHR M KVARME

sløs. Evangeliet vris i lovisk retning fra revolusjon til evolusjon. Budskapet verken overrasker, gleder eller forarger. Det hele blir litt forutsigelig og kjedelig. Det blir ingen fest hjemme på gården for den bortkomne sønn, dersom han egentlig har vært der hele tiden.

Det er sjelden at noen tydelig formulerer en radikal vending bort fra den frelsesforståelse som tradisjonelt har vært ansett som det sentrale i kristen tro. Men det skjer, og da gjerne gjennom radikal kritikk av tanken om Jesu død som soningsdød. Her er det utvilsomt behov for korrigeringer av en forestilling om den hevnjerrige Gud som må blidgjøres med blodoffer. Men hele NT vitner om at Jesus på korset tar vår plass som syndere, for at vi skal få hans plass som Guds barn. Her kan jeg bare stikkordsmessig nevne den sterke linjen i evangeliene til Jesaja 53, ordet om «løsepengen» (Mk 10,45), frelsen som syndsforlatelse (Matt 1,,21; Lk 1,77), Hebreerbrevets yppersteprest-teologi og Paulus sin forståelse av forsoningen og rettferdigjørelsen ved tro.

Det har unektelig mer preg av «forskjellsreligion» enn «humanitetsreligion» når Confessio Augustana allerede helt i begynnelsen (artikkel 2) tar opp læren om arvesynden og konstaterer at på grunn av denne fødes mennesket «uten gudsfrykt, uten tillit til Gud og med ond lyst, og at denne sykdommen eller arvesynd virkelig er synd, som fordømmer og også nu medfører den evige død for dem som ikke blir gjenfødt ved dåpen og Den Hellige Ånd.» Mange av oss kjenner at akkurat slik vil vi ikke formulere oss i dag, og vi skal heller ikke gjenta akku-

rat disse ordene i en så komprimert form. Men det er bare på bakgrunn av det som her sies at neste artikkel i CA gir mening, der temaet er Guds Sønn som ble «korsfestet, død og begravd, for at han skulle forlike Faderen med oss». Den bestemte tankegangen i de første artikler i CA er gjennomgående soterologisk. Tilsvarende heter det i vår viktigste felleskirkelige bekjennelse om Kristus: «For oss mennesker og til vår frelse steg han ned fra himmelen ...»

Vi er på vei mot reformasjonsjubileet i 2017. Underveis dit bør vi ta en samtale om hva som skjer på dypt i vår teologi, og om hvordan vi best forvalter budskapet om rettferdigjørelsen av tro uten gjerninger. Her må vi sammen lete etter ord og perspektiver som folk i dag kan beveges av. Det er en krevende men definitivt ikke umulig oppgave, gitt at menneskets dypeste behov til alle tider har vært, og fortsatt er, å kjenne seg elsket uten krav.

Skulle jeg ønske meg noe for 150-årsjubilanten fremover, måtte det være at det i disse spaltene måtte skrives mer om hvordan vi forstår og utlegger evangeliet i vår tid, og kanskje noe mindre om etikken. For kristendommens tema er ført og fremst frelse. Ingen ting er viktigere enn at vi hjelper hverandre til å formidle dette inn i den tid som er vår.

To speak of “power of prayer» is in many ways a paradox and a contradiction in terms. In my tradition the body language of prayer is to bow our heads, close our eyes and fold our hands. But folded hands are not capable of action. Neither is praying on our knees or in prostration. Prayer is an expression of powerlessness. At the same time our hearts in prayer are directed towards God, the Almighty.

But this adds another paradox in our Christian tradition. What is the power of God, and how does he act and intervene in our world? With the apostles we confess that Christ, Son of God, came into our world in powerlessness and “made himself nothing, taking the very nature of a servant... humbled himself and became obedient to death» (Phil 2, 7f). It is strange in this context to speak of power.

And yet, biblical witness and Christian experience testify to the power of prayer. But it is different from the power we usually read about in history book. It is a power where prayer is more than petitions to God. At night, before going to sleep, we pray: “Into your hands, O Lord, I commend my spirit – my life.»

Prayer is communication with our Father in heaven. We listen to Him and His word, we speak and respond, and we commend ourselves to His redeeming love that is stronger than death. In prayer God leads us into new ways of being and our hands into new ways of action.

Let me give you an illustration, how the power of prayer contributed to changing Norwegian society two hundred years ago.

At that time Norway was the poorest country in Europe. Then a peasant stood up, Hans Nielsen Hauge. One day in the field, singing a hymn, he felt a strong communion with Jesus. In prayer he felt a call to break up from his farm and gather people for Bible reading and prayer.

Hauge walked through the valleys of our country, and a broad movement of lay people grew in his footsteps. More than once he was imprisoned, since his activity was a breach of State-church regulations at the time. He used to gather people in their homes. But the farmhouses became too small, and prayer-houses were built all over the country. But this was not the only effect:

Hauge taught people industrial and farming skills, initiating an industrial and farming revolution in Norway. A diaconal ministry among the sick and the poor grew up, shaping later developments of social service in our country. Many of our current missionary societies were established, for our own country as well as in foreign countries. Finally, the empowering of women and men for leadership provided a fertile ground for the development of democracy.

This movement was dubbed “the prayer-house movement». Prayer was its beating heart. On the one hand the personal and intimate communion with Christ and the response to his word and calling. On the other hand, its surprising effect – an industrial and farming revolution, missionary and voluntary ministry among the poor and the sick, empowering lay people and providing the ground for democracy. I am in no doubt

that God was present in this process over decades – acting in individuals and communities and leading them into new ways of living and acting.

In our context I am reminded that this story is similar to other movements on our contemporary and global scene – from “Base-communities» in Latin America to communities of Sant’ Egidio in Europe and other continents. And in this panel, I am eager to listen and learn from testimonies and reflections from other religious traditions.

With such stories I am not forgetting the people in Syria, the Middle East and areas where they suffer from war, famine and poverty. We are not able to solve the problem of evil with out intellect. But God has called us to overcome evil by good and to confront “the dark powers of this world ... and the spiritual forces of evil» with truth and righteousness, with the gospel of peace and prayer in the Spirit, as Pauls says (Ephes. 6, 12). To me this has a double significance related to prayer as hope – as courage to hope.

1. In 1944 during the Second World War young people in Jamaica – on the other side of the globe – were praying for a Norwegian bishop who was under arrest for his fight against the Nazi regime. Eventually the war came to an end, and he was set free. The Body of Christ is a universal community, united in prayer, and together we carry each others’ burdens. This is also what the Lord’s prayer is about.

We know something about the strength and hope that these prayers give to fellow believers suffering under oppression. Several examples teach us that intercession for them has led to improvement and new freedom. We should never underestimate the power of prayer, confronting the dark powers of this world. In personal and communal prayer we find hope.

2. But the forces of evil continue to inflict injustice, poverty and suffering upon us and our fellow human beings. The story of martyrs in Christian history and of people being persecuted because of their faith, adds a deeper dimension to the power of prayer. When Jesus was on his way to the cross, he admonished

his disciples: “Remain in my love!» and the evangelist comments: “He loved them to the end.» This is also the testimony of the martyrs. Some of their names we know, most of them remain in the dark shadows of history. But in their lives I discover the most surprising power of prayer and its challenge to us.

In our powerlessness we pray to Him who keeps us in His hands in life and death. In watching and waiting we pray with the poor and the suffering that God may keep them in his love that is stronger than death. This is also our supplication for ourselves and others under less dramatic circumstances. In this prayer hope is born anew.

Before concluding, let me go back to my country Norway. The number of prayer-houses has shrunk significantly in the last decades. Today we live in an affluent society, but we are part of a European continent in crisis - financial and social, cultural and environmental. And we belong to a global family that knows war and conflict too well.

In times of crisis people turn to God, cry to God. In Europe today it has been commented that our crisis is of a deeper kind, that we have forgotten God and are without faith, hope and future. Have we made ourselves immune and stopped listening to Him, letting him shape our living and open us to our surroundings and His future, even on the road of the cross? Have we made ourselves immune to the suffering and poverty of our neighbours – in our immediate surroundings and in our global village?

In conclusion, therefore, I also have to ask if we have lost sight of the significance of prayer and its power? Not just as intercession, but as a personal relationship with Christ, listening to the voice of God and letting Him shape our living as individuals and communities? Prayer with the poor and the suffering always implies opening our hearts, minds and hands to them. It is in this prayerful encounter with God that hope is born anew – by redeeming us into new ways of living and new ways of action.

Kirken som kulturbærer

TROMSØ, 2. OKTOBER 2013
AV BISKOP PER OSKAR KJØLAAS

«Kirken som kulturbærer» er et altfor stort og aktuelt tema for en kort artikkel. Artikkelen har et nordfraperspektiv, men å behandle dette tema bare ut fra et slikt perspektiv kan lett bli innsnevrende. Som kirke i nord står vi i en større sammenheng. Vi er ikke bare en lokal og regional kirke i nord. Vi tilhører en nasjonal og verdensvid kirke. Det perspektivet prøver jeg å ivareta i denne artikkelen.

Kirken som menneskelig fellesskap

Kirken består av mennesker. Det betyr at kirken er underlagt den samme psykologiske lovmessighet som alle former for menneskelig fellesskap er. Men det finnes noe i kirkens budskap som gjør den til noe mer enn et vanlig menneskelig fellesskap. Kirken er en del av det menneskelige fellesskapet, men vil også prege dette fellesskapet med sitt budskap.

For at kirkens budskap skal kunne prege samfunnet, må budskapet formidles på folkets språk. Derfor er bibeloversettelser, salmer, liturgier og forkynnelse på morsmålet viktig. Hvor viktig dette er viser lanseringen av en ny norsk bibeloversettelse i 2011. På kort tid ble den bestselger i Norge. Hvorfor? Det finnes nok flere svar på det spørsmålet, men et viktig svar er den formgivende kraften som ligger i språket. Det har en voldsom rekkevidde.

Om vi ser på samisk kirkeliv, blir dette tydeligere. Da den første nordsamiske oversettelsen av Det nye testamente på nordsamisk kom i 1830, fikk den stor betydning for det nordsamiske språket. Det åndelige språket var i ferd med å bli finsk i store deler av det nordsamiske området. Men med denne overset-

telsen skjedde det en endring. Siden fulgte andre oversettelser som liturgi, salmer, katekisme, bibelhistorie og annen åndelig litteratur. I 1895 kom hele Bibelen på nordsamisk. Disse oversettelsene hadde en enorm språklig og kulturell betydning. Ikke bare i kirken, men i det samiske samfunn. Disse bøkene ble et uvurderlig kulturelt bollverk mot en hardhendt fornorskningsspolitikk og la grunnlaget for det moderne samiske samfunn slik vi ser det i dag.

Da Det nye testamente på nordsamisk kom i 1998, var det en videreutvikling av denne tradisjonen. Det samme skjedde på lulesamisk område i år 2000 med en ny oversettelse av Det nye testamente til lulesamisk. Men nå var ikke kirken lenger en enerådende aktør på kulturfeltet som på 1800-tallet. Store samiske samfunnsinstitusjoner som for eksempel Sámi Radio, Samisk høyskole og Sametinget har preget utviklingen og skapt en kulturell revitalisering i samfunnslivet.

Kvenene har ikke opplevd den samme revitaliseringskraften som samene. De har ingen egen bibeloversettelse og har måttet ty til gamle finske bibeloversettelser og høymesseliturgen av 1920 på finsk. Salmeskatten har vært mer begrenset. Men nå skjer det også på kvensk en kulturell revitalisering med oversettelse av høymessen til kvensk, bruk av kvenske salmer osv.

Vi har fått en ny salmebok for Den norske kirke. Den gamle salmeboken fra 1985 har fått sin avløser. Salmeboken er en stor kulturhistorisk begivenhet. For første gang får vi en nasjonal salmebok som også er en nordnorsk salmebok. Her er flere nordnorske salmer enn før, tre av dem til og med skrevet på

nordnorsk dialekt. Den nye salmeboken har 60 salmer på andre språk som snakkes og skrives i Nord-Norge: sørsamisk, lulesamisk, nordsamisk og kvensk. De er ordnet slik at de også kan synges på norsk med vakre folkelige melodier fra nordlige himmelstrøk.

I 200 år har Norge vært en nasjon. Like lang tid har det tatt før den norske salmeboken fant plass til det språkmangfoldet som man til alle tider har levd med i nord. Det er historisk.

Kirken som kulturbærer i bestemt situasjoner

Hva kirken har betydd som kulturbærer, ble også tydelig under 2. verdenskrig, særlig i unntaksårene 1942–45. Da var Den norske kirke en nødbasert frikirke. Det skjedde en stor indrekirkelig samling i de årene på tvers av teologiske og kirkepolitiske skiller. Samtidig var det en folkelig oppslutning om kirken som verken før eller siden har vært så tydelig som da. Det var folkets samling og åndelige motstandskraft mot nazismen. Det skapte drømmer om en annerledes kirke etter krigen med mange reformer. Men ikke før var krigen slutt før de gamle fragmenteringsprosessene var i gang. Drømmene ble raskt innhentet av hverdagens politiske dagsorden og kirkelige spenninger. Da den ytre fienden ble borte, forvitret samholdet.

Så vi noe av det samme etter 22. juli 2011? Folkets sorg og motstand mot terroraksjonen og den høyreekstreme ideologien ble sterkt uttrykt i våre kirker. Mange viser at de har bruk for kirken når samfunnet er i høyspenning. Men når spenningen igjen legger seg, vil de samme tilsynelatende klarer seg godt uten kirken. Da velger man fritt på det ideologiske marked.

Som sagt: Kirken består av mennesker og er underlagt de samme psykologiske lovmessigheter som alt annet menneskelig fellesskap er. Men det finnes noe i kirkens språk og budskap som gjør den til en grunnleggende og viktig tradisjonsbærer i samfunnet. Kirkens budskap bærer i seg de lange kulturelle linjene som representerer stabilitet, trygghet og forankring både nasjonalt og lokalt.

Kirkens identitet

Men kirken er ikke avhengig av sin suksess i samfunnet. Om

den er det, står den i fare for å miste sin identitet som kirke og blir til ideologibærende institusjon. I stedet for å bli en bærer av evangeliet som er kirkens oppgave, blir den da en erstatning for evangeliet. Den viktigste motvekten mot det er etter min mening det gudstjenestefeirende fellesskap. Gudstjenesten er det viktigste kulturelle og sosiale fellesskapet i kirken. Gudstjenesten er bærer av kirkens særpreg, tradisjoner og verdier uansett hvordan situasjonen er ellers i samfunnet. Det er i gudstjenesten de lange bærende linjene er skapt og opprettholdes. Det er i gudstjenestefellesskapet og i samlingen om Ordet og bordet der troen på evangeliet som Guds kraft kommer til syne.

Vi er midt inne i en kirkelig reformtid. Vi har fokus på kirkepolitikk og kirkelig lovgivning. Det er viktig. Situasjonen krever det. Men i virkeligheten er dette sekundære fenomener i kirkens liv. Det er ikke kirkepolitikk og kirkelig lovgivning som holder liv i kirken, verken nå eller i fremtiden. Alt dette er nødvendige støttefunksjoner. Vi må ha dem for å sikre evangeliet og sakramentene i samfunnet. Det krever struktur og organisasjon.

Men ingenting varer evig. Heller ikke kirkelige strukturer og ordninger. De er kun til for å trygge det som er vår kirkes forpliktende læreav, den som i Confessio Augustana kalles for «evangeliets blivende» eller «evige vilje» (CA art. 28).

Derfor kan vi si at det som skjer i kirken med reformer og oppbrudd, ikke er noe ekstraordinært og spesielt, men helt normalt og dagligdags, en stående oppgave for enhver kristen generasjon. Vi må alltid spørre: Hvordan ytrer troskapen mot evangeliet seg i dag? Ser vi bakover på historien, ser vi at troskapen mot evangeliet har ytret seg på mange og vekslende måter: I noen perioder gjennom begivenheter og prosesser som kan fortone seg som brudd og konflikter, i andre perioder som stabilitet og bevaring av tradisjoner.

En åpen kirke

Om vi leser norsk kirkehistorie om 150 år, hva vil man da si om vår tid? Kanskje vil det være det økende mangfold i kirkens kommunikasjon og skikkelse som vil prege bildet? Aldri har vårt samfunn vært mer flerkulturelt enn det er i dag. Det gjenspeiler seg på mange måter i kirken. Samfunnet har gjen-

nomgått en gjennomgripende forvandling. I mellomkrigstiden hadde vi et samfunn preget av knapphet på materielle goder og forholdsvis sterke ideologiske motsetninger. Krigen medførte et nasjonalt samhold. Siden fikk vi vekst, velstand og overflodssamfunn. Vi har fått et nytt syn på urfolk og minoriteter og ser verdien av innflytelse fra andre folk og kulturer. Opprettelse av Samisk kirkeråd i 1992 og Kirkemøtets vedtak fra 1997 med erkjennelse av sin medvirkning i statens fornorskningpolitikk var utenkelig da jeg begynte som prest for snart 40 år siden. Det verdensvide fellesskapet i Det lutherske verdensforbund og Kirkenes verdensråd er for lengst allment akseptert og blitt en del av vår kirkelige identitet. Vi merker i økende grad innflytelse fra den økumeniske verden i vår teologiske tenkning og vårt gudstjenesteliv.

Det har skjedd en helt ny og tidligere ukjent kommunikasjon mellom kirke og kulturliv. Sperrende og tette skott mellom det såkalte «verdslige» og «kirkelige» er fjernet, og det har bidratt til å forløse kunstnerisk skapertrang og har beriket kulturliv og kirkeliv både nasjonalt og lokalt. Vi har fått inn i vårt gudstjenestereform en verdi som heter «stedegenhet». Den åpner for en lokal tilpasning av gudstjenestelivet og et tettere samarbeid med kulturlivet. Gudstjenestereformen har på denne måten medvirket til en myndiggjøring av lekfolket i gudstjenesten.

Kirken er en sterk symbolbærer. Det styrkes også av vårt kongehus som så sterkt at markert sin kirkelige tilhørighet og tro. To kongeskifter er blitt markert med signing i Nidarosdomen. Det er et sterkt uttrykk for kongens syn på sin rolle som et kall. Vår kronprinsesse har ved mange anledninger markert sin tro og sitt diakonale engasjement. Da grunnloven i fjor ble endret, valgte kongen selv at det skulle nedfelles i grunnloven at «Kongen skal stedse bekjende sig til den evangelisk-lutherske Religion.» (§4) Kongen er ikke lenger kirkens overhode, men vår kirkes fremste medlem. Dette valget var ikke selvsagt i reformprosessen, men var kongens valg som Stortinget sluttet seg til. Alt dette har bidratt til å stryke kongehuset i folket, men dermed også kirken som kultur- og tradisjonsbærer.

Den åndelige situasjonen i folket er nå slik at religion ikke lenger er en privatsak. Det er allment akseptert at tro og livssyn

skal ha plass i det offentlige rom og at staten skal føre en aktivt støttende tros- og livssynspolitikk. De religiøse fellesskapsyttingene blir mer og mer naturlig. Det tror jeg vi bl.a. kan takke våre innvandrere for. Deres bevissthet rundt tro og kultur har medført at også vi i dette landet har måttet tenke gjennom vår tro og kultur. Det er ikke samme blyghet i folket for religion og tro som før. Fortsatt kan man nok merke en krampaktig holdning til kirke og kristendom. I dette landet er man nok ikke helt befridd fra tanken om at religion er et problem. Forkynnelsen befris mer og mer fra den pietistiske klisjeen «personlig kristen» og blir mer åpen.

Jeg merker også at de gruppene som tidligere har hatt sterk definisjonsmakt i kirken både nasjonalt og lokalt etter hvert mister sin innflytelse. Det alminnelige kirkemedlem forlanger i større grad å få definisjonsmakten tilbake og definerer seg selv i kirken som medlem av kirken og fellesskapet. Menighetsrådene rekrutteres fra nye grupper som stiller seg til disposisjon. Mange av dem uttrykker et genuint engasjement for barn og unge og diakoni.

Kulturelle brytninger

Kirken rekrutterer medlemmer fra alle samfunnslag. De bærer med seg forskjellige kulturer. Kirken har også vært et møtested for forskjellige kulturer. Nord-Hålogaland har tradisjonelt vært et møtested for fem forskjellige stammer. Vi merker innflytelse fra Russland, Finland, Sverige, Sør-Norge og England. Disse impulsene har nok variert i forskjellig grad. Men kirkens offisielle ansikt har ofte vært preget av en elitekultur. Sosiale overklassegrupper representert ved prest, lensmann, lærer og lege, altså mennesker med utdanning, har preget kulturen lokalt mange steder.

Samtidig har det eksistert en folkelig kulturell understrøm i kirken. Det har vært verdier og tradisjoner som har kommet fra det brede lag av folket: fiskerbønder, arbeidere, fangstfolk og reineiere. Av eliten har deres kultur gjerne vært oppfattet som mindreverdige, og ikke sjelden har denne spenningen blusset opp i konflikt.

Den haugianske vekkelse og den organiserte lekmannsbev-

egelse gjorde at den folkelige kulturen ble en maktfaktor i kirken. Vekkelsen skapte grunnlag for en kulturell identitet og selvbevissthet. De kirkelige spenninger som fulgte i vekkelsens fotspor, var ikke bare av teologisk art, men hadde også sosiale og kulturelle sider. Elitekulturens nedlatende holdning har i høy grad gått på kulturelle uttrykksformer: for eksempel talemål i forkynnelsen, språk, kunstuttrykk i kirkerommet og musikk.

Men den folkelige kulturen som fulgte vekkelsene lot seg ikke undertrykke. Hjemmene og bedehusene ble et fristed for lekfolket. Der kunne man fritt utvikle sine egne ytrings- og samværsformer.

I nord har den organiserte lekmannsbevegelsen etter Hans Nielsen Hauge også satt sine spor. Men i dag er denne virksomheten sterkt svekket. Mange bedehus står tomme eller er avviklet. Misjonsforeninger går i oppløsning. Men en annen vekkelsesbevegelse har slått rot her og preget store deler av kirkelivet, selv om også den er på retur: læstadianismen. Den er ingen enhetlig størrelse, men har vært en betydelig kulturell maktfaktor i mange lokalsamfunn i nord, både på kysten og i innlandet.

Læstadianismen har tradisjonelt vært skeptisk til misjonskristendommen, dvs. det misjonsengasjement som de kristne organisasjonene har ført med seg. Begrunnelsen har tilsynelatende vært av teologisk art. Misjonsengasjementet har representert en aktivitetkristendom som man har tatt avstand fra.

Men jeg spør om det er hele bildet. Har ikke misjonsforeningene mange steder lokalt vært oppfattet som elitekulturens møtested? Særlig der prestefruen eller legefruen drev misjonsforeningen i bygda? Var kona til fiskerbonden eller fjellsamen fin nok til å gå i misjonsforening i prestegården? Det kunne lukte både fjøs og fisk av vanlige folk. Så lot man det være. Avstanden var for stor, og den fikk gjerne også en teologisk begrunnelse. Forsamlingen eller bedehuset ble et folkelig alternativ der de lokale tradisjonene fikk utvikle seg og der språkene som kvensk og samisk var i bruk.

Men den lokale kulturen ble også preget av en pietistisk kulturskepsis. Ikke bare i forhold til embetsmannskulturen, men også i forhold til sider av den stedlige folkelige kulturen. Det gjelder for eksempel i forhold til folkelig musikk og andre folkelige uttrykksformer. Samisk joik i kirkelig sammenheng er fremdeles veldig omstridt. Likeså bruk av andre tradisjonelle samiske uttrykksformer. På den andre side ser vi at vekkelsene har etterlatt seg fine skatter i form av melodier og sanger som har blitt holdt i hevd i forsamlingen. Den nye salmeboken gir oss et lite glimt av noen av dem.

Som i alle vekkelsesbevegelser taper også læstadianismen kraft og fornyelsesevne. Den blir mer og mer styrt av former og profesjonelle predikanter. Det fører til at den kan bli like konservativ og avvisende til nye kulturelle uttrykksformer og formidlingsmåter av evangeliet som de systemer som vekkelsen var en protest mot.

Muligheter

På samme måte som læstadianismen har vært en verdifull motkultur mener jeg å se at en ny kulturåpenhet nå baner seg vei i kirken på lokalplanet. Den nye kulturåpenheten blir en motkultur til den gamle pietistisk pregede kulturen og tar selv definisjonsmakten. Den er ikke noe overklassefenomen og preges ikke av borgerlige dyder.

Årsaken til det er nok at den flerkulturelle forståelsen nå preger kulturbildet og at det kulturelle mangfold får komme til uttrykk på en annen måte en før. Det skyldes bl.a. utdannelses-samfunnet og den kulturelle fornyelse som har skjedd innen samisk og kvensk kultur. Lokalt opplever vi i dag en kulturell blomstringstid med utprøving av nye uttrykksformer. Det ser vi bl.a. i gudstjenestesammenheng der lokal tilpasning er et av stikkordene. Samarbeidet med det lokale kulturliv gis helt andre muligheter enn før. Tradisjonelle samiske uttrykksformer som tromme og joik tas i bruk på en forsiktig måte også i gudstjenestesammenheng. Men ikke uten spenninger. Det ble tydelig under samiske kirkedager i sommer der tema som joik nok hindret deltakere nordfra fra å delta.

Klimaskiftet medfører også at interessen blant kunstnere og kulturarbeidere for kirken øker. De vil stå i dialog med kirken. Kirken har fått sin egen kirkelig kulturmelding, «Kunsten å være kirke», som ble behandlet på Kirkemøtet i 2005 og i bispedømmerådene, men i liten grad i menighetsrådene. Det konkrete resultat av kulturmeldingen i kirken er nok opprettelsen av kulturrådgiverstillingene i bispedømmene og føringer i gudstjenestereformen og trosopplæringsreformen. Men det har også ført til en generelt større kirkelig bevissthet på området.

Kirkens rolle som kulturbærer blir også behandlet i den såkalte Enger-utvalgets utredning, «Kulturutredningen 2014», som viser mangfoldet i kulturlivet der kirken har en nokså bred plass.

Faren er at nye åpne holdninger kan bli en ny eksklusiv elitekultur som gjør at de tradisjonelle gruppene i kirken etter hvert føler seg fremmed i sin egen kirke..

Utfordringer

Kirkens folkekirkelige betydning i fremtiden vil avhenge av flere ting. Bl.a. av Den norske kirkes egen identitet og hvordan kirken kommer til å bli organisert og ordnet i fremtiden. Stortinget etterlyser en relevant kirke, dvs. en kirke for folket og av folket, en kirke som er til stede i lokalsamfunnet i hele landet. Det er en stor utfordring.

Det utfordrer kirkens evne til:

- å være tilstede der folk bor, både i Berlevåg og Bærum.
- å formulere verdier som treffer dagens mennesker.
- å utvikle fellesskap som gir tilhørighet og inkluderer.
- å utvikle symboler og ritualer som uttrykker tidens lengsler og behov.
- å utvikle et språk som treffer og blir gjenkjent.

Som livstolker og identitetsskaper har lokalmenigheten de beste forutsetninger og de største utfordringer. Å være et sted for mennesker i viktige begivenheter der kollektive følelser uttrykkes og samlende handlinger finner sted, er ingen enkel oppgave. Men kirken har kompetanse, tradisjon og evne til å være et sånt sted.

Vi lever i en kultur som gradvis tømmes for meningsfulle ritualer. Her er kirken og lokalmenigheten en kulturfaktor av største betydning. I samfunnet ser vi at mer og mer av de naturlige behov for opplevelser og underholdning overlates til passivt mediekonsum. Det er en stor utfordring for kirken, særlig for de menighetene som har vært preget av en såkalt tungsindig pietistisk arv.

Men utfordringen gjelder alle: Hvordan kan gudstjenester og lokale møtesteder bli en feiring av livet, med glede og nærhet? På reiser i den verdensvide kirke har jeg opplevd slike møter. Minnene er uutslettelige. Men jeg har også møtt slike steder også her hjemme. De sterkeste minnene har jeg fra de samiske gudstjenestene i Indre Finnmark der deltakelsen var så sterk og intens at det har preget meg siden.

Kirken er det viktigste lokale kulturelle samlingsstedet i bygda. Der finner en noe en ikke finner andre steder og som gjør den lokale kirke helt spesiell. Kirken har en stor oppgave som kan kalles kulturdiakonal: Den samler og omslutter mennesker i meningsfulle, fellesskapsopplevelser, seremonier og ritualer og formidler et budskap som gir livet retning og mål.

Det grønne skiftet

INNLEGG UNDER ZERO-KONFERANSEN, 5. NOVEMBER 2013

AV BISKOP INGEBORG MIDTTØMME

«Du må behandle jorden godt. Den er ikke gitt deg av dine foreldre. Den er lånt deg av dine barn. / You must treat the earth well. It was not given to you by your parents. It is loaned to you by your children.»

Dette afrikanske ordtaket var en del av det tydelige budskapet jeg fikk med meg hjem fra møte med 130 trosledere fra 7 forskjellige religioner i 30 afrikanske land da vi var sammen og forberedte COP 17 i Durban. «We have faith! Act now for climate justice!» var slagordet vårt. Neste uke starter COP 19 – med et enda dårligere utgangspunkt enn vi hadde for 2 år siden.

Klimaendringene er vår tids største utfordring og krever «det grønne skiftet» vi har fokus på her. Vi mennesker er ikke hevet over naturen, men innvevd i den på godt og ondt. Det er ikke bare vi som er i naturens vold. Naturen er også i menneskets – i vår - vold. Vi erfarer i stigende grad at naturen «slår tilbake» i møte med våre handlinger. Denne dagen startet med å vise oss det.

Sjøisen i Polhavet smelter. Breene på Svalbard trekker seg tilbake. Temperaturen i havet stiger i takt med CO₂-konsentrasjonen i atmosfæren. Endringer i Arktis fører til endringer i hele jordens klimasystem. Jordbruket rammes. matsikkerheten trues. Dette angår oss alle.

Mitt engasjement er en konsekvens av troen på Gud. I kirkelig språkbruk sier vi: «Vi vil arbeide for en bærekraftig forvaltning av Guds skaperverk.» Andre vi stod sammen med i Klimavalg

2013, bruker andre ord. Budskapet er det samme. Vi har fått ansvar for at jorden har bærekraft – over tid – og for alle.

Jeg lurte på om jeg skulle våge å ta frem et bibelord i dag, og jeg velger å gjøre det. Jesus sa: «Himmelens utseende vet dere å tyde, men tidenes tegn kan dere ikke tyde.» (Matt.16,3) Hva vil han si til oss - i en tid hvor vi erfarer at arktisk is smelter, at isbreene krymper, at voldsomt regnvær, flom og orkaner ødelegger landområder og livsgrunnlag?

Klimaspørsmål er ikke bare et spørsmål om ismelting, forstyrrelser i værsystemer eller at havet stiger – det er medmennesker som blir rammet av dette. Kampen for rettferdighet innebærer også klimarettferdighet. Vi lever i og er avhengig av samfunnsmessige strukturer. Verdensospennende systemer er med på å bestemme den enkeltes liv. Våger vi å erkjenne at årsakene til mye menneskelig nød og lidelse skyldes måten vi lever på? Alle mennesker har samme verdi og rett til samme muligheter. Hva sier vi når livsgrunnlaget for medmennesker trues?

Klimakrisen rammer allerede sårbare mennesker i fattige land. Den vil også ramme fremtidige generasjoner. Ingen av disse er skyld i den utfordringen vi står overfor nå. Det er de som har minst skyld i endringene som nå skjer, som må bære de største konsekvensene. Verdens aller fattigste rammes hardest. Dette er en enorm etisk utfordring.

Jeg er glad for at det nå er uinteressant å diskutere i hvor stor grad klimaendringene vi erfarer er menneskeskapte. Deler av

Hva skal vi gjøre med rikdommen vår?

KONFERANSE PÅ DET TEOLOGISKE MENIGHETSFAKULTET, 15. NOVEMBER 2013
AV BISKOP ATLE SOMMERFELDT

Antarktis har begynt å smelte. Det interessante er at vi mennesker fortsatt har mulighet til å begrense skadevirkningene – hvis vi vil.

Vi er skapt til å være medmennesker. Vi er utlevert til hverandre, og vi er avhengige av hverandre - og alt annet som lever. Ingen av oss kan leve av seg selv eller for seg selv. Mange av konfliktene vi ser i dag handler om kamp om ulike ressurser, og mange av naturkatastrofene vi opplever er konsekvenser av den kampen.

Velstandsutviklingen vår er basert på utslipp av klimagasser. I dag vet vi at våre klimautslipp rammer medmennesker helt andre steder på kloden. Fattige får det enda vanskeligere med å bevare sitt livsgrunnlag, og stadig flere må flykte. Vi har et spesielt ansvar overfor dem. Verdens fattige har samme rett som oss til gode livsvilkår, til utvikling og forbedring av levestandard. Utslippsreduksjon må derfor først og fremst tas her hos oss. Vi vet også at livsbetingelsene for kommende generasjoner er avhengig av hva vi gjør i dag. Hele skaperverket er avhengig av at vi tar vårt forvalteransvar på alvor for at våre medmennesker skal få mulighet til å leve et menneskeverdig liv. Og det er kirkens stemme.

Kirkemøtet uttalte at vi må «Investere vesentlig mindre av Statens Pensjonsfond Utland i fossilindustrien og vesentlig mer i fornybar energi og utvikling av ny energi.» Som verdens rikeste land har vi muligheter få andre har.

Vi har økonomi og kompetanse til å investere i forskning og utvikling av teknologi for overgang til fornybare energikilder. Vi har økonomi og kompetanse til å bidra til en mer bærekraftig fremtid på vår felles jord – hvis vi vil. Men ikke en gang vi har økonomi til å ta konsekvensene hvis vi ikke gjør noe nå.

Å snu utviklingen bort fra vår destruktive vei, betyr å investere i handlingsalternativer. Vår troverdighet er avhengig av at Olje-Norge blir klimanøytralt. Betydelige kutt må foretas her hjemme. Klimarettferdighet kan oppnås hvis vi tar ansvar – sammen med andre industrialiserte land – og bidrar til fattige lands behov for utvikling og for klimatilpasning.

Jeg tror vi innerst inne vet, at dersom vi nå - både som enkeltmennesker og som fellesskap – er villige til å ta de store grep og gå for «det grønne skiftet», så kan det nytte.

I neste uke starter COP 19. Der må politikerne våge å ta etisk baserte - og kanskje upopulære - avgjørelser om retningen i arbeidet frem til en ambisiøs og forpliktende klimaavtale i 2015. En avtale som må sikre ansvarlig forvaltning av naturen og en mer rettferdig fordeling av jordens ressurser. En avtale som tar ansvar for de tap og skader klimaendringene medfører. Jeg har forventning om at de rike landene tar lederskap ved å gå foran og redusere sine utslipp så fattige sikres utvikling og energi. En avtale hvor vi i de rike landene betaler for fattige lands tilpasning til de klimaendringene som er i ferd med å skje.

Det grønne skiftet verden over haster, det koster og det nytter!

Hva skal vi gjøre?

Det eksistensielle utgangspunktet – og det bibelske.

Jeg er oppvokst med H.C. Andersens fortelling om «Piken med svovelstikkene», lest av Per Aabel og sendt i NRK i juletiden. Det ble skrevet i en tid da hvert tredje barn i Norge døde før voksen alder og barnedødeligheten var 125 per 1000 fødte, noe høyere enn dagens nivå i Vest-Afrika. I H.C. Andersens fortelling er det en fattig pike som ikke får solgt sine svovelstikker, og ser håpefullt inn vinduet til et velstående hjem der juletreet er tent og julematen er på bordet. Hun varmer seg på svovelstikkene og fryser i hjel mens hun ser velstanden utfolde seg på den andre siden av vindusruten.

Slik minnet H.C. Andersen sine lesere, som helt sikkert i hovedsak tilhørte de mer velstående, om fattigdommens utfordring og hvor nær den var. I by og land var denne forskjellen mellom rik og fattig i Norge den viktigste samfunnsfaktor for å forstå menneskers liv. I alle fall frem til andre verdenskrig. I vår tid er nærheten til massefattigdom flyttet lenger unna i kilometer, men er allikevel nærmere gjennom kommunikasjonssjølusjonen og vårt økte utdanningsnivå. Vi ser ut av vinduet og ser massefattigdom. Men ofte overser vi at det er mange piker med fyrstikker i verden som ser på oss som lever i det landet FNs Utviklingsprogram igjen har rangert som nummer 1 på listen over levekår i verdens stater. I de siste årene har noen av dem lovlig eller ulovlig reist hit for å bedre sine levekår. Den europeiske og globale massefattigdommens konsekvenser er igjen rykket fysisk nærmere oss og blitt en del av mange lokalsamfunn.

Forholdet mellom rik og fattig har vært et grunndrag ved menneskehetens utfordring så lenge vi kjenner. Det er derfor et hovedtema i Skriften og den kristne tradisjonen. Det dramatiske for oss som lever i verdens rikeste og mest velstående land, er at Skriften i overveiende grad ser virkeligheten fra de fattiges side. Fortellingen H.C. Andersen knytter an til i Det nye testamente, er liknelsen om Den rike mann og Lasarus. Her lever den fattige Lasarus utenfor den rikes port, men den rike mannen har nok med sin, i egne øyne, velfortjente rikdom. Men for Gud er saken annerledes. Det er den fattige Gud ser og tar seg av i evigheten. Jesus gir Lasarus et navn og en identitet, den rike mannen forsvinner inn i mørket, navnløs og identifisert med sin unyttige rikdom.

En av Norges ledende sosialøkonomer, professor Kalle Moene ved Universitet i Oslo, viderefører tradisjonen fra Lukasevangeliet i artikkelen «Gnierindeksen – et mål på verdens gjerrighet» (med Jo Thori Lind i Halsaa og Hellum (red): Rettferdighet. Oslo 2010) der han utvikler en såkalt gnier-indeks. Han innleder med følgende: «Et samfunn hvor de rike samler seg formue og lar de fattige leve miserabelt, er et gjerrig samfunn. Noen av de verste urettferdighetene i verden dreier seg om en slik samfunnsmessig gjerrighet mellom fattige og rike. At så mange lever i ekstrem fattigdom i en rik verden er urimelig, urettferdig og unødvendig». Han slutter seg til Adam Smith, sosialøkonomiens grunnlegger, når han sier at «For one very rich man, there must be at least five hundred poor, and the affluence of the few supposes the indigence (nød, fattigdom) of the many». Når 400 dollarmilliardærer i USA i dag har en velstand som

tilsvarer det halve jordas befolkning disponerer, er ikke Adam Smith en røst fra fortiden.

Gnierindeksen viser for øvrig at Norge er det mest gniene landet i Norden og at verdens rike i nord og sør blir stadig mer gniene.

Det eksistensielle spørsmålet om vårt forhold til fattige møter oss daglig, og det skjerpes når vi leser Skriften. Men fokuset i dette foredraget er ikke de fattige, men de som er problemet, nemlig de rike. Det er rikdommens problem vi nå skal fokusere på fordi baksiden av rikdom er andres fattigdom.

Er vi egentlig rike – og har det sammenheng med andres fattigdom?

Men er det slik at det er rimelig å betrakte oss alminnelige nordmenn som rike? Vi kan vel akseptere at de 400 rikeste nordmenn, opplistet av bladet Kapital – de som har mer enn 475 millioner i formue, og ikke minst de 200 milliardærene - er rike. Men en alminnelig norsk arbeidstaker, gir det mening å kalle oss rike?

For alle som ser Norge utenfra, er det meningsfullt å betrakte oss som rike og velstående. Noen eksempler: Andelen av inntektene våre vi bruker på mat, er meget lav, vi har verdens beste velferdsordninger fra vugge til grav med universell tilgang uavhengig av inntekt, og vi lever lenger enn de aller fleste andre. Nasjonalinntekten pr. hode er blant topp 5 og den er 4 ganger så høy som f.eks. i Romania. Det bemerkelsesverdige med Norge og Norden er at de høye inntektene er fordelt godt, Norge er det landet med tredje minst forskjell mellom rik og fattig blant de rike landene. Vi kan trygt regne med at nordmenn både har av de høyeste inntekter i verden og de beste velferdsgodene. I tillegg har vi en av verdens største formuer i Statens Pensjonsfond, på 10 år har den økt mer enn 5 ganger og nærmer seg nå 5000 milliarder kroner.

At det finnes rike og fattige i et land er ikke historisk unikt. Men at en hel befolkning – dog med viktige unntak - må sies å være rike, er helt nytt. Selv om de færreste av oss har en egenopplevelse av å være rike, er den objektive realitet at vi faktisk er det.

Historisk har også rikdom i familiene i Norge vært basert på at andre skapte verdier for en – jfr. Adam Smiths påstand. Storbønder var avhengig av sine husmenn, fabrikkieiere av sine arbeidere og væreierne av sine fiskere. Men som nasjon var vi bare indirekte en del av den globale overføringen av ressurser fra sør til nord. Nasjonens velstand var i liten grad knyttet til utbytting av andre nasjoner. Når vi i dag ser på oss selv, ligger det derfor ikke nært for oss å tenke at vår rikdom er avhengig av andres fattigdom. Det er på dette punktet vi er nødt til å tenke nytt. I dag er vår ekstreme velstand på en helt annen måte enn tidligere knyttet til andres fattigdom. Det skjer både ved at vår inntektsøkning fører til økt fattigdom, og at vår velstand forutsetter andres fattigdom.

Vår velstand i dag gir seg utslag i et høyt forbruk der størstedelene av det vi kjøper er produsert av mennesker med meget lav inntekt. Forutsetningen for vårt forbruk er at prisene er lave sett i forhold til våre inntekter. Derfor forutsetter vårt forbruk at andre jobber for en slikk og ingenting. Men å redusere vårt forbruk vil heller redusere enn styrke de fattiges økonomiske situasjon. Dersom vi i stedet for import bare skulle handle kortreist, vil det i realiteten føre til at vi beholder inntektene våre for oss selv og stenger fattige mennesker ute fra verdens mest kjøpekraftige marked. Det vil innebære at fattige land blir isolert fra verdenshandelen.

De fattige landene som frivillig har koblet seg fra verdenshandelen de siste tiårene for ikke å være avhengig av rike land og derfor har valgt isolasjon, har verken maktet å løfte folk ut av fattigdom eller unngått autoritær undertrykkelse av befolkningen. Ofte har det hengt nøye sammen som i Burma, Kina før endringene, Cuba og Nord-Korea. Å stenge fattige land som har fattige arbeidere ute fra vårt marked er derfor ikke en forsvarlig forvaltning av vår rikdom. Det aller viktigste vi kan gjøre med dette er å styrke fagbevegelsen nasjonalt og internasjonalt slik at lønnsnivået økes og arbeidsmiljøet bedres.

Det er imidlertid langt mer alvorlig at når våre inntekter øker, bidrar vi til å øke fattigdommen i verden. Dette henger sammen med at vår ekstreme velferd er avhengig av våre inntekter fra petroleumsindustrien og fra Statens Pensjonsfond Utland. Pensjonsfondet er en av verdens største aktører i det globale finansmarkedet og eier rundt 2 % av verdens aksjer. Dette gjør at

vi på mange felter har felles interesser med verdens finanselite. Det er økende erkjennelse av at disse fører en politikk som hindrer folk å komme ut av fattigdom. Mennesker i Russland, Thailand og småsparere i USA kan fortelle hvordan de ble kastet ut i fattigdom på grunn av finansaktørenes handlinger. Tydeligere er det at når prisen på petroleumsprodukter stiger, blir vi rikere og andre fattigere. Uroligheter og krig i andre petroleumsproduserende land, som betyr økt fattigdom og nød for menneskene der, øker prisene og gjør oss rikere. Mest krevende er det allikevel at verdens samlede forbruk av fossil energi fører til klimaendringer som truer hundrevis av millioner menneskers levekår. Samtidig har land behov for energi for å løfte befolkningen ut av fattigdom, men deres muligheter er begrenset fordi vi allerede har fylt atmosfæren med våre utslipp. Det er liten tvil om at vår ekstreme velstand henger nøye sammen med andres fattigdom. Det er denne sammenhengen jeg mener er vår rikdoms største problem. Det er også et problem at rikdommen i seg selv stimulerer avgudsdyrkelse – vi setter vår lit til pengene heller enn til Gud. Men jeg vil legge vekten på at det ikke er rikdommen i seg selv, men at vår rikdom er nøye knyttet til andres fattigdom, som er hovedproblemet..

Hvordan har andre håndtert rikdommen?

Vi er unike i den forstand at vi som hel befolkning er ekstremt velstående sett i historisk og aktuelt perspektiv. Men ikke enestående. Det mest nærliggende eksempelet finner vi i den hvite befolkningen i Sør-Afrika. De 4,5 millioner hvite – omtrent så mange som vi er i Norge, hadde ervervet seg som gruppe en velstand helt i verdenstoppen, samtidig som den afrikanske befolkningen hadde en levestandard på nivå med det afrikanske gjennomsnittet. Dette var resultatet av en bevisst og villet politikk der den afrikanske befolkningen ble betraktet som en ressur for de hvites akkumulering av rikdom. Hvordan håndterte den hvite befolkningen sin rikdom i et hav av fattigdom som rakk helt inn til kjøkkenbenkene deres – bokstavelig talt? Hvordan rettferdiggjorde de sin status? Hvilken overlevelsesstrategi hadde de som muliggjorde at kristne, til dels velutdannede mennesker, klarte å leve med seg selv i dette systemet?

Den mest grunnleggende argumentasjonen baserte seg på forestillingen om at forskjellen mellom rik og fattig var en funksjon av forskjellen mellom europeer og afrikaner. De hvites rikdom

var basert på deres kapasitet til å skape økonomisk vekst, mens de svartes fattigdom var basert på deres manglende evne til det samme. Argumentet var basert på en blanding av rasebiologi, kultur og religionsanalyse og manglende historisk kompetanse. Det beste de rike hvite kunne gjøre var derfor å gi de svarte en arbeidsplass tilpasset deres nivå. De trodde oppriktig at systemet var det beste også for de svarte. Det var derfor ikke et problem at de hvites rikdom var basert på de fattiges arbeidsinnsats, det var slik det skulle være. Teologene og kirkelederne i de boernes kirke mente at dette var nedlagt som en skaperordning. For hvordan kunne forskjellen være så stor hvis Gud ikke hadde ordnet det slik? Det var i alle fall ikke de rike og hvite som var skyld i de svartes fattigdom, den kunne de takke seg selv for.

Dernest lå det dypt i de hvite sør-afrikanerne, og særlig i boerne, at de var Guds utvalgte folk som derfor hadde rikdom som en frukt av Guds særlige velsignelse til dem. De så seg selv som en av Israels stammer og så sin egen erobring av landet analogt til Josvas erobring av det lovede land. Det ga dem særlige rettigheter til å sikre sine egne interesser og marginalisere andre folk så sant de ikke tjente boerfolkets egne interesser. Deres analyse var imidlertid at de trengte andre til å arbeide for seg, derfor var ikke strategien å utrydde de andre, men å integrere dem slik at de betjente boerfolket. Et sideblikk til naziregimets strategi innebærer det at de svarte ikke var som jødene som skulle utryddes, men som slaverne – befolkningen i Øst-Europa – som skulle leve under forutsetning at de arbeidet for den ariske rase. For boerne ble rikdommene de høstet av afrikanernes arbeid betraktet som Guds velsignelser og skulle brukes til å forsterke det egne folket.

Det tredje elementet i overlevelsesstrategien var å skape så stor avstand til de andre som mulig. Separate boligområder langt fra hverandre, veier mellom hvite byer anlagt slik at en i minst mulig grad så de svarte bostedene, mytedannelser om de svartes levekår i media og adskilte fritidsarenaer. Bare 3 % av den hvite befolkningen i Sør-Afrika hadde vært i et svart boligområde, viste en undersøkelse på slutten av 1980-tallet. Ute av synet, ute av sinnet, var en vellykket strategi for det store flertallet, også opprettholdt i forhold til ens eget svarte tjenerskap som en ikke besøkte i deres hjem. Hadde moren til piken med svovelstikkene vært afrikaner i Sør-Afrika, hadde hun arbeidet på kjøkkenet og servert maten til familien hun kunne se gjennom

vinduet, men piken selv ville ikke få lov til å bo sammen med sin mor.

Det fjerde elementet var villighet til veldedighet overfor de fattige. Utrangert tøy ble gitt til hushjelpens barn, sikkert leker også, man lånte penger til dem for å hjelpe dem i knipetak og kunne også betale barnas skolepenger. Store veldedighetsaksjoner kunne inkludere barnehjem også for svarte barn. Ved slik å dele en liten del av sitt overskudd, kunne en få følelsen av å leve rett med sin rikdom.

Allikevel tror jeg det er riktig å si at for det store flertallet var det likegyldighet og apati som var den mest utbredte overlevelsesmekanismen. De fleste hadde nok med sitt eget liv, og så lenge det gikk rimelig greit, var det liten grunn til bekymring. Ubehaget ved de andres fattigdom kunne lett døyes over et glass vin og en øl på en grillfest med likesinnede, og en kunne lett dyrke frem historier om de fattiges mangler og svakheter som forklarte godt hvorfor det ble som det ble. Samtidig var regimet så sterkt og hadde så sterkt kontroll, at endring virket umulig, ikke minst det helt urealistiske kravet om at hver sørafrikaner skulle ha lik stemmerett og at alle skulle være med å styre landet. I møte med slike krav gikk likegyldighet og apati over til kynisme, der kampen for egen velstand kunne føres med alle midler med den hvite befolkningens støtte.

Det er ikke vanskelig å gjenkjenne alle disse elementene i en overlevelsesstrategi blant oss i dagens Norge. Den største myten blant oss er at vår ekstreme velstand skyldes vårt eget arbeid og fortjeneste. Sannheten er jo at velstandens størrelse er avhengig av den suksessen vi hadde under havrettsforhandlingene på 1960- og 1970-tallet, som gjorde det mulig å definere ressurser under havbunnen som nasjonale ressurser – langt til havs, og dernest meget gunstige konjunkturer som følge av OPEC-landenes politikk med å regulere produksjonen slik at prisene ble høyere.

Men det er også riktig at måten vi har forvaltet inntektene på og organisert utbygging, skyldes godt politisk lederskap av vekslende regjeringer og forankret i en grunnleggende samfunnssolidaritet som understreker at disse ressursene tilhører fellesskapet. Dog ikke menneskehetens fellesskap, men vårt fellesskap.

Diakonien må imidlertid søke til sine egne kilder for å identifisere veivalgene våre. Det var grunnleggeren av den latinamerikanske frigjøringssteologien, Gustavo Gutierrez, som viste at kirken og derfor diakonien må drikke av sine egne kilder. La oss se hva disse kildene kan hjelpe oss med.

Drikke av våre egne kilder

Kirken og diakoniens egen kilde finner vi i Skriften og kirkenes tradisjon og historie. Her finner vi hvordan Guds folk har kjempet med en gjenstridig virkelighet og hvordan Gud gjennom mange kanaler veileder alle mennesker og sitt folk. Kirken er Guds folk i verden, bundet sammen i dåpen til Den treenige Guds navn og bekjennelsen til Kristus som Herre, utfoldet i de oldkirkelige bekjennelsene. I møte med forholdet mellom fattig og rik, har kirken latt seg forme av tradisjonen fra Det gamle testamentet der dette forholdet er en hovedsak i Guds handling i verden og blant Israelfolket.

Likegyldighet, apati og kynisme møter vi allerede i en av fortellingene om menneskets grunnleggende livsforhold, i fortellingen om Kain og Abel. «Er jeg min brors vokter?» spør Kain Gud. Og Gud vet at spørsmålet skjuler Kains forbrytelse. Fordi Gud skapte alle mennesker i sitt bilde, er vi alle søsken og er derfor del av den samme familie. Alle våre forsøk på å unngå å se og vite om de andres levekår er derfor varianter av Kains spørsmål: Er jeg min brors vokter? Når Jesus får spørsmålet om å trekke grenser for nestekjærligheten, svarer han med fortellingen om Den barmhjertige samaritan og kontekstualiserer Kain i presten og levittens skikkelse. Ved å gjøre samaritaneren til forbilde, viser han at Guds oppdrag om nestekjærlighet, sprenger grensene menneskene lager mellom hverandre.

Vår første konklusjon er derfor at å avvise ansvar for andre mennesker, også utenfor vårt eget lille fellesskap i familie og nasjon, er opprør mot Guds oppdrag og kalles synd i kristen tradisjon. Når det i forbindelse med gudstjenestereformen i Den norske kirke ble et spørsmål om det var naturlig å ha syndsbejelse som et obligatorisk ledd i hovedgudstjenestene, er det et patetisk uttrykk for manglende selvbejelse. For alle utenfor kirkene i Norge, er vi fanget i rikdom og bærer rikdommens merke. Da holder det ikke med lovsanger og takkekor for Guds godhet i en verden der massefattigdommen er utenfor døren eller vinduet vårt.

Ned gjennom Guds folk og kirkens historie har vi sett utallige forsøk på å begrense søskenflokkene og overse vårt gjensidige ansvar for hverandre. Men Guds Ånd har hele tiden ledet fellesskap og enkeltpersoner til å overvinne slik grenser, det være seg begrensninger knyttet til etnisitet, geografi, alder, kjønn, sosial status eller seksuell legning.

Forestillinger om at rikdom og makt gir rett til å utbytte den fattige, er rikt representert ikke minst i Det gamle testamentet. En grunnfortelling er fortellingen om Nabots vingård (1 Kong 21) som kongen ville ha og som han sikret seg ved korrupsjon og maktovergrep da bonden Nabot nektet å selge. Men det er ikke slik Gud vil at det skal være. Gud gir den fattige rettigheter og begrenser den rike og mektige. Dette er en hovedoppgave for kongemakten. Kongens viktigste oppgave i følge Salme 72, er derfor «å la de vergeløse i folket få sin rett, og berge de fattige mens han skal knuse undertrykkeren». Profeten Amos identifiserer undertrykkeren som dem som «trækker ned småkårsfolk og krever korn i avgift av dem, de forfølger rettferdige, tar bestikkelser og avviser fattige i porten» (Amos 5,10-12). Mens rikfolk alltid har en tendens til å tenke at rikdom er uttrykk for Guds velsignelse – det finnes fortellinger i Skriften som kan misforstås i den retning - knyttes derimot alltid rikdom og makt til forpliktelsene overfor fattige og kritikk når rikdommen er akkumulert på bekostning av den fattige.

Grunnlaget for denne forståelsen er at ressursene tilhører Gud og ikke enkelt folk eller enkeltmennesker (2 Mos 19,5, Salme 24,1-2). Mennesket er forvaltere av Guds ressurser og har som oppdrag at denne forvaltningen skal være slik at Guds visjon for mennesker og skaperverk kan sees og realiseres: «Der skal ikke lenger finnes spedbarn som bare blir noen dager gamle, eller gamle som ikke når sine dagers fulle mål. De skal bygge hus og selv bo i dem, plante vinmarker og selv spise frukten» (Jes 65,20-21).

Dette forvalteroppdraget er ikke gitt til en spesiell gruppe eller klasse, men til alle mennesker på Bibelens første sider. Forsøk på å ekskludere mennesker fra deltagelse i forvaltningen av ressurser og gjøre dem til redskaper for andres interesser, er angrep på deres Gudgitte verdighet og fratrer dem deres mulighet til å utøve sin del av Guds oppdrag.

Israelfolkets herskere og rikfolket i Israel begikk stadige overgrep og trodde at makt ga rett. Derfor ble det institusjonalisert en kritisk institusjon – profetinstitutionen – som Gud brukte til å korrigere de mektige og de rikes overgrep og misgjerninger. Den nødvendige overvåking av maktutøvelse ble derfor en integrert del av samfunnets styring. Slik motvirket en samtidens tendens til å guddommeliggjøre herskeren og legge all makt til kongen eller keiseren.

Det er ikke grunnlag for tvil om at vi som kirke ikke kan la være å handle i en nasjon der den ekstraordinære rikdomsveksten for en betydelig del fører til andres fattigdom. Alle forsøk på å begrense kirken og diakoniens handling til kurative helse og sosialtjenester og omsorg for den enkelte i små og tette fellesskap møter liten forståelse i kirkens kilder. Men hvilke handlingsalternativer har vi?

Så langt har vi sett at det er nødvendig for oss å akseptere begrensninger i vår livsutfoldelse, vi må delta som gode samfunnsborgere i offentligheten om holdninger, handlinger og prioriteringer og vi må aldri tillate at det rike Norge kapsler seg inn i sin egen velferd og blir som Inger Hagerups baker på den bitte lille ø, som forgår i vår egen velstand, innkrøket i oss selv og foraktet av alle som ser oss fra utsiden. Men har vi mer å hente?

Handlingsalternativer

Lukas behandler i sin oppsummering av Jesu offentlige virke (18,15-19,37) hvilke tre handlingsalternativer vi har. For det første har vi mulighet til å gjøre et radikalt oppbrudd, selge alt vi eier og gi det til de fattige. De største kirkesamfunnene, katolsk og ortodoks, har dette som en reell mulighet for oss på individplanet. Som nasjon er det fullt mulig å si at alle inntekter fra petroleumsvirksomheten stilles til rådighet for verdens nasjoner til å bekjempe fattigdom og klimaforandringene.

For det andre kan vi gjøre som Sakkeus. Jesus inkluderer han i Guds rike og krever ikke at han skal gi alt han har tjent til andre. Han beholdt sin jobb, men overoppfylte sine forpliktelser etter loven og tilbakebetalte til fattige det han hadde tilranet seg. Sakkeus gir slik rom for en middelklasse og et rikt land til å gjøre opp for seg.

For det første må det f.eks. bety at vi som nasjon må doble bistanden til 2 % av BNI som en begynnelse, og vi må stille særlige krav til hvilke rammer vi setter for vårt alles Statens Pensjonsfond Utland sine operasjoner. Fondet må investere i utviklingsland – slik Kirkemøtet i 2013 ba om - og være en aktiv pådriver i selskapene de har eierandel i for at disse bidrar til lovreguleringer nasjonalt og globalt som sikrer at profitten av ressursene som utvinnes og produseres i hovedsak kommer landene og menneskene der til gode. Modellene fra norsk skattlegging av internasjonale oljeselskaper er en god rettesnor sammen med norske standarder for arbeidsmiljø og arbeiderrettigheter. Raushet for flyktninger og fattigfolk fra andre land bør være en selvfølge.

For den enkelte av oss betyr det først og fremst å akseptere et høyere skatte og avgiftsnivå enn i dag, akseptere betydelige begrensinger på klimautslipp og i tillegg bidra raust til organisasjoner som bekjemper fattigdom utover det vi bidrar med over skatteseddelen. Å arbeide i lokalmiljøet for gjestfrihet for flyktninger er helt nødvendig.

For det tredje viser Lukas oss hvordan Jesus gjør menneskenes levekår bedre ved å helbrede den blinde slik at han fikk et nytt liv med nye muligheter. Dette er bakgrunnen for at kirkens diakoni helt fra 300-tallet har tatt samfunnsansvar og bidratt til at syke, utstøtte, fattige og flyktninger har fått muligheter til nytt liv gjennom en utrolig bredde av institusjoner og organisasjoner. Ved å holde fast på den intime sammenhengen mellom bønn og arbeid, spiritualitet og konkret kvalitetsomsorg, har kirkens diakoni vært sentral i å virkeliggjøre Guds visjon og myndighetenes ansvar helt fra Konstantins tid. Det var denne syntesen som gjorde Diakonissehusene til en kraftkilde i kirke og samfunn og som i dag bl.a. videreføres ved at Lovisenberg er et ledende kompetansested for retreat og åndelig veiledning.. Den nære sammenhengen helt siden Konstantin mellom den organiserte kirken med aktive relasjoner til makthaverne og den organiserte og spesialiserte diakonien har gjort at kirken har vært i stand til å være i front i forhold til makthavere i å inkludere stadig nye mennesker i fellesskapets omsorg. Dagsaktuelt eksempel på dette er Kirkens Bymisjons arbeid for identitetsløse og romfolket.

Nettopp i et samfunn der staten har påtatt seg og har råd til svært gode velferdsordninger, må kirkens diakoni videreutvikle sine egne kilder i Skrift og tradisjon slik at en hele tiden utvikler en kultur der en er særlig oppmerksom på de menneskene som er særlig sårbare i dette samfunnet og som ikke tilhører det velstående flertall. Men dersom kirkens diakoni lukker seg inne i å være en operatør for det offentlig og har ensidig fokus på vårt eget lokalsamfunn og felleskap, svikter den sitt grunnleggende oppdrag i å vise at vi er en menneskehet og at ansvaret er større enn det makthaverne og majoriteten definerer som nødvendig. Lukas avslutter sin oppsummering av Jesu offentlige virke ved liknelsen om talentene. Mens vi venter på Jesu gjenkomst og historiens slutt, er det vårt oppdrag å forvalte med engasjement de ressursene vi har fått og være en del av Guds hender og føtter i arbeidet med å bekjempe det onde og fremme livet og Guds visjonen nasjonalt og globalt.

I en luthersk kirke er ikke det radikale oppbrudd uttrykk for en mer konsekvent og kristelig spiritualitet enn andre handling-alternativer. Vår samtids store utfordringer knyttet til klima og fattigdom kan ikke løses ved at en liten gruppe etablerer fellesskap i ørkenen og venter på Herrens komme. I en luthersk spiritualitet kommer Gud hele tiden til oss i mennesker som vi oppfordres til å ledsage i deres kamp mot nød, fattigdom og undertrykkelse. Derfor er den rette gudstjeneste å forvalte våre ressurser til andre menneskers beste og sørge for at myndighetene lokalt, nasjonalt og globalt legger til rette for dette.

Globalt handlingsfellesskap

Det finnes ingen kirke uten diakoni, og det finnes ikke organisert diakoni uten en institusjonell forankring i en organisert kirke. Det gjør at den globale kirke, som er til stede i alle land utgjør det globale samfunns største, bredeste og dypeste ikke-statlige handlingsfellesskapet. I en tid der de globale markedskreftene er ekstremt sterke og former hvert eneste lokalsamfunn over hele verden i sitt bilde, er kirkens oppdrag å tydeliggjøre at Guds visjon er en annen enn markedets jernlov der den sterkeste overlever. Kirken som globalt fellesskap må sammen forplikte seg til å være det handlingsfellesskapet de ulike handlingsalternativene utfolder seg innenfor.

Kirkene i Norge har en særlig forpliktelse til å ledsage våre søsken i kirker i andre land med deres diakonale organisasjoner og bevegelser. Dessverre har vi sett alt for mange eksempler på at også vi kan opptre på egenhånd, løsevet fra våre naturlige samarbeidspartnere i kirke og diakonale organisasjoner. Men ingen må tro at vi kan forvalte vår rikdom ansvarlig ved å tro at vi kan ledsage fattige i andre land uten i samhandling med deres egne institusjoner og organisasjoner.

Dessverre er markedsaktører og politiske aktører langt bedre organisert enn den globale diakoni. Mens diakonien på 1800-tallet maktet å organisere seg nasjonalt og fikk avgjørende betydning for å omfordele ressurser til fattige, må diakonien i dette århundre organisere seg slik at vi blir sterke nok til å endre den globale uretten. I det arbeidet må vi være forankret i en levende og dynamisk allianse av kirker og kirkelige institusjoner, og på den plattformen samarbeide med andre, særlig mennesker med annen religiøs overbevisning og med nasjonale og internasjonale politiske makthavere.

Grunnlaget for en slik allianse ble lagt av den økumeniske bevegelse under ledelse av Kirkenes Verdensråd og Det lutherske Verdensforbund i ruinene av den andre verdenskrig. I dag må den bygges for å håndtere massefattigdom, undertrykkelse og for å møte trusselen fra klimakatastrofene som vil være dette århundres store sak.

Levende kilde

I offentligheten i Norge kan det virke som Den norske kirke som landets folkekirke nærmest ligger på sotteseng uten relevans for dagens nordmenn. I det sekulariserte Norge, heter det, er det ingen som ser på kirken som et sted for livskraft og livstolkning. Dessverre er ikke kirkens egne folk helt fri for denne type selvbeskrivelse heller. Men slik er det faktisk ikke. Bemerkelsesverdig nok, etter 50 år med massiv fortrengeing av kirkens virkelighet i det offentlige rom, er medlemstallet høyere enn på 1960-tallet og godt over 60 % av alle tenåringer konfirmeres i kirken.

I middelalderkirkene i Østfold er det flere døpefonter som har vært i aktiv bruk i mer enn 800 år. Omtrent 2/3 av alle barn blir døpt i disse døpefontene i dag.

Det foregår en stille nattverdvekkelse i Norge, folk frigjør seg fra redselen for ikke å være gode nok, og oppdager livskraften i å delta i Guds eget gjestebud og legge skyld og svik i Herrens hender.

Å bære rikdommens byrde ansvarlig i vår tid kan ingen av oss gjøre uten disse to bjelkene: Bevissthet om å være et akseptert medlem i Guds folk der også de fattige inviterer oss inn i fellesskapet, og vissheten om at Guds nåde ikke bare er nok for oss, men nødvendig for å leve.

Slik er kirken og dens gudstjeneste livets kilde og diakonien forankring. Fra denne kilden strømmer livets vann som gir oss livskraft til å kjempe for frihet, rettferdighet og fred.

Fra konflikt til kommunion

KATOLSK-LUTHERSK SEMINAR OM DOKUMENTET «FROM CONFLICT TO COMMUNION»,

3. DESEMBER 2013

AV BISKOP OLE CHR M KVARME

Den luthersk –romersk katolske kommisjon for enhet har gitt oss et verdifullt bidrag for ytterligere tilnærming mellom våre kirker: *From Conflict to Communion. Lutheran – Catholic Commemoration of the Reformation in 2017*. Når de fem hundre år etter Reformasjonen skal markeres, vil det også i vårt land gi anledning til å markere denne tilnærming i våre økumeniske relasjoner.

Kommisjonen setter både reformasjonsforskningen og begivenheten i 2017 inn i vår samtid kontekst: et nytt økumenisk klima så vel som et mer globalisert og sekulært samfunn. Det er også konteksten i vårt land, med et større kulturelt og religiøst mangfold og en katolsk kirke i vekst, ikke minst gjennom en økende migrantbefolkning fra mange land.

Umiddelbart leser jeg dokumentet som en bekreftelse på den tilnærming og det samspill vi har opplevd her hjemme de senere år. Jeg tenker – eksempelvis - tilbake på pave Johannes Paul II's besøk i 1989; i teologisk henseende på Den norske kirkes tilslutning til Felleserklæringen om rettferdigjørelsen fra 1999; men også det samarbeid som har utviklet seg ved våre teologiske fakulteter.

Mer konkret tenker jeg i dag på Bredtvet kirke i Oslo som ikke bare ble stilt til disposisjon for den katolske St. Johannes' menighet, men allerede bidrar til et styrket økumenisk fellesskap i Groruddalen. Uavhengig av mer organiserte økumeniske prosesser har interessen for og arbeidet med kristen spiritualitet fått en oppblomstring, med tilfang både fra klassiske og nyere katolske kilder – ikke minst benediktinsk og ignatiansk tradisjon.

Men her er mer enn bare bekreftelse. Det skjellsettende ved dokumentet er den nye og felles lesning av Martin Luther og den nye og felles beskrivelse av historien. Denne historiske oppdage-

leseferd er ikke uten smerte og ender ikke i problemløs harmonisering av det vi har felles. Men den åpner for en erkjennelse av at forskjellig språkbruk eller teologisk terminologi så vel som kulturelle og politiske forhold gjennom tidene har bidratt til unødig konflikt – og da fra begge sider.

For meg som lutheraner er det forfriskende å bli minnet om at Luther ikke fremsatte sine teser som absolutte påstander, men som utkast til akademisk drøfting. Samtidig fornyer det min tilnærming til reformasjonshistorien å lese om Tridentinerkonsillets teologiske posisjoner, dets vilje til og ønske om reform.

Gjennomgangen av de viktigste tema i Martin Luthers teologi i lys av den luthersk – romersk katolske dialogen gir en nyantert beskrivelse av det vi har felles. Den tar sitt utgangspunkt i Luthers forankring i middelalderens monastiske og mystiske tradisjon, som han særlig utviklet i pamfletter for legfolk – med det som har fått betegnelsen fromhetsteologi (Frömmigkeitstheologie). Det burde gi oss ytterligere impulser til felles fokus og arbeid med kristen spiritualitet i vår egen tid.

I dag, etter Vaticanum II, gjelder det vi står sammen om – her summarisk nevnt - grunnleggende elementer som troen på den treenige Gud og forståelsen av evangeliet, av Guds nåde og rettferdigjørelsen. Det gjelder Skriften som troens kilde, dåpen som grunnleggende sakrament, det kristne liv i skjæringspunktet simul justus et peccator, en ny vekt på det allmenne prestedømme og de vesentlige elementene i forståelsen av natverden.

Med kommisjonens fokus – Luther og reformasjonen – er det til å forstå at den ikke har gått inn i det minefelt som ligger i dagens økumeniske situasjon: spørsmål knyttet til ekteskap og

samlivsetikk. Bispemøtets uttalelse berører Luthers og reformasjonens syn på ekteskapet i forhold til katolsk syn og praksis, og her er det nok også mer felles enn det som ofte fremheves.

Nå er dette et konflikttema i vår kirke, og et flertall i bispekollegiet har utvidet sin ekteskapsforståelse i forhold til både klassisk luthersk og katolsk tradisjon. Hva vår indrekirkelige prosess vil lede til, vet vi ikke i dag. Uansett er dette spørsmål vi ikke raskt blir ferdige med, og som vi må arbeide med i den økumeniske samtalen. Kanskje kan pave Frans' annerledes språkbruk være en spore til andre innsteg i disse henseender?

Med den felles historieskriving og den felles lesning av Luther i *From Conflict to Communion*, tenker jeg det er viktig at dokumentet blir oversatt til norsk og gjøres tilgjengelig for et bredere publikum – ikke minst teologiske studenter, prester og interesserte, og at det da gjerne blir lest i fellesskap. Den forestående markering av de 500 år burde være en spore til nettopp det.

Hvordan skal vi så i dette lys markere de 500 år siden 1517? For tyve år siden besøkte jeg Eisenach sammen med medarbeidere fra bibelselskap i hele Europa og Midt-Østen. Da noen av oss kom inn i det lille rommet i borgen der Luther holdt til etter riksdagen i Worms, gikk praten livlig. Det var den koptiske biskopen fra Egypt som stille bøyde kne i takk og tilbedelse.

Reformasjonen begynte ikke som kirkesplittelse, og det var ikke Luthers intensjon. 2017 er fremfor alt en anledning til felles gjenoppdagelse av evangeliet, kjernen i det vi har felles. Og som det sies i *From Conflict to Communion*: Erkjennelsen av det som binder oss sammen, gir grunn til takknemlighet og glede. Det som fortsatt skiller, gir grunn til sorg og klage.

I dette perspektiv er det også grunn til å stoppe opp ved det dokumentet referer og omtaler som Confessions of sins against unity fra både katolsk og luthersk side. I vår lutherske og pietistiske tradisjon bør vi heller ikke så fort gjøre oss ferdig med ettervirkningene av Luthers fordømmelse av jødene, omtalen av paven som anti-Krist og holdningen til Anabaptistene.

Her vil jeg samtidig understreke at markeringen av de fem hundre år etter 1517 nettopp setter det som da skjedde i fokus, og ikke fremveksten av de nasjonale kirker flere år senere og med

Augsburgfredens prinsipp om «regentens religion er landets religion» (cujus regio, ejus religio). Det gjelder også i Norge, og da implisitt også i et videre økumenisk perspektiv.

Kommisjonen gir noen imperativer for en slik felles markering i 2017: Den kan gi oss en anledning til sammen å gjenoppdage evangeliets kraft og uttrykke gleden i Kristus – én Herre, ett legeme, én dåp.

Den utfordrer oss til ny fokus på det vi har felles og til den fornyelse (eller transformation) som ligger i møte og fellesskap med hverandre.

Den vil gi oss en positiv impuls til fortsatt arbeid med det som skiller, og til ydmyk erkjennelse av de forhold der våre respektive tradisjoner har trått feil. Om vi har en vei å gå før vi finner frem til felles nattverdfeiring, vil markeringen i 2017 gi oss en mulighet til å søke andre uttrykk for synlig enhet og felles vitnesbyrd.

I disse imperativer ligger utkast til et arbeidsprogram frem til 2017 som vi nå må gå i gang med. Tidligere reformasjonsjubileer har gjerne vært preget av protestantisk triumfalisme. *From Conflict to Communion* vil hjelpe oss til en mer ydmyk markering og en dypere glede.

Da jeg hadde lest *From Conflict to Communion*, tok jeg frem boken til Karl Gervin som kom i 2010: Har kirken mistet sin hukommelse?

Han skrev: «Jeg mener det ikke er så vanskelig å se at store reformer måtte til i kirken på 1500-tallet, men både tendensen i dem og utviklingen senere har gjort dagens lutherske kirke i Norge ganske fattig. Vår kirke er sårbar, ikke minst fordi den med reformasjonen mistet så my av hukommelsen den en gang hadde. Tradisjonen skulle være våre forfengeres håndrekning til oss.»

For vår kirke er mitt håp at aktivt arbeid med *From Conflict to Communion* ikke bare vil styrke fellesskapet mellom lutheranere og katolikker så vel som det videre økumeniske fellesskap, men vekke hukommelsen og la tradisjonens rike kilder bidra til fornyelse i våre menigheter.

Det stikker i hjertet

NYTTÅRSFOREDRAG, JANUAR 2013

AV BISKOP ERLING J. PETTERSEN

Det stikker i hjertet var overskriften i Stavanger Aftenblad ved siste årsskifte.

Det handlet om Julebygdspølet, som for tredje år på rad utfordret og berørte, med fortellingen om det unge jødiske paret Josef og gravide Maria på vandring fra Danmark til Stavanger. Årsaken er at alle vestlige jøder måtte ha leidebrev for å oppholde seg i landet. Lund kirke på Moi feiret sitt 200-års jubileum i fjor. Tømmermannen Josef skulle være med på byggingen. Men de møter stengte dører, fremmedfrykt og antisemittisme hos embetsmann og prest. Alle dører var stengte, helt til de treffer den fattige bondekona på Malmheim, som åpner både hjerte og dør. Hos henne lever verdiene i Julebygdspølet: Kjærlighet, forsoning og varme.

Kultursjef Erland Bræin i Sandnes sa at gjennom Julebygdspølet får vi et speil som gjør at vi kan se på oss selv, vår egen fremmedfrykt, våre fordommer mot dem som er litt annerledes. Han har rett. Når det stikker i hjertet, er det fordi vi må erkjenne at også kirken var unnfallende i sitt forhold til jødene før og under okkupasjonen. Deportasjonen av norske jøder 26. november 1942 er et mørkt kapittel i vår historie. Den unge jødiske flyktningen Ruth Maier ble deportert sammen med et halvt tusen andre jøder på skipet «Donau». Og det er ikke skuespill som i Julebygda, der var krigens kalde drama. Den unge, begavede jødiske jenta, Ruth Maier, som Jan Erik Vold har utgitt, skriver i sin dagbok tirsdag 29. april 1941: Jæren er meget egenartet. Særlig fargene, okerbrun strand, mørkeblått hav, lyseblå himmel. Vi ble helt stille. Bare noen få hadde mot til å rope «Vidunderlig!»

Jeg tror Ruth Maier var én av dem. Hun skal til arbeidstjeneste på Tau. Men før hun kommer dit, beskriver hun møtet med

Domkirken i Stavanger. Domkirken; bare forpartiet er slik at jeg elsker den, innvendig gotisk, oppadstrebende, glassvindue forsiret med så fine buer at man tenker på musikk. Stavanger var som en billedbok.

Billedboken lukkes 26. november året etter, i 1942. Da stues hun sammen med et halvt tusen andre jøder om bord på det tyske transportskipet «Donau». I Oslos havneprotokoll står det at skipet forlot kaia kl. 14.55 den 26. november 1942. I protokollen er det føyd til med liten løkkeskrift: last jøder. Det stakk i hjertet da jeg stod sammen med prostene fra Stavanger bispedømme på plassen i Auschwitz der hun døde 1. desember 1942. Mange, også i vår kirke, også i vårt bispedømme, sviktet. I kirkene våre ba vi ved markeringen av den nazistiske storaksjonen for 70 år siden:

Herre, vi ber deg:

Se i nåde til oss, så vi bedre forstår det vi ser rundt oss, og handler annerledes i dag. Gi oss styrke til å stå opp mot antisemittisme og andre former for rasisme i vår egen tid.

Det ble også vår bønn da vi markerte Krystallnattens dystre jubileum.

DIALOGSENTERET: VÅR MULIGHET!

Vi vet at slike holdninger også finnes i vårt bispedømme. I Stavanger tok vi et viktig initiativ i 2012 ved opprettelsen av Kirkelig Dialogsenter. Dette skjedde etter dialog med Muslimsk Fellesråd, med Dialoggruppa for tro og livssyn, og med sterkt engasjement fra Stavanger kommune. Jeg er takknemlig for det sterke engasjement mange av våre politikere viser. Daglig leder Kian Reme, rådsleder Summer Ejaz fra Muslimsk Fellesråd og

jeg selv som styreleder har gledet oss over at senteret er blitt en viktig arena, nå også med dialogprest Silje Trym Mathiassen på plass med ansvar for dialogen med nyåndelige.

Vi vet at religion har vært og er kilde til konflikt mange steder i verden. Men vi har også sett at religionene må være en del av løsningen, dersom vi skal få et samfunn preget av dialog, respekt og inkludering. Eller som leder for Imam-komiteen i Muslimsk Fellesråd, Muhaammad Safvatulla Sial, sa på dialogmøtet i en av Stavangermoskéene om Youtube-filmen Innocence of Muslims, der rasismen er sterk: Vårt svar er kjærlighet. Den har vi felles som Abrahams barn, slik Svein Tindberg har formidlet til mange, også i Rogaland, med en forestilling som både utfordrer og berører.

Jeg er enig med Hadia Tajik, som ønsker seg en offentlig debatt der vi ikke bare diskuterer religion på sitt verste, men også spør oss hva religion på sitt beste kan bidra med til fellesskapet i dag. Dette er en utfordring også til oss som enkeltkristne og menigheter. Og der er Dialogsenteret en viktig ressurs for menighetene, ikke minst når vi møter utfordringene som det statlige utvalget under ledelse av Sturla Stålsett har gitt oss. Det er sagt at nestekjærlighet er den største kapital et land kan ha, og at den gjør oss i stand til å leve med annerledeshet. Denne kapitalen må vi bruke i kampen mot rasisme, i møtet med tiggerne fra romfolket, i arbeidet for å sikre asylbarna trygghet og fremtid, og i kampen for det ufødte liv. Erkebiskop Dom Helder Camara forankrer nestekjærligheten i Ham som stod opp for samfunnets utstøtte. I Tusen grunner for å leve skriver den brasilianske biskopen, som selv valgte å leve i slummen:

Dette opphovnede, skitne, svette ansikt merket av fall eller slag, er det, mon tro, en drukkenbolts ansikt en tiggers ansikt, eller tenk om vi var på Golgata og skuet Menneskesønnens bellige ansikt.

Jeg har møtt et annet menneske nylig, med samme utstråling og klokskap som den fattige erkebiskopen. Det var i Norheim kirke i nordfylket. Hun har forvaltet nestekjærlighetens kapital på en måte som utfordret oss alle som fikk møte den vevre, lysende kvinnen.

Mamma Maggie solgte alle sine eiendeler og gir all sin tid, sin oppmerksomhet og sin kjærlighet til de fattigste av de fattige, til barna i Kairos slum. Ordene jeg bærer med meg fra henne handler om å se vårt ansvar for å dele og å se Kristus i vår neste. Hun sa: Når jeg ser inn i barnets øyne, da ser jeg Jesus Kristus. Jeg tjener barnet, jeg vasker det og forsikrer det om min kjærlighet, og samtidig ser jeg like inn i Frelserens ansikt. Han er nær meg der i slummen, og jeg kan ikke annet enn å gi min kjærlighet til alle dem han elsker.

Mamma Maggies ord inspirerer oss til å se vårt arbeid i Stavanger bispedømme ut fra denne dype visdommen. Og oppfordringen som hun også ga, om å våge å ta tid til stillhet og bønn over en åpen Bibel, er kanskje den viktigste av alle utfordringer vi kan ta med oss inn i et nytt år. (Utdrag av nyttårsforedrag).

Bildehenvisninger

Side 7, 12, 13, 17, 71, 89, 92 - 99, 157, 200: Bispemøtet
Side 12 (stort bilde): Johannes Ek Reindal, Dagen
Side 53: Jiri Havran
Side 75, 78, 84, 85: Tor Erik Schröder / NTB scanpix
Side 105: Bernhard Hienerwadel
Side 117, 133, 160: Kirkerådet
Side 123: Siri Kolseth
Side 148: Jens Z. Meyer
Side 187: Marius N. Kristoffersen, Zerokonferansen

© Bispemøtet, Den norske kirke, mars 2014

ISBN 978-82-7545-120-8

Bestilles fra
Bispemøtet
Telefon: 23 08 13 90
bispemotet@kirken.no

Designmal: Dugg Design AS
Produksjon: Bispemøtet
Sats og ombrekning: Bjørn Ivar Erlandsen
Trykk: BK grafisk

Biskopene

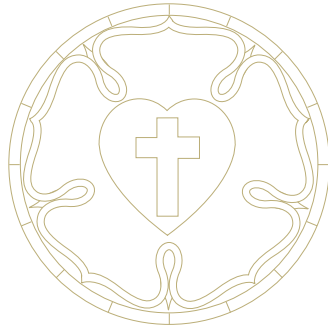
Helga Haugland Byfuglien, preses i Bispemøtet
Ole Chr. M. Kvarme, Oslo
Per Oskar Kjølås, Nord-Hålogaland (Tromsø)
Laila Riksaasen Dahl, Tunsberg (Tønsberg)
Tor Berger Jørgensen, Sør-Hålogaland (Bodø)
Solveig Fiske, Hamar
Ingeborg Midttømme, Møre (Molde)
Tor Singsaas, Nidaros (Trondheim)
Halvor Nordhaug, Bjørgvin (Bergen)
Erling J. Pettersen, Stavanger
Atle Sommerfeldt Borg (Fredrikstad)
Stein Reinertsen, Agder og Telemark (Kristiansand)

Bispemøtet

Pb. 799 sentrum, 0106 Oslo
Rådhusgata 1–3, Oslo (Kirkens hus, 5. etg)
telefon 23 08 13 90
bispemotet@kirken.no
www.kirken.no/bm

Preses: Helga Haugland Byfuglien
Visepreses: Tor Berger Jørgensen

Generalsekretær Christofer Solbakken
E-post: cso@kirken.no, telefon: 95 11 99 46
Seniorsekretær Hege Flo Øfstaas
Seniorrådgiver Øyvind Rise
Seniorrådgiver Inge Westly

DEN NORSKE KIRKE

Bispemøtet